Marin Preda

Scrieri de tinerețe

Ilustrația copertei: *Vasile Socoliuc*

MARIN PREDA

SCRIERI DE TINEREȚE

Ediție, studiu introductiv și note de
Ion Cristoiu

EDITURA MINERVA
București — 1987

STRIGOAICA

Era într-o seară din sărbătorile Crăciunului cînd m-am întors acasă, în satul meu, din orășelul unde intrasem ucenic să învăț cizmăria. Eram mîndru de acest lucru și vroiam mereu să mă duc să mă vadă foștii mei colegi, altă lume, dar mai ales fetele. De aceea, într-o seară, cînd mă întîlnesc cu un coleg de bancă, îi spun că vreau să merg cu el la șezătoare, și după ce el îmi spune că chiar ăsta fusese și gîndul lui înainte de a-i spune eu, plecarăm. Eu nu fusesem niciodată la vreo șezătoare așa în regulă și îl tot întrebam:

— Și cum e, mă, acolo? Ce fac ei?

— Lasă că ai să vezi tu, zicea el, și botograsul dă Costică mă bagă prin niște întortochieri dă uliță timp de aproape un ceas.

Era seara aia o seară cu lună și cu stele înghețate pe cer, cu liniște și ger, și cu scîrțîituri de zăpadă. Mie îmi înghețase nasul, și băgasem mîinile prin tunică tocmai la buzunarul pantalonilor.

— Mai repede, Boțoghină, că am înghețat jumate, zic eu.

— Păi, am și ajuns, îl aud.

Ne oprirăm în dreptul unei case, luminate se vede cu vreun petromax, așa era dă lumină, și Costică bagă degetul cel mic în gură, să fluiere.

— Bă, ia stai, zic. Păi ce facem noi acuma?

El rîse fără să răspundă și fluieră, iar eu tăcui din gură, fără să mai zic nimica. Peste cîtva timp, ușa se deschise, și o fată ne chemă și ne spuse că de ce mai fluierăm de pomană.

— Da' ăsta cine e?

— Asta e Victor, ce nu-l ştii pă Victor?

Cînd intrarăm înlăuntru, nu ne băgă nimeni de seamă. Era o zarvă, unii cîntau din fluiere, alţii jucau, muierile stăteau şi torceau lînă!... Fetele, care după cum le era firea. Unele stăteau liniştite cu ciorapul în mînă, altele se prindeau şi jucau, se scălămbăieau. Altele se certau pentru cutare sau cutare lucru!...

Eu mă aşezai pe un scaun şi mă uitam, pentru că altceva n-aveam ce să fac. Din cauza gerului, obrajii îmi luaseră foc şi mîinile îmi vîlvîiau.

— Ai înghetat, închinaţilor, dă frig! îmi zise o muiere de lîngă sobă. Pune şi tu mîinile şi te-ncălzeşte. Asta nu e Victor, Stanco? întrebă ea mai departe o altă muiere.

— El e! Ai? Victor e! Ce e, mă Victore, unde ai fost pînă acuma? mă întrebă ea.

— Să-nvăţ cizmăria.

— E, şi ai învăţat-o?

— Păi stăi, aşa repede? zic eu, că acuma abia am intrat.

— E bine, maică, e bine, că vorba ăluia, meseria e brăţară... Da' ce mai face mă-ta?

— Bine!

— Bine, că vorbeam eu cu ea ori de cîte ori mă duceam la biserică. E bine că te-ai ţinut cuminte, nu te-ai apucat dă prostii. Ia te uită la al meu!... Să te-apuci să dai în el, ce să dai? Te baţi în parte, te doare mîna, că dacă pui mîna pă ciomag, zice că sînt muiere rea...

Mie mi se dezgheţaseră mîinile, şi zgomotu' ăla şi zarva îmi făceau plăcere.

— Da' fratí-tău unde mai e, Victore? mă întrebă iar Stanca.

— E la Bucureşti.

— Şi ce face el p-acolo?

Eu îi spusei ce face, şi pă urmă începu să mă întrebe despre cizmărie, că şi ea îi spusese lui Victor să se ducă să învete meserie. Că vorba ăluia, meseria... Dar al ei! „Nu, că ce, n-am cu ce trăi?" „Ai, mă, — că d-aia mi-e mie urît pă el —, da' ce e rău?" Şi fata aia îi ţine cont... şi, cînd pui mîna pe ciomag, zice că sînt muiere rea... şi cîte alea toate...

— Da' tu cum ai făcut, mă, te-a învăţat cineva?

— Nu m-a învățat nimeni, zic eu, m-am gîndit că, vorba matale, meseria...

— E brățară de aur, Victore! Bine că nu te-ai apucat dă prostii.

Și încetul cu încetul intrai între muieri și vorbeam cu ele ca și cînd aș fi fost o babă sau un om trecut de ani. Se lucra, se juca, zbierau și cîntau.

Trecuse cam un ceas de cînd venisem eu la șezătoare. Stanca îmi spunea că îmi dă o rață dacă fac rost de niște ghete mai ieftine pentru fi-său. Eu îi spuneam că am să-i fac și îi ceream să-mi dea numărul ghetelor. N-apucase să deschidă vorba muierea, cînd deodată se întîmplă ceva care mă făcu să mă înspăimînt și să-mi rămîie în suflet toată viața: se auzi din depărtare un urlet de om, cum nu auzisem niciodată. Am auzit eu multe urlete și zbierete de oameni, dar ăsta avea ceva în el, de te înfiora pînă la sugrumare, și deodată toate vocile amuțiră, iar strigătul omului începu să se apropie ca un vuiet. Ajunse prin dreptul nostru, se auzi goană de om și se pierdu. Toți rămaseseră încremeniți, care cum apucaseră, și după un timp, băgai de seamă că la unii băieți mai mari le sticleau ochii, parcă erau aprinși, și se produse o agitație prin toată lumea. Unul din flăcăi țîșni ca un piston în sus și urlă cu ochii lucind, înjurînd de grijanie:

— Mănîncă vîrcolacii luna!

O fetică de vreo cinci ani începu să țipe. Toată lumea năvăli afară. Simțeam și eu ceva care mă făcea să țip și ieșii fără să mai îmi dau seama ce se întîmplă. Era prima dată cînd vedeam că mănîncă vîrcolacii luna, și cînd ajunsei în curte, tot satul vuia de urlete și fluierături.

Ridicai ochii la lună. Se făcuse roșie și o margine era știrbită. Se auzi o voce de om spunînd ceva tare și fără înțeles, și un vuiet puternic de mulțime de voci se ridică spre cer, amestecat cu fluierături și bălăngăieri de clopote. Ulițele erau pline, iar eu, ori de cîte ori mă înfioram, dădeam drumul la cîte un țipăt lung și zbieram pînă simțeam că mă înec. Un băiat puse mîna pe o măciucă și începu să lovească cu ea în gard, altul luă un căldăroi și urla cu capul în el, un altul se smuci și aruncă un ciomag în sus, de nu se mai văzu. Eu pusei mîna pe o tarabă, cu care făceam un zgomot asurzitor, iar alții zvîrleau cu pălăriile, cu scurtături sau cu pietre.

Nu știu cît a ținut pînă ce luna a fost mîncată. Se făcuse înuneric, și satul amuțise. Ne-am pomenit cu toții în casă și toți eram triști, iar ochii băieților și oamenilor nu mai luceau. Eu m-am așezat tot unde stăteam înainte, și încetul cu încetul începură șoaptele.

— Ai văzut, Victore, îmi zise Stanca, ăștia sînt vîrcolacii răi, maică. Cum trăgeau și sfîșiau din ea, săraca!

— Da' cum sînt vîrcolacii ăștia, țață Stanco? întrebai eu.

— Ei, cum sînt! Oameni răi, care mănîncă luna. Cît a strigat lumea și a huiduit, și tot degeaba.

Cîteva fete se apropiară de sobă, unde stam eu, și ascultau și ele.

— Țață Stanco, întreb eu iar, da' a mai fost mîncată luna vreodată?

— A fost băiete! Mi-aduc aminte, uite, eram tot așa ca fetili astea, și a fost a treia seară, cînd muri Maria Înghioarța.

— Maria Înghioarța?

— Păi da', că au văzut-o oamenii cum a fugit prin fundul grădinii, prin văgăuni, și uite așa s-a ridicat ca o matahală spre lună. Da' au țipat oamenii, au strigat și au gonit-o, spurcăciunea iadului!...

Mie mi se făcu frică, și toți ne zgribulirăm. Cîteva fete se rugară să ne spună cine a fost strigoaica aia, și țața Stanca începu să ne povestească. Noi ascultam cu bărbile pe genunchi, iar ea torcea și ne spunea, scuipînd din cînd în cînd între degetele-i care țineau fusul.

— Pă fata asta, mă maică, să fi văzut-o cînd trăia, nu-ți venea să crezi că e fată. Parcă erea aită aia! Era neagră la față și avea toate deștili de la mîini și dă la picere albe, și buzili tot albe erau. Umbla lăiață și să n-o fi văzut-o noaptea, Doamne ferește! Nimeni nu știe a cui e, și era tocmită să umble cu oile oamenilor. Eu zic că avea pe „Cine-nu-trebuie" în ea, ca să vedeți, maică cum se apuca la bătaie cu oamenii și le spărgea capetele cu măciuca O dată, cînd era cu oile pă miriștili dă la popa, a trecut un mocan cu căruța p-acolo. Să duce la el și-l întreabă:

— Ce-ai la căruță m'?

ă urmă i-a băgat lumea sama, și nimeni nu se apuca cu
a. Ca să vedeți voi și geandarului dă la sexie i-a spart
apul. Ăla era cu cîinii și a prins-o pă drum, cîntînd din
uier. Știa să cînte bine, lua-o-ar „Cine-nu-trebuie" acolo
smîrcuri, unde-o fi. Și geandarul nu știa, că d-aia i-a
s:

— Ce e cu tine, fă? Nu ță rușine să umbli singură
ă linie, căței! Și harști! Îi dă vreo două, cu o vînă d-aia
bou, peste picere.

Ea îl înjură dă Dumnezeu și-i dă cu fluieru-n cap și
ă urmă cu un pietroi. El a vrut s-o ducă la balamuc, da'
a spus: „Să nu te apropii că te mănînc", și a lăsat-o, că
ștea oili bine, și oamenii au zis tot așa, s-o lase. Țin
inte, maică, mă întîlnesc o dată cu ea la matcă și o
treb:

— Ce mai faci, Mariță?

— Ce e, fa? Vrei să-ți rup moaților din cap? mi-a zis.

Da' eu tot n-am tăcut:

— O'bia, că te întreb și eu, ce răilor?

— Păi ce să fac, a răspuns ea, uite mă duc încoace...

— Unde?

— Dup-un drac!

Că așa răspundea ea și erea numai cu dracu' în gură.

O întreba cîte cineva:

— Ce mai faci, Mariță?

Iar dacă se întîmpla să fie mai în apele ei, zîcea:

— Pă dracu!

Ei, măi maică, credeți voi, da' n-a trăit mult. Nu știu
nd. într-un timp, într-o toamnă, știi, Vasile, cînd fu ploin-
a aia, dă stăteau locurile înecate, căzu la pat. Îi dăduse
mea și ei o cocioabă unde se culca, și într-o dimineață
geaba așteptară oamenii să auză fluierul ei, că așa fă-
a ea totdeauna, se scula cu noaptea-n cap și, după ce
uiera, numai ce-o auzeai că strigă așa, lung și rar:

— Dați drumu'... la ooli... băăăăă!

Și oamenii le dădeau drumul. Că d-aia vă spusei, într-
o dimineață nu se mai auzi. Să duse cineva și a găsit-o
ngită și gemînd.

— Ce-ai Mariță?

Nu știu cît o fi zăcut acolo, că într-o zi auzirăm că îi e rău, trage să moară. M-am dus și eu acolo, s-o văz. Olioooo!... Maică, maică! Urîtă era! Și vărsase sînge pă jos! Nici nu știu cum au îngropat-o niște oameni. Pă urmă să vedeți voi că a treia zi s-a făcut strigoaică. Tot așa ca acuma am văzut cum începe luna să se înroșească și să se ciumpăvească la margine.

Și ne pomenim cu Costică a lui Dumitrache, suflînd să-i plesnească splina în el.

— Stanco și Vasile, strigoaica... a venit la mine... a dat cu mine în pămînt și zicea: „Cască gura, să-ți scuip în gură, să faci copiii urîți ca mine...” O!... pă urmă odată a fugit, și n-am mai văzut-o. S-a ridicat în sus, la lună!... Și tremura bietul Costică! Cică a zăcut de friguri vreo două zile...

— Tată Stanco, întreb tot eu, de ce îi zicea „înghioarta”?

— Ei, dă ce! Auz! Fiindcă înghiorțăia, d-aia! Eu nu știu, că n-am văzut-o mîncînd, da' așa cică...

Fără ca să bag de seamă, după ce termină Stanca, văzui că toți ascultaseră, fiindcă toți se mișcară și își traseră răsuflarea.

Începurăm să plecăm fără vorbe. Cînd deschisei ușa, Stanca îmi aminti de rață, da' numai să-i fac rost de niște ghete, așa mai ieftine... Eu îi spusei că îi fac și îi cerui numărul ghetelor. Pă urmă ieșii în curte. Luna înviase și era parcă mai albă și mai mare. Am pornit repede împreună cu Botoghină, fiindcă începuse să-mi înghețe nasul.

Și asta a fost într-o seară, la cîteva zile de cînd venisem în satul meu, de acolo, din orășelul unde intrasem să învăț cizmăria.

CALUL

1

„Sfînt trup și hrană sieși, Hagi rupea din el"

ION BARBU

Florea Gheorghe avea de făcut o groază de treburi, dar dintre toate vroia să termine una acum, de dimineață, înainte ca soarele să răsară și să-l apuce căldura, și la care se gîndise încă din ziua trecută.

El se sculase în dimineața aceea mai devreme.

După ce a înghițit vreo cîteva gloduri de mămăligă cu brînză, s-a dus în grajd și a început să cotrobăie după niște lanțuri și curele, apoi le-a lăsat, a luat un căpăstru și s-a apropiat de un cal care dormea nemișcat lîngă iesle. I-a vîrît capul în căpăstru, l-a dezlegat și l-a tras încet în mijlocul bătăturii.

Pe cer încă mai străluceau cîteva stele învinețite, din puzderia de peste noapte. Era liniște, și cerul răcoros și curat tremura alb peste dealurile și salcîmii înalți de pe marginea satului.

Era un cal înalt, bătrîn, cu părul încrețit pe burtă și ros de ham aproape peste toată pielea. Abia mergea, și capul îi atîrna în jos, bălăgănindu-se greu și încet ca o ciulură mare și hodorogită. În mijlocul bătăturii se oprise încremenit, apoi cînd omul l-a tras de căpăstru, toată osăria trupului a pornit să se desfacă și să se miște, și din toate acestea animalul abia a făcut cîțiva pași, fel de fel de oscioare și coarde îi ieșeau pe la încheieturi și printre coaste și se împreunau una cu alta cludat, ca să-i întindă alene cele patru picioare.

Florea Gheorghe, alături, a început să rîdă, oprindu-se pe loc și uitîndu-se la el cum stă stors în mijlocul curții, cu copitele lățite ca niște strâchini negre în țărînă și cum

nu mai poate merge. S-a apropiat mai mult de el și a început să-l mîngîie, trăgîndu-l de smocul de păr din vîrful frunții:

— Hai, tată, hai să mergem, a zis el după o vreme și apoi a pornit cu el de căpăstru spre poarta drumului.

Pe podișcă s-au oprit iar. Calul a sforăit deodată și, tușind scurt, a împrăștiat un smoc de muci în toate părțile.

— Răpciugă, făcu omul, care se șterse și începu iar să rîdă. Apoi continuă:

— Îi sufli pe mine! Bine, mă! E, hai!

Încet-încet, au luat-o prin mijlocul șoselei. Calul călca rar, legănîndu-și trupul, și la fiecare pas, oasele îi ieșeau ascuțite în sus, îmboldindu-i pielea, să i-o rupă.

— Ei, hai, bătrînule, că ți-ai mîncat tărîța... Hai, mă, să paști iarbă verde...

În dreptul unei fîntîni, calul se opri pe loc. Omul deodată se încruntă. Cîtva timp stătu cu fruntea în jos, și, de astă dată, nu se mai uită la el și nu mai rise. Prin cap îi trecu o fluturare de fum, care i se prelinse înlăuntru și îl înfioră. Aceasta ținu o clipă, și în cea următoare, mîna omului strînse biciul domol și începu să-l învîrtească în aer:

— Die...

Dar calul nu se urni.

— Vrei să bei apă!... înghină omul. E!... Hai să-ți dau apă...

Florea Gheorghe se apropie de fîntînă, dădu drumul căpăstrului și apucă ciutura în mînă. Din două zvîcnituri o trimise în fundul puțului, o înecă, apoi o trase la fel și o turnă în jgheab. Mai scoase una. Calul începu să vie cu gîtul întins, băgă capul în jgheab și bău. Se vedea cum i se duce apa în ghemotoace mari pe gît și se auzea cum îi cade cu zgomot în burtă.

În tăcerea dimineții, cei doi stăteau unul lîngă altul liniștiți și împăcați, și, după o vreme, calul oftă, zgîrci unul din cele patru picioare și se pregăti parcă să rămînă acolo, lîngă jgheab.

Florea Gheorghe îl apucă de căpăstru și îl trase:

— Hai, mă, că m-apucă nimiezul și am o groază de treburi... Die!... Ei, fire-ai al dracului!... Asta e, acuma!... Oi fi vrînd să te iau în spinare!...

II

Întunericul pierise de tot cînd Florea Gheorghe mai avea de trecut cîteva case pînă să iasă din sat. El trăgea calul de căpăstru, grăbit să ajungă undeva aproape, într-un loc unde se tot uita cam îngrijorat. Era o casă la marginea satului, învelită cu țiglă și, în afară, spre drum, cu prelungire de acoperiș, joasă și făcută din tablă.

Casa avea obloane mari în perete, închise și zăvorîte de-a lungul și de-a latul în niște fiare groase și neobișnuit de lungi. În dreptul ei, Florea Gheorghe se opri și începu să strige:

— Mă Ilie! Mă Chiorule!

Calul se oprise și el și rămăsese răscăcărat, încercînd zadarnic să se scarpine undeva cu capul. Omul nu-l lua în seamă. Se uita nemulțumit peste curtea celui la care striga și de unde nu răspundea nimeni.

— Mă Chiorule! Mă Ilie! strigă el a doua oară. Apoi încet, pentru el: „Ce-o fi făcînd țiganul de nu se scoală?!"

— Cine e? se auzi tot atunci un glas de femeie.

— Scoală-l pe Ilie, niței, răspunse Florea Gheorghe.

— Ce-ai cu el? Nu e acasă.

— Dar unde e, fa? Aveam treabă cu el. Să-mi dea ceva din fierărie, a răspuns omul.

— Nu e acasă, a plecat aseară să cumpere coptoave... Și a inculat fierăria.

La auzul celor spuse, omul se încruntă a doua oară și multă vreme rămase nemișcat, gîndindu-se la ceva anumit, care se pare că îl nemulțumea și mai ales îl încurca. „Nu-i nimic, vorbi el, o să văz eu. Da, da... o să vedem noi cînd o să ajungem acolo..."

— Aveam nevoie să-mi dea ceva din fierărie, spuse el tare femeii.

— Pe la prînz se întoarce, a răspuns glasul din curte. Îl găsești acasă...

— Nu, răspunse Florea Gheorghe. Aveam nevoie acuma, de dimineață. Dar n-are nimic... N-are nimic... O să văd eu!...

Cam nehotărît, omul porni din fața casei cu obloane mari și acum se apropiase de gîrlă și intrase în ea. Mergeau tot încet.

„Coptoave! Mă, ce e și cu asta! Bărbatu-său e fierar de ani de zile și ea zice coptoave!... Hă... Coptoave! Fi-ți-ar ale dracu', coptoavele! Proasto!..."

„Die!... Hai, tată, hai, mînzule!" făcea Florea Gheorghe la marginea gîrlei, în timp ce calul întîrzia în apă, zbicind din coadă.

Satul începuse să se trezească. Se auzea un foșnet care abia atingea urechile, șoapte ușoare care zburau prin salcîmi și piereau neînțelese. Afară, în cîmp, aerul se albea ca o pînză îndepărtată și lumina adînc întinderea fără sfîrșit. Cu noaptea în cap, unele căruțe răsăreau pe creasta șoselei, coborau tăcute în gîrlă, apoi urcau spre cîmpie. Cîteva trecură astfel pe lîngă Florea Gheorghe, care acum urca și el.

III

Una dintre ele, cu un om singur, așezat în ea într-o rînă, peste o cergă, opri în dreptul celor doi.

— 'Neața, Florea, strigă omul, ridicîndu-se pe marginea loitrei.

— 'Neața!

— Unde drac' te duci, mă, cu talanu-ăla?

— Mă duc... Dă-m' o țigare, răspunse Florea Gheorghe.

— N-am foc, Floreo! Adică am, dar scapăr greu.

— N-are nimic. Am eu. Mai ai de arat? întrebă Florea Gheorghe, lăsînd din mînă căpăstrul animalului.

— Mai am un petic colea, la Stanție. Mă, da' greu se ară, tu-i dumnezeirea mă-si, făcu celălalt. Scoate, Floreo, auzi tu, scoate plugul niște bolovani cît țestu', înțelegi?

— Da, mă, știu... Ploaie, Arghire, dacă nu e ploaie!... Ține și aprinde, zise Florea Gheorghe, întinzîndu-i celuilalt cîrpa care scotea un firicel de fum dintr-un colț. Apoi aprinse și el și, pufăind, se aplecă și luă de jos coada căpăstrului.

— E, hai noroc! făcu cel cu căruța, pornind.

— Noroc!

Omul porni și el cu calul pe același drum, urcînd spre cîmp. Animalul îl urma, clempănind cu gîtul întins, călcînd rar și deșelat. Dar, după o vreme, cei doi părăsiră

drumul ce se întindea în sus, cotiră pe după o cariera roşie de piatră, şi ajunseră în capul unei văgăuni largi şi adînci, crăpată peste maluri de scurgerea apelor şi plină toată de bozi verzi şi îndesaţi, amestecaţi cu pietroaie şi cu oase înălbite de mortăciuni. Zgomotele din afară nu ajungeau jos. Se opreau, înghiţite parcă de ceva asemănător unor urcioare ce s-ar fi aflat în pereţii pietruiţi ai văgăunii.

Florea Gheorghe se oprise aici.

Calul se oprise şi el şi întinsese gîtul alături, bîjbîind şi ciugulind cu buzele cîteva firicele de iarbă, care creşcuseră în mijlocul unei băligi.

— Da, este, este, îngînă omul, uitîndu-se de-a lungul văgăunii, apoi se întoarse la cal, care încerca mereu să apuce firele de iarbă. Lasă, mă! Te găsi păscutul. Haide!

Îl trase de căpăstru, dar calul nu vroia să lase smocul verde de iarbă şi îndoia gîtul după el.

— Ei!... M-apucă niniezul. Die...

Şi-l smuci.

Coborîră în văgăună şi, într-un loc, Florea Gheorghe se opri. În clipa aceea, peste coama înaltă a salcîmilor care abia se zăreau spre sat, razele soarelui ţîşniseră pe nesimţite şi umpluseră cu lumina lor roşie întreaga văgăună.

IV

Omul parcă se înfioră, speriat. Se uită în jurul lui, se opri o clipă, scărpinîndu-se în cap, apoi dădu drumul căpăstrului şi trase de peste cingătoare o frînghie, pe care o petrecu pe gîtul calului; se dădu cîţiva paşi înapoi, ţinînd mai departe frînghia în mînă, şi se aplecă jos. El ridică din iarba fragedă un picior alb de cal, gros şi întărit de uscăciune, şi îl încercă, mişcîndu-l în mînă să-şi dea seama cît e de ager. Se alătură de cal, şi cînd ridică mîna, aerul vîjîi. O clipă, peste faţa omului se prelinse o cută crîncenă. Animalul tresări cu putere, — ceva începuse să se mişte în el —, se ridică aprig în sus, agitîndu-şi capul a teroare.

Ceva asemănător răsări atunci şi în Florea Gheorghe. Îşi simţi creierul mişcîndu-se ca o maşină cu nenumărate rotiţe, se trase înapoi, uitîndu-se la animalul pe care îl

trezise fără să-şi dea seama şi, crîncen, cuprins de spaimă, strînse frînghia şi lovi cu o linişte ciudată, care îl uimea, drept în creştetul buimăcit al animalului. Apoi lovi din nou, iar, mereu, trăgînd întruna de frînghie. Ridicîndu-se încă o dată în două picioare, calul vru să ţîşnească înainte, dar se prăvăli şi se întinse sufIînd greu.

Florea Gheorghe, cînd îl văzu jos, întins şi mare, şi sufIînd greu, simţi deodată că înlăuntrul său ceva se sparge şi piere, cum ceva vuieşte într-însul, ca o tarabă izbită de vînt, ca şi cînd din cap şi din inimă i-ar fi zburat nişte păsări ; îşi trase răsuflarea, şi-şi şterse fruntea năclăită de sudoare rece.

Învîrti osul în mînă şi, liniştit în mişcări, începu să-l lovească din nou, de astă dată surd, cum ar fi tăiat lemne, fără să mai gîndească la ceva. Animalul nu mai sufla. Pe bot i se spărsese un ochi şi se prelingea jos, ca un gălbenuş de ou. Izbea peste tot, des, chibzuit, şi, încă după ce capul calului se scălda în sînge, întepenit şi sticlos, Florea Gheorghe mai lovi de cîteva ori.

La urmă aruncă osul, se aplecă jos şi începu să caute un loc unde să-i poată lua pielea. Încălecase pe el şi trăgea cu amîndouă mîinile. Cîteodată apleca pînă aproape capul, apuca strîns, cu mîinile, aplecîndu-se peste spate şi trăgînd pînă ce i se umflau vinele tîmplelor. Peste deal, pe cîmp, ciobanii urcau pe urmele oilor, fluierînd şi azvîrlind măciucile după berbeci.

Omul şi calul se vedeau de sus, încă luptîndu-se parcă. Un glas îl făcu pe Florea Gheorghe să ridice capul, speriat :

— Ia uite băăă, răzbătu în văgăună strigătul unui cioban. Unu' belește un cal ! Cu-ţu, naaa !... Na, bobica, naaa !...

SALCÎMUL

Trecuse de miezul nopții cînd Tudor Călărașu s-a simțit deștept pe prispa casei. Întîi și-a întins oasele; apoi a dibuit sub căpătîi, scoțîndu-și flanela cu tutun. Era răcoare, și satul zăcea în liniște. A început să se îmbrace încet, trăgînd din țigare și oprindu-se din cînd în cînd, după ce băga fiecare crac în pantaloni și-și trăgea flanela pe mîini.

— Dă-l dracului!... Am nevoie de el! Am!...

Se duse la celălalt capăt al prispei și trase pătura:

— Gheorghe! Măi Gheorghe!

Băiatul s-a învîrtit mîrîind, apoi s-a ridicat dintr-o dată în capul oaselor.

— Ce?

— Hai scoal', hai că trebuie să tăiem salcîmul!...

Băiatul sări jos de pe prispă și începu a dibui pe sub hambar niște călțuni pe care-i trase în picioare.

— Băi tată, da' e prea devreme, mă, dracului!

— Lasă că dormi tu... Avem o groază de treburi...

Au plecat amîndoi sub șopron și, după cîtva timp, au ieșit încet cu două săcuri mari, îndreptîndu-se spre grădină.

În fund era un întuneric de pădure, și jumătate din bolta cerului era umbrită de un uriaș salcîm, în a cărui coroană se încîlciseră toate sălciile și duzii din întreaga grădină.

Tudor Călărașu și băiatul s-au oprit la rădăcina lui, cu săcurile în mîini.

— Mie nu mi-e foame.

— Mă duc să iau ceva-n gură. Să nu începi, că trebui să viu eu și să vedem cum îi facem!

•

Băiatul s-a așezat la rădăcina unui dud și aștepta. Ar fi vrut să-și dea seama: ce se *întîmplă?* Despre salcîm știa că îi spusese cu vreo două zile înainte că vrea să-l taie; dar nu cu noaptea în cap. Gîndul începuse să-l ducă în urmă cu cîțiva ani, cînd tot la fel, într-o dimineață, tatăl său îl sculase și porniseră tăcuți afară din sat, spre pădure. Merseseră mult timp pînă ce, la marginea unei poieni, tatăl său se oprise și-l țintuise și pe el în dosul unui stejar gros. Tocmai își amintea cum îl văzuse țîșnind spre o mogîldeață care parcă îl aștepta și cum măciucile lor se ciocniseră aprig, iar omul căzuse jos, cînd Tudor Călărașu îl atinse pe umeri tăcut. Băiatul tresări și se ridică. Cerul era spuză de stele, și Găina începuse să apună. Se uitară unul la altul fără să vorbească și, un timp, omul măsură de sus în jos salcîmul falnic. Se întîmplă un lucru ciudat în clipa cînd amîndoi strînseră săcurile în mîini și se apropiară de tulpina groasă dinaintea lor: un cocoș pîlpîi repede și cîntă prelung, dar nu-i răspunse nimeni. Cîtva timp, omul parcă se zăpăci, apoi deodată începu să se învîrtească jur împrejurul copacului, cu iuteală, aproape repezit, și băiatul îi ascultă glasul parcă străin, un mormăit care întreba și răspundea, cu o furie care din nou îl înfioră pe băiat; apucă la fel ca și tatăl său săcurea în mîini, și în spatele acestuia, vorbele îi atingeau auzul:

— Hei, cum îi facem, mă? Hai să-l mîncăm întîi rădăcinile. Da' arde-l, nu te juca!

•

Jocul picioarelor încetini, și cei doi strînseră săcurile în mîini. Vînele salcîmului se întindeau jur-împrejur, încolăcite, una peste alta, și-i țineau rădăcina în sus ca o buturugă vînjoasă, împletită într-o movilă de frînghii încîlcite. Cei doi parcă încălecaseră pe tulpina lui și, lipiți de ea, spintecau cu săcurile întunericul, încrucișînd forme ciudate și iuți, de vietăți întunecoase și mute. Loviturile se urmăreau, se apropiau, se îndepărtau împletindu-se, se ridicau izbind pămîntul și își amestecau departe icnirea în-

fundată cu răsuflul celor doi oameni. De-a lungul văii, unde viroaga grădinii spinteca trupurile pomilor într-un fund îndepărtat și negru, aripile nopții duceau răbufniturile scurte ale loviturilor, împrăștiindu-le pînă se topeau ca înghițite de întuneric, departe de coviltirul nemișcat și înalt al salcîmului. După un timp, săcurile începură a-și înmulți zvîcnirile. Cei doi s-au dezlipit de tulpina pomului și s-au îndepărtat, izbind în pămînt mai rar, mai adînc, aplecîndu-se tăcuți și lovind numai în cîte un singur loc, înțepeniți cu picioarele desfăcute, scormonindu-i cu chibzuială coardele ascunse. Apoi se mutară. Ghearele lungi ale rădăcinilor erau acum dezvelite. Zgomotele se ascuțiseră, iar așchiile începură a țîșni în toate părțile. În curînd înconjurară tot locul, ca o roată înălbită, și oamenii înaintau, fără să scoată vreo vorbă.

•

Începuse să mijească de ziuă. Salcîmul stătea falnic și nici o frunză nu i se mișca. Cei doi loveau acum dedesubtul lui. Se făcuse din amîndouă părțile o scorbură adîncă, și Tudor Călărașu se oprise ștergîndu-și fruntea cu mîneca de la cămașă:

— Stai, Gheorghe, că nu mai merge! Adu caii!...

Băiatul plecă, și omul se așeză răsuflînd rar. Pămîntul era alb de așchii. După cîtva timp, celălalt intră cu caii și, ajuns lîngă salcîm, începu să le potrivească ștreangurile și să lege o frînghie lungă de capetele lanțurilor.

— Lasă-i, Gheorghe, mai dă-le drumul să pască! Mă, da' vînos a mai fost salcîmul ăsta, 'ce-am că nu se mai termină! Cum îi facem noi acuma să-l trîntim?

•

Dinspre dealul viilor prinsese să se lumineze, și cei doi se odihneau fără să scoată o vorbă. Satul răsuna de cîntecul cocoșilor, și lumea începea să se trezească. Parcă s-ar fi auzit fîșîitul a mii de viermi de mătase urcîndu-se pe frunzele de duzi. Tudor Călărașu se ridică deodată:

— Sa'i, Gheorghe! Adu frînghia și scara!

Și începu să-și răsucească o țigare.

Băiatul depărtă caii și puse scara. Se urcă în salcîm și, cînd coborî, frînghia se întinse ca o coardă. Amîndoi se alăturară de cai, unul într-o parte și altul în cealaltă.

— Gata, Gheorghe ?

— Gata !

Şi deodată urlară lung şi răguşit :

— Hoidaaaaa !...

Caii zvîcniră, şi din înălţimea lui, salcîmul se mişcă pornind-o spre pămînt.

— La o parte !... urlă Tudor.

La început încet, salcîmul căzu acum cu o iuţeală neaşteptată şi îmbrăţişă grădina ca un uriaş. Văile clocoteau şi cîinii începuseră să latre. Parcă se prăbuşise cerul, şi grădina rămăsese mică, năpădită de aer şi de lumină.

•

Pe poarta grădinii se văzu nevasta omului. Rămăsese cu mîinile în şolduri, ca o oală cu două mănuşi :

— Mă, Tore, ce-ai făcut ?

Tot în acelaşi timp s-au ivit şi vecinii. Toate grădinile şi valea parcă erau despuiate.

— Ce dracu' ai făcut, mă Tudore ? zise vecinul.

O fetiţă a lui Ion Armăsarul începu să plîngă :

— Nea Paţanghele, de ce-ai tăiat salcîmu' ?

— Bine, măi Tudore, păi p-ăsta te găsiţi tu să-l tai ?... zise un alt vecin.

Cîtva timp, nimeni nu mai vorbi, încremeniţi fiecare în locul de unde-i văzuseră pe cei doi. Apoi, încet, întoarseră capetele în urmă şi peste acoperişurile caselor văzură lumina soarelui bătînd a gol, pînă departe, spre fundul nesfîrşit al cîmpiei întinse.

— Măi Tudor Călăraşu, începuse numaidecît alt vecin, dar nu putuse să sfîrşească, pentru că acela, la început, rămăsese pironit, pierdut, rătăcind cu ochii în golul din care salcîmul, căzînd, parcă rupsese o perdea de pe adîncul luminos al dimineţii. Nici nu s-aşteptase. A simţit că-l cuprinde o teamă rea, un fel de înfiorare, ca şi cînd toţi acei care îl înconjuraseră şi-l pironeau l-ar fi prins furînd ori omorînd pe cineva.

Făcu cîţiva paşi şi strînse securea în mîini, luînd vorba din gura vecinului :

— Ce e, mă, ce vreţi ? Ce căutaţi aici ?

Toţi vrură să vorbească numaidecît, dar trecu o clipă şi nimeni nu deschise gura. Omul se încruntă şi iarăşi merse :

— Ce e, mă, ce vreți?

Apoi deodată, fără să mai aștepte ca cineva să-i răspundă, se învîrti printre oameni și, ridicînd mîinile în sus, aruncă securea peste trupul întins al copacului doborît. Se răsti iar, cu toată puterea glasului, aproape țipînd:

— Ce dracu' aveți, mă, ce este? Ați înnebunit?!...

NOAPTEA

Ganea lui Teican se sculă înainte de a termina masa şi ieşi afară, pe prispă.

— Nu mai mănînci, mă? îl întrebă tatăl său.

— Nu, că mă duc cu caii! răspunse şi începu să răscolească nişte ţoale de pe prispă, să-şi caute dulama! Peste drum, în curtea vecină, se auzea tropăit de cai, şi Ganea fu strigat de un glas ce deschidea poarta:

— Bă a lu' Teican, eşti gata, mă?

— Gata, da' stai să scoţ şi eu caii. Tu îţ' iai dulama?

— Eu ştiu? N-o iau!

— Nici eu n-o iau atunci. Luăm cîte-un sac ca să-l aşternem jos.

Ganea scoase caii din grajd şi le puse căpestrele în cap. Era întuneric şi linişte. Caii şi flăcăul se vedeau ca nişte umbre fără formă chiar cînd se mişcau.

Ganea trase caii şi deschise poarta, apoi, după ce întinse sacul pe spinarea unui cal, întrebă pe celălalt de peste drum:

— Bă Beldie, legăm caii?

— Păi de ce să-i legăm? Eu nu-i leg niciodată noaptea. Bă, eu am încălecat!...

— Şi eu!... Diee, arde-o Nae... Băi tată, închide poarta, m'!...

Caii tropăiră scurt, şi zgomotul de copite se pierdu încet prin uliţele satului.

Flăcăii ieşiră din sat şi începură să urce dealul. Văgăunile abia se vedeau şi aveau gurile deschise ca nişte prăpăstii adînci. Cînd ieşiră în izlaz, noaptea parcă era mai

puțin întunecoasă. Caii mergeau alături și sforăiau din cînd în cînd

Beldie își trecu amîndouă picioarele într-o parte, se lăsă pe șalele calului și începu să cînte:

— Lele, lele, lele, leaaaa!...
Hai leleleaaaaaaauu!...
Iu hu... Săr' pă ea, băăă...

Apoi, deodată, se ridică și strînse aprig burta animalului. Calul zvîcni ca o săgeată, și flăcăul își înfipse mîna în coama lui și, aplecîndu-se înainte, urlă:

— Prinde-mă, a lu' Teican!

Începură să gonească peste cîmp, și caii, unul după altul, se întindeau ca niște năluci. Beldie simți cum începe să-i bată inima și cum sîngele îi zvîcnește ca niște noduri în vinele tîmplelor. Învîrti măciuca pe deasupra capului și o lăsă să cadă vijiind peste pulpele grase ale armăsarului.

Deschise gura, înghițind feliile de aer ce-i îzbeau fața, și urlă a doua oară:

— A lu' Teican, dacă mă prinzi, îți dau pă Voica o dată!...

Celălalt rise, își aplecă corpul înainte și începu să-l urmărească. Cîmpia se întindea ca o mare, și cei doi goneau nebunește, scoțînd din cînd în cînd cîte-un chiot lung. Beldie se depărta din ce în ce, și se auzeau bufniturile măciucii în burta calului.

Dar izlazul începea să se termine, și se vedeau porumburile negre și mirițtile. Beldie își opri deodată calul, care făcuse un salt întorcîndu-se și izbind adînc pămîntul cu copitele. Flăcăul îl atinse și-l struni, făcîndu-l să se învîrtă în jurul lui:

— Stai, mă! Stai! Acu-ț' roz o ureche! A lu' Teican, pă unde mergem?

Ganea lu' Teican opri și el calul, care se învîrtea, și nu scoase nici o vorbă.

Apoi, brusc, se aplecă pe gîtul animalului, îi apucă o ureche între dinți și-i arse o măciucă în spate. Calul nechează, se ridică în două picioare și țîșni spre șosea, printre porumburi. Ganea lu' Teican urlă acum și el, în urmă, lui Beldie:

— La Branişte... şi, dacă mă prinzi, îţi dau p-a mea o dată.. Oooo !... Iu hu ! Dă-te la o parte, băăăăă !...

Beldie îl urmărea, scoţînd şi el chiote şi înjurînd De vreo două ori însfîngeră urechile calului, dar tot nu-l putea ajunge. Goniră mult timp. Praful se ridica în noapte de pe urma lor, şi pietrele aruncate săreau ca broaştele în amîndouă părţile şoselei. După un timp, Ganea începu să-şi domolească calul şi intră între două loturi de pămînt într-un ovăz. Beldie ajunse şi el, şi lăsară animalele să rupă vreun sfert de oră, pînă se uscă năduşeala pe ei. Apoi porniră încet printre locuri, se găsească un trifoi sau fîn pentru toată noaptea, şi-l găsiră într-o vîlcea cu fîntînă şi cu vie, şi cu multe vetre, unde se copsese porumb sau dovleac.

— A lu' Teican, tu caută pepeni, şi eu aduc struguri... Al cui dracu' o fi, mă, locu' ăsta ?

— Nu ştiu !

— Ei, nu ştii ! Păi tu cunoşti p-aici pă la Branişte...

— Da' nu ştiu, mă !

— Zi să fie-al dracului !

— 'Ai, mă, du-te şi adu struguri ! Vezi, pentru mine, ia nişte zaibăr d-ăla, că am nişte pîine...

Împiedicară caii şi intrară în via şi pepenii din coasta dealului. Cînd să se întoarcă, auziră un nechezat la o mică depărtare de vîlceaua unde se aflau ei.

— A lu' Teican, e unu' cu caii p-acilea.

— Auzii şi eu.

Cei doi flăcăi coborîră spre cai şi aşternură sacii pe mirişte. Beldie îşi fuvîrfuise pălăria cu struguri, şi Ganea lu' Teican abia putuse veni cu vreo două lubenite şi un alt pepene galben.

— E-necăcios, Beldie, fire-ai al dracului.

— Lasă, că am struguri. Mă, cine-o fi ăla cu caii dă p-acilea, a lu' Teican ?

— Mă, al dracu', dă unde zici tu că să ştiu eu ?

Începură să mănînce. Pepenii erau copţi şi reci, şi amîndoi îşi înfigeau gura cu barba cu tot în miezul mustos şi fraged, înghiţind cu seminţe cu tot. Apoi aruncau departe cojile, înjurînd stăpînul locului şi întrebîndu-se dacă n-o fi avînd vreo fată.

Înjurau şi fata, şi pe mama ei, pe urmă crăpau alt pepene şi înghiteau sorbind cu zgomot şi aruncînd cojile. Cînd

terminară, se lungiră pe saci. Din depărtare se auzi șuierul unui tren și zgomot de manevră. Era liniște, și întunericul apăsa.

A lu' Teican se ridică deodată și zise:

— Mă, Beldie, tu auzi cum sforăie caii ăluia cînd paște?

Și iar se lasă pe spate, cu fața spre cer. Beldie fuma liniștit. Cînd aruncă țigarea, începu să înjure și se ridică.

— A lu' Teican 'ai să-l batem!

— Ia-ț' măciuca!...

O luară pe poteca vîlcelei și porniră tăind de-a curmezișul porumburile și miriștile.

Într-un loc se opriră și, fără nici o vorbă, amîndoi deodată se lăsară jos, uitîndu-se cu grije spre panta coastei, unde se vedeau vreo trei cai păscînd.

— L-ai văzut a lu' Teican?

— L-am văzut, mă, uite-l că scapără, vrea să coacă porumb... 'Ai s-o luăm pe brazdă, să nu ne vază.

Intrară în porumb și-și ascunseră capetele măciucilor în pumni. În dreptul omului care scăpăra ieșiră repede din porumb, făcînd zgomot, și se opriră amîndoi deodată.

Mogîldeața sări în picioare, ceva vîjîi în întuneric împreună cu o răbufnitură. Beldie căzu grămadă. A lu' Teican se repezi, mogîldeața se retrase, și măciucile începură să pocnească. Cîteva minute, fiecare căută capul celuilalt, apoi se opriră.

Glasurile erau înfundate, și vorbele ieșeau gutural:

— Care ești, mă?

— Dă ce, mă, ai?

— Mă, spune care ești, că scot mațili din tine!...

Și se repeziră unul într-altul, căutînd să se doboare. A lu' Teican simți sînge cald în gură, se desprinse cu un urlet și, cînd se repezi, amîndoi căzură mototol jos. Un timp se auziră gemete, pe urmă, glasul lui Ganea tot mai mînios și mai puternic:

— Dă ce, mă?

Și începu să-l lovească. Omul gemea și se zbătea, din cînd în cînd, a lu' Teican urla de durere, urma un moment de luptă, apoi iar răbufnituri și gemete, și vocea lui Ganea, tot mai des:

— Dă ce, mă?... Dă ce, mă?... Dă ce, mă?

Beldie se ridicase și urla:

— Dă-te la o parte, a lu' Teican!

Ganea se ridică și, în același timp, Beldie lovi de două ori cu măciuca. Apoi încălecă jos peste om și îl izbi pînă simți că-i curge năduşeala pe obraji.

— Hai, Beldie, lasă-l dracului! Hai, mă, dă-l dracului!

— Îl omor, auzi a lu' Teican?

Se sculă, se scutură, și porniră încet.

Țînțarii bîzîiau sus, și întunericul sclipea.

Peste vîrfurile porumburilor, în depărtare, un colț de cer se înroșea din cînd în cînd de la pîlpîirea unui foc ce țîșnea din fundul întunericului.

Beldie se opri în coasta dealului și se uită, nemișcat:

— Mă, a lu' Teican, cum arde focul dă la Moreni...

LA CÎMP

Dimineaţa ardea sub răsăritul roşu şi plin al soarelui cînd două cîrduri de oi urcau mărunt spre cîmpie pe culmea plină de nenumărate poteci a dealului. Doi ciobani veneau cu mult în urma lor, departe unul de altul, strigîndu-se pe nume şi azvîrlind cu pietroaie de-a lungul văgăunelor şi carierelor de piatră de la marginea satului. În vîrful dealului se petrecu însă ceva ciudat între cele două cîrduri de oi. O oaie mărginaşe se opri, ridică moţul din cîrd, behăi şi o luă la goană spre cîrdul străin. Numaidecît, toate celelalte, din amîndouă părţile, făcură la fel, şi cîrdurile se amestecară, se îmbucară într-un stol de capete şi începură să fugă, înghesuindu-se una într-alta.

— Oiaaa !... Fir-ai a dracului cu ţiţa ta, zbieră unul din ciobani.

— Soiaaaa !... mîncate-ar lupii, urlă şi celălalt

— Lasă-le, Bîleo, dă-le dracului...

— Ce să le laşi, mă? răspunse acela. Nu vezi cum s-au amestecat? E una dintre ele, una creaţă şi cufurită, care să fie ea a dracului, o omor într-o zi. N-am să mă întîlnesc cu nimeni, cu oi, că numaidecît o vezi cum saltă capul, behăie şi fuge în alt cîrd... mi-amestecă toate oile.

— A cui e? întrebă celălalt rîzînd.

— A Ioanei lui Bădel.

— Acum lasă-le. Mergem amîndoi şi le paştem în Frunzari, ce zici? întrebă cel care rîdea.

— Nu zic nimica, răspunse al doilea. Dămîncare ai?

— Am. Dar coacem şi porumb... poate prindem şi vreo prepeliţă.

— Atunci, hai mai repede, să le săturăm cît e răcoare, că pe urmă...

Se apropiară de oi și începură să le atingă peste cozi cu măciucile, luîndu-le la goană. Oile începură să fugă sărind și tăiară cîmpia de-a curmezișul, fără să se oprească. O luaseră pe drumul ce intra spre porumburi, și unul din băieți fugi înaintea oilor. Pădurea Frunzari se apropia din ce în ce, și cîrdul mergea acum încet, fără să se atingă de iarba mirиștilor ori a măturilor.

— E departe lotul tău, Stroe? întrebă unul din ei.

— Uite, d-aici, din pădure, încă un plan.

— Păi hai să-i dăm drumul mai repede.

După un timp au intrat pe o mirиște largă, plină de trifoi, de mohor înalt și de tufe. Oile se împînziseră pe toată lățimea locului și începură a rupe iarba cu lăcomie. Erau un șir de boturi zvîcnind, iar Stroe și Bîlea s-au așezat unul într-o parte a mirиștii și altul în cealaltă, să nu intre vreo oaie în porumb. Stăteau răzimați în măciuci.

— Mă, cum mănîncă!

— Da, mă!

— Bîleo, tu cîte oi ai? Cît îți dă omul de oaie?

— Vreo patruzeci, n-am multe. Nu-mi dau mult, mă. Doi poli și-un ciurel de mălai. Da' dă ce?

— Întreb și eu!... Stroe, dă unde începe, mă, moșia Zîmbreasca?

— Hă... Uite, chiar de la capul locului nostru. Vezi casele alea? E stîna lui Băduță, neam de ciobani cîinari.

Bîlea se ridică în măciucă.

— Sînt niște oi mai încoace. Mi se pare că e și o fată cu ele. O zîmbreșteancă.

— Ce vorbești, mă?

— Uită-te și tu...

Stroe se sui într-un păr mic și se uită mai mult, cu mîna la ochi. Pe urmă se dădu jos.

— E o fată, Bîleo.

— Păi, da, mă! Eu ce-ți spusei?

— Hai să-i fluierăm, zise Bîlea iar, după un timp.

— Las-o, să ne apropiem... poate e cu cineva, să nu dăm de dracu!

Stroe și Bîlea mergeau încet pe lîngă oi și mai vorbeau. Soarele începea să se urce în sus și umbrele lungi ale porumburilor, întinse pe mirиști, începuseră să se tra-

gă, să se facă mici. Peste cîtva timp, cei doi au ajuns sub creasta dealului, unde se terminau locurile lui Stroe și începea moșia zîmbreștenilor. Se vedea din vale un alt cîrd de oi, păzite, pe o mirişte mai largă, de o față. Băieții se așezară jos și începură iar să vorbească.

— Bă Stroe, hai să-i fluierăm, e singură, zise Bîlea.

Bîlea era un măgădău cu o față colțuroasă, pătrată, ca un cărpător de țest. Buzele și nasul, deși îi erau groase, nu ieșeau afară din obraji. Cînd vorbea, făcea un zgomot ca și cînd din gură i-ar fi căzut niște noduri. Stroe era mai subțire, întins și deznodat.

— Fluieră tu întîi, zise Stroe.

Bîlea se ridică pe jumătate, în genunchi, bägă două degete în gură și fluieră fata, vorbind o înjurătură lungă de dragoste. Cînd se lăsă jos, Stroe se sculă în picioare și fluieră la început ca un semnal. Apoi începu mai lung, cu vorbe, un fluierat plin, pe care îl luă de la cap pînă ce ochii începură să i se umfle.

— Mă Bileo, să nu fie cu cineva

— E singură, mă, îți spun eu!

După aceea, cei doi ciobani se apucară să adune coceni și băligi uscate, să coacă porumb. Soarele frigea acum în mijlocul cerului, și oile se îmbuluciseră cap la cap, sufiind greu și rumegînd. Stroe și Bîlea au aprins focul sub un tufan, au început să jupoaie porumbul. Din cînd în cînd, cîte o adiere de vînt făcea să fîșîie lipanele verzi ale cocenilor de porumb, în timp ce flacăra focului se înălța plină de fum în căldura albă a amiezii, întinzîndu-se în umbre subțiri și tremurătoare peste iarba deasă a mirîștii. Cei doi ciobani stăteau lungiți pe tunici și clefăiau cu cotolanele de porumb copt în mîini. Bîlea muscă o dată dintr-unul gros și zise cu gura plină:

— Ce-o fi făcînd, mă, fata aia?

Celălalt muscă de mai multe ori la rînd fără să răspundă numaidecît. Stroe se uită la el, muscă vîrtos din porumb, pe urmă începu să rîdă gros, azvîrlind coceanul gol în mijlocul focului. Luă alt porumb, începu iar să muște, și Bîlea începu și el să rîdă. Alături, foaia lată și verde a unui fir înalt de porumb tresări deodată și începu să fîșîie singură, pîlpîind ca o aripă. Prin aer parcă treceau p[illegible]sări uriașe și nevăzute, înotînd în lumină. Pămîntul era greu și tăcut, iar căldura albă a soarelui apăsa

— Mergem, mă? zise Bîlea deodată, încet și hotărît.

— Hai să mergem.

Se sculară, încolăcind picioarele pe mirişte, și porniră încet, spre capul locului. Aici intrară în porumb și-și încetiniră mersul. Peste drumul care despărțea planurile se deschidea o mirişte mult mai largă decît a lor, unde stătea îmbulucit un cîrd mic de oi. Lîngă porumb, un tufan bătrîn și încîlcit lăsa o umbră deasă, neagră. Stroe și Bîlea s-au oprit. La umbra tufanului dormea fata care păzea oile; era desfăcută și, alături, locul era plin de coceni și coji de dovleac copt. De o creangă îi atîrna traista cu mîncare.

— Doarme, Bîleo, șopti Stroe.

— Doarme, mă, răspunse Bîlea, și se uitară unul la altul. Fata avea un picior tras sub burtă, iar celălalt rămăsese gol și întins. Mîinile îi erau la fel, una sub cap, iar alta de-a lungul trupului, răsucită cu palma în sus.

— Mă, să mergem încet, șopti iarăși Bîlea.

Cei doi ciobani ieșiră din porumb și se opriră nemișcați în drumul ce despărțea cele două moșii. Tufanul unde dormea fata era la cîțiva pași depărtare, alături de porumb. De acolo începea un fel de coastă, care se termina departe, cu o ușoară înclinătură. Ciobanii călcau ușor pe mirişte, ca niște umbre. La un pas de fată, se opriră. Soarele îi izbea în spate, și cefele li se umpluseră de sudoare. Unul duse încet mîneca la frunte și se șterse fără să facă cel mai mic zgomot. Bîlea ridică mîna în sus, o mișcă făcînd semn, apoi făcu un pas pînă lîngă fată și rămase din nou înțepenit. Au stat astfel cîtva timp și Stroe, tot atît de încet și fără zgomot, făcu și el același pas. Se priviră din nou și mîinile li se mișcară. Vorbeau din ele, scurt, mutește; fruntea lui Bîlea se încreți, și globurile ochilor i se umflară. Celălalt își mușcase buzele și peste ochi îi trecuse o licărire ca un fluture. Fără să se uite unul la altul, amîndoi se lăsară încet pe vine. Fata dormea cu pieptul pe o tunică subțire, și prin deschizătura cămășii i se vedeau sînii mari, arși de soare, ca niște pietroaie roșii. Deodată se deșteptă și sări în capul oaselor. Ciobanii rămăseseră în același loc, nemișcați, încremeniți, așezați aproape, jos pe pămînt. Fata se șterse la ochi speriată și-și propti mîna în tunică, aplecîndu-se pe spate.

— Ce faci acilea, mă neică? vorbi Bîlea, încet și răgușit.

Bîlea începu să sufle încet. Nările i se umflară, și dintr-o dată, pe neașteptate, își înfipse mîna în piciorul fetei, rămas dezvelit. Ea tresări, ca și cînd abia atunci s-ar fi deșteptat din somn, și zvîcni ca un pește în sus, dar Bîlea, mai înainte, se izbi de Stroe, o cuprinse în brațe și căzu cu ea pe tunică. Un timp rămaseră încleștați. Fetei i se desfăcuse părul și i se lipiseră pe picioare bulgări mici de pămînt ; se zvîrcoli, se întinse cît era de lungă cu fața în sus și, vrînd să-l arunce jos, îl apucă de umeri. Era greu, și îl strînse, înfigîndu-și ghearele în rotunzimea mare a gîtului. Bîlea simți unghiile fetei cum i se înfig în carne și cum îi iese sîngele în piele, gemu lung și înfundat, o apucă și mai strîns, și amîndoi începură să se zbată. Cîteodată, Bîlea cădea alături, fata se agăța de el, fără să se desprindă, și încerca să-l izbească în cap cu pumnii, aprinsă la față ; cînd o prinse mai bine, flăcăul se așeză deodată în ea, și fata urlă lung și apoi tăcu.

După un timp, Bîlea sări în sus, ștergîndu-se pe gît de zgîrieturi și de sînge. Atunci, celălalt, Stroe, cu ochii bulbucați în cap, se lăsă repede jos, dar fata își acoperise ochii cu mîinile și nu se mai zbătea. Asta îl înfurie ; obrajii i se încrețiră, și urlă fără teamă, apucînd-o de mîini și încercînd s-o facă să se împotrivească :

— Țipă, hai ! Mușcă-mă ! De ce nu te zbați ?...

Dar fata țîșni de lîngă el, sări în picioare și o luă la goană prin porumb. Stroe se luă după ea numaidecît ; fata se opri, înfipse mîna în pămîntul sfărîmicios și îl izbi în ochi, apoi o luă din nou la fugă. Ciobanul întoarse capul cu iuțeală, intră în porumb după ea, și pieriră amîndoi în desimea lui.

Bîlea vru să-l aștepte în drum, dar văzînd că acela nu se întoarce, o luă încet la vale spre locurile lor. Ajunse lîngă oi și se întinse la umbra tufanului. După un timp, deodată, își auzi numele strigat ca prin urcior și se ridică în capul oaselor.

— Fire-ai al dracului, Bîleo !... Fire-ai al dracului să fii !... răsări Stroe la marginea porumbului.

Bîlea rîse, făcînd să tremure liniștea zilei.

— Hai, du-te dracului, răspunse el... Treci încoace să dezbulucim oile, că e tîrziu. Ce, ți-e necaz, mi se pare !...

— Cine ?! Mie ? răspunse Stroe liniștit. N-are de ce !... N-a fugit mult... N-avea de ce !...

Soarele coborîse acum din creştetul cerului, şi umbrele ciobanilor şi porumburilor se lungiseră şi se pierdeau pe mirişti. Bilea îşi puse măciuca pe umeri, fluierînd, şi cînd porni încet înaintea oilor, o cruce mare se bălăngănea în urma lui.

COLINA

I

Într-o dimineață de toamnă, înainte de revărsatul zorilor, Vasile Catrina se trezi deodată din somn cuprins de o spaimă grozavă. Numaidecît își dădu seama că a visat ceva rău, dar buimăceala îl ținea încă întepenit în pat și nu știa unde se află; vedea cele două ferestre ale odăii și afară cerul înalt și plin de stele; nu cunoștea nici odaia și nici patul în care stătea culcat. Încet, gîndi că totuși trebuie să fie în casa lui și, răgușit, vorbi fără să-și dea seama:

— Tată!

— Ce e, mă? i-a răspuns glasul omului, de undeva, din fundul odăii.

— Dormi? întrebă flăcăul, liniștit.

— Acuma nu mai dorm. Ce e cu tine? De ce te-ai sculat?

Vasile Catrina se ridică încă buimăcit și se așeză pe marginea patului. Apoi vorbi iar, rușinat că nu știa ce să-i spună, pentru ce se sculase:

— Ce-am spus eu aseară că trebuia să fac acum de dimineață? Nu-ș' ce dracu trebuia să fac; d-aia m-am sculat mai devreme...

Tatăl său se uită la el prin întuneric și se răsuci în pat de mirare. Totdeauna, băiatul sărea din pat, se îmbrăca la iuțeală și-și vedea de treburi.

— Du-te și te spală, răspunse bătrînul cu asprime. Ce stai așa ca o bleandă?

— Ce e, mă?... Ce vreai tu?... Ce bleandă? Eu?...

Flăcăul a deschis ușa, a dat-o puțin înapoi și, fără să se mai uite îndărăt, a trîntit-o cu atîta putere, încît pe la

geamuri se dezlipise cleiul de pe margini. A ieșit afară, s-a așezat pe prispă și a început să se încalțe. Se simțea greoi și căuta să se liniștească și să-și facă de lucru. Trăgîndu-și ciorapii și sforile opincilor, își aminti deodată că într-una din serile trecute îi spusese cineva că în pămînturile din Frunzari grîul lui a răsărit prost, e rar și galben, și că ar fi bine să-l întoarcă și să-l facă ogor pentru o semînță de primăvară. „Am să mă duc să văd și eu, își spuse el, chiar acuma."

Era devreme, și gîndul îl mulțumi. „La întoarcere am să mă bărbieresc și să mă scald; este timp", își spunea el mai departe.

Începuse să se lumineze, dar cu cît întunericul pierea, marginile satului se mohorau, și în depărtare plutea o ceață care frămînta în goluri mari coroanele înalte și aproape desfrunzite ale salcîmilor.

Vasile Catrina își trase o flanelă pe el și plecă, dar tot atunci își aminti că în ziua trecută, pe seară, strigase Bărăgan cu goarna prin sat că toată lumea să se strîngă la primărie; avea notarul și învățătorul nu știu ce să le spună.

II

Vasile Catrina a grăbit pasul, ieșind din sat, și a început să înjure cu glas tare, atît pe Bărăgan, cel cu goarna, cît și pe cei care chemau oamenii de pomană la primărie. Știa că, acolo, ori notarul, ori primarul iese afară cu o hîrtie, de pe care începe să citească și din care nimeni nu înțelege nimic. „Își pierd vremea degeaba", mai spuse flăcăul tăind izlazul și îndreptîndu-se spre eleșteu.

Mergea iute, cu capul în jos, așternut la pas, fără să se uite în jurul său, mirîndu-se în treacăt cum vîrfurile opincilor lui îi ies mereu înainte și cum el nu simte că talpa i se îndoaie în urmă.

În timpul nopții căzuse brumă multă și acum era frig. El se gîndi să scurteze drumul. Își strînse flanela mai bine la piept și o luă de-a dreptul peste porumbiști. Drumul pe care îl tăiase mergea pe lîngă o mică pădure de lăstari, lîngă care se ridica o colină ciudată la vedere și înălbită de sumedenie de poteci.

Trebuia să se lumineze de ziuă, dar deşi lumina dimineţii se simţea crescînd, peste pămînt, aproape fără veste, căzu o ceaţă deasă şi cenuşie, întunecînd cîmpia şi vederea.

Vasile Catrina se pomeni deodată singur, călcînd peste brazdele înmuiate de umezeală ale porumbiştilor; se opri neliniştit, ridică fruntea şi se uită în jur.

Tăcerea care acoperea pămîntul, o dată cu năvala neaşteptată a negurei, îl sperie şi mai mult. Întîi se miră că stă şi se uită, ca şi cînd s-ar fi rătăcit. Îşi simţea bătăile inimii.

— Ce dracu'! spuse el tare.

În aceeaşi clipă văzu ceaţa deasă, fumurie, cum îi intra în ochi şi, în aer, negura care începuse să se spargă. Ca şi cînd de undeva ar fi pornit să bată vîntul, ceaţa se sparse şi ea şi începu să alerge de-a lungul cîmpiei, rostogolindu-se în goluri mari prin faţa lui.

Acum, flăcăul începuse să zărească înainte păduricea de lăstari şi colina, care parcă îi jucau în faţa ochilor. Ceaţa trecea despletită peste colină, şi Vasile Catrina, o clipă, ameţi şi-şi duse mîna la ochi. I se părea că păduricea se aprinde şi piere cu iuţeală. Colina se ridica mereu în sus, se umfla ca o băşică uriaşă, se clătina, cumpănindu-se ca o înaltă balanţă; pămîntul se legăna, se lăsa în jos, se scufunda. Vasile Catrina se scutură şi porni înainte, plin de mînie:

— Ei! Ce, m-au găsit dracii?!...

Ceaţa era acum albicioasă şi parcă se cernea subţire prin sită. Flăcăul s-a apropiat de colină şi a început s-o urce încet. S-a uitat cu mirare la ea, la potecile ei şi la iarba deasă, plină de găuri rotunde de păianjeni, cu care era acoperită, supărat încă de ameţeala sa de cîteva clipe şi de timpul pierdut. A iuţit pasul, a ajuns în vîrful colinei şi a început apoi să coboare în goană.

III

Deodată îşi dădu seama că cineva trece încet pe lîngă păduricea de lăstari. Vasile Catrina s-a oprit, uitîndu-se spre locul unde se auzeau paşii, nedumerit că nu vede pe nimeni. Tot atunci apăru din colţul colinei, mergînd tîrşîit

și cocoșat, un moșneag gros, în cămașă albă de cînepă, cu capul gol și de asemenea cu părul lung și alb.

Fără să vrea, flăcăul făcu cîțiva pași spre el, dar tot atunci se împiedică de ceva și căzu, cît era de lung, cu fața la pămînt. Moșneagul a întors capul; el s-a sculat și simțea cum îi ard palmele și cum îi tremură picioarele. Obrajii îi ardeau și începu să clocotească de mînie. Căzuse rău, îl dureau genunchii și coatele, și omul bătrîn și cu cămașă albă de cînepă se uitase la el foarte liniștit, pipăindu-și poteca mai departe.

Vasile Catrina izbi cu sălbăticie pămîntul, înghiți în sec, și strigă furios:

— Ce cauți aici, moșule! Ce cauți?

Moșneagul își opri toiagul din pipăit și se întoarse încet de tot, fără să-și ridice capul:

— Al cui ești tu, mă? auzise flăcăul.

— Pleacă d-aici... bodorogule... mai mă întrebi și al cui sînt, strigă iar Vasile Catrina, ca și cînd acela ar fi fost vinovat că el s-a împiedicat și a căzut.

Moșneagul nu se sinchisi și vorbi din nou:

— Mă, dar al cui ești tu?

Vasile Catrina porni spre el și, cînd ajunse alături, îl privi cu mirare. Bătrînul nu se clintea. Uitîndu-se la el și văzîndu-i fața zbîrcită, firele rare și albe înfipte în ceafă, ochii și mai bătrîni, jupuiți parcă, înroșiți și cu pleoapele întoarse pe dos, flăcăul simți brusc cum îi crește mînia, dar tot atunci ea se sparse și-l lăsă liniștit, dar cu ceva apăsător în el, turbure și greu ca o apă neagră. Îl apucă pe moșneag de un umăr și-l împinse ușor, făcîndu-i vînt. Omul bătrîn și alb azvîrli picioarele înainte, clătinîndu-se, dar apoi se opri îndărătnic și înghină:

— Mă, da' al cui mai ești tu, mă?

— Pleacă odată! strigă Vasile Catrina. Ce, ești nebun? Și-i făcu din nou vînt.

Acela orbecăi cu picioarele pînă se opri, se uită cîtva timp la flăcău, apoi porni încet, clătinînd din cap și pipăindu-și drumul.

Vasile Catrina rămăsese o vreme țintuit locului, gol, neștiind ce să mai facă, neînțelegînd ce e cu el și mai ales ce căuta acolo, lîngă colină, moșneagul. Își simți din nou inima cum îi bate, cum aerul îl apăsa cu o liniște grea, închisă, înfundată, și vru să se smulgă din loc, dar ca în-

tr-o sclipire, simțise în palme îndărătnicia omului bătrîn, ceața care se frămînta și se spărgea necontenit în goluri adînci și rotunde, ca într-o uriașă măcinare, și, înfiorat, flăcăul începuse să tremure.

Deodată o luă la goană, nemaiștiind încotro aleargă, cu tot trupul înmuiat de spaimă și gîfîind întruna. Fugea bezmetic, iar în urma lui sfîrșiau, aruncați departe, bulgării și cocenii porumbiștei; omul gonea fără să se uite înapoi, ca și cînd în urma lui duhuri nevăzute, despre care se povestește iarna prin case, ieșiseră din colină ori din păduricea de lăstari și îl urmăreau.

ROTILA

Nilă deschise ochii şi dintr-o dată văzu cerul plin de stele, curtea şi grădina, şi pe tatăl său dormind lîngă el.

Îşi propti cotul în căpătîi şi stătu aşa cîtva timp. Apoi se mişcă de cîteva ori, strînse din fălci şi-şi înfipse gheara în pătura roşie a căpătîiului. „Dacă se deşteaptă şi mă vede, atunci n-am făcut nimic, gîndea Nilă, pentru că una e cînd îl strigi a doua sau a treia oară decît atunci cînd e întîi şi întîi." Dar în afară de asta, Nilă nu înţelegea nimic, îşi zicea că ce mama dracului i-o fi venit jigodiei să fugă, să plece, adică să piară sau el ştie ce-a făcut.

Nu i-a venit să spună la nimeni ce i s-a întîmplat zilele trecute, îi era teamă de ceva, se gîndea că nu se poate să nu fie nimic, trebuie să fie ceva în toate astea, pentru că, uite, lui îi e frică să încerce să creadă ceea ce îi vine în minte. E anapoda să piară un cîine tocmai atunci cînd ai nevoie de el, şi pe urmă n-ar fi nimic, dar de ce, ce dracu' i-a venit, nu era nici turbat, nici bătrîn, nici n-avea obiceiul să se înhăiteze şi nu se ducea nici să mănînce cai morti sau să se ia după oţele. Dutulache era un cîine! Iar Nilă a avut ieri nevoie de el şi nu l-a găsit. Fusese pe linie la o tată şi cînd să se întoarcă acasă, pe la jumătatea drumului, a văzut vreo doi măgăoi cu măciuci că îi ies înainte.

— Bă fire-al dracului, să nu te mai prinz la ea, că-ţi sparg capul, spăl briceagu în tine

Nilă s-a oprit şi a vrut să se uite ca să-i cunoască, şi s-a repezit odată într-unul să-i ia dulama din cap, l-a trîntit jos şi a încălicat pe el. Celălalt a început să-i care pe

spate, dar el l-a apucat strîns pe-al lui și a trecut dedesubt. Aci a început să-l strîngă de gît pînă l-a simțit moleșit, pe urmă s-a ridicat și a început o bătaie la măciuci.

Era să se aleagă cu capul spart, fiindcă avea un ciomag subțire și nu putea să sprijine. S-a dat încet pe lîngă gard, a izbit într-o ulucă și a țîșnit într-o grădină. Dar îi știa cine sînt. Îi cunoscuse chiar atunci, cînd s-a făcut dimineață și-a luat din pod ciomagul lui de zile mari: o vînă ageră de corn, cu piuliță la cap. Îi știa că trec prin Pămînturi, de-a lungul unei vîlcele, și cînd era gata s-o ia din loc, și-a adus aminte de Duțulache. Nilă s-a dus mai întîi la paie. A fluierat și a văzut că nu răspunde. Nu l-a găsit. A intrat în grădină. Pe urmă a sărit pîrleazul, iar s-a întors, a mai fluierat. A început apoi să-l caute cu de-amănuntul, parcă ar fi pierdut vreun lanț sau altceva.

— Tu nu vezi, mă, că nu e, ce dracu' dă ești așa prost? i-a fost zis tată-său.

Nilă și-a spus că cine știe unde o fi și a plecat să-i bată pe cei doi. Dar tot îi era necaz, pentru că Duțulache era un cîine învățat să înțeleagă și să se bată. Doar îi zicea: „Duță, ghial", și nu mai rămînea nimic și pentru el.

Acum, Nilă nu-și mai aduce aminte ce s-a mai întîmplat. Știe că i-a prins pe cei doi și că i-a deșelat în bătaie. Dar cum s-a întîlnit, ce le-a zis, dacă l-a văzut cineva, acum nu-și mai amintește. Dacă s-ar întîmpla să-l vadă acum pe Duțulache, Nilă l-ar lua între picioare și i-ar tăia urechile, pe urmă l-ar pune în lanț.

Dar acuma nu trebuie să-l vadă nimeni. Trebuie să se scoale încet, și asta e greu... Își trase un picior pe sub pătură și se dezveli. Apoi se chirci, se propti în vîrful călcîielor, în gît, și ca un artist care face mișcări periculoase pentru trosnitul mușchilor, își răsuci mijlocul într-o parte, săltă o mînă și zvîcni după prispă în patru labe, fără să facă cel mai mic zgomot. Se ridică de jos și un moment se clătină pe picioare, dar ameteala îi trecu chiar cînd băgă de seamă acest lucru. Era tot întuneric, dar pe cer se vedea că e dimineață, și, deodată, cocoșii începură să cînte. Nilă își drese cămașa și se urni din loc, mergînd spre magazie. Un moment se opri, bolborosi ceva, apoi porni din nou. Cînd ajunse înlăuntru, făcu doi pași spre plug și iar se opri. „Timp este, dar... nu, nu, ce parcă... da, nu, este timp... este timp." Aci, Nilă puse mîna pe rotilele plugului și

scoase una. Era cam grea și răceala fierului o simțea cum îi pătrunde prin piele și-i apasă oasele. Porni cu un pas rar și legănîndu-și tot corpul după greutatea rotilei. Cînd deschise ușa și intră în grădină, băgă de seamă că se întîmplă ceva cu el. Ridică rotila și se uită la ea plin de nedumerire, numaidecît vru s-o arunce, dar se răzgîndi și porni stringîndu-și fălcile. Călca cu nepăsare prin iarba udă de rouă și-i trosneau dovleci cruzi și ceapa sub picioare. Iarăși se opri și porni de cîteva ori. Bolborosea cîteodată cu voce tare, apoi tăcea numaidecît, iar rotila îi trecea nervos cînd într-o mînă, cînd în cealaltă. Cîntecul cocoșilor pornea acum din partea de jos a satului, se ridica încet, cu puține glasuri, apoi creștea, se umfla, începea a se lăți cu repeziciune și se spărgea într-un ecou prelung. El ascultă cîtva timp, și capul îi era ridicat în sus și înfipt parcă spre a suferi un rău pe care nu-l înțelegea. Își scutură umerii și de astă dată porni cu hotărîre spre un salcîm înalt de la marginea grădinii. Aci se opri, lăsă jos rotila și-și prelinse ochii pe el, din vîrf pînă la rădăcină. Se uita la tulpina lui ca la ceva mic și nemaivăzut, pentru care simțea un fel de teamă amestecată cu nedumerire. După un timp ridică rotila, băgînd-o pe mînă, și după ce se mai învîrti încă o dată pe lîngă salcîm, se apropie și se înfipse în tulpina lui. Coaja zgrunțuroasă, adîncă, plină de dungi și uscată a salcîmului îl făcu să i se umfle pieptul; strînse trunchiul cu putere, înlănțuindu-l cu mîinile și picioarele, și începu să se cațere spre vîrf. Urca zvîcnind și-și mișca brațele, înaintînd ca un înotător. Rotila atîrnată la încheietura mîinii parcă era un cercel și din cînd în cînd scotea cîte un sunet sec, lovindu-se cu buceaua de scoarța salcîmului. Nilă se urca spre vîrf, încet, dar cu putere și așa cum îmbrățișase salcîmul și înainta, parcă era un broscoi uriaș, cu două labe și pe care le împlînta în tulpină ca într-un dușman. În urma lui cădeau mulțime de coji desprinse din salcîm, pline de mușchi, fărămicioase și roșii. Nilă se opri pe la jumătatea salcîmului, propti rotila de un ghenci, își trase răsuflarea și începu să se strecoare printre crăci; cînd ajunse în vîrf, ostenise și-i curgea apă de la subsuori, iar degetul cel gros de la un picior era plin de sînge. Își apăsă fruntea cu cămașa și vru să se odihnească. Acum se lumina și norii făcuseră un cerc larg soarelui spre a răsări.

Cerul începea să se limpezească.

Nilă se învîrti între crăci și apucă rotila cu amîndouă mîinile. Simți că are ochii deschiși, se opri la jumătate și clipi de cîteva ori; îl ustura fața și se zgîriase.

Și acum, a doua oară, băgă de seamă că se întîmpla ceva cu el; i se părea că visează. Un lucru anapoda i se întîmpla lui numai atunci, dar rotila era în mîna lui și vedea că a ridicat-o în sus și o învîrtește ca pe o stea. Cîinele trebuia să vie. Își mușcă buzele încruntat și, cînd apropie buceaua rotilei de buze, mîinile începură să-i tremure de la coate. O lăsă în jos, simțindu-i greutatea pentru prima oară și încercă să se așeze, ca să nu-i mai tremure genunchii. Acum o ridică repede și și-o propti cu buceaua în dreptul ochilor. Trebuia să strige tare. Vedea ceață în toate părțile; tuși clipind și, cînd își auzi vocea, se opri înecat și, încleștîndu-și fălcile, bolborosi și-și apăsă fruntea cu cămașa.

— Băăă Duțulaaache, băăă!...

Glasul i se răspîndi puternic pe lîngă el, dar nu pătrunse. Asta îl sperie și țipă a doua oară la fel, apăsînd și mai mult rotila pe ochi. Fără să vrea, văzu în jos, și mișcarea dimineții îl pătrunse; aerul îi izbea fața și urechile, și zgomote înfundate i se păreau că îl lovesc în cap ca niște ciocane vătuite. Rotila acoperea cu spițele ei jumătate din cer, tăia satul cu liniî mari, se întorcea peste viroage și peste șurile întinse de paie ale oamenilor, apoi se înfigea în el și-i acoperea soarele. Rotila îi scăpă din mînă și, trosnind printre crăci, căzu cu o răbufnitură la picioarele salcîmului. Nilă rămase un timp năuc, cu ochii deschiși și fără să clipească. Apoi, apăsat de o teamă ce îl strîngea parcă de gît, se gîndi la Duțulache, la rotilă și începu să coboare atît de iute, că, văzîndu-l, ai fi zis că se rostogolește.

PLECAREA

...locul acela era foarte ciudat. Nu era la o înălțime deosebită, dar de acolo puteam totuși să văd cu binoclul întreaga mișcare a regimentului ce conduceam. Știți, niciodată de atunci pierderea piciorului meu nu m-a oprit să fac reflecții dramatice. Numai o umbră. Dar, vedeți, umbra aceasta se împrăștie totdeauna cînd acel ceas îmi vine în minte. E o viziune care mă stăpînește cu putere și nu-mi mai simt lipsa piciorului.

Colonelul se opri, neobișnuit să fie ascultat vorbind atît de mult. Își duse mîna la cap și-și pipăi tîmplele, apăsîndu-le cu vîrful degetelor. Încerca să poată vorbi, așa cum ceasul acela era atît de puternic în mintea lui.

— Dar vreau să aud care e acea viziune!

În chioșcul larg al spitalului se făcu deodată liniște. Erau șase ofițeri superiori, care se ascultau fiecare, unul vorbind, altul părînd că ascultă, altul pipăindu-și bandajele sau ghiosurile în care era băgat.

— Ei bine, vreau să aud și eu despre acest proces extraordinar

Colonelul și ceilalți întoarseră capetele. Afară din chioșc, pe o bancă, stătea un om cu fața tînără, în halat, însoțit de o infirmieră a spitalului. El îi privea cu violențe, ținînd capul întors către chioșc. Un mușchi al bărbiei îi tremura, schimbîndu-i în fiece clipă înfățișarea obrazului. Prezența glasului atît de intens împrăștie toate întîmplările ce oamenii aceia și le spuneau fiecăruia.

— Cine e? întrebă colonelul.

— E un sublocotenent tînăr, sosit aici de vreo cîteva zile.

Omul de pe bancă se ridică fără să audă protestul înfirmierei. Începu să vină în chioşc, şi faţa i se făcuse albă, încremenită parcă.

Vorbea stăpînit, dar mişcarea ochilor trăda o stare sufletească atît de vie, că nimeni nu mai vorbi. Colonelul parcă nu povestise nimic pînă atunci. El se aşeză pe un scaun şi reuşi să prindă privirea colonelului.

— Te rog să nu mai povesteşti nimic, zise el. Fiecare din noi ştim ceea ce ai avea de spus. Nu-i aşa?

Omul îşi plimbă privirea asupra fiecăruia, şi toţi simţiră că, într-adevăr, ceea ce avea să urmeze, cu deosebire de date formale, le aveau deja în minte. Dar glasul omului se ridică şi tăie gîndurile celor care îl priveau cu o vie curiozitate.

— Însă, explică-mi acest proces, pe care nu-l înţeleg. Dv. înţelegeţi? se adresă el celorlalţi.

— Despre ce vorbiţi? zise colonelul, mişcîndu-se încurcat pe scaunul lui.

— Doar despre ceea ce spuneai adineauri. Care viziune? Pentru că stăteai sus şi priveai mişcarea regimentului, pentru că la un moment dat inamicul a făcut una din acele manevre neprevăzute în urma căreia a trebuit să te urci într-o maşină şi să baţi în retragere... Ei bine, situaţia aceea era războiul însuşi şi, însoţit de grupul de comandă, ai tras cu mitraliera. Ai urcat drumuri groaznice, surprins de inamic ai tras cu mitraliera, te-ai oprit şi te-ai adăpostit într-o poziţie favorabilă!...

Omul îşi trase răsuflarea, şi vorbele îi năvăliră cu o mai mare intensitate.

— Dar nu atît. Atît, nu. Proiectilele ţi-au vîjîit deasupra capului, acolo în şanţ. Trage. Focul se apropie. Inamicul se strecoară spre flancuri pentru o mişcare de învăluire. Se apropie, iar proiectilele fac aerul să ţipe. De cîte ori şuierul sinistru se aude, inima încetează bătăile. Te strîngi în şanţ, trupul ţi se înghemuieşte în pămînt, apoi zgomotul se sparge. Inima te loveşte cu atîta putere în piept, apoi iarăşi acelaşi şuier şi iarăşi de la început... ore întregi. Mîna? Piciorul? Dar capul ţi-i gol de gînduri, şi tragi, simţind că nebunia te stăpîneşte. Care viziune? Acuma, aici, în acest chioşc, care viziune? Au toate astea vreo legă-

tură cu piciorul pe care nu-l mai ai? Nu mai ai un picior, toată viața. Pur și simplu ai rămas fără un picior, dar ce legătură are acest lucru cu toate acestea, cum e posibil ca d-ta să te gîndești că ai pierdut un picior în luptă, cînd toată povestea e altceva... Pur și simplu e cu totul altceva?!

Din nou, omul își învîrti ochii peste grupul ce îl asculta și, ca și cînd n-ar fi putut lua în seamă nici ce a spus și nici ceea ce ar vroi să audă, mîinile i se încleștară, și izbi cu furie tăblia mesei rotunde în jurul căreia stăteau.

— Dar nimic nu e mai groaznic ca *plecarea*. Acolo, în luptă, e altceva. Pentru toate ororile, omul are în el posibilități ce corespund. Ei bine, plecarea...

În acest punct, trăsăturile omului se schimbară cu repeziciune și, după fiecare minut, ochii îi sclipeau din ce în ce mai ciudat și bărbia îi tremura. Fața lui era din moment în moment alta, și ofițerii se priviră pe rînd, lăsîndu-și capetele în jos.

— Dar ce spun eu de plecare, continuă el, să vă spun, ei bine, eu n-am nici un picior lipsă, dar eram acolo, alături, cînd s-a întîmplat. S-a întîmplat lîngă mine, la un pas. E altceva să vezi morți în luptă... Dar de ce nu vreți să înțelegeți că e cu totul altceva să sări din șanț și să pornești la atac, să calci peste cadavre și să fugi înainte! Înțelegeți că nu înseamnă nimic să tragi cu mitraliera în punctele ce abia se mișcă înaintea ta... E asta atît de grozav? Ce înseamnă dacă scoți inamicul din găuri, în timp ce alții în urma ta cad ca să nu se mai scoale niciodată? Și dacă arma ce o ții în mîini te înnebunește, dacă greutatea ei și lemnul ei tare te răscolesc, te înfioară în cele mai ascunse lucruri ce nu ți le-ai bănuit niciodată și dacă nu mai vezi mare lucru și înfigi cu baioneta înainte, acest fapt credeți că înseamnă ceva? Dar ce vă spun eu? Ce să se întîmple? Nu se întîmplă nimic... dar dacă te întrece, pur și simplu, înnebunești...

Era lîngă mine, la comanda plutonului, ocupasem poziția de vreo cîteva ceasuri și stăteam de vorbă. Nu mai simțeam armele, era o dimineață clară, uitasem tot și vorbeam împreună. Ei, da, stăteam de vorbă, și era o poziție muntească, iar liniștea uitată din noi... uitasem armele și vorbeam despre altceva.

Deodată s-a întîmplat. El stătea liniștit și răspundea privind înainte. Nu vroia să scape nici un fum din țigarea

ce fuma, o ținea numai în gură și se uita înainte, iar eu îi vorbeam, și el răspundea liniștit, împăcat de acea minută neașteptată.

Cum s-a întîmplat, continuă omul privind aprig grupul de ofițeri ce îl asculta vorbind. De ce nu știți să răspundeți?

Omul se mișcă în scaun, și ochii îi clipiră cîtva timp cu repeziciune. Fața i se schimbă, și o expresie a unei tensiuni nervoase începu să-i tremure în formele obrazului. Făcu o sforțare, zgîlțîindu-și puternic și scurt capul, apoi deodată se răsti:

— Cum nu știți ce să spuneți? Dar stăteam alături, atît de aproape, și s-a auzit pîuind proiectilul. Era departe, nu venea spre noi. Atunci cum?... Că prin aer am văzut țîșnind un picior de cizmă, se învîrtea ca o roată și a căzut cu călcîiul în el. Cu călcîiul cizmei drept în față, și l-am auzit țipînd scurt, și l-am văzut cum cade... Era doar alături de mine și vorbeam amîndoi, iar el fuma. Am pus mîna pe picior și am vrut să-l dau la o parte, dar el a țipat atît de tare... Pintenul piciorului cu cizmă stătea înfipt ca un piron în ochiul lui drept. Se înfipsese tot, pînă la carîmb. Ascultați, am luat cizma în mînă și am tras... Am tras pintenul acela din ochiul lui, l-am tras afară. Am făcut acest lucru foarte simplu, dar din ochiul lui curgea... Eu mă uitam calm, cum ceva galben se prelinge pe obrazul lui, ceva negru și roșu, cum ceva bîlbîie și se scurge încet pe obraz... Am scos batista și am vrut să-l șterg, dar furtuna se dezlănțuia... Dar credeți că dacă m-am trezit aici, tocmai în acest spital, asta înseamnă ceva? Asta am simțit-o de mult, cînd am plecat... asta ai simțit-o și d-ta, toți am simțit-o, pentru că nimic nu se aseamănă cu acest lucru. Cuprinde el, acest „ce", tot ceea ce ai spus d-ta, ce am spus eu, tot ce e în luptă? Plecarea are totul în ea, mocnește acolo, nu pintenul acela înfipt în ochi sau în piciorul d-tale, pe care nu-l mai ai... Dar d-ta, dv., cum, ce viziune? Ce viziune e aceea, despre ce anume vorbești, cînd spui că nu-ți mai simți lipsa piciorului... care anume lipsă să simt eu, cînd acel ochi cu pintenul acela...

Omul începu să gîfîie ușor. Infirmiera se apropie de el și se așează alături, iar ofițerii se mișcară în scaunele lor, cu ochii lăsați în jos. Sublocotenentul își mișcă iarăși buzele și o urmă de spumă ușoară i se ivi în colțurile gurii,

ochii i se mișcau acum cu mai puțină siguranță, clipi și din nou izbi cu pumnul în tăblia de alamă a mesei.

— Dar de ce nu înțelegeți că plecarea acolo cuprinde nu ceea ce am spus pînă acum, ci cu totul altceva? Mult mai groaznic, pentru că are în ea toate picioarele zburînd în aer, toate capetele ce se învîrtesc departe de gît, proiectilele ce îți rup spatele, lăsîndu-ți plămînii dezveliți...

Cine dintre ai dumitale, atunci cînd a trebuit să pleci, a zis: „Nu te duce, stai!" Femeia ta te-a petrecut pînă la gară, să fie cu tine la plecare!... S-a aruncat ea înaintea trenului, să nu te ducă acolo? Care mamă sau iubită s-a dus înaintea acelui care vrea război și să cadă înaintea lui, rupîndu-și hainele, sfîșiindu-și pielea, smulgîndu-și părul... Nimeni, nici una, niciodată... Te-au lăsat să te duci, să-ți intre un pinten în ochi, să-ți rupă piciorul, pentru că cineva vrea război, vrea să cucerească!...

Sublocotenentul se opri iarăși, și fața îi tremura. Vru să continue, dar mîinile îi tremurau. În chioșcul spitalului era liniște, iar infirmiera îl apucă de braț, încercîndu-l încet și vorbindu-i, să-l liniștească. Ieșiră afară și, din mișcarea mîinilor și a capului, el continua mut să vorbească, călcînd rar și nesigur prin poteca albă, ce șerpuia în jurul spitalului.

ÎNAINTE DE MOARTE

I

Stancu lui Stăncilă înțelegea că e pe moarte; că stă întins pe o velință vărgată la umbră și zace. Dacă ar fi vrut să se scoale, s-ar fi înecat în gît și, ca totdeauna de vreo două luni încoace, ar fi scuipat roșu și s-ar fi uitat la scuipat cum stă alături și se face ca o minge mică în țărînă. Se întîmplase acum un an.

Se apucase să sape un gropan. Fîntîna cu apă bună era departe de casa lui, și într-o zi se sculă de dimineață, luă tîrnăcopul și începu să caute un loc prin grădină, să sape un gropan, o mică fîntînă a lui. A săpat toată ziua și înspre seară arunca pămîntul cu o căldare; nu se mai vedea din el.

A săpat mai multe zile pînă a dat de apă. Se făcuse seară. A dat de cîteva ori cu tîrnăcopul și o dată l-a scos ud. „Ha! Al dracului, că începusem să mă satur", a zis, a lăsat tîrnăcopul în voie, a întors căldarea cu gura în jos și s-a așezat pe fundul ei să se odihnească.

Se gîndea că e bine acuma, n-o să se mai ducă tocmai la dracu, în fiecare zi, după atîta apă! Are gropanul lui. Ce-i mai trebuie: două crace unde să bage un șurub, o să taie salcîmul din spatele casei, că e bun de cumpănă și să-l pună cumpănă; pe urmă o frînghie, o căldare și gata. „Cînd o văz pe nevasta asta, a mea, că vine cu vadra cu apă drept pe creștetul capului și tocmai din vale, de la măgură, mă găsesc năbădăile! Ia să fac eu o fîntînă, mai așa... un gropan! Bine că l-am făcut, am dat de apă acuma și gata, mai am nițel și termin."

Stancu lui Stăncilă s-a ridicat din fundul gropanului, de pe fundul căldării și a pus mîna pe tîrnăcop. Dar a ră-

mas cu el așa, în mînă, fără să se mai miște. Un junghi i-a ieșit din coastă, parcă l-ar fi spart cineva. S-a mișcat încet, a săltat o mînă și s-a îndoit de mijloc pe spate; sudoarea i-a înghețat la subsuori și pe frunte. „Cum, junghi? Care junghi? Cum, ce! Ce junghi? Dumnezeii! Pe mine?" Cînd a izbit cu tîrnăcopul în pămîntul moale de sub picioare, lama și capul fierului au intrat cu totul în clisă. Apa a țîșnit, udîndu-l pe obraji.

Stancu lui Stăncilă a tras tîrnăcopul, a pus mîna pe lopată și a început să umple căldarea cu noroi. Izvorul se amesteca mereu cu bulgării negri de pămînt. El lucra acum cu picioarele în apă și-și ștergea cu mîinile sudoarea ce-i umplea sprîncenele. În cîteva ore a pus un strat de nisip, să se curețe apa, a rotunjit fîntîna și a terminat.

Acum stă sub dud, la umbră, cu capul dincolo de căpătîi. Apa a fost bună ca vioreaua! A făcut gropan; și cînd lucra să-i pună cumpăna și lumînarea, atunci a trecut și Ion al lui Geacă de la primărie.

— Ce zici, mă Geacă, este sau nu este?

— Mă, Stancule, ce-i al tău, vorba-aia, îl punem deoparte!

— Al dracului, bărăgane! Mă, ca să te las să iai apă, știi ce să faci tu?

— Ce?

— Tot ești tu bărăgan; urlă cu goarna diseară, să se strîngă toți la primărie... ăia proștii, înțelegi?

— Ei?!

— Să le trag eu o bătaie... Ia sui-te aici, să dăm o gaură. Am un junghi de ieri, un junghi al dracului. Lasă, nu te mai sui, că mi-a trecut. Cînd să viu la soacră-ta, să mă tragă? Azi-noapte n-am dormit neam. M-am perpelit ca pă jărăgai! Călduri, niște sudoare, niște visuri! Geacă!

— Ți-au căzut mușchii, a zis Geacă, lasă că ți-i ridică bătrîna. O să-i spun eu că vii diseară.

— Nu știu, spune-i că vin. Da' ce zici de fîntînă? Vezi ce ghizduri i-am pus? Da' o să se înverzească...

Acum stă sub dud și fîntîna e dincolo de el.

Stancu lui Stăncilă își aduse aminte de gropan și se uită să-l vadă. Sudoarea îi năvăli sub părul de la ceafă, și mîinile începură să-i tremure. „Ale dracului ghizduri, vorbi el încet. Ion al lui Geacă! A rămas al dracului, tot buzat și roșu ca porcul. Toți au venit să ia apă. Mi-au făcut poteci

în toată grădina. Şi eu gifii. Nu mai am grădină, că le-am vîndut-o lor, să dau pe doctorii, să-i dau doctorului." Se sprijini în cot şi sta cu capul atîrnînd.

Trecuse mult timp; se dusese la soacra lui Geacă să-l tragă de junghi. Băuse un chil de vin fiert cu piper şi nu se mai căutase. Pe urmă, după alt timp, începuseră iar năduşelile şi tuşea gol.

„Toţi mi-au mîncat zilele, scrîşni Stancu lui Stăncilă. Şi Geacă, şi nevastă-mea, şi chioru ăla de Mitroi, şi ăstălalt de dincoace... Nici unul! A! Vreau să ştiu! Acum nu-l mai las! Mai pe seară trebuie să vie şi-am să-l întreb: «Domnule doctor, ce tot doctorii şi nu-ş' ce?! Mai trăiesc sau nu mai trăiesc? Ce, mai trăiesc! Nu mai trăiesc, dar vorba... cînd? Cînd mor, gata!» Să-mi spună cînd, să mă pregătesc, că e daravela dracului şi cu asta. Ai murit, mare scofală! Parcă se face gaură în cer dacă moare Stancu lui Stăncilă!"...

Omul stătu un timp nemişcat, apoi capul îi căzu pe căpătîi. Încet, frunza dudului începu să se mişte fîşîind, şi umbrele de pe pămînt se plimbau alene pe faţa omului. Stancu lui Stăncilă ridică deodată capul aprig, ca şi cînd urmele boalei sau chiar boala ce-l trîntise la pămînt ar fi pierit. Oasele mîinilor i se încordară, şi vinele gîtului îi ieşiră prin piele. Se rostogoli de pe aşternut şi-şi înfipse ghearele mîinilor în ţărînă, năpădindu-l sudoarea, udîndu-i părul capului într-o baie de grăsime. Se alătură de trunchiul dudului, îl luă în braţe, sîngerîndu-şi unghiile, şi cu dinţii începu să roadă gemînd scoarţa grunţuroasă şi neagră a copacului.

— Stancule, ai înnebunit, ţipă din curte şi alergînd spre el nevasta lui.

Îl ridică de subsuori şi-l întinse pe aşternut. Nu mai gemea. Închisese ochii, şi femeia îl înveli pînă la gît, ştergîndu-i faţa rece şi fruntea năclăită de sudoare.

II

Umbrele dudului întîi se măriseră. Frunzele se îndepărtaseră, jucînd, apoi toată coroana ieşise de sub rădăcină, crescuse alături de copac şi se pierduse sub privirea de jos a soarelui. Stancu lui Stăncilă dormea acum în bă-

tata galbenă a asfințitului. Se sculă obosit cum nu se mai simțise niciodată și, încercînd să se ridice, coardele mîinilor îi tremurau, și nu putu ; se lăsă iar pe căpătîi. Ochii i se mișcau în cap ca și cînd globurile lor s-ar fi rupt din găurile frunții. „Nu mai vine", vorbi el încet. Îi năvăli în piept deodată fiorul unei simțiri necunoscute, ca o sfîrșeală ce-l nimicea pînă la oase. Un dor viu îi bătu în inimă, o dorință a unei rugi arzătoare, niciodată împlinită.

— Nevastă, nevastă, vorbi el iarăși, nu mai vine doctorul ?

— Ba a venit, dar a plecat. Te-a văzut dormind și mi-a spus să nu te scol, că vine mai pe seară, răspunse nevastă-sa.

Stancu lui Stăncilă se holbă la ea.

— Atunci, trebuie să vie.

— Da, trebuie să vie, că a plecat de mult.

— Ce zici tu, mă fac bine? întrebă el iar, uitîndu-se la ea.

Femeia întoarse capul în altă parte.

— Nu știu, Stancule, că ce fel de fire de om ai fost. Ți-aduci tu aminte? Spune drept. Îți spuneam acu un an : „Mă, ascultă-mă pe mine, că... proastă oi fi, dar așa am pomenit de la biata mama... Era unu' care îngălbenise ca ceara. Nu-ș' cine i-o fi spus : a tăiat nouă oi și s-a dus la munte, la stînă. Trei zile la rînd stătea în cîte o piele de oaie și bea lapte nefiert și cînd se scula, după aia (că venea și se usca pînă și pielea vie cum era), se îmbrăca așa gol cu o alta și cîte o vadră de lapte bea în fiecare zi. Ți-am spus eu ție, Stancule, era un doctor care nu mai credea în el și cînd s-a dus să-l vadă și s-a uitat în pieptul lui, a văzut cum îi crescuseră alți bojoci mititei, iar ăia vechi putreziseră la o parte. N-ai vrut ! M-o ierta Dumnezeu, că n-am fost aia care să nu-ți fi spus.

Femeia începu să plîngă și se sculă să plece. Omul se mișcă și închise ochii, desfăcîndu-și brațele și dezvelindu-și-le, apoi îi deschise clipind și-și văzu nevasta cum se uita spre drum.

— Ce este ? întrebă el, răgușit.

— Vine doctorul !...

Ochii omului începură iar să se miște în fundul capului. Femeia se așeză jos și-l înveli.

— Pleacă d-aici, vorbi el, asudat. Du-te și lasă-mă în pace.

— Dar, omule, stai liniștit.

— Du-te, apasă el, pleacă acuma și nu mai aștepta.

Ea se sculă și ieși înaintea doctorului, care tocmai deschidea poarta grădinii. Venea repede, strîngîndu-și geanta groasă de sub braț. Cînd ajunse lîngă dud, se uită neclintit la bolnav fără să scoată vreo vorbă; ochii rătăceau alb în toate părțile. Era cărunt, cu fața plină, și liniile lui vorbeau despre toate lucrurile negre; despre bolnavii care sînt fără scăpare; despre moarte...

— Ce-ai făcut azi? zise el, întrebînd încet. Mi se pare că ai vrut să te scoli.

— Nu, am stat aici toată ziua, răspunse Stancu.

— Auzi, cum vorbește!... Ce ți-am spus eu ieri?

Stancu lui Stăncilă tăcea. Inima îi zvîcni în piept, și-și pironi ochii pe chipul femeii.

— Ți-am spus să pleci; pleacă odată; tu n-auzi? Domnule doctor...

Femeia se urni încet și plecă. După un timp, bolnavul înghină, plecîndu-și privirile:

— Domnule doctor...

— Ce este?

— Mai stai, stai! Am să te mai întreb. Știi, te-am mai întrebat o dată și n-ai vrut. Vedeți și dumneavoastră, e greu, femeia asta a mea e singură, copii n-am avut, părinții noștri... Am muncit amîndoi și ne-am luat. Că așa a fost. Mi-a plăcut munca, n-am pregetat niciodată; uite fîntîna! Cine mai are fîntînă aici? Nimeni! N-aș vrea să se vorbească. Cum vă spuneam, să fie așa cum trebuie, și numai dumneavoastră... că sînt atîtea de făcut la o înmormîntare și aș vrea s-o mai sfătuiesc și eu, că e singură, săraca. Vedeți, eu sînt om mare, îmi dau seama; ce să mai fac?... A! Au murit ei oameni!... nu ca mine! Ce, parcă! Dar de ce să nu fie așa? Eu v-am spus dumneavoastră de atîtea ori: „Domnule doctor, ce atîta grijă? Greu vă e? Cînd?" „Atunci", să spuneți, și gata, vă sărut mîna ca la un sfînt. La asta m-am gîndit zile întregi și mă uitam la muiere cum se zbate și nu știe încotro s-o apuce. Așa, doar i-aș spune: „Bagă de seamă, că în cutare timp"... și să fie în regulă.

— Cum în cutare timp? vorbi doctorul. Adică ce-mi ceri dumneata? Că nu vreau să înțeleg bine.

— Păi de ce nu vreți, suflă Stancu lui Stăncilă, e greu?

Fața omului se chirci a durere. Frunzele din vîrful dudului se ciocneau, fîlfîind ca niște aripi. Doctorul îngenunchease alături și-i desfăcu împreunarea neagră a sprîncenelor. Omul se ștergea, apăsat, de sudoare. Un timp se auzi numai trecerea ușoară a aerului prin copaci.

— De aia te frămînți tu atîta? Dar e mai rău pentru tine, zise doctorul.

— Ce! Că am să mai trăiesc de două ori atîta? Eu știu...

— Păi atunci ce mai vrei?

— Cînd! Asta vréau, se rugă el blînd, aproape lăcrimînd, că, vedeți... E greu să-mi spuneți? „Uite, mă, omule, în cutare timp, pregătește-te", și gata!

— Bine, dar ăsta e un lucru după cum simți tu, zise doctorul tot așa de încet.

— Dar după cum simt eu, trebuia de mult să fiu în pămînt, răspunse Stancu lui Stăncilă. Spuneți-mi. Asta m-ar mîngîia. Mi-e milă de ea, săraca. Așteaptă și se chinuie mai rău ca mine. Barem eu... mă duc... dar ea?

Doctorul se uită mult timp la el, fără să scoată vreun cuvînt, apoi ochii îi rătăciră peste grădină, și de cîteva ori o lumină ciudată îi străluci peste chip. Lăsă capul în jos:

— Să vedem, Stancule, e toamnă, ți se schimbă sîngele... Dacă ai fi luat-o de la început... N-ai să poți trece cu sîngele schimbat.

— Ce, n-am să trec toamna? întrebă bolnavul încet și adînc.

— Așa se întîmplă totdeauna, murmură doctorul, la fel de încet.

Omul închise ochii, cîteva clipe își mestecă mușchii feței, apoi, ca și cînd din el ar fi căzut o piuliță, brațele i se desfăcură, trupul i se îndoi ca un cerc, ridicîndu-se de jos, de pe așternut, și-și înfipse amîndouă mîinile în gîtul doctorului. Fața i se înroșise cu pete vii de foc și, încordat, năvălise asupra lui; îl strîngea scrîșnind, încercînd să-și înghită spumele și sîngele închegat, ce-i ieșise pe buze. Horcăia.

Doctorul aproape îl trînti la pămînt.

— De unde știi tu, mă? gîfîi cu turbare Stancu lui Stăncilă. Soarele și Dumnezeii mă-tii, de unde știi tu? Spune, de unde știi tu?...Arhanghelii și steau'... De unde?... De unde?...

IUBIRE

I

Valea Morii își avea numele cu mult mai înainte decît satul, și nimeni nu știa dacă a fost în ea vreodată vreo moară. Nici urme nu sînt. Un singur drum o spintecă în două părți, ieșind din fundul grădinilor de la cea mai îndepărtată margine a satului. O taie și urcă dealul, apoi se pierde în nesfîrșitul cîmpiei. Poate că numai Guma o fi avut aci moară. Dar în partea ce se apropie pădurii, Valea Morii e mîncată în coastă, acolo unde pămîntul e galben, de adînci și încremenite cariere de piatră. În spatele acestor găuri țesute de frunze și iedere sălbatice, se încovoaie liniștit, ieșind din pădure, Pîrîul Cînelui. Pîrîul, la această cotitură, e bogat în apă și înconjoară dealul, încovoindu-se ca o secere. În acest loc și-a săpat drum adînc, a intrat încet sub aripa văii și sub grădini și s-a oprit. Aci, ochiul e negru, apa a stricat arcul văii, învîrtindu-se cu încetineală sub umbra unei sălcii bătrîne, plină de scorburi și păsări, a mîncat malul și s-a înfipt atît de adînc în pămînt, încît se pare că chiar Guma ar fi zis odată, plimbîndu-se pe aici: „Ochiul ăsta e adînc și nu seacă niciodată. E locul cel mai potrivit unde să-mi fac moară pentru oameni. Aici vîntul nu bate! Și locul e bun pentru valea morii." Nu se știe cine o fi trecut pe acele poteci, fiindcă iarba crește în timpul verii peste genunchi. Acum n-o paște și nu o cosește nimeni; locul e plin de pietre ciudate, amestecături de culori cenușii, roșii ori scînteietoare, cioburi groase de sticlă, alămuri și oase înălbite. Cîteodată, după ploaie, soarele apare strălucind, și Valea Morii amețește sub raze. Oamenii din Silițtea-Gumești știu că aici nu s-a bătut nimeni,

niciodată. Un timp, în apă nu vroia nici unul să se scalde. În vale, ochiul era atît de liniştit şi salcia atît de bătrînă, că băieţii se temeau de şerpi. Pe urmă au început a arunca pietre. Apa clipocea sunînd a adînc şi fără să se mişte. Într-o vară, zilele au fost arzătoare şi cerul, totdeauna adînc şi plin de secetă. Într-una din zile, de pe creasta drumului ce tăia Valea Morii, un om cobora în fuga înnebunită a unui cal. Animalul era plin de spume, iar omul abia îl mai ţinea în frîu. Pe la mijlocul văii, calul se ridică în două picioare, sforăi, apoi ţîşni cu iuţeală de-a curmezişul drumului şi sări în apă. Omul se apucă din zbor de crengile sălciei şi se căţără deasupra unei scorburi. Calul, un timp, nu se mai văzu, apoi încet, zvîcnind, capul îi sforăi deasupra, ieşi şi începu să înoate. Fără să se mai gîndească, omul se dezbrăcă repede, îşi lăsă hainele în salcie şi se aruncă şi el în mijlocul apei. Groapa nu era adîncă, şi după el, cît ţinu vara, frica de şerpi pierise, şi toţi băieţii satului se scăldau ceasuri întregi sub salcia din Valea Morii.

Se pare că asta a stricat liniştea şi adîncimea ochiului. Pe mal, iarba se tocise şi locul se făcuse alb, iar nisipul, nu se ştie de unde, micşorase încetul cu încetul ori apa, ori forma gropanului. Pe urmă, pe fund, începuseră a se face mici goluri cu nămol. Vara a trecut, şi într-alţi ani a plouat mult, dar ochiul de sub salcie n-a mai crescut, nici nu s-a adîncit. În zilele liniştite, de pe mal, apa e atît de curată şi mică, încît se văd zvîcniturile argintii ale peştilor. Se vede şi nisipul de pe fund. În cel mai adînc loc, cît s-ar putea învîrti doi inşi, apa nu avea mai mult de un metru, acolo unde la început intrase de două ori lungimea unui cal. Coroana bogată a salciei este acum mai sus, şi acel loc a rămas uitat, şi în el nu se mai scaldă nimeni.

*

Înainte de a se scula din pat, Dugu o chemă pe mamă-sa. Era prea de dimineaţă, şi ştia că, dacă se culcă să doarmă iar, are să se deştepte tîrziu. Se gîndi că e bine şi-i spuse:

— Mamă, du-te tu şi dă ceva la cai, că eu plec mai pe urmă, astăzi! Şi fă-mi ceva să mănînc, taie o găină şi sparge-mi şi nişte ouă în untură! Nu iau nimic la mine.

Mamă-sa se uită la el cum stă proptit în cot şi vorbeşte.

— Eu nu-ș' ce-i cu tine, Dugule, zise ea moale și abia vorbind. Glasul îi era parcă stăpînit de o căldură ce n-o mai simțise de cînd îl făcuse pe băiat. Ești așa de frumos, mamă, că mă topești. De o săptămînă mă uit la tine cum ți se schimbă ochii. Așa era tat-tău cu vreo cîteva zile înainte să se ducă.

— Hai mamă, lasă-mă să dorm, du-te! se înnoură el deodată.

Mamă-sa plecă, și el se întinse în pat. Simți că-i piere somnul și se învîrti. „Ei, ia stai!" scrîșni, băgînd capul în căpătîi. Foșnetul paielor îi intră în urechi, și-și înfipse cu furie dinții în pătură. „Sîngele mă-tii, numai o dată să dai, eu te las, dar pe urmă te mănînc cu dinții". Încet, clocotul din el pieri, se întoarse cu fața în sus, și ochii i se învîrtiră sub mișcarea unui lucru nevăzut. Nările îi fremătau încet și atît de viu, încît liniile feței îi pieiră, luară altă formă, iar ochii îi rămaseră deschiși, și tot timpul încetă a mai face altă mișcare. Inima îi zvîcni iarăși în acea dimineață de trei ori, puternic, zgîlțîindu-l, apoi începu să bată ca un ciocan, rar și adînc, și închise ochii. Freamătul nărilor i se amestecă cu acel al buzelor, și fața i se udă deodată de lacrimi. Se înghemui încordat și se liniști, uitîndu-se din nou de la cap peste zilele din urmă. Adormi, liniștindu-se un timp, pînă ce gîndul ajunse din nou de-l zgîlțîi, totdeauna dimineața, [pe] care n-o cunoscuse pînă atunci.

Acum două zile încălecase pe cai și plecase la cîmp. Cînd să iasă la cîmp, se întîlni cu unul din prieteni.

— Pe unde te duci? îl întrebase.

— Prin Frunzari.

— E iarbă?

— Iarbă! Dar să vezi, niște peri!...

— Măi Dugule, hai mai bine în pădure! În Tina-Dia.

Dugu își aduce aminte că a vrut, a întors caii și au luat-o spre pădure. Era răcoare acolo, s-au culcat și, spre seară, au pornit să-și caute caii. Dugu nu cunoștea bine pădurea. Au mers mult timp și i-au găsit într-o poiană păscînd. Unul se culcase în iarbă și dormea întins.

— Ce facem, Dugule? Să-i lăsăm, mă, plecăm d-aici drept acasă.

— Mă, eu nu știu în ce parte vine satul, zise Dugu. Ce dracu', soarele parcă apune în partea aiantă!

— Ți se pare!

— Știu eu că mi se pare, dar încoace ce este, unde e dealul ăla? Încolo, unde duce pîrîul?

— Valea Morii.

— Ia stai, mă, zise Dugu, rîzînd. Cum moară? Care moară? Cum, ce moară?

— Nu e nici o moară. Așa-i zice, Valea Morii! Tu nu știi?

— Nu. Mă, eu mă duc p-aici, zise el după un timp, încet. Mă fac de rîs. La șaptesprezece ani nu cunosc tot satu'.

— Du-te, da' să vii repede, că trebuie să plecăm, mie mi-e foame.

Dugu o luă încet pe malul pîrîului, fluierînd. Mergea drept și în urmă îi trosneau crengile uscate sub picioare. „Ia te uită! Muream și asta n-o mai auzeam!" El încercă să-și aducă aminte dacă a mai fost vreodată pe aici și, de la un timp, nu mai fluieră. Pîrîul coti după un dîmb și ieși din pădure. El lăsă apa și urcă dealul încet, simțind că e un călător, așa cum i se întîmplase cînd făcea drumuri de negustorie la munte. Ajunse deasupra și se opri. „Asta trebuie să fie Valea Morii", își zise. Vru să coboare, dar se opri iarăși și-și înghiți fără voie cîteva vorbe ce-i veniseră dintr-o dată în gît. „Ce dracu, mă, ia uită-te ce sălcii" Întoarse capul și porni pe marginea văii, pe lîngă pîrîu. Mergea așa de încet, că nici ei nu simțea. Își dădu seama că tace și-și bagă fără rost mîinile în buzunar, fără să scoată ceva. Aici, pîrîul era subțire, cît un pas, și nisipul albiei strălucea la soare. Dugu îl trecu călcînd rar și se opri la marginea fundului grădinii, sub umbra unei sălcii. Întinse mîna și vru să rupă o nuia. Trosnetul altei crăci îl opri cu mîna întinsă. Așteptă. După un timp, trosnetul se amestecă cu alte fîșîituri mai mici și cu altele ce semănau cu cele făcute de cineva care se joacă în apă. Dar abia se auzeau. „Cum, cine e p-aici? Parcă e moartă valea asta", își zise. Fără să vrea se mișcă din loc, și ochii i se opriră pe salcia stufoasă, aplecată deasupra ochiului larg al văii. Văzu din depărtare că cineva se joacă la marginea apei cu o nuia lungă de salcie. Se apropie mai mult să vadă și se alătură încet de gardul grădinii. „Dar asta e Drina lui Albu, își zise Dugu, simțind că trebuie să se apropie mai mult, să vadă mai bine. Ce-o fi căutînd în valea asta?" Merse el încet, abia simțindu-se. Deodată se apucă de ulucă și se

lăsă jos la pămînt. Era acum aproape, în dosul salciei bătrîne, la cîțiva pași. Fata aruncase nuiaua și începuse să se dezbrace. Își desfăcuse foile și-și trecea degetele peste rupturile și peticile mici ale fustei, fără să se uite undeva, liniștită și cu fața și pieptul acoperite toate de părul ce și-l desfăcuse. Apoi, repede o aruncă jos, pe nisip, își desfăcu mărgelele de la gît și începu să-și scoată cămașa. Stătea acum goală, încercînd să-și adune părul ce-i atîrna lung pe spate, să și-l strîngă pe umeri. Se întoarse cu fața spre coliturа pîrîului, și soarele o izbi în față, orbind-o. Își duse amîndouă mîinile la ochi și se întinse pe nisipul alb, liniștită, în voie, mișcîndu-se atît de încet, ca și cînd ar fi fost în brațele unui vis. Dugu simți deodată că pieptul nu i se mai mișcă; încremenise și se înecă; vru să țipe, apoi numaidecît inima îi zvîcni cum nu i se întîmplase niciodată, puternic, de trei ori, zgîlțîindu-i tot trupul lungit pe pămînt, apoi începu să-i bată ca un ciocan, rar și adînc. Își simți fața arzînd ca văpaia, și oasele i se înmuiară ca și cînd ar fi început a i se topi în căldura unui somn de boală. Fata se ridicase acum și intra încet în apă.

Dugu își aduce aminte acum. Stătuse jos, acolo la cotîtura pîrîului, mult timp. Fata se jucase în apă strălucind la soare, iar el nu se putuse ridica. Ea se îmbrăcase, își făcuse părul și pierise în grădină. Cînd s-a întors în pădure, caii lui plecaseră o dată cu prietenul. S-a dus acasă zăpăcit, a așteptat să se întunericească și a plecat repede în cealaltă margine a satului, unde știa că trebuie să se afle casa ei. A găsit-o repede, și unul din băieții de pe drum l-a întrebat rîzînd:

— Ce cauți acolo!? Vezi că dai peste Achim al lui Achim.

— Cum, Achim? Care Achim? Cum, ce Achim, nu-l cunosc! Dă-mi un ciomag, zise el, simțind că tremură tot, că se înecă. Ce Achim e ăla, sîngele mă-si, îl nenorocesc, ce caută el acolo? Porni atît de iute, că genunchii tremurîndu-i, era să cadă pe brînci. Mai mult ghicise de departe care e casa. Pe o stănoagă, la capul podiștei din fața porții, stătea ea, vorbind încet cu un om înalt, mare. Dugu se apropie repede și se opri între ei. Gîtul îi era plin și mormăi, vrînd să spună ceva; mîinile îi tremurau iarăși și pieptul îi zvîcnea.

— Bună seara, zise omul încet, curat, puțin nedumerit.

— Achim-Achim!

— Da.

— Ce cauți aici?

— Eu?

— Tu, tu, tu!

— Ce ai, măi băiete. Al cui ești tu?

— Dugu, zise fata. Ăsta e Dugu din deal.

Dugu se răsuci spre ea și încercă să se stăpînească. Se gîndi că e prost, nu face nimic, nu știe ce vrea, o să rîdă fata de el. Se așeză pe stănoagă, neștiind ce să mai facă. Apoi, deodată, capul i se făcu vîrtej, se sculă și nici acum nu știe cum i-a spus:

— Drina vin' mai încoace să-ți spun ceva.

Și s-a îndepărtat vreo zece pași, iar fata a venit încet spre el.

— Ce este?

— Dă-te mai încoace! Glasul îi tremura și cu greu s-a ținut să n-o apuce de mînă, s-o tragă ori să-i facă ceva ca să-l simtă.

— Mă, tu mă cunoști? i-a zis. Eu te-am văzut pe tine, auzi, cine e Achim ăsta? Tu trebuie să te măriți cu mine, auzi, ești atît de frumoasă, că am să-mi vînz averea să te îmbrac. Trebuie să vorbești cu mine!... Du-te și-i spune să plece. Să plece acuma Achim ăsta, ai auzit?

Fata nu-l auzea ce spune. El îi apucase o mînă, și-l simțea tremurînd tot, se înăbușea vorbind, nu înțelegea nimic.

— Spune-i să plece acum, spune-i că ești în vorbă cu mine de mult și, dacă ți-o face ceva, îl mănînc. Auzi, spune-i acuma, du-te! Îți place de el?

Fata se mișcă, nu mai auzise atîta patimă în glasul cuiva, și ametise. Pe Dugu îl văzuse duminica și sărbătorile, dar nu îndrăznea să se uite la el. Era îmbrăcat bine, frumos și nu vorbea cu nici o fată. Achim-Achim făcuse armata și era așa de liniștit, că ea nu scotea o vorbă cu el.

— Dugule, dar ce-i cu tine, ce înseamnă asta?

— Nu știu! Drina, fugi în casă! Mîine seară să ieși, am să viu singur. O să-ți fluier lung, de trei ori, și să ieși!

Fata înțelese că iese de undeva o umbră, ceva îi intră încet în piept și-i întunecă ochii. Fugi pe poartă, trase zăvorul și pieri în urma ușii.

— Drina, unde fugi. Dumnezeii mă-ti, scrîşni omul de pe podişcă.

— De ce înjuri, Achim-Achim? suflă Dugu, înăbuşit de izbîndă.

Amîndoi stăteau unul în faţa celuilalt.

— Fata e a mea, zise Achim, pot s-o şi omor!

— Măgădăule, te strîng de gît, gemu Dugu, dacă te mai prind p-aici, să le spui acasă să-ţi caute pietre roşii.

Se prinseră de gît. Achim-Achim îl zgudui şi începu să-l tragă în drum.

— Să nu facem gălăgie, să mergem în vale, aici jos, sări Dugu, şoptind apăsat. Stai. Tu ştii cine sînt eu?

Amîndoi erau cu mîinile goale.

— Nu, o să ne întîlnim mîine, mergem mîine înainte de prînz. Că eşti beat, şi vreau să mă ţii minte. Viu la stejar, în Pămînturi. Că mi-e ruşine de mă-ta, o cunoaşte toată lumea.

Achim-Achim sări gardul alăturat şi pieri.

— Să vii în Pămînturi, dacă vreai să mai fii om. Aici sînt în stare să te amestec cu ţărîna, mai zise el din întuneric.

II

Dugu se mişcă în pat, trezindu-se a doua oară din somn.

O văzuse iar, visase că plecase dimineaţa în pădure cu caii, şi pe urmă se făcea în Valea Morii. Dar Valea Morii nu mai semăna, era altfel. Începuse să se frămînte, dealurile se mişcau ca nişte grămezi mari de fum şi piereau. Pe urmă închidea ochii. Valea se făcea iar ca înainte, şi el vroia să meargă în dosul sălciei, nu ştia ce să caute. Gleznele picioarelor îl trăgeau la pămînt. Le ridica chinuindu-se, pornea încet, şi salcia se mişca singură, fără să sufle nici un vînt. Sufletul îi ieşea la gură, să fugă iute, să se întîlnească la pămînt în cotitura pîrîului. Pe urmă, iar Valea Morii parcă era de fum, parcă se scufunda, se ducea în jos, un vînt nevăzut îi împrăştia dealurile, grădinile, şi pierea tot. Apoi, salcia ieşea din nou din cotul pîrîului, mişcîndu-se încet, şi mereu i se tăiau picioarele, şi vroia să se ducă.

Se deșteptă răscolit, cu ochii ațintiți pe lumina soarelui intrată prin ferești, și gemu: „Drina!", apoi își înfundă fața în căpătîi, ascultîndu-și zvîcnirile pieptului și ștergîndu-și obrajii înfierbîntați. După un timp, zgomotele din curte îl pătrunseră încet, și se ridică.

— Mamă! strigă el. Sări cu iuțeală din pat, își trase pantalonii, cuprins dintr-o dată de o bucurie ce-i gîlgîia în ochi, își băgă picioarele în pantofii lui de abă, ieșind dintr-o săritură în tindă.

— Te-ai sculat, măi, spuneai că mai dormi. Uite, puiul e gata, ia și mănîncă!

— Mamă, auzi tu?... Da' lasă, nu-ți mai spun.

Dugu începu să mănînce mușcînd adînc din pieptul puiului, iar femeia se uita la el nemișcată. Băiatul creștea, larg în umeri, iar arcul buzelor mai întîrzia cu întorsături și mișcări de copil. Dar cînd se ridică de pe scaun și ieși în curte, toate lucrurile parcă se ridicară după el. Masa, ușa, geamurile ieșiră afară. Femeia se răzimă de stîlpul casei.

— Mamă, dar ți-am făcut ouă, tu mi-ai spus!

— Lasă-le acolo, cînd m-oi întoarce. Că mă-ntorc rerepede.

Dugu intră în grajd și trase caii afară. Îi legă alături și trecu în stînga, mîngîind spinarea lînsă a celui pe care îl ținea de frîu. Apoi, deodată, îi sări în coamă și trecu prin poartă, trîntind-o de stîlpi.

— O, Bigică, stai!

Caii se întinseră la pămînt, tropăind cu iuțeală, apoi din nou se opriră.

— Costache! strigă Dudu. Gata, mă?

Dintr-o curte, ieși altul cu doi cai, sări șanțul, lovindu-i peste bot să se oprească.

— Unde-ai spus, mă, că vine?

— Dă-i drumul! În Pămînturi, la stejar. Dă-te jos și adu-mi ciomagul meu cu piuliță, de ce l-ai uitat?

Celălalt sări repede și se întoarse cu o vînă ageră de corn, verde, cu o piuliță îngropată într-unul din vîrfuri.

Unul după altul, caii o întinseră de-a lungul șoselei satului și, pînă ieșiră în cîmp, de departe se vedea urmărindu-i o dîră albă și groasă de praf. Apoi o luară peste miriști, tăiară valea viilor zburînd și intrară în Pămînturi. Departe se vedea, încă înalt, cel mai mare stejar din toate împrejurimile.

Perechile se înfipseră cu burta la pămînt, și pămîntul începu să vijîie în urmă. Săreau cocenii, învîrtindu-se în rotogoale, și brazdele se rupeau împrăștiindu-se în toate părțile. Drumurile de plan se încrucișau, se apropiau, apoi rămîneau în urmă pierind, topindu-se printre vîlcele.

Stejarul se apropia din ce în ce cu repeziciune.

Dugu iuți caii, îl ocoli cu dibăcie într-un cerc larg, și amîndouă perechile se învîrtiră în goana cailor timp de mai multe minute.

Costache îl întrecu, suflîndu-i :

— Repede ! Lași caii mie și termini iute. Vezi că nu e singur !

Dugu, din goană, sări deodată și se înfipse în pămînt. Se opri, zvîcnind de amețeală, apoi începu să se apropie de stejar.

Achim-Achim, cu încă doi inși, stătea proptit într-o măciucă și aștepta.

— Ți-ai luat măciucă, mă, zise Dugu, te mănîncă ciinii cu ea cu tot ! El se apropie mergînd la fel, fără să se gîndească, parcă nu-l văzuse de mult timp și vroia să-i dea mîna.

La doi pași, Achim-Achim, tot așa de liniștit, luă măciuca într-o mînă și începu s-o învîrtească ușor, între degete. Capul ei îi vîjîia lui Dugu prin fața ochilor, și simțea că se apropie din ce în ce și mai repede de el. Dar nu se clinti, nici nu răspunse. Deodată, aruncă ciomagul lui cu piuliță departe și începu să rîdă.

— Dă, mă, hai dă ! Dă aici ! Și-i întinse capul, rîzînd. Achim-Achim aruncă și el măciuca în același loc și rămaseră cu mîinile goale.

— De ce nu dai, mă ? Achim-Achim !

Achim-Achim îl prinse în crucea ochilor. Dugu stătea drept, cu mîinile la spate, și nu răspunse. „Dacă îi dau una, îl fac morman, gîndi Achim-Achim. Să vedem ce vrea să facă."

Dugu se apropie de el, își lăsă mîinile în jos și începu să se uite cum stă. Erau așa de aproape, că se puteau măsura care e mai înalt.

— Ce e, mă, cum ? se vîrî Dugu.

Achim-Achim tăcea. Apropierea celuilalt începu să-l fiarbă. Își dădu seama că aștepta să dea el întîi, și un fior îi trecu prin tot corpul. Capul îi zbîrnîi, și pumnul îi plecă

împins de o putere ce nu și-o știa, ce lucra fără el. Dugu se rostogoli la pămînt, și Achim-Achim, împins fără judecată, căzu peste el.

Uitase toată dibăcia bătăii și, cînd îl lovise și chiar înainte, nu-și făcuse nici o socoteală. Simțea doar că e mai tare, că dacă îl apucă în mîini, îl deznoadă. La fel făcuse aruncîndu-se peste el, dar Dugu, scrîșnind cu durere, îl prinsese, se rostogolise, să nu cadă dedesubt, cu iuțeală, și-i sărise în spate. Dar nu stătu nici o clipă și nici nu-l atinse, că cei doi se repeziră spre el.

— Costache! strigă el, apoi simți o lovitură tare în umăr. Știa că unul din cei doi îi va da în cap și se ferise, sărind cu iuțeală spre locul unde își azvîrlise ciomagul.

Achim-Achim se ridică în același timp, amîndoi puseră mîna unul pe ciomag, iar altul pe măciucă și începură să se bată

Achim-Achim se făcuse negru la față. Dădea la cap, și, un timp, Dugu abia îi putea sprijini loviturile de măciucă. De vreo cîteva ori fu atins la mînă, rupîndu-i pielea.

— Zi, dai, mă! Dai!

Costache se bătea cu cei doi, și unuia i se rupsese măciuca. El se bătea numai cu unul acum și nu-l mai băgă în seamă pe celălalt. Dugu simți deodată o izbitură puternică în spate și se împletici. Acum îi pieri veselia și începu să fiarbă. Dintr-o mînă îi curgea sînge, și durerea îl înnebuni. Țipă, sărind doi pași înapoi:

— Să fiu al dracului dacă te las cu capul nespart!

Începu să învîrtă ciomagul cu agerime, spintecînd aerul în toate părțile. O ploaie de lovituri căzură peste capul lui Achim-Achim. Lemnele trosneau puternic și, dîndu-se pas cu pas înapoi, Achim-Achim se apăra. Apucase măciuca în amîndouă mîinile și se îndîrji sprijinind loviturile. Dar nu ținu mult și simți că are să fie lovit. Se pregăti să sară în lături și să înceapă a lovi, dar mîna lui Dugu îl mînți, n-avu timp să sprijine, și capul îi piui înfundat și rău, ca o vîjîială grea și întunecoasă.

Dugu se întoarse și-i văzu pe cei doi, unul fugind pe cai, iar altul mîncînd pămîntul spre vîlcele, pe jos.

— L-ai atins, Dugule?

— L-am, mă, dar mi-a zdrelit cotul, că am fost prost, știi, am așteptat să dea el întîi.

— Păi să nu mai aștepți!

— Hai la cai, Costache!

Se azvîrlură în spinarea cailor și o luară la goană. După un timp, goana începu să se domolească.

— Stai, mă, 'opa! Stai! Costache!

— Ce e, mă?

— Tu ce faci azi? Eu am să mă culc, auzi? Mi-e somn.

— Mă, nu-ș' ce-i cu tine, Dugule! Unde-ai fost aseară, că nu mi-ai spus? Ce e cu alde Achim. Ai ceva cu el, dă ce?

— Costache, are cineva nuntă mîine? Unde cîntă lăutarii?

— Are, mi se pare. Nu-ș' cine... unul de pe la vale.

— Hai, Bigică, mînă... Răscrucea mamei tale de cal!

III

Cînd intră în curte, Dugu uită tot. De pe drum simțise un leșin umblîndu-i ca argintul-viu, în piept, prin oase.

Abia descălică.

— Mamă, bagă tu caii în grajd!

— Dar ce ai, unde ai fost?

— Pîn' la vii. Am încurat caii nițăl, da' ce te uiți așa? Așterne-mi, că mi-e somn.

Dugu adormi cu brațele întinse, zbătîndu-se. Cînd se deșteptă, se pomeni cu ochii deschiși, aproape fără să-și dea seama că e în casă. Se înecă și simți că în piept i se deschide la fiece suflare un gol care îl chinuia, neștiind cu ce să-l umple, să-l scoată din el! De două ori vru să vorbească, să-i spună ceva ei, dar mamă-sa umbla prin curte și nu-i venea să vorbească. Stătu așa mult timp, încordîndu-se, suflînd rar, adînc, strîngînd din mîini, ghemuindu-se și întorcîndu-se pe toate părțile. Apoi, pieptul i se umplu, și deodată duse mîna sub coastă. Leșinul din oase îi pierise și se îngrămădise într-un loc, mișcîndu-se încet, ca un ghem viu, rupîndu-i parcă din carne. Gîndul îi porni acum din cap pînă în picioare, și inima iar îl zgîlțîi. „Drina!" gemu el și se apucă de căpătîi atît de tare, că lîna înfloată începu să se destrame. Se întinse cu fața în sus, și ochii îi rătăciră pe geam. Soarele asfințea, și în mijlocul casei, umbra frunzelor din mărul grădiniței se zbătea în toate chipurile sub razele îngălbenite ale soarelui. Dugu rămase

cu ochii nemișcați, sorbind parcă toate jocurile frunzelor, cum luau asemănări de animale, de oameni, de lupte, cum se desfac și se îmbucă, cum capătă un chip și cum piere în aceeași clipă, cum se împreună iarăși și se întrec, așa cum numai în visurile frumoase se întîmplă. Viața parcă ieșea din el și se ducea jos, apoi umbrele începură să nu se mai vadă și prin colțurile casei era acum întuneric. Rămăsese cu capul aplecat peste pat, cu ochii deschiși și, așa cum stătea, mușchii feței i se lăsaseră în voie, odihnindu-se, iar partea în care era aplecat, a părului, îi căzuse rotund peste obraji. Parcă ieșea din jos, nu din pat, cum se uita pe luciul pămîntului din casă. Dugu simți că ghemul din piept i s-a topit, dar chiar atunci îl auzi parcă mișcîndu-se, și fața i se schimbă. Începu să se scoale încet și să se îmbrace. Pe urmă, din ce în ce, picioarele pacă i se întăreau, zvîcni din mîini și, brusc, o apucă pe mamă-sa de gît, zguduind-o:

— Ce faci mamă? Dă-mi să mănînc, că mi-e foame!

— Da' ce ți-a venit, de mă zgudui așa?

— Nimic, 'ai, dă-mi repede să mănînc! Dă-mi, hai, dă-mi, dă-mi să mănînc, dă-mi odată!

— Ei,- stai că ți-oi da! Că n-ai să leșini, ce ți-a venit?

— Mi-au venit dracii! Auzi, mamă? Dracii! Ție nu-ți vin dracii niciodată? Dugu începu a rîde atît de tare, că femeia se sperie. Se zgîlțîia scaunul cu el, rîdea cu tot trupul, că mamă-sa iar se uită la el și-și făcu cruce, rîzînd și ea încet.

— Cum vine asta, mamă, cînd te găsește dracii și cînd îți vin e totuna?

— Măi mamă, zise femeia, mai du-te și tu la biserică! Mîine e duminică, în loc să dormi sau să te duci cine știe unde, dă ce nu te duci și tu, că mai vin băieți p-acolo?

Dugu tăcu și începu să mănînce. Tăcuse dinainte, nici n-auzise ce-i spusese mamă-sa la urmă. Era acum întuneric, o seară fără lumină, și era cald.

— Mamă, zise el, ridicîndu-se. Să-mi așterni pe prispă că mă culc afară. Eu am plecat.

Mergea iute și, din cînd în cînd, își trăgea adînc răsuflarea. Nu-i era frig, plecase în cămașă, dar mereu își freca mîinile, tremurînd.

Satul era lung, dar ajunse repede în partea cealaltă. Se opri și fluieră. Nu se auzi nimic. Simți că întunericul îi

intră în ochi, în cap și fluieră din nou, de trei ori. Cu ochii deschiși, nevenindu-i să creadă, ușa casei se deschise și închise repede, și o umbră ieși în poartă, oprindu-se încet lîngă stîlp.

— Drina!

— Eu.

Dugu ajunse lîngă ea, o luă în brațe, simțind că altfel ar cădea jos, și o strînse cu tot frigul, o înfășură în brațe, o ridică de la pămînt și porni repede, cu atîta iuteală că fata ameți.

— Stai, unde te duci, oprește-te, Dugule!

Ea își scoase o mînă și i-o puse pe față, vorbindu-i încet:

— Unde vreai să te duci? Stai aici că înnebunesc, oprește-te!

El se opri și-i dădu drumul. Capul îi urla.

— Stai jos, uite aici, bancă, de ce nu vorbești?

— Drino, ai să te măriți cu mine, auzi?

Fata se așeză pe bancă și începu să rîdă tot așa de ușor cum vorbea.

— De ce nu vii aici pe bancă? Nu mai sta acolo în picioare!

— Nu, plec! zise el, apropiindu-se. Tremurul mîinilor îi mai încetase, dar nu de tot. O luă de umeri și iar o strînse.

— De ce tremuri?

Dugu se înecă. Ghemul viu ce i se rostogolea în piept îl simți tăindu-i răsuflarea și amuți. O strîngea chinuit și începu să-i vorbească gîfîind, abia auzind-o, iar vorbele îi ieșeau înăbușite din gît. Fata se mișcă de durere în brațele lui, îi fu frică, apoi se topi cu încetul sub căldura și tremurul trupului lui.

— Să vii mîine la nunta de p-aici... E o nuntă undeva... Dar să vii, că am să te caut... Să vii devreme, Drino, că acuma plec... Nu pot să mai stau!

El o slăbi, desfăcîndu-și brațele, dar fata rămase lipită de el, o strînse iarăși, pe urmă îi dădu drumul, se întoarse și porni iute, pierzîndu-se în întuneric.

Fata se împletici, își duse mîna la frunte și se așeză pierdută pe stănoagă, capul greu și-l simți înfundat de noapte, plină de teamă, aproape neștiind un timp ce trebuie să facă. Așa nu se simțise niciodată, și urechile îi ți-

ului. Gîndul îi zbură, și ascultă mult timp zgomotul pașilor, pînă nu mai auzi nimic.

IV

Cînd se sculă a doua zi, Dugu își dădu seama, ținînd ochii deschiși, că n-a băgat niciodată de seamă că soarele răsare, că e dimineață, și ziua care este e o zi cînd nu știe nimic ce are să se întîmple atunci. Era duminică. Își roti ochii pe cer, i se păru lungimea zilei fără sfîrșit, nu știa ce are să se întîmple, cum are să fie asfințitul soarelui, ce o să facă el. Ieri, alaltăieri, cînd a fost de s-a întîmplat? Dormise toată noaptea și, acum, aerul dimineții îi năvălea, în gură. Toate întîmplările se topiră în el, pieriră și în față îi rămase Drina, necunoscută, întinsă pe nisip, acoperită doar de grămada rotundă a părului. Mușchii îi zvîcniră, se întoarse schișnind, încercînd să apese pieptul, să-l ție și să oprească cele trei lovituri ce-i zgîlțîiau tot trupul.

Dugu vedea soarele răsărind, crengile nemișcate și înfipte în cer ale salcîmilor. Din fundul grădinii auzea cîntecul cocoșilor, simțea viermele dimineții cum îi roade și-i deschide ochii. Nu mai putu dormi, sări de pe prispa casei și, îmbrăcîndu-se, îl apăsa ca o piatră de moară lungimea neînchipuită a zilei. Începu să umble prin curte, trînti poarta grădinii și se duse la paie. Într-o gaură, cîinele dormea încolăcit. Se lăsă lîngă el și deodată începu să-l mîngîie. Golul din piept îi se lărgea, se făcea mai fără fund, și din cînd în cînd își trăgea răsuflarea atît de adînc că mult timp apoi stătea locului ascultîndu-și inima cum bate. Intră printre pomi și, apucînd unul, îl scutură pînă ameți. Prunele îi cădeau pe față ori se loveau turtindu-se pe pămînt. Vru să mănînce cîteva, dar le lăsă, o luă agale spre părul din fund și începu să se urce în el. Ajunse în vîrf și aci se răsuci de pe o creangă pe alta, se întoarse în toate părțile, încercînd încruntat să omoare parcă ameteala ce îi orbea lumina ochilor. Nu văzuse pînă acum sfîrșitul coroanelor de salcîmi, frunzele îndoite pe sub care pămîntul se vedea jos, cu iarbă mică și atît de verde, și nici întinsul cîmpiei care i se părea nou, străin, atît de departe și fără sfîrșit. În el parcă se deschideau niște uși pe unde intra acum tot ce urechile auzeau, toate zgomotele, și cînd

se uita în orice loc, ochii îi duceau gîndul și bătăile inimii pînă-n fund.

Dugu coborî și rămase cu capul plecat, fără să se fi atins de vreo pară. Se uită la umbrele copacilor și i se păru că nu mai trece ziua. Îl durea tot trupul, mîinile, gîtul; se întinse în iarbă și-și băgă fața în pămînt. „Drina!" gemu el încet, și mîinile i se înfipseră în florile verzi ce i se îndoiseră sub piept. Gîndul îl prinse acum încet, strecurîndu-se ca sfredelul, și sub întunericul pleoapelor, Pîrîul Cîinelui curgea mic, alunecînd pe nesimțite prin nisipul alb. Valea Morii se deschidea singură, cu dealurile ce acopereau marginile cerului, iar sub salcie, Drina începea să se dezbrace. Era albă și stătea goală, cu mîinile la ochi, deschisă în ochii soarelui. Dugu se opri aci, și gîndul îl stăpîni cu putere. Fata se mișcă, se întinse pe nisip, încet, apoi se strică, salcia se învălmăși, iar valea rămase sub mîinile lui, simțind că pămîntul de sub iarbă îi intră în obraji. „Drina!" șopti el iar și clipi tremurîndu-i toată grădina înaintea ochilor.

Dugu se sculă deodată și începu să meargă iute spre grajd. Se întoarse și lăsă grajdul, apoi, începu să strige:

— Ursule, na, Ursule!

Cîinele sări gardul, stîrnind găinile, și veni lîngă el. Dugu începu să fugă prin grădină, și cîinele, atent, ridicase urechile și sălta alergînd scurt cu cîțiva pași în urmă.

El înconjură grădina, alergînd cît îl țineau picioarele, oprindu-se din cînd în cînd și arătînd cîinelui ce sărea în urma lui, cu mîna întinsă, un punct mai departe și zbierînd la el cu părul învălmășit pe frunte:

— Ia-l, ia-l, ghial!

Cîinele sărea cîțiva metri, se învîrtea în loc, scoțînd lătraturi scurte, apoi alerga mai departe, după el. La un timp, Dugu se opri dintr-o dată. Luă un pietroi și izbi cîinele în cap cu atîta sete, că-l lăsă urlînd cu picioarele în sus, în iarbă.

— Dugule, ce ai mamă cu el?

— Dă-l dracului de cîine! Eu îi spui: „Ghial!" și el sare ca o țopîrlaie și se uită anapoda în toate părțile.

— Păi bine,.mă, ce să ia? Era ceva?

Dugu se opri și se încruntă deodată.

— Ei, era, da' așa!... Dar dacă ar fi fost?

— Doamne ferește, maică! închină-te și tu! D-aia te sculași așa de dimineață?

Dugu nici n-o ascultă. Se aplecă cu repeziciune jos, luă un lemn scurt și-l trimise zbîrnîind într-o găină de lîngă gard, rupîndu-i amîndouă picioarele. O luă repede în mînă, îi rupse gîtul și-o aruncă în curte.

— Na, mamă, frige-o!

— Dugule, ești țicnit la cap, mă! Unde-ai mai pomenit tu asta? Te vede lumea și zice că ai luat cîmpii. Stai, maică, locului și vezi-ți de treabă!

El se întoarse din drum și, deodată, trupul i se înmuie, lăsă mîinile în jos, atîrnînd, și se lungi acum cu fața în sus, închizînd ochii. „Nu, să nu mai văz nimic, e bine așa", zise el, dar simți că nu poate sta nemișcat. Își dădu seama că n-are de ce să se ridice, și gîndul îl ocoli din nou, îl simți apropiindu-se și se înfioră lung, ca și cînd frigurile l-ar fi zguduit, din cap pînă în picioare. „Parcă nici n-am văzut-o aseară, gîndi el, parcă nici nu era cu mine. Drina!" scrîșni el încrețindu-se, apoi parcă o apă ar fi început să intre în el, mușchii i se întinseră, și în cap simți cum i se încovoaie ca niște melci, culcîndu-se, greu, toate zilele din urmă, pe care abia le putea cuprinde cu gîndul. Drina era în altă parte, tot în locul unde o văzuse și n-a fost niciodată la ea. Astăzi este în capul satului o curte largă, unde are să vie lume multă, și are să se ducă... Are s-o găsească acolo. Aici, Dugu se opri și, deodată, se ridică în cot și rămase așa. Timp de ceasuri întregi, fața lui se schimbă ca sub frămîntarea ciudată a unui aer greu, ori a unei mîini străine ce îi aluneca mereu peste ochi. Părul i se îngrămădise pe frunte, îi cădea peste obraji, și fără să se miște, dorința i se urca fîșîind ca o pamblică lucioasă, răscolindu-i trupul; ochii îi clipeau cu repeziciune, iar gîndurile nu-l mai dureau, se opriseră într-un singur loc, gata a începe să fiarbă și să-l ajute.

Dugu ridică acum capul spre soare, și lumina îi întări liniile noi ale feței. El se ridică acum altfel și intră în casă ca și cînd ar duce ceva, parcă ar fi venit cine știe de unde, după cîteva zile de lipsă.

Era amiază, și mamă-sa îl chemă la masă.

— Dugule, tu nu te speli, nu te duci în sat? Ai rămas ciufulit și ia uită-te ce ochi ai!

— Hai, mamă, să mîncăm, și taci din gură! Mă spăl eu.

V

Curtea unde începuse să se adune lumea era atît de largă, încît fiecare, cum intra, credea că omul își rupsese gardurile și-și bătătorise grădina. Sub un umbrar lung erau întinse mese pline cu farfurii și sticle.

Cînd ajunse, Dugu se opri lîngă poartă și se răzimă de tulpina unui salcîm. Începu să se uite și din cînd în cînd își mușca buzele, să nu se mai simtă tremurînd. O căuta s-o vadă și porni iute printre oameni, uitîndu-se în toate părțile. Îi era teamă și din ce în ce se simțea tremurînd că n-are s-o cunoască. La el nici nu se gîndea, nu știa dacă îl văzuse vreodată ca acum. Cu capul gol și cu părul întins pînă la spate, își lăsase hainele, se înăbușea. Era în cămașă, cu gîtul gol, și pantalonii negri îi stăteau drept, strîngîndu-i mijlocul subțire și încordîndu-i ușor mușchii prelungi ai pieptului.

Deodată o văzu, și pieptul îi zvîcni. Drina venea alături de o femeie măritată, și Dugu o cunoscuse. Îi ghicise părul atît de negru și fața în care bătea soarele. Fata era puțin înaltă și mergea ușor pe drum, ca și cînd ar fi fost ca fulgul. Ea intră în curte și se uită în toate părțile, rămînînd singură. Îl văzu ; Dugu vru să se ducă spre ea, dar nu se clinti.

Drina nici nu se gîndi, îl văzu răzimat de stîlp, cu cămașa descheiată la gît și frumos. Simți că se topește, zîmbi și se opri puțin mai departe de el, neîndrăznind să-l prindă în ochi. Nu-l cunoștea, dar îl simțea cum stă acolo, îl cunoștea așa cum stă acolo și îl aștepta. Un fel de leșin o cuprinse și începu să-și frîngă mîinile. Acum îl auzi venind, își lăsă capul în jos, simțind cît de tare îi bate inima, ca niciodată pînă acum. Ca niciodată pînă acum ea își ridică ochii să-l vadă, îl văzu, și sîngele îi năvăli obrajii, își simțea fața vîlvătăi de foc. Nu mai vedea pe nimeni și se simți apucată de mînă, cum îi strînge atît de tare degetele, să i le rupă.

Mergea afară fără să simtă. Vedea doar lumea, salcîmii, gardurile, drumul, dar numai lumina soarelui o stăpînea, și degetele zdrobite, pe care nu putea să și le tragă.

Dugu nu scoase nici o vorbă, îi strîngea mîna și se uita tremurînd cum merge așa de ușor și aproape de el. Ea nu știa unde se duce, dar îl simțea alături, mergînd undeva, se

simțea în el și mult timp nu îndrăzni să se mai uite drept, să-l vadă bine.

Dugu ocoli satul pe la marginea aceea și coborî de-a lungul pîrîului. El mergea repede și din ce în ce o strîngea de mînă și mai tare. Nisipul văii începu să se albească, să se curețe, apa să se facă mai limpede și mai mică, și ajuns la cotitură, Dugu se opri deodată. Salcia i se părea acum mai mare, apa mai liniștită și soarele mai viu, valea mai verde.

— Dugule, unde mergem ?

Fata abia șopti, simțind că piere, și o teamă o învălui ca în nopțile pline de spaimă. El nu vorbea, tăcea strîns, cu ochii strălucind, și nemișcarea liniilor lui o rupse în două și se lăsă pierdută, agățîndu-se de umerii lui.

El o luă în brațe și alergă sub umbra salciei, jos. O strînse și o înfășură, zgîlțîit de bătăile de ciocan ce-i spărgeau pieptul, apoi o întinse pe nisip. Fata se încordă deodată, se zbătu, începu să-l lovească. Dar îl simți cum vine puternic, și cînd îi simți trupul tremurînd ca frunza bătută de vînt, mișcările îi muriră, dăruindu-se, trezindu-se într-o sumedenie de rotogoale, ce îi mistuiau trupul. Cercuri vii, mici, ca niște scîntei, i se urcau în piept, se topeau, se urcau în gît, și se agață acum de umerii lui fără teamă, înfigîndu-și adînc în mușchii lui degetele ei mici. Îl strînse, îl izbi cu palmele peste ochi, apoi iarăși simți că i se desfac oasele și ameți.

Dugu se sculă, ridicînd-o ca pe un fulg. Drina se uită acum la el, se uită de-a lungul văii, se întoarse spre cotitura pîrîului, și soarele o izbi în față. Își duse mîinile la ochi, orbită, și se simți strînsă, goală, așa cum de-atîtea ori venise aici, în Valea Morii, să se scalde.

ÎN CEAȚĂ

I

Uitați-vă la el, sări-i-ar bolboșile ochilor! De ce tăceți din gură? Am treizeci de clăi de grîu. Îi sparg capul ăluia care s-o apropia de mine. Mecanicul mănîncă, mă duc la șira mea, o stropesc puțin și-i dau foc. Dau foc și la mașină, mă duc la fiecare șiră și o aprind, la toate tărgile astea cu paie, dau foc la toată aria! Dacă eu sînt tînăr și sărac, singur cu muierea, voi trebuie să fiți niște hoți? Nu mă bat cu pumnii în piept și în cap, fiindcă mi-e frică de voi. Al dracului să fiu, dacă nu pun mîna pe un par și vă zbor. Nimic nu se mai alege din voi. În viața mea nu m-am atins de nimeni, niciodată! Asta o știți cu toții și ați crezut că sînt prost. Vedeți aria asta unde treieră atîta lume? Cu voi toți mă bat, cu toată aria! Muncesc de două zile pentru voi, și nici unul nu vede. Să vă spui eu: în timpul treieratului, să mai fi dat jos de pe batoză și să fi pus umărul dedesubtul ei, așa bine! Să fi dat-o cu cracile în sus. Abia atunci ați fi băgat de seamă i nu că am muncit două zile, singur cu muierea, pentru voi, pentru o ceată întreagă de haidamaci și de puturoși: „Ia te uită, mă, al dracului, a răsturnat mașina!". Numai asta, dar că eu n-am treierat nici un spic, și voi vreți să mă lăsați, asta nu! N-ați fi băgat de seamă! Vă zvînt. Vă sparg capetele. Vă gonesc cît e izlazul ăsta de mare, nici unul nu mai prind, dacă mă reped în voi. Ați crezut că Ilie Resteu e ca și cînd n-ar mai fi. Și acuma tăceți toți din gură, nu vă uitați nici la mine, nici la voi. Uitați-vă la mine, care are coraj!

Nu vă vine a crede că mi-am sărit din balamale. Și n-aș fi zis nimic. N-am cai. N-am căruță. N-am copii. N-am

ajutoare. N-am targă. Nici furci pentru mine și muiere n-am. Nici cel puțin de mîncare pentru mecanici. Am știut; am zis: am două mîini, dar gîndiți-vă că am două mîini! Nu mi-e rușine de dumneata, părinte, nu te mai uita așa la mine! Crezi că, dacă ești popă, pentru dumneata nu vorbesc? Că dumneata m-ai scos din țîțîni! Dumneata ai venit la urmă... dar ce mai vorbesc eu aicea? Ia-o repede pe poteci, dacă vrei să n-o iei pe coaje! Și vezi, calcă mai de sus, să nu-ți intre pleavă în pantofi...

Vă uitați unii la alții și ziceți că-s nebun... Poți să te supéri, părinte, vezi dealul ăsta al nostru de lîngă sat? Du-te acolo în vîrf, lasă-ți pantalonii și izmenele jos și dă-ți drumul la vale pe pielea goală. O să-ți treacă atunci supărarea, că nu te arde inima ca pe mine. Cum viscolește soarele ăsta, ce jărăgai ce vipie! Îmi scot sufletul din piept, îmi bag secerea în piept și-mi scot sufletul de-acolo afară!... Habar de grijă la voi, pentru Ilie Resteu. Singur știu ce e acum și ce a fost nu mai tîrziu decît la începutul anului. Arde soarele ăsta ca fundul iadului. Și dacă acum am o botă plină cu apă rece, pe care o duc la gură și-mi sting arsurile din burtă, atunci buzele pocneau de ger și de sete, ca niște rîme umflate de arșiță.

A fost un șarpe aici și v-ați uitat la el și tăceați din gură. A luat-o la goană înaintea popii, dar nu luați în seamă ce tip eu aicea. Eu sînt nebun, o să-mi iau cîmpii, așa ziceți voi. Bine, oamenilor, dar nu stați așa, că n-am omorît pe nimeni în viața mea. Pațanghele, tu ești vecin cu mine și mă cunoști. Miai, al lui Cocoșilă, Crîșmac, voi mă cunoașteți; e prînzul acum, ascultați. Vă spun pe Dumnezeul meu. Să-mi sară ochii din cap, ăsta sînt. Îmi dau foc la șiră, iau muierea asta și-i dau drumul, să facă ce-o știi, și plec d-aici din sat. Dacă voi nu vreți să m-ascultați cu dreptate...

II

Nu mă potolesc, Pațanghele, nu se poate, asta e din cale-afară... Bine, stau jos, am să stau, dar veniți toți încoace. Șoptiți și voi, că v-ați adunat aici toată ceata... Un suflet avem și dacă ni-l încărcăm și pe ăsta, numai noi avem de îndurat. Ascultați! Voi ați treierat pe rînd, cu toții, poate nu știți, n-ați văzut, dar zilele astea numai eu și muie-

rea mea le cunoaștem. Care știți cum mi-am cărat eu grîul aici? Dar să las asta, să încep de alaltăieri, cînd ne-am făcut ceată. Eu n-am știut nimic. Întreb și eu: „Cine l-a ales cu ceata pe Beleagă?..." Știu, ați zis fiecare: „E om bătrîn...", și dacă în viața mea nu m-am atins de nimeni, să vă spun: sub o claie, cînd încărcam grîul, văd că se ridică un șarpe mare, gros ca o coadă de sapă, și începe să se înfășoare pe un snop. L-am luat de coadă — mi se urcase sîngele la cap — și cît era de lung, am început să-l învîrtesc ca pe-o frînghie pe deasupra capului. Fluiera ca vîntul și încerca să se încovoaie. L-am învîrtit și l-am izbit de oișteа căruței pînă i-au sărit creierii pe miriște. Așa am amețit cînd l-am văzut pe Beleagă cu popa.

Dar nu, Pațanghele. Nu asta. Nu pentru că era el, Beleagă. Nu alaltăieri și nici ieri. Și nici azi-dimineață. Acum, în cîteva ceasuri. Au fost numai cîțiva oameni din altă ceată, n-ați fost toți. Crîșmac știe, al lui Cocoșilă... Ascultați. M-am suit la coș, ziceam așa și-i spuneam și muierii: „Noi n-avem de nici unele, să stau eu la coș toată ziua și tu lîngă mine, și la sfîrșit să ne-ajute și nouă ceata; unul o căruță, unul caii, unul un băiat, altul altă căruță, altul alt om, și să treierăm și noi." Așa a fost:

— Beleagă, nouă cînd ne vine rîndul? l-am întrebat.

— Mai așteaptă. Ai venit și tu, cîine surd la vînat, așa mi-a răspuns.

— Beleagă...

— Unde ți-e căruța? s-a răstit, ca și cînd aș fi fost sluga lui.

— Beleagă, dar eu stau de azi-dimineață la coș! i-am mai spus.

N-am ținut seama de neamul meu, de neamul muierii mele, am să v-o spun și p-asta, dar am zis: are dreptate. Să mai muncesc încă o zi. Să vedem. De ce să încurc țțele! Dar voi nu știți; vi se pare că-s nebun, că nu m-ați văzut niciodată ca azi. Așa cum a fost șarpele ăsta de om și Dumnezeu i-ar fi spart capul. Cînd m-am însurat cu muierea asta... Oamenilor, n-am vrut s-o spui niciodată, dar acum nu pot să mai rabd.

Ascultați.

Nu m-am gîndit la păcatul ei de față mare. A îndurat mult de pe urma copilului pe care l-a adus cu ea și care a murit. Dar cum a murit, am să vă spun acum, și să în-

țelegeți că în viața mea nu m-am atins de nimic, că am crezut așa, în om...

Beleagă e văr de al doilea cu muierea asta și vine la noi după ce mă însurai eu cu ea i „Eu n-am copii, zice, dați-mi mie fetița de suflet și după ce mor eu, că sînt bătrîn, i-o rămîne el averea". Muierea asta se cam codea. Zic i „Dă-i-o, de ce să nu i-o dai?" Și i-am dat-o. Avea cinci-șase ani, săraca, și era așa, mititică. Într-o zi, după asta, după vreo cîteva săptămîni, mă duc într-o luni la tîrg la Balaci. Ne-am dus amîndoi... Nu-ș' ce-am cumpărat noi, nu-ș' ce-am mai stat și plecăm. Cînd să trecem drumul-de-fier, odată o aud pe muierea asta a mea i

— Mă Ilie, nu e aia Ioana, care păzește vitele?

Mă uit încolo peste locurile Bordenilor și o văz. Era Ioana, mititică, cu capul gol, fugea șchiopătînd după niște ale dracului de vaci. Opresc căruța, și muierea asta a mea sare jos și o ia la fugă spre ea. Scot și eu pălăria și încep să-i fac semn și s-o strig. N-auzea nimic, că era departe. Stam în căruță și făceam o țigare, îmi părea rău că aveam mîna goală, nu-mi venise în gînd să iau ceva din tîrg. Cine știa? Cînd o văz că vine, îmi cade biciul din mînă. M-am uitat așa într-o doară. Arsă de soare, cu cămașa ruptă pe ea și șchiopătînd.

— Mă fetițo, mă! Ce e cu tine? am întrebat-o.

— Ilie, ăștia mi-au nenorocit fata, plîngea nevasta. Ia te uită, zice. Picioarele îi sînt umflate, pline de mărăcini. Ia uită-te, cum îi umblă păduchii în cap!...

Mă uit mai aproape, mă dau jos din căruță. Mă: cîine să fi fost și tot ar fi îngrijit-o mai bine. Era numai piele și oase. Înnegrită, zgîriată, cu buzele arse de sete, plină de praf... Păduchii se plimbau prin părul ei ca într-un cuibar.

— Fata tatii, zic eu, sui-te în căruță. De ce n-ai venit acasă dacă ai văzut așa?...

— Vacile, suflă ea.

— Dă-le în Cristosul lor de vaci și sui-te în căruță!

Fierbea sîngele în mine. Îmi venea să trag caii spre Bordeni, s-o iau spre Beleagă și să-i trag o sfîntă de bătaie... dar m-am gîndit. Am luat-o acasă și la început îmi părea rău. Eram mîhnit, mă gîndeam la Dumnezeu. Cum poate să rabde asta? Am înghițit în mine și-mi ziceam că nu se poate, fiecare trebuie să-și primească ce e al lui. Dar numai asta n-o mai așteptam: mă pomenesc cu ei a doua zi

că intră în curte. Cînd l-am mai şi văzut, mi s-a făcut negru înaintea ochilor.

— Ce e, mă? zic Ce Cristosul mă-ti mai vrei?

El se uită, roşu la faţă. Şi ţipă Că de ce mi-aţi luat fata şi mi-aţi lăsat vacile, şi au intrat în nişte otavă de mături şi s-au umflat...

— Fi-ţi-ar vacile ale dracu', că dacă n-au plesnit toate, o să te umflu eu acum, cît eşti de bătrîn... Neam de om eşti tu, mă? Nici să te fi gîndit că e fata unei rude, da' aşa, a nimănui...

El se umflă la mine, şi pe urmă iese şi muierea asta a mea:

— Du-te, ţipă ea, să nu mai auz de voi. Lovi-v-ar cataroiu' ăla rău. Cîinilor.

— Nu plec pînă nu-mi daţi fata, să-mi slujească pînă-o plăti vaca. Mi-a lăsat vacile în mături, căţeaua, şi una a murit.

Am rămas aşa. De, mă, al dracului, să pun acu mîna pe el şi să-l deznod. M-am dus încet spre el, şi cînd m-a văzut, a început să meargă de-a-ndaratele spre poartă. A deschis poarta, a ieşit, am ieşit pe urma lui la şosea, a întins-o! Mă uitam după el, cu mîinile în şolduri. Nu ştiu, n-am scos nici o vorbă, da' nici el n-a mai zis nimic şi mergea iute. Lumea ştia, văzuse. Unii ziceau: „De treabă Resteu. Altu' i-ar fi făcut capul ţăndări."

A plecat, n-am mai auzit de el. Spre seară, fetiţa s-a culcat şi a adormit. Făcuse muierea nişte pîine caldă. Stătea pe prispă, cu picioarele ei mici atîrnate în jos, şi abia îşi mişca mîinile. Pe urmă văd că începe să închidă ochii, ca şi cînd ar fi usturat-o, şi-i cade felia de pîine din mînă. Mă duc la ea şi-o iau în braţe. Îngălbenise şi abia mai sufla.

— Fata tatii, ce ai?

— Mi-e somn...

Am întins-o pe prispă, dar n-a durat mult. N-am mai văzut... i se îngălbenise tot trupul ca o turtă de ceară. Se îmbolnăvise. A zăcut multe zile. Pe urmă, o dată, pe la miezul nopţii, cînd o întreba maică-sa ceva, aia mă cheamă speriată că fata nu mai vorbeşte. S-a stins repede; îşi ridicase mîinile în sus şi se zbătea cu ochii daţi peste cap. Un pic s-a înroşit la obraji, s-a liniştit, rîdea ca o floare... Pe urmă din ce în ce a îngălbenit, s-a învineţit, a început să-şi întindă gîtul şi a murit, biata fetiţă!

Ce s-a întîmplat am aflat mai tîrziu. Șarpele și nevastă-sa o băteau în fiecare zi și, cînd o trimiteau cu vacile, în loc de mîncare, îi puneau în traistă cruduciuni, prune acre și ceapă, și-i dădeau drumul.

Oamenilor, au trecut apoi doi ani, credeam că nenorocirile mai îmbunează pe om. Uitați-vă acuma.

Două săptămîni mi s-a scurs sudoarea în ochi pînă am secerat bruma asta de grîu. Te uiți prin aria asta și vezi atîtea șire. Dar pentru unul ca mine, ce-a fost asta, chiar dacă o știe orișicine, nu orișicine o știe pe spinarea lui. Dar s-o iau de alaltăieri dimineață, că fiecare v-ați văzut de treabă și n-ați băgat de seamă.

III

Cînd s-a făcut ceața, în seara aia, mi se pare cu o zi înainte de treierat, chiar atunci veneam d-aici, eram osteni mort, abia isprăvisem șira și m-am dus acasă. Mi se părea că izlazul ăsta se leagănă cu mine, o să caz și n-am să mă mai scol. Pe drum îi spun muierii:

— Fă, du-te tu și vezi ce ceată e gata pentru mîine, că eu nu mai pot. Vezi ce e acolo, în arie, și bagă de seamă, spune-le la oameni că n-avem de nici unele, ca să știe... și spune-i ăluia care o fi șeful cetei să te scrie acolo, în numele meu.

Nu știu ce-o fi făcut, că după ce am ajuns acasă, nici nu mai știu dacă am mîncat ceva. M-am culcat și am dormit pînă dimineața ca un buștean. Cînd m-am sculat dimineața, ochii mi se lipiseră și parcă mă bătuse cineva cu măciuca.

— Ilie, hai la arie, că azi începe ceata noastră să treiere, îmi spune nevasta.

— Te-a trecut acolo la rînd? o întreb.

— Da, ne-a trecut.

— Cine e șeful cetei?

— Nu știu, zice ea, nici nu știu, am vorbit cu alde Pațanghel, cu al lui Cocoșilă...

„Dacă veni vorba de Pațanghel, zic eu, e bine. Vecinii noștri!" Ne-am luat furcile la spinare și am plecat aici. O mai întreb iar pe nevastă:

— Fă, tu le-ai spus că n-avem căruță, n-avem cai?...

— Le-am spus...

— Uite ce e, îi spun eu, la coș, pe batoză, e munca cea mai grea. O să muncim și noi, fără să ne schimbăm de la coș, și cînd ne-o veni rîndul, să ne treiere ceata.

Ați văzut. Care ați văzut! Nici o zi, barem! Atît să mă fi odihnit. M-am suit pe batoză și parcă nu știu ce m-a apucat cînd am văzut gura aia sfîriind. Mă gîndeam că azi o să muncesc și pe urmă o veni și rîndul snopișorilor mei. Și am început să arunc la snopi în mașină. Aruncă, aruncă, dezleagă, resfiră și potrivește, prinde și iar aruncă. Nici nu știu cînd a venit prînzul și cînd am mîncat. Făcuse biata muierea asta niște teci de fasole și o mămăliguță de parcă ziceai că cine știe ce bunătate este. Am înghițit vreo douăzeci-treizeci de dumicați și m-am suit iar la mașină! Cine poate să știe cîți snopi am aruncat!... Pînă seara... M-am snopit, dar nu simțeam nimic, că abia așteptam; atîtea mizerii, o iarnă ca asta cum n-am mai pomenit.

A venit noaptea; cînd m-am dat jos, se învîrteau șirile astea cu mine. Am căzut chiar aici alături, unde stăm noi acuma, și aici am murit pînă dimineața. Muierea asta mă tot întreba și mă zgîlțîia, că nu iau ceva în gură? Ce să iau? Mai simțeam ceva? Două zile întregi am înecat mașina cu snopi. Iad. Blestemul iadului. Parcă îmi fierbea capul de arșită. Azi-dimineață nici nu răsărise soarele cînd m-am deșteptat. Fochistul ăsta de la vapor se uita la mine lung. dumneata.

— Nea Ilie, parcă ai fi de fier. Dar lasă, azi scapi și

Așa ziceam și eu. Mă sui iar pe batoză și, cînd se traseră căruțele la scară, îl văz și pe Beleagă. Nu știu cum mi-a venit. Întreb un mecanic de lîngă vapor:

— Ce tot învîrtește ăsta p-aici'm'?

— Cum ce învîrtește?! Păi nu e cu ceata ta, nu e el șeful cetei?...

— Beleagă?!

— Beleagă — Beleagă!

Îl văz că vine spre batoză.

— Resteu, zice, tu ai treierat?· Da' mai întîi, ai cai, ai căruță? Cu cîți inși ești tu?

Mă opresc din prins, eram chiar cu un snop în mînă. Tac din gură. Încep să bag snopi și pe urmă odată mă opresc.

— Beleagă, zic, să vie cineva la snopi, aici la coș că trebuie să-ncarc și să treier și eu.

S-a făcut că nu m-aude. Mă uitam după el. Mașina țipa goală, și toată lumea se oprise și se uita la mine. Aha, ce, nu se vede? Las coșul și încep să mă dau jos. M-am dat la o parte și m-am proptit într-o furcă. Nu mai puteam. Mai era unul de treierat și veneam eu la rînd. Ziceam că să mă odihnesc un pic și pe urmă să vorbesc cu oamenii și să-mi încarc. Mă scol în sus și-l văz pe Beleagă c-o ia spre sat. Strig la el:

— Beleagă, stai aici, că eu n-am treierat și să nu plece cineva, să mă lase așa...

— Ai căruță și cai? întrebă el, fără să se întoarcă.

— Beleagă, zic eu, nițel mai tare.

El se întoarce.

— Ce țipi așa, Resteu? Ți-am spus: ai căruță, treieri. Nu? Nu!

Oamenilor, nu-mi venea să cred. L-am lăsat în pace, nu m-am supărat. Se duse muierea asta și vorbi cu alde Miai, cu Crișmac, pe urmă mă pomenesc cu ea. Abia îndrăznea să vorbească, parcă cine știe ce-ar fi făcut:

— Ilie, oamenii au plecat aproape toți. Ce facem noi? O să intre altă ceată și vai de capul nostru, ne rămîne grîul în arie...

IV

Mi s-a făcut roșu înaintea ochilor. Mă așez jos, zăpăcit. Nici eu nu mai știam ce să fac. Pe cine să iai de gît? Nimiezul se apropia, ceata nouă era gata... Care ați fost cu Beleagă în sat, d-aici din ceata asta? Aproape toți. M-ați văzut vreunul că n-am treierat? Păi de unde să știți voi rîndul la atîția oameni? Dar șarpele... Stați nițel... Cînd mă ridic de jos, vă văz pe toți în partea ailantă, grămadă. Voi terminaserăți. Beleagă cu popa vorbeau cu mecanicul. Nu pricepeam. Mă uit la mașină. Cocoșilă era pe terminate, dar în urma lui veneau alte căruțe, încărcate. Îl întreb pe Cocoșilă ăsta:

— Mă, tu ai terminat?

— Da, am terminat.

— Da ale cui sînt căruțele alea care vin?

— Nu știu.

Un șir de căruțe așteptau gata să tragă la mașină, și eu parcă murisem. Nu mai vedeam. Beleagă cu popa făceau semn la căruțe să tragă la mașină. Caii și grîul popii, am înțeles eu și mi-am dat seama că tremur și nu mai știu. Așa că Beleagă plecase în sat, vorbise că să-l treiere și pe popa, fără să țină seama de mine. Toate cîte vin după afacerea asta, și pe care le înțelegeți voi destul, le las la o parte. Pînă acum, cînd vă spun asta, prea bine nu știam ce are să se întîmple cu mine. Cînd a murit fetița, de durere, îl uitasem. Acum era în fața mea...

— Oprește mașina! am țipat.

Am pus mîna pe furcă și am vrut să mă reped după Beleagă. Mă zăpăcisem. Voi n-ați văzut nimic, nu știați nimic. Cînd am ridicat furca și am izbit în caii popii, atunci eram ca și nebun. S-au ridicat cu picioarele în sus și au căzut grămadă sub oiște. Vă uitați la mine și nu înțelegeați nimic, dar vă uitați ca la un smintit care și-a luat cîmpii... Am lăsat furca, am pus mîna pe un par și m-am luat după Beleagă. Oamenilor, nu știu cine mi-a înmuiat picioarele. M-am opintit o dată și am azvîrlit parul drept după el, să-l deșel. Vă uitați după el și tăceați, și popa mai sta aici, să mă afurisească.

Fugea cît era de bătrîn printre șiri, în loc să stea aici, să-l vadă toți și să vorbească. Și acum îmi țiuie capul ca un fier... Abia mai pot să mai vorbesc... Mă doare pieptul... Și tîmplele...

Așa s-a întîmplat, și îmi pare rău că nu l-am prins adineauri pe bătrîn. Cum l-ați ales voi șef de ceată? Oamenilor, sînteți nebuni?!

Am pomenit să se adune om cu om și să se înțeleagă omenește. Așa se treiera odată. Tu spui, Pațanghele, că trebuia să vă spun vouă, dar ce să vă mai spun? Toată ziua am stat ieri sus... Mă vedeai de la o poștă, dar nu mă vedeai, trebuia să mă dau jos, să-mi desfac brîul și s-o iau la goană printre șiri, și să fi urlat: „Băăă! Uitați-vă la iau la goană printre șiri. Și să fi urlat: „Băăă! Uitați-vă la

Că nu vă supărați... n-ați știut... Nici eu nu zic nimica. Acum e mai răcoare, și cîteva ceasuri după ceata asta n-o să mă doară mai mult ca după attea săptămîni.

Dar niciodată nu mi s-a întîmplat. Parcă o văz pe biata fetiță murind, galbenă și slabă, de pe urma lui. Eram copil și cînd am venit să văz cum se treieră, îmi bătea inima și mi-era frică. Vedeam ceata forfotind și cum viscolește praful și pleava; se mai certau oamenii, se băteau și cu furcile, dar treierau toți. Că nu sînt cetele cete de nebuni. e cîte-un șarpe negru sub buze, ca Beleagă; sări-i-ar bolboșile ochilor!...

MĂRITIȘUL

I

Cînd Petra lui Sandu Bădună își încetini mersul, un vîrtej țîșni ca un fulor din marginea satului. Se întinse suindu-se în sus și o luă la goană printre salcîmi. Frunzele verzi vîjîiau ca izbite de furtună, un val de pulberă începu a se învîrti amestecînd în mijloc fluturi și păsărici speriate și se mări înfigîndu-se fără sfîrșit în albastrul îndepărtat al cerului. Femeia se opri lîngă o podișcă și-și încleștă o mînă de stănoaga văruită a șanțului. Vîrtejul veni spre ea și-i izbi ochii. Auzi un vuiet amestecat de garduri putrezi și crăci uscate, simți o pală aspră de aer răvășindu-i cămașa și orbind-o cu pietricele și gunoaie, apoi, cîtva timp, izbituri puternice de geamuri sparte; clocotul frunzelor se îndepărtă, și vîrtejul intră ca un duh în miezul stufos și negru al satului. Petra lui Sandu Bădună deschise ochii și-și apăsă mîna pe piept. Inima îi bătea ca un clopot.

Plecase de acasă aici, la marginea satului, și vîrtejul se iscase la sfîrșitul drumului. Se oprise, dar nu știa la ce să se mai gîndească. În cap, în piept, în mîini, mai mult în gît se urcau și se spărgeau ca niște bășici de apă, noduri mici, niște scîntei, o apă de neînțelegere, un gust amar pe care nu-l simțise niciodată ca acum. Îi veniră în minte zilele măritișului, anii de foamete și de boală. Căldurile. Simțea acum că, fără tot ce a îndurat, copiii lîngă care suferise să-i facă mari, pe toate le avea numai în gînd, și niciodată ca acum nu se temuse de urmele pe care le va lăsa în urmă viața, pe care o ducea parcă pe umeri; fără toate zilele din urmă, toate zburau și o lăsau parcă împăcată cu anii. Astăzi de dimineață, o cămașă cenușie i s-a

așezat peste frunte; ca o năvală a unor nouri străini, peste ochi a simțit tremurîndu-i toate zilele din urma acestei dimineți.

Petra lui Sandu Bădună se măritase săracă și venise în casa bărbatului. Soacra murise, rămăsese bătrînul Petrache, tatăl bărbatului. Cîțiva ani trăise aici și o făcuse pe Catrina. Într-o dimineață trebuiau să plece la cîmp, și bărbatul se sculă în capul oaselor în pat. Își aduce aminte. Aveau agățată de grinda casei, chiar în dreptul patului lor, unde dormeau, coșnița cu mîncare. Făcuse de seara azimă și o pusese în coș, agățată de grindă.

— Hai să mergem, i-a zis el. Ai făcut pîine?

— Am făcut.

Bărbatul a întins mîinile în sus să ia coșnița. Abia a apucat-o și a rămas cu ea în sus, încordat, cu mîinile înțepenite.

— Neculae, ce-i cu tine?

Atît i-a zis, și el a căzut țeapăn la loc și n-a mai mișcat. Bătrînul Petrache a auzit-o țipînd și a intrat. S-a uitat la ea, la fiu, pe urmă, fața i s-a încrețit ca o coajă de copac. A apucat-o din pat de subsuori și a dat cu ea în mijlocul casei.

Anul care a trecut după moartea bărbatului a fost pentru ea o spaimă de miez de noapte. Bătrînul socru se încreția totdeauna uitîndu-se la ea. O singură dată a bătut-o. Uitase să ia la cîmp porumbul alb, pe care trebuia să-l pună în pămînt. Era slăbiciunea lui porumbul alb.

— Întunericul tău de natantoală, de ce n-ai luat coșul cu porumb alb? Și-i cîrpise una după ceafă, zăpăcind-o, scrîntindu-i junghietura gîtului.

Ajunsese de se speria în timpul nopții cînd îl auzea tușind. Apoi, după primul an de doliu, începu să uite. N-avea nici douăzeci și cinci de ani, și bătrînul din zi în zi parcă n-o mai vedea. Lua fetița și se ducea cu ea în grădină. Într-o toamnă intră în vorbă cu Sandu Bădună și se mărită a doua oară. Cînd i-a spus bătrînului, parcă ar fi vorbit cu un buștean. A început să facă a doua casă și pe urmă au venit copiii. După război au început să piară banii de argint. Lumea se închina, înfricoșată de grîul ce începuse să crească. Paiul era gros și înalt, iar spicul izbea ca o măciulie de mătrăgună.

Petra lui Sandu Bădună a uitat parcă și de viața ei. Singură cu bărbatul a secerat o vară întreagă în nămeții de aramă ai spicelor. Într-un timp parcă orbise. Cînd se apleca să înfigă secerea, capul, umerii, obrajii i se înecau în pulberea albicioasă de mană. Pe urmă alt an, iernile urlau săptămîni întregi, și primăvara noroaiele cîmpului și munca o topeau în fiece dimineață, și uitase de fată. Catrina creștea cu bătrînul, și anii fugeau. De sărbători, fata venea pe la ei, se ducea și ea pe la bătrîn, pînă în seara trecută. Noaptea a dormit rău. Întîi n-a crezut, a vrut să se ducă numaidecît și să știe, dar nu-și dădea seama că îi este frică să nu fie adevărat. Sandu Bădună îi aruncase străin:

— Fă Petro, s-a măritat Catrina din vale. A luat și asta o procopsanie de băiat...

Acum, lîngă podișcă, parcă nu poate să creadă. Casa fetei și a bătrînului socru e băgată în fundul grădinilor și e tot ca înainte. Se gîndi că e mai bine să mai aștepte, să se mai gîndească. Încercă să vadă bine, fără teamă de ceva. „Catrina, fata mea, s-a măritat", gîndi ea. „Dar cum, cum asta?" Fața i se împietrise și din piept se ridicau ca niște săgeți, vîrfuri ascuțite de mînie. Vru să se scoale de pe stănoagă și gîndul o îmboldi cu putere. „Ce, e fără mamă, fără nimeni, așa ca o... dar eu cine sînt?" Mînia i se urcă în gît, îi înfipse gheara în fălci, în ochi, o strînse cu putere: „Nemernica, mama ei sînt eu, sau cine sînt?" Din nou vru să se scoale și să pornească. Brațele i se înmuiară, se opri și lacrimile începură a-i curge pe obraji. „Nu putea să-mi spuie: «Mamă, mă mărit, mărita-m-aș moartă, că nu mai pot... și gata». N-aveam să-i leg de gît pietre de moară. Dar să-mi fi spus..." Se șterse la ochi repede și, cu gîtul înnodat, intră pe ulița ce ducea la casa fetei și a socrului. Din amîndouă părțile, salcîmi grei, negri, astupau intrarea, și înlăuntru parcă era întuneric. „Am s-o întreb numai atît: «Catrino, mie de ce nu mi-ai spus? Măta ta sînt eu, fa, sau cine sînt?...» Pe urmă..."

II

Petra lui Sandu Bădună începu să coboare pe lîngă văgăuni și se apropia de grădina casei. O pisică îi sări înainte, se opri în mijlocul drumului și, cînd ridică laba, o

privi pe femeie cu luminile ochilor, mieunînd. Ea se înfioră şi-şi făcu cruce, înfricoşată. Puse mîna pe o piatră, încrîncenîndu-se, şi-o aruncă cu putere. Piatra zbîrnăi, lovind gardul uliţei, şi pisica sări repede într-un salcîm. Mergea acum şi mai încet şi simţea că e liniştită. „Poate nu e aşa", gîndi ea. Cînd bătu în poartă, un cîine lăţos începu să muşte gardul, lătrînd cu furie. „Azor, Azor. Guţu-na!" Uşa casei se deschise. Se înserase, umbrele salcîmilor se amestecau într-un fum uşor, străveziu, şi văgăunile se întindeau ca nişte urme de bube pe albia prelungă a cîmpiei.

— Cine e?

— Deschide, Catrino, eu sînt!

Fata veni repede şi-i deschise. Era îmbrobodită cu o basma subţire, şi marginile pînzei îi acopereau, atîrnînd, obrajii. Femeia o luă înainte fără să se uite la ea. În prag închise ochii la lumină şi se opri. De dimineaţă, de cînd îşi pusese în gînd să vie aici, nu se gîndise că mai trăieşte şi bătrînul Petrache. Îl văzu întins pe pat şi inima începu să-i bată. Stătea cu faţa în sus şi nădragii îi erau aşa de largi că nu se băga de seamă care e pătura patului şi care e el. De la bătrîn, ochii îi căzură pe un scaun, lîngă fereastră. Văzu un băiat înalt, spelb, cu mîinile şi picioarele lungi ca nişte crăcane. Îl cunoscu. Era Albei, un băiat de prin Căteleşti, nu prea boqat, dar cinstit. Se uită la el mai bine şi îl văzu cum lasă ochii în jos, dar nu se clinti din prag.

Toţi tăceau.

Fata închise uşa şi trecu lîngă sobă, pe pat. Bătrînul parcă era mort, nici nu se uita. Petra lui Sandu Bădună simţi parcă un vînt rece, ca un fir de gheaţă, cum o înţeapă. Se uită în toate părţile, ochii îi căzură pe fată şi deodată se sperie auzindu-şi glasul înalt, subţire şi aproape răguşit:

— Bine, fă, Catrino!!!

Fata clipi deodată şi-şi înfipse mîna în pătura roşie a patului.

— Ce e, mamă?

— Măta sînt eu, fa?

— De ce, mamă, ce este!

Pe pat, nădragii bătrînului se frămîntară, dar Petra nu văzu Sîngele îi ardea obrajii, şi ochii parcă i se făcuseră mai mari.

— De ce, fa... Cum! Cum?!

Se repezi în față și-i înfipse mîinile în cap. Fata țipă, apoi apucă mîinile mamă-sei și vru să și le desfacă din păr.

— Întunericul tău, d-aia ai venit? Nici nu se putea, de cînd te aștept! Ieși afară!...

— Tu, taică, nu te-amesteca, sări Petra.

— Eu să nu m-amestec?

Bătrînul se mișcă larg și întinse mîna la grinda casei. Băiatul sări de pe scaun, dar bătrînul îl îmbrînci; tot atunci, el îndoi pușca de vînătoare, o trosni și trase. Casa se umplu de fum, detună, un geam și sticla lămpii se sparseră și căzură pe jos.

Petra lui Sandu Bădună țipă, căzu pe brînci și, oarbă, începu să dibuie ușa.

— Întunericul tău, ai lăsat-o și te-ai măritat, acum vii iar aicea, ieși afară că te împușc! Nu-ți convine! Eu sînt tatăl și mama ei, că tu te-ai dus după ăla cu ochii cît cepele! Ieși, că te împușc, întunericul tău!...

Petra lui Sandu Bădună se ridică lovindu-se de clanța ușii. Se simți apucată de umeri, încet, sprijinită de niște mîini lungi. În gînd îi veni băiatul, dar nu înțelese.

— Lasă, mamă, lasă, hai încet să nu cazi! Hai lasă!..

III

Cînd se văzu afară, cîlva timp, Petra lui Sandu Bădună aproape uită unde se află. Nu mai vedea. Își duse mîinile la ochi și vru să arunce sclipirile roșii ce-i ardeau obrajii. Se gîndi că poate a orbit, și deodată răsuflarea i se tăie. Începu să clipească plină de spaimă. Apoi, încet, văzu spuza de stele pe cer, salcîmii negri, ca niște matahale nemișcate, și porni spre șosea. Cînd ajunse la podișcă, picioarele i se tăiară și se lăsă jos ca o cîrpă. Întîi îi licări un gînd, îi veniră în minte pogoanele ei de pămînt pe care trebuia să i le dea zestre, apoi și asta pieri. Parcă îi ardea pieptul, și lacrimile îi veniră acum ca o ploaie fierbinte, înfășurînd-o și topindu-i obrajii. I se părea că plînge abia acum pentru toată viața ei și fața ca o coajă de copac a bătrînului socru o atinse iar, și capul îi era aprins într-o vîlvătaie de foc. Catrina se înmuie în sufletul ei, se amestecă într-o lumină blîndă cu toți copiii ei; lacrimile îi năvă-

lină acum din tot trupul și plînse zbătîndu-se în iarbă, pînă ce o toropeală ca de vis îi închise ochii.

O văzu pe fată apropiindu-se în întuneric și simți cum un șuvoi de lumină îi despică parcă vederile. Parii gardurilor se amestecară cu salcîmii, se auzi un fîșîit, ridică ochii, dar nu era nimeni. Trupul i se încordă, și plînsul țîșni acum neiertător. Căută cu durere copiii, dar nu-i găsi; încercă să se lase în brațele întîmplării din seara aceasta: nașterea fetei o alunga, copilăria ei fără mamă, lîngă bătrîn. Își înfășură fața în basma și-și băgă capul cu deznădejde în iarba rece a uliței.

Se trezi, tîrziu, înfrigurată, cu obrajii uscați de sarea lacrimilor. Se sculă încet, ușoară ca fulgul, și își simți sufletul împăcat și liniștit, ca o apă. Își trase răsuflarea și gemu încet:

— Am să le dau tot. Și casă, și pămînt... Ce de păcate, Doamne, pe care tu le știi mai dinainte...

NEPOTUL

I

Stan Tudose muri pe neașteptate, într-o dimineață de toamnă, cînd după ceața ce năvălise în zori peste sat răsărise, la jumătatea cerului, un soare viu și strălucitor. Murise încet, fără să se zbată, topindu-se parcă i a deschis doar gura de cîteva ori, umflîndu-se în gît și pe urmă n-a mai mișcat. Despre moartea aceasta ciudată s-a vorbit mult timp în sat și niciodată oamenii n-au simțit spaima, aproape groaza, ca la moartea lui Stan Tudose. Femeile nu plîngeau ca la orice mort, chiar nevasta lui și cele două fete, care se măritaseră cu cîteva săptămîni înainte, stăteau fricoase, lîngă pat, cu ochii rătăciți de neliniște și neînțelegere.

L-au îngropat ca pe orice om, și nevasta și copiii au dat, după obicei, o masă la înmormîntare. Gătiseră mîncăruri din belșug și multă băutură. Vecinii, rudele și cunoscuții s-au strîns în curte, au mîncat și au închinat pentru odihna mortului, dar nimeni nu vorbea și nu uita, nu încercau să-și îndrepte gîndurile spre viața lor, care nu se oprea în loc, nu puteau să-și vadă de-ale lor, nu glumeau ca timpul să treacă și să înceapă a cerne viața lui peste ciudata moarte a lui Stan Tudose. S-au sculat și au plecat de la masă stăpîniți de o liniște cum nu simțiseră niciodată la moartea cuiva. Era o liniște apăsătoare, lipsită de gîndurile moi și odihnitoare că asta e soarta la toți, că toți vor muri, dar că pînă atunci nu se știe nimic, pînă atunci fiecare să-și vadă de treburile lui, de bucuriile ori necazurile fiecăruia. Uitaseră parcă totul, dar era o uitare lipsită de pare, era o liniște tulbure și neagră, o liniște care nu duce nicăieri i nici pace, nici bucurie, nici tristețe, nici nădejde

ori frică, ori deznădejde şi revoltă. O stare din care nu puteau face nici un pas, o linişte fără scăpare, fără lumină ori întuneric.

II

Multe zile după aceea, moartea lui Stan Tudose i-a ţinut pe vecini şi cunoscuţi într-o stare de mutenie şi lîncezeală. Un timp, cîţiva începură să vorbească de o boală. Era unul, pe care nu-l prea cunoşteau, un nepot care dădea semne la fel cu acele ale mortului cu o săptămînă înainte. Dar vorba se opri, şi oamenii, trăgînd nădejde că vor înţelege, stîrniseră zvonul acesta. Nepotul însă se schimbă, deveni vorbăreţ, începu să rîdă fără pricină şi, nu mult după aceea, fu văzut în fiecare seară îmbătîndu-se şi vorbind fără socoteală. Boala nu se mai asemăna cu nimic. Era ceva nou şi ciudat, dar era altceva.

— De ce-a murit? rînjea el, clătinîndu-se în mijlocul cîrciumii. Spune, cîrciumarule, cum vine moartea lui?

— L-a luat Dumnezeu, răspundea cîte unul.

— De ce? De ce l-a luat, aşa fără socoteală?

Cineva ar fi vrut să răspundă că socoteala asta nu îi doare pe ei. Nu-i a lor. Dar îşi dădeau seama că aşa cum l-a ajuns pe Stan Tudose, e o socoteală de neînţeles, fără rost. Nu se întîmplase nimănui să moară aşa.

— Cum s-a întîmplat? întreba altul.

— Cum să se întîmple? A murit şi gata.

Nepotul răspundea chiorîş, cu paharul în mînă, şi se pregătea să le spună cum a murit, dar băga de seamă că ceilalţi nu sînt nerăbdători. Stăteau tăcuţi ca şi cînd din creştet pînă în tălpi le-ar fi bătut cineva un piron şi i-ar fi ţintuit în pămînt.

— Tu eşti nepotul lui, începea altul, ai întrebat-o pe nevastă-sa cum a trăit el înainte...

Omul ar fi vrut să spună *înainte de moarte*, dar se opri se ca şi cînd i-ar fi fost greu să mai vorbească degeaba.

— Cînd înainte? răspundea flăcăul.

— Înainte de... moarte. Cum cînd?

— Care înainte? *Înainte*... Înainte, cînd?

— Cu cîteva zile... Sau, eu ştiu!... Săptămîni, luni...

— Cum trăim fiecare. Ca orice om. Mînca, bea, se culca ; își vedea de treburi...

— Își vedea de treburi ?

— Își vedea !...

— Și a murit ? De ce a murit ? Suferea de ceva ?

— Ca și d-ta ! Nu știa nimic. Mînca, bea, se culca... D-ta suferi de ceva ?

Ceilalți oameni tăceau. Dar cînd flăcăul întrebă pe cel ce vorbea, toți întoarseră capetele, și întreaga înfățișare li se schimbă : o umbră de *tăcere* li se așternuse peste chip.

— Și a murit ? mai întrebă după un timp același om, ca și cînd n-ar fi știut bine dacă e adevărat.

— Da, a murit, răspunse flăcăul la fel. Este mort, mai zise el după cîteva clipe. A murit ca un cocoș. Hîc, hîc, din gît și gata.

III

Nimeni n-ar fi știut să răspundă, dacă l-ar fi întrebat cineva, de ce i se par un lucru ciudat casa și grajdurile lui Stan Tudose. Chiar cînd treceau pe lîngă poarta lui pe drum ; gardurile parcă nu mai erau la fel. Spre seară se simțea un rînjet din gardurile acelea. Ulucile negre, nemișcate și ascuțite în vîrf, parmaclîcul lung de-a lungul prispei, bătătura albă și prăfuită, grădina întesată cu pruni și duzi, și salcîmii la fel de înalți, întunecoși și nemișcați ; femeia omului, tăcută și galbenă la față ; parcă simțeau din toată așezarea unde stătuse Stan Tudose o umbră unică, neagră, vie, un aer care se mișca încet și greu, intrînd și ieșind în pămînt, și scormonind. Scormonind în uluci, sub casă, la rădăcinile mari și întinse ale salcîmilor.

Vecinii, rudele și cunoscuții așteptau, fără să-și dea seama, să se întîmple ceva. Să treacă timpul și să uite cu toții de moartea omului. Așteptară mult timp. Era o toamnă liniștită, fără ploi și fără vînt. Dar nu se întîmplă nimic. Unii dintre ei începură să vorbească zgomotos, alții chiuiau seara, se strigau la un pahar de vin și înjurau fără să se gîndească la ceva.

Singur nepotul umbla bezmetic prin cîrciumi, se îmbăta și rînjea :

— Am făcut avere, am s-o beau pe toată.

— Pe toată, răspundea cîte unul.

— Şi de ce? Nu mă întrebaţi? Aşa vreau eu, rînjea mai departe el. Unchiul Stan n-a vrut şi a murit. Dacă ar fi vrut, n-ar fi murit.

Să bea? Dacă ar fi vrut să bea?

— Nu, taică, să moară.

— Trebuie să fii nebun. Da, a ţinut mult la tine, asta e!

— A ţinut la mine!... rînjea flăcăul, uitîndu-se chiorîş. Dacă ar fi ţinut la mine ori la copiii lui, n-ar fi murit. N-a vrut să ţie. Ce! Unde i-a căpătuit pe toţi, şi pe mine, că şi-a făcut gospodărie şi de toate?... Atunci...

Flăcăul se ridica în clipa aceea de la masă şi rîdea lung, mai mult hămăia, rînjea:

— Atunci... de ce a murit?

— De ce a murit?

— Dacă n-a vrut să trăiască? El n-a vrut...

Oamenii tăceau. Cîte unul se ridica de la masă, mergea spre uşă, o deschidea şi nu mai sta. Nici unul nu răspundea la vorbele din urmă ale nepotului. Apoi, acesta se aşeza iar la masă, bea mai mult, se îmbăta şi pleca încet, clătinîndu-se şi rînjind.

— E nepotul lui Stan Tudose. Un om care a murit... aşa... din senin... fără să aibă ceva, fără să bolească, să zacă ori să-l doară capul. Cum aş fi eu, n-am nimic, nu sufăr de nimic, îmi văz de treburi. Ca oricare. Pe urmă mă duc, mă culc în pat, dorm, mă scol, mă culc iar şi mor. Asta... ştii, aşa repede, într-o zi sau două.

— De ce? întreba omul care nu ştia despre ce e vorba. Şi se sălta în cot peste masa lucioasă, deschizînd ochii mari.

— De ce?! Eu ştiu?! Aşa!

IV

Trecuseră aproape trei săptămîni, şi încetul cu încetul se răspîndi vestea că nepotul lui Stan Tudose e bolnav de ceva care trebuie să fi fost şi la cel mort. Ce era însă şi mai ciudat, băietul acesta, pînă la moartea unchiului, era un fel de nevoiaş pe care nu-l băga nimeni în seamă. Nu se pricepea să vorbească, şi atunci cînd se strîngeau oamenii pe marginea şantului, în zile de sărbătoare ori cînd se în-

tîlnea om cu om, el tăcea din gură şi nu se amesteca. Dar nici nu stătea deoparte, aşa cum stau cei mai de nevoie. Şi nici nu atrăgea luarea în seamă a cuiva. Îi făcuse unchiul o casă alături, avea cîteva pogoane, vite, gospodărie. Nu se însurase, fiindcă era prea mic şi nimeni nu vorbea prea mult despre el. Nepotul lui Stan Tudose şi atîta tot, ca şi cînd ar fi şi n-ar fi.

Rudele şi acei care îl cunoscuseră pe mort atît au aşteptat. Începu să se audă chiar prin marginile şi uliţele cele mai îndepărtate ale satului. Se zvoni că nepotul ştie de ce a murit Stan Tudose, şi pe rînd, vecinii aşteptau să intre nepotul în cîrciumă şi să-l audă spunînd. Nu înţelegeau ce fel de boală poate să fie cînd un om bea şi întreabă fără rost, rînjind, de ce a murit unchiul său. Un timp zvonul pieri, apoi din nou începu să umble. Dar oamenii nu înţelegeau nimic.

— Ce fel de boală? întreba cîte unul.

— Cine ştie ce e cu el. Parcă despre Stan a ştiut cineva?

La şase săptămîni după înmormîntare se întîmplă însă ceva care îi făcu pe oameni să clatine din cap şi să înţeleagă. Timpul se răcise şi acum bătea vîntul. În dimineaţa aceea însă era soare şi cald, şi lumea venise la parastas aproape mai multă decît la înmormîntarea răposatului.

V

— Vreţi să ştiţi, întrebă rînjind mereu nepotul lui Stan Tudose.

Părintele care făcuse slujba pentru pomelnic plecase, şi oamenii se aşezară la masă. Se împărţea cîte o ceaşcă de ţuică, şi oamenii o dădeau pe rînd peste gît, aşteptînd mîncarea. Flăcăul vorbise din mijlocul oamenilor, uitîndu-se peste ei şi aşteptînd. Nu-i răspunse nimeni.

— Vreţi, dar nu sînteţi în stare, mai zise el.

— Cum nu sîntem în stare? Ce să ştim? Ia spune!

— Unchiu-meu, răspunse scurt, aproape repezit, nepotul lui Stan Tudose.

— Dumnezeu să-l ierte, spuse un vecin.

În timpul acesta, flăcăul luase una din sticlele cu țuică de pe fereastră și-și turna în ceașcă, înghițind repede, cu frică parcă, lichidul galben.

— Atunci de ce-ați venit așa mulți, mai mulți ca... la început, întrebă el tot așa de repezit. Ca să vedeți ce e... ce am eu... așa e?

Oamenii tăceau, și cîte unul ridica ochii și se uita la el, apoi repede se prefăcea că nu pentru asta a ridicat fruntea. Cele două fete ale mortului și cu mama lor începură să aducă mîncarea. Erau două oale mari, pline cu ciorbă de pasăre, și alte oale mai mici, cu varză și fasole.

Deodată toată lumea începu să se miște neliniștită pe scaunele lungi, întinse de-a lungul mesei. Toți simțiră că are să se întîmple ceva, dar nici unul nu vorbi și nu se sculă de la masă. Nepotul mortului înghițea ceașcă după ceașcă. Îngălbenise, și mîinile îi tremurau.

— S-a îmbătat, murmură o femeie speriată.

În același timp, flăcăul țîșni dintre oameni și izbi sticla cu țuică de pămînt.

— Nu se dă nimic, spuse el crunt. Ieșiți afară!

— Ce e cu el, ce are? murmurară oamenii, ridicîndu-se de pe scaune și apropiindu-se de el. Dar numaidecît se întoarseră la locurile lor. Nepotul lui Stan Tudose se apropiase iar de masă, intrase între scaune, și înfățișarea i se schimbase atît de mult, că fiecare se sperie, și o teamă ușoară începu să-i stăpînească pe toți.

— Ați venit mai mulți ca la... început, vorbi flăcăul. Se îngălbenise și abia sufla. Se făcuse tăcere, iar cele două fete ale mortului și mama lor stăteau încremenite și ascultau. Dar nimeni nu ascultă mult.

— A murit unchiu-meu. Nu știți? Să vă spun eu! S-a sculat dimineața să-și aprindă o țigare. Pe urmă a aprins alta, mai multe, a fumat mereu. Era ceață, eu venisem de la deal și intrasem prin grădină în curte la el. Dormea pe prispă. Era devreme. Stătea într-un cot și uitase să mai tragă din țigare.

— Bună dimineața, unchiule, i-am spus. Mai avem ceva de făcut? Noi terminasem tot, el trebuia să fie liniștit. Era o ceață!... Unchiul Tudose avea patruzeci și opt de ani, era sănătos, și a murit. Sta într-un cot și uitase să mai tragă din țigare. N-avea nimic... Era o ceață! Ei, ce vă

uitați așa? Ce vă uitați? A murit, pe urmă, așa din senin! Fir-ați ai dracului! N-avea nimic...

Nepotul lui Stan Tudose se mișcă în scaun și rînji:

— Eu am să beau, așa vreau eu. N-am să vă spun nimic... Nimic!...

Se sculă iar, vru să-și toarne altă ceașcă, dar cîțiva îl opriră. Rînjea întruna și se clătina, abia mai stătea pe picioare. Îl duseră spre pat și îl culcară.

— Mie mi-a spus unchiul. Mi-a spus ceva. A mai trăit trei zile. Zicea că e un vierme... un vierme care i-a răsărit așa... adică nu... zicea că nu, dacă vreau să trăiesc... un vierme negru... să-l omor... din timp... mai ales dimineața... o gînganie a noastră!

El îngînă mai departe vorbe fără șir, dar nu se înțelegea nimic, și nimeni nu-l mai asculta. Se mai frămîntă în pat de cîteva ori, se ridică într-un cot bîlbîind, apoi căzu iar pe căpătîiul înflorat și adormi. Fetele și nevasta mortului începură să împartă ciorba în străchini, și oamenii mîncau aplecați peste masă și liniștiți, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

VI

După această întîmplare, oamenii dădeau din cap și păreau că înțeleg atunci cînd nepotul lui Stan Tudose trecea împleticindu-se pe drum. Dar nu mult după aceea flăcăul se îndreptă, însă era atît de schimbat, că nimeni nu putea să-și dea seama ce are în gînd, ori ce vrea să facă.

Moartea lui Stan Tudose nu fu uitată decît tîrziu, de copii, după mai mulți ani. Oamenii care îl cunoscuseră și rudele, cînd își aduceau aminte, *tăceau*, plecau în altă parte, iar dacă erau mai mulți la un loc, fără să se bage de seamă, se pomeneau că luau altă vorbă.

CASA DE-A DOUA OARĂ

[I]

Nimeni nu se aştepta ca tăcerea aşternută în casă după întoarcerea lui Gheorghe să se spargă şi să sufle peste toţi ca o vijelie. Încremeniseră toţi aşa cum ieşiseră din tindă. Ilie în mijlocul bătăturii, Ioana şi Sae jos, după prispă, uitîndu-se tăcuţi, cu mîinile încleştate de stîlp, iar sub umbra rară a mărului, Gheorghe, ca şi cînd n-ar fi văzut nimic, cu capul în jos şi cu fruntea acoperită de umbre.

Grajdul cel vechi căzuse la pămînt dintr-o singură lovitură. Coteţul era făcut fărîme, iar găinile, împînzind grădina, zburau crăonind pe deasupra paielor şi cocenilor de porumb. Tudor Gingoe izbea acum cu o secure lată dedesubtul pătulului cu porumb. Cît îl văzuseră copiii la început, un gînd le zburase prin cap, zbîrnîind ca o piatră scăpată din praştie. Întorseseră capetele înspăimîntaţi şi, în acelaşi timp, se uitaseră lung la Gheorghe. Joiţa se dădu jos de pe prispă şi cu glasul sugrumat de spaimă, mişcîndu-şi braţele spre cer, se apropie de el:

— Gheorghe, fugi, fugi!... Fugi, mamă, nu mai sta!

Apoi se întoarse în timp ce bălatul ieşea pe poartă şi îl apucă pe Ilie de mînă, zgîlţîindu-l:

— Ilie, du-te la el şi opreşte-l. Roagă-te de el!... Sae, ce vă uitaţi?

Glasul îi suna gol în mijlocul curţii. Băieţii nu se mişcau nici unul, se uitau încruntaţi la tatăl lor cum se opreşte aruncînd securea şi se urcă în pătul. Un timp nu se mai auzi nimic. Soarele albea ţărîna încremenită pe întinderea curţii, şi salcîmii îngălbeniţi de toamnă se ridicau nemişcaţi în sus, acoperind înălţimea adîncă a cerului. Cîinele se

lungise lîngă prispă și-și desfăcuse burta la soare. Un pîrîit puternic, apoi un trosnet făcu să se crape acoperișul de șită al pătulului ; un căprior țîșni pe deasupra învîrtindu-se în aer ca o sfîrlează, apoi căzu în mijlocul curții, gata să lovească pe cei trei băieți. Ilie se feri tăcut, se dădu la o parte și rămase mai departe nemișcat. Joița se apropie iar de el, și fața chinuită i se strîngea a plîns :

— Ilie...

— Du-te în casă, mamă, lasă-l să vedem ce face..

După un timp, Ilie se așeză pe prispă și nu se mai uită. Joița își dădu seama că nimeni nu-l va opri, și o sudoare rece îi înțepeni spinarea. Se dădu jos de pe prispă. Făcu cîțiva pași, se învîrti. Se întoarse și se sui iar, apoi coborî din nou zăpăcită, și plînsul izbucni cu zgomot, schimonosindu-i fața :

— Ilie, Sae, Ioana... nu-l lăsați !...

Se apropie de ei, îl apucă pe cel mai mare de flanelă și începu să-l tragă, zgîlțîindu-l. Copiii plecau capul, se ridicau, apoi se așezau din nou pe prispă, înghițind :

— Ce vreai, mamă, ce să-i facem noi ?

— Ilie, tu ești mai mare...

— Ce să-i fac eu, mamă ?...

Femeia își duse mîinile la ochi, le ridică în sus și se apropie șchiopătînd de pătul :

— Tudore ! Tudore, vai de capul nostru...

Se întoarse iar spre prispă, strigă, plînse, și după un timp, o deznădejde vie îi acoperi fața.

Tudor Gîngoe se suise acum peste acoperiș și arunca cu iuțeală în aer, ca un vînt puternic, bucăți mari de șindrilă și druqi. Un timp se uită prin curte să-l vadă pe Gheorghe și nu-l găsi. Gîndul îl înfurie atît de tare, că apucă unul din căpriorii ce mai țineau podul pătulului și-l trase cu un geamăt lung, lăsînd să curgă grîul în tărînă. Praful se ridică în sus, și, după un timp, maldăre de fîn și coceni începură să zboare prin curte. Își simțea răul mîngîiat de furie ca de o alifie binefăcătoare pusă pe o bubă. Trebuia să sfîrșească și cu asta. O săptămînă așteptase ca întoarcerea lui Gheorghe să nu-l aducă aici. Pînă acum, pînă astăzi de dimineață. Dar după un ceas, cînd toți l-au văzut azvîrlind sulul negru de abă în mijlocul casei, nici unul nu s-a gîndit că întoarcerea lui Gheorghe o să-l facă pe Tudor Gîngoe să-și iasă din minți.

Trecuse o săptămînă; dimineața, acum șapte zile, au auzit oile behăind și îngrămădindu-se la poartă. Joița plecase la biserică. Își aduc aminte cum s-a întîmplat.

— Tudore, du-te și adu abaua de la piuă, acum cît avem bani.

Nimeni nu se mai gîndea ce are să spună Gheorghe despre vara pierdută la București. După ce trecuse o săptămînă, astăzi-dimineață, Joița întinsese masa, luase laptele de pe foc și-l turnase în strachină.

— Vezi, e o parte din abă pe care am dat-o mai tîrziu, dacă e gata și aia, ia-o pe toată, Tudore, îi spusese Joița bărbatului ei.

Gheorghe mînca din dimineața de atunci cu pleoapele lăsate peste ochi. Se așeza la masă, punea mîna pe lingură și începea s-o strecoare prin strachina mare din mijlocul mesei. Pe urmă înghițea tăcut, și după fiecare lingură, nodul gîtului îi număra fiecare dumicat pînă ce întindea lingura înaintea lui; se freca pe mîini de mămăligă și se scula.

Acum cîteva ceasuri, Ioana se sculase de la masă și luase din odaie o căldare cu var. Cînd a ieșit pe poartă, Tudor Gîngoe se oprise pe podișcă și se uita la vale, peste drum. Gheorghe și Ilie stăteau pe prispă, rezemați de parmaclîc, și se încălzeau la soare.

— Sae, tu ești mai curat, ești copil, îmbracă-te, mamă, și hai la leturghie.

— E sfînta duminecă Tore... mai veneai și tu la biserică, vorbise Joița după un timp bărbatului ei.

— Aí să te duci tu în rai, și eu în iad. Să fie ăla al dracului care nu s-o duce...

Ioana începuse să mături pe lîngă garduri, și Joița plecase spre biserică, fără să mai zică nimica. Tudor Gîngoe parcă era o umbră mergînd alături cu salcîmii. Ziua era domoală și, spre prînz, lumina soarelui încremeni peste curte ca o apă. Ilie străbătuse curtea cu pași mari și intrase repede în casă, ca și cînd ar fi căutat ceva. Gheorghe se uită la el cîtva timp, se mișcă de lîngă parmaclîc și porni încet după el.

Ioana rupea surcele lîngă pătul. Încărcă repede brațul, ajunse în tindă și le aruncă pe vatră:

— Gheorghe...

— Ce e, mă?

Ioana deschisese ușa și se uitase înăuntru. Ilie și Gheorghe stăteau întinși pe pat și tăceau.

— Ce e, nene?

— Ce e, mă, ce să fie?

— Cum...

Fata se uită cîtva timp peste pat, se întoarse spre fereastră, uitîndu-se alb, apoi închise ușa și începu să răvășească surcelele în vatră. Afară, poarta de la drum scîrțîi și se auzi izbindu-se de stîlp. Tudor Gîngoe intră în curte cu un sul mare și negru de abă, ducîndu-l legănat peste umeri. După el venea încet și șchiopătînd Joița, care se întorsese de la biserică.

— Tore, ai adus și pe aia care am dat-o mai tîrziu?... zise ea în timp ce intrau în tindă.

— Am adus-o, răspunse Tudor, oprindu-se în mijlocul casei.

Un timp, omul o cumpăni în mîini și așteptă. Ilie se uita cu ochii deschiși la el, lungit peste pat, cu mîinile făcute cruce sub ceafă. În celălalt pat stătea Gheorghe. Numaidecît Tudor Gîngoe simți cum vîna de la mîna stîngă i se mișcă, cum peste cap îl apasă o pînză cenușie și aștepta mai departe cu abaua ridicată deasupra umerilor. Totdeauna cînd se aducea cîte ceva în casă se punea în patul de la fereastră, patul în care se lungise Gheorghe. Tudor îl învălui pe băiat cu privirea din mijlocul casei, ținînd mai departe sulul negru de postav peste umeri. Dar Gheorghe ținea pleoapele peste ochi și nu se uitase decît atunci cînd tatăl lui intrase înlăuntru. Ochii omului se mișcară, și pleoapele îi clipiră cu repeziciune. Femeia deschise gura să zică „Gheorghe", dar tot atunci abaua se ridică în sus și căzu răbufnind greu peste picioarele băiatului.

— Gheorghe, nu pune paie peste foc, zise Joița, tremurînd.

Băiatul zvîcni din tot trupul și-și duse mîinile la genunchi.

— Scoal', mă, în sus, zise Ilie, ridicîndu-se din pat.

În timpul acesta, Ioana lăsase focul în vatră și intrase înlăuntru. După ea veni Sae. Amîndoi se opriseră în picioare lîngă ușă, așteptînd.

— Voi ce așteptați, mă, zise Tudor Gîngoe, întorcîndu-se cu fața schimonosită la ei. Vreți să vedeți cum stau ăștia lungiți în pat și se uită la mine?

Ioana își întinse buzele să rîdă. Nu știa de ce întrase. Se uită de vreo cîteva ori la ei, și ochii îi sclipiră, pe urmă zise:

— Vreau să văd și eu abaua... Și se duse spre pat și începu să o pipăie încet, fără să ridice ochii.

— Și tu vrei s-o vezi, mă? zise el iar, uitîndu-se la Sae.

Din duminica trecută și pînă astăzi, Joița nu-i lăsase să stea singuri. Însă acum simți că nu mai poate face nimic. Se apropie apoi de Gheorghe, dar ochii bărbatului o făcuseră să rămînă nemișcată. Teama începu ușor să o pătrundă, asemeni unui vînt ce suflă încet. Un gînd îi trecu prin cap:

— Gheorghe, fugi repede, că a scăpat un cal în grădinită..

Glasul îi era moale. Ioana și Sae se uitară unul la altul. Gheorghe nu se mișcă din pat. Întoarse doar capul și se uită pe fereastră. Caii erau amîndoi legați și mîncau liniștiți în iesle.

— Tu n-auzi, mă, ce spune mă-ta? zise Tudor Gîngoe învîrtindu-și ochii în cap.

— Sae, du-te de leagă calul, vorbi Gheorghe, fără să se miște.

— N-a scăpat nici un cal, răspunse băiatul.

Tudor Gîngoe se uită la el, și băiatul îi înfruntă privirea. Toți vroiau să se termine odată cu întoarcerea lui Gheorghe, dar nimeni nu simțea că asta are să se întîmple chiar acum. Femeia simți și căută să-i îndulcească pe oameni. Gheorghe tăcea. Era o nemișcare și o tăcere de cărbuni acoperiți cu cenușe. Singură Joița nu putu să-și dea seama, și glasul ei intră dintr-o dată în gîndurile învălmășite ale bărbatului ei și în ochii tulburi ai copiilor. Ea vorbi, dar cei doi băieți, Ilie și Gheorghe, făcuți de bărbatul ei cu nevasta dintîi, se uitau la ea fără să o bage în seamă.

— Gheorghe, tu ce stai, mă, înaintea lui? Îl vezi că vine în casă și te uiți la el ca și cînd tu ai fi ăla care ai ceva de cerut. Ieși afară și vezi-ți de treabă! Ai fost în primăvară la București cu oile, ne-ai lăsat pe noi aicea fără lapte și te-ai întors cu nimic. Ce mai vrei?

Băiatul întoarse ochii și se uită lung la mamă-sa. Ilie își aprinse o țigară și-și mișcă picioarele în pat.

— Ce te uiți, mă, așa? zise Tudor Gîngoe.

Gheorghe își întoarse ochii de la mamă-sa și se uită la el:

— Cum mă uit, m' ?

— Ce te uiți ? Nu e as

— O fi, că prea spui !...

Joița încremeni, și ochii i se lăcură mai mari. Sae și Ioana ridicară capetele de pe abă și se uitau îngroziți la Gheorghe. Nu băgaseră nici unul de seamă că tăcerea lui Gheorghe mocnise o săptămînă întreagă și pînă acum o săptămînă nu simțiseră că Ilie și Gheorghe sînt frații lor vitregi. Joița, Sae, Ioana, Tudor Gîngoe, pînă și Ilie, care era mai potolit și mai moale atunci cînd era vorba de ceva rău, toți simțiseră în dimineața aceea de astă-primăvară, cînd Gheorghe plecase la București, bucurii mari, luminate de timpul lung ce-l aveau de așteptat, cînd Gheorghe avea să se întoarcă și cine știe ce să le aducă. Gheorghe pleca la București și nu era vorba că pentru fiecare el va aduce ceva. Că fiecare se gîndea că merită o cămașe frumoasă, o rochie, o pereche de papuci noi și înfloriți, o minge cu două culori sau o pereche de bocanci cu ținte pentru iarnă. Gheorghe își cumpărase un brîu roșu și lat și în dimineața aceea se încinsese cu el. Avea un ciomag gros în mînă și un bici. „Parcă ai fi cioban, Gheorghe", i-a zis Ioana, plină de bucurie.

Tudor Gîngoe a deschis poarta, și atunci au ieșit cu toții din casă și s-au strîns lîngă el. Gheorghe pleca la București să facă bani. Nu era vorba de asta. Tot ce cunoșteau ei, după atîtea luni cît avea să stea acolo, el trebuia să le aducă. Dar nu se gîndea nici unul la ele, pentru că erau fleacuri. Gheorghe trebuia să se întoarcă cu altceva pentru ei. Nu știa nici unul ce anume. Ceva frumos, tulbure, ce nu mai văzuseră ei niciodată. „Dar ce sînt ? a răspuns el, nu sînt cioban, acuma ?" .

„Păi ești" a înțînat Ioana cu glasul topit de bucurie.

Se uitau toți la el, și o lumină moale, plină de necunoscut, începuse să-l învăluie. Gheorghe strînsese ciomagul într-o mînă și cu cealaltă, în care ținea biciul, atingea oile, pregătindu-se de plecare. Aveau patruzeci de oi, toate cu miei, cu lapte mult. La București, oamenii nu au nimic și dau bani pentru tot ce le trebuie.

— Vezi, Gheorghe, i-a zis Tudor Gîngoe. Trei luni de zile...

Atunci, toți îl văzuseră departe, înconjurat de oameni străini. Gheorghe, în mijlocul lor, lua bani de la fiecare și-i băga la chimir. Timpul îi se părea nemăsurat. Sae se uită la el pierdut, îngînînd :

— Gheorghe, unde o să ții banii?

— În chimir, răspunse el, mergînd spre poartă.

Cînd a ieșit în drum, l-au petrecut buluc la poartă. Tudor Gîngoe se gîndise să-i mai spună ceva. Să bage de seamă să nu-l înșele tovarășul sau să piardă vreo oaie. Se gîndea la plata locului, la chirie, la multe lucruri, dar nici el nu știa cum este acolo. Locurile și oamenii unde trebuia să stea el toată vara erau îngrămădite și, ca niște gîngănii nenumărate, tulburi, se mișcau în fața lui acoperite de ceață și fum.

— Vezi, Gheorghe... îi spuse el iar, cînd băiatul începuse să se depărteze. Apoi tăcuse și lăsase capul în jos, întrînd încet în curte. Joița și Ilie se urniseră spre poartă. Oile porniseră încet și, după cîțiva pași, un nor de praf a început să se ridice printre salcîmi. Ioana și Sae rămaseseră nemișcați lîngă podișcă, uitîndu-se lung în urma lui :

— Gheorghe, i-a strigat fata, abia îngînînd.

— Ce e, mă?

— Să-mi iai și mie !...

După o lună de zile, Tudor Gîngoe le spusese la toți. Era într-o duminică. După ce mîncară, el își aprinse o țigare :

— Joițo, mă întîlnii adineauri cu Bîzdoveică și mă întrebă iar : că ce fac cu pogonul ăla din Braniște? Vă întreb pe toți, că sînteți aicea. Eu zic să-l vindem, că nu avem ce face. N-avem o cămașe pe noi. Mai mă gîndesc și la Zamfir. A îmbătrînit și mi-e să nu ne lase pe brazdă. Îl vindem și cumpărăm altul. Și cînd vine Gheorghe de la București, ne cumpărăm alt pogon. Ce zici, Ilie?... Mă, Ilie, de ce taci din gură? Tu te gîndești că ai să iai pe-a lui Voicu și să-ți dau ție pogonul, că sînteți alături... dar trebuie să-ți mai dau un pogon. Și atunci?! Dacă vine Gheorghe de la București!... Lasă că am eu grije de tine!

— Tată, să nu rămînem fără pogon...

— Mă, Ilie, păi vine Gheorghe de la București, n-auzi?

— Eu nu zic nimic... da' eu știu că dacă te apuci într-o casă și începi de deznozi un nod, nu e greu să-l înnozi la loc, dar...

— Adică tu ce zici, că dacă vînd calul și nu-l cumpăr numaidecît, sau pogonul...

— Pogonul! Păi pogonul!... Ai să mi-l cumperi iar? Și cal, și noi, că n-avem o cămașă, și pogon, și cine mai știe...

— Ilie, zise Joița, vezi cu ce umblu eu? mi s-a făcut fusta asta numai jurăbii. Lasă... Că dacă vine Gheorghe de la București...

Ilie a tăcut din gură, și Tudor Gîngoe a plecat chiar atunci să-i vîndă pogonul lui Bîzdoveică. Peste cîteva zile a ieșit la plug, și Tudor Gîngoe se gîndea să vîndă calul duminica viitoare la obor. În ziua aceea se răzgîndi. Zamfir trăgea, și araseră aproape jumătate din locuri. „Nu-l mai vînd, se gîndi Tudor Gîngoe. Acuma, aproape că au trecut muncile, și nu mai are preț. La toamnă, pînă atunci, în timpul verii, o să se mai îndrepte, și pe urmă, tot atunci, vine și Gheorghe..."

După treierat, Tudor Gîngoe se gîndi să facă un pătul. Banii ce-i mai rămăseseră îi băgă în drugi și șiță pentru acoperiș. Începu să lucreze la el, și într-o zi, cînd era gata să-l termine, îl auzi pe Ilie:

— Măi tată, de ce nu-i faci și un fînar? Mai cumpără stinghii și drugi și fă și fînar, deasupra...

— Da, mă, trebuie să fac și un fînar... Mă duc pe la Albei, că nu-mi ajung banii, să-mi dea niște bani. Ilie, eu zic să înnoiesc și acoperișul casei... Dacă vine Gheorghe de la București, aranjez eu cu Albei.

Au dezvelit casa și, aproape tot timpul verii, au lucrat amîndoi la fînar. Era într-o dimineață, după sărbătoarea tîrgului de toamnă, cînd se pomeniseră cu Bîzdoveică intrînd în curte:

— Patanghele, am fost la București. Știi, după ce am cumpărat pogonul de la tine, m-am dus la băiatul meu să-i spui... Știi, ai lui erau banii... Mă, am fost și pe la Gheorghe.

— Ei, ce vorbești?

— E bine, mă!

Ioana, Sae, Joița, cînd îl auziseră, se strînseseră grămadă pe lîngă el. Tudor Gîngoe și Ilie începură să se deie jos după acoperișul casei.

— Spune, Bîzdoveică! zise Tudor Gîngoe.

— Mă, Pațanghele, m-am întîlnit cu el pe drum. Era cu gălețile goale. „Ce faci, mă, Gheorghe, îi zic, noroc, tată, cum merge?" „Nene, bine de tot, hai colea să bem o țuică, îmi zice el, și intrarăm într-o cîrciumă. Îl văz că lasă gălețile jos și, știți așa, fără prea multă vorbă, se apropie de tejgheaua cîrciumarului, trage geamul ăla de deasupra, și-l văz că ia două ouă, care erau gata fierte și curățate, și începe să le înghită. Pe urmă mai ia două și-mi întinde și mie două. „Ia, nene", zise, și pe urmă tare cîrciumarului: „O jumate drojdie aicea la noi". Pațanghele, mai știi tu pe Vasca, fata ala a lui Simion Brutaru, care era aici, în sat, acum vreo cîțiva ani? Ei, o văz că vine la masa noastră, ia un scaun și se așează lîngă noi. Pe urmă se uită la Gheorghe, rîzînd, și o auz că cere și ea un păhărel. Gheorghe rîdea și el și nu zicea nimica. Ce să-ți mai spui? Am băut acolo, și eu am vrut să plec. El, nu. Că să mai stau și să merg cu el la stînă, să dorm la el. „Gheorghe, eu mă duc la tren, că vreau să plec acasă"... „Nu, stai să mergi cu mine la stînă, mai stai o zi, că n-ai nici-o treabă..." Am rămas, am mîncat acolo în cîrciumă, și cînd să plecăm, Gheorghe desface chimirul să plătească. Numai mii, Pațanghele... Avea chimirul plin! Am ieșit să mergem. Vasca i-a pus mîna după gît, și nu știu ce-i spunea, că rîdea a dracului, de răsuna cîrciuma. Gheorghe, e bine, să știi... Dimineața se scoală, mulge oile, pune jumătate din lapte la cheag și pe urmă dă drumul la oi și pleacă în oraș! Ei fac cu rîndul. Într-o zi le mulge unul, într-o zi altul. Chirie pentru loc... nimica toată. Zicea că o să vă scrie. Nu v-a scris?

— Nu, răspunse Tudor Gîngoe, răgușit.

— O duce bine, Gheorghe. Tu ce mai faci?

— M-apucasem de casa asta... Bîzdoveică, nu ți-a spus, mă, cînd vine?

— Mă, eu am adormit, știi, am vorbit nițel cu el și m-am culcat. I-am spus și eu... Am vorbit cu el mai mult, o să-ți spui eu mai multe. Vin într-o zi pe la mine, să stăm de vorbă.

Bîzdoveică se mișcă spre poartă! Ioana și Sae rămăseseră cu ochii deschiși, uitîndu-se pierduți în gura omului. Joița stătea nemișcată și asculta. Toți ascultau fără să scoată o vorbă.

— Hai Ilie, sus pe acoperiș! zise Tudor Gîngoe.

Din dimineața aceea se gîndeau că e toamnă și că trebuie să vie. Se apropia culesul porumbului. Soarele începuse să se îndepărteze, și diminețile începeau să fie din ce în ce mai friguroase. Ziua era cald, dar vîntul, care umfla răcoare în zilele de vară prin coroanele negre ale salcîmilor, zbura acum, în vîrtejuri înalte, crăci uscate și pîlcuri îngălbenite de frunze.

Nici unul nu știa cîte luni trecuseră. Dimineața plecării lui Gheorghe se pierdea în urmă, dar nu uitaseră nici unul timpul cînd îl petrecuseră la plecare. Lui Sae și Ioanei, cînd au auzit ce spune Bîzdoveică, începuse să le bată inima ca atunci primăvara. Gheorghe umbla în învălmășala și fumul de acolo și vedea tot. Avea bani mulți în chimir și, cînd s-o întoarce, o să le cumpere... Acolo sînt mii de tîrguri, care nu țin o singură zi. În fiecare zi e tîrg, și oamenii cumpără orice. Scot banii din buzunar și i-i dau lui Gheorghe în fiecare zi. Cînd intră în casele oamenilor, trebuie să se urce în sus. Ei nu se duc la șanț sau în poiană. Au apa în perete și, cînd au nevoie să se ducă la șanț, intră alături, în altă odaie. Dedesubtul caselor au o sobă mare, unde stă un om și face focul pentru toată lumea. Gheorghe are un sac încărcat și începe să vie spre casă... Ostenește. Strînge sacul mai bine, pleacă iar. Acum e pe drum...

— Pe unde o fi ajuns? întreba Ioana în fiecare dimineață.

— Trebuie să fie în pădurea aia mare, răspundea Sae. S-a oprit să pască oile, să se mai odihnească.

Vara trecuse fără să-l aștepte. A fost acum două săptămîni, dimineața, cînd a căzut bruma. Tudor Gîngoe s-a sculat în capul oaselor și a spus încet, proptindu-se cu cotul în căpătîiul înflorat de lînă. Stătea tăcut în așternut și fuma:

— Sae, du-te în fînar și scoală-l pe nen-tu Ilie, că astăzi mergem să culegem strugurii. Pune caii la căruță. Săptămîna asta trebuie să vie și Gheorghe de la București, a mai zis el după cîtva timp, aruncînd țigarea în mijlocul curții.

Ioana a tras hîrdăul și putina și le-a opărit cu apă fiartă. Ilie înhăma caii, iar Joița făcea mîncare. Cînd a fost gata, Tudor Gîngoe a deschis poarta, s-au suit toți în

căruță și au plecat la vie. Era o dimineață friguroasă, și Sae uitase să-și ia călțunii de abà. Cînd s-au dat jos, a inceput să țipe:

— Mamă, păi degeră...

— Păi degeră... zise Tudor Gîngoe incet, uitîndu-se lung și tăcut peste întinderea nesfîrșită a cîmpiei. Făcu cîțiva pași și se opri nemișcat:

— Pică carne, Sae! Nu te uitași? ingînă el fără să se întoarcă. Cît ieșirăm din sat, încoace pe drum, eu văzui numai carne picată. Cînd ți-oi da acum cîteva bice, nu te mai prind cît e întinderea asta de mare...

Tudor Gîngoe o luă încet prin vie, cu capul în jos, mișcîndu-și rar picioarele și oprindu-se din cînd în cînd. Ceilalți apucară hîrdăul și-l traseră la capul locului. Joița rupse rafia ce lega o viță de lîngă drum, se aplecă la rădăcina ei și începu să culeagă struguri. Tudor Gîngoe mergea mai departe, ca o umbră înceată, și după un timp se pierdu în fumul dimineții și nu se mai văzu.

— Sae, dă-te, mă, jos, zise Joița. Uite, culegeți și voi struguri din ăștia și nu-i amestecați. Puneți-i deoparte, să guste și Gheorghe, că ați văzut, tat-ăsta al vostru îi stoarce pe toți...

Au început să culeagă, și soarele se urca peste cer. Ioana și Sae se mutau de la un cuib la altul fără să vorbească. Amîndoi, cînd găseau cîte un strugure mai mare și cu boabele mai umflate și mai înghesuite, îl rupeau încet și nu-l amestecau cu ceilalți. Ioana făcuse o grămăjoară de iarbă și-o acoperise cu foi de floarea-soarelui, să n-o vadă Tudor Gîngoe. Se gîndeau cum o să intre Gheorghe pe poartă cu un sac la spinare, plin... Oile intră în curte liniștite, cu lîna pe ele, albe și frumoase, și cu mieii mari. Gheorghe închide poarta și vine vesel spre prispă. Pune ciomagul alături la locul lui, lîngă stîlp, ridică sacul din spinare, îl pune pe prispă, pe urmă se așează și începe să-l desfacă la gură, să-i rupă sfoara. Din tindă, Joița lasă căldarea pe foc și vine și ea. Tudor Gîngoe e în grădină. Grebleză cocenii risipiți, strînge glugile la vîrf, pe urmă se dă jos după scară și vine mai tîrziu. „Așa e taicu!" gîndește Sae. „Hai mai repede!" zice Ioana. „Ce e, mă, blendărăilor!", răspunde el. Și ei, toți, știu că Tudor Gîngoe zice așa cînd se bucură, cînd îi pare bine. Glumește și le dă cîte o palmă peste vîrful capului: „Păzea d-aici, dă-te

la o parte d-aci!" zice el, chiar dacă n-are nevoie să stea în locul lău. Pe urmă, Gheorghe desface sacul și începe să scoată dinlăuntru. Tudor Gîngoe nu se uită, stă pe prispă alături și tace. Sae ia ce-i dă Gheorghe și sare după prispă în mijlocul curții. Țipă. Se învîrtește mereu și saltă cînd într-un picior, cînd, din tot trupul. Îl apucă pe Tudor Gîngoe de umeri și-i vîră în ochi ce i-a dat Gheorghe. „Taicule, ia uite!"... El se uită cîtva timp la el: „Ce e, mă blendărăule?"... „Ia uite"... „Păzea d-aici, dă-te la o parte d-aici!" Gheorghe nu rîde, e mai mare și știe ce face. El e ca Tudor Gîngoe. Bagă mîna în sac și mai scoate. Îi dă Joiței ceva și Ioanei. Ioana se uită și, de bucurie, rîde ca proasta. Apoi, Gheorghe vorbește mult timp cu Tudor Gîngoe și cu Ilie...

Soarele pripește peste vie, și în aer parcă fîșîie o grămadă uriașă și nevăzută de frunze uscate.

— Sae, îți mai degeră? zise Joița, ridicîndu-se de lîngă un cuib...

— Nu. Mamă, Ioana rîde singură. Ce te rîzi, mă, ca proasta? răspunse el de sub o viță.

Ca niciodată după culesul viei, Tudor Gîngoe[1] n-a stors struguri cu sulul de la războiul de țesut. S-a dus la Călin Dogaru și a luat linul.

— Duminică trebuie să vie Gheorghe de la București. Călline, i-a zis el. Cum vrei? Ori îți dau vin, ori îți plătesc.

— Pațanghele, vin am și eu, i-a răspuns Călin Dogaru.

— Păi d-aia... Duminecă vine băiatu' și-ți dau gologanii.

Joița cu Sae și cu Ioana au umplut pe furiș o oală cu must, pe care l-au tăiat să nu fiarbă.

— Să guste și Gheorghe, că p-acolo n-o fi, a zis Joița încet.

II

Duminica ce veni, dimineața, Tudor Gîngoe se sculă posomorît, ieși pe poartă și se opri cîtva timp pe stănoaga podiștei. Era răcoare, și bruma căzută peste pămînt, iarba

[1] În textul de bază: *Călăraș* (n.ed.).

șanțurilor și țărîna albă și mărunță de pe șosea încremeniseră înghețate ca de ger. Se gîndea că astăzi trebuie să vie Gheorghe. Era devreme, și nu putu să aștepte. Își răsuci o țigare, se sculă și apoi o luă încet pe lîngă garduri.

— Unde s-o fi dus tat-tău, Ilie? întrebă Joița, ieșind pe prispă.

Cerul era acoperit de nori mărunți și albi, iar soarele abia răsărise, luminînd cu raze lungi și roșii acoperișurile caselor și curților înălbite de brumă; cîțiva nori se întîlniră izvorînd din fund, și ziua se opri învălită într-o lumină cenușie și plină de umezeală. Apoi, cerul se lăsă încet peste cîmpie ca o umbrelă uriașă, fîșîind apăsătoare, îndepărtată și nevăzută, adunată de la margini ca într-o plasă dedesubtul căreia se zbat neliniștite sumedenie de gîngănii. Un timp se făcu întuneric. Salcîmii rămaseră nemișcați, pierduți în adîncurile apăsătoare ale negurii. Cerul se ridică iarăși, și lumina se revărsă un timp mai vie decît la începutul zilei. Șoseaua și acoperișurile se luminară, gardurile negre rînjiră ca niște colți înfricoșători, roși de putreziciune, și acum, cerul respiră adînc, asemeni unui fîlfîit întins de aripi, ce și-ar fi tras răsuflarea. Unda dealurilor ce opreau săritura cîmpiei peste sat se pierdu numaidecît, înghițită de întuneric, și cerul se întinse și se rupse în valuri cenușii, înghițind depărtarea vederii. O cioară zbură întrînd deasupra satului și începu să înoate peste case cu un fîlfîit greu și negru din aripi. O puzderie de ciori o urmară numaidecît, la început pierdute în fundul cîmpiei; de peste cîmp, din depărtare, intrară pe sub nori, cu țipete ascuțite din mii de ciocuri, zgîriind caierii liniștiți ai negurii. Cînd năvăliră peste sat, se păru că pustiul din țipetele lor și pîlcurile numeroase și înghesuite ce se ciocneau de-a valma crăonind vor împrăștia norii și vor începe a smulge cu furie salcîmii din rădăcinile lor, acoperișurile caselor și gardurile fumurii de primprejurul curților. Împînziră satul și se lăsară peste coșuri. Altele se înghămădiră prin cuibare ori prin casele părăsite și prin cuiburile cu porumbei. Gîrîitul lor ascuțit umplu aerul, și mult timp, viața parcă pierise din sat după ce zburară mai departe.

Din grădina lui Tudor Gîngoe se auzi deodată un țipăt pătrunzător. Una din ciori fîlfîi cîtva timp deasupra curții

și se lăsă repede peste vîrful înalt al finarului. Aici gîrîi de trei ori, bătu din aripi și zbură.

— Nu vine Gheorghe azi, zise Joița, scuturînd o pătură de parmaclîcul casei. Dar nu o auzi nimeni, fiindcă vorbise încet. Totdeauna Ioana și Sae, și chiar Ilie și Tudor Gîngoe rîdeau de ea cînd o auzeau vorbind despre gîrîitul ciorilor.

Spre prînz, cerul se lumină. După ce mîncară, Tudor Gîngoe și Ilie intrară în casă și se întinseră în pat. Gheorghe nu veni, și Sae scoase caii din grajd.

— Eu mă duc cu a lui Teican, mamă, spuse el, mă duc să mai încur niței caii. Poate prind vreun iepure, că văz că Gheorghe nu vine azi.

Spre seară, Ioana se îmbrăcă și se duse la horă. Ziua era caldă, iar soarele cobora încet printre garduri, galben și sclipind în lumini moleșite.

— Tore, spuse Joița către Tudor Gîngoe, te cheamă Iangă la poartă.

— Spune-i că viu eu la el, răspunse el, mormăind. Dorm... lasă-mă în pace... Păzea de-aici!...

Joița ieși și o luă încet spre un pîlc de muieri adunate la soare pe marginea unui șanț.

Începuse să însereze, și lumea se scurgea în grupuri spre casă. Muierile întoarseră deodată capul, și încă din depărtarea șoselii, pîlcurile de fete și băieți se fereau în lături, sărind cu țipete de rîs peste șanțuri. Un cîrd de oi, înghesuit pe drumul strîmt, mătura țărîna, ridicînd în sus trîmbe înecăcioase de praf.

— Ce-o fi și cu ăsta de-a venit așa devreme cu oile? întrebă o muiere.

Cîrdul se apropia de casa lui Tudor Gîngoe. Cînd ajunse în dreptul salcîmilor, Joița se ridică numaidecît, și obrajii i se înroșiră ca focul.

— Ăsta e Gheorghe, aproape țipă ea și ieși dintre muieri, alergînd șchiopătînd spre poartă.

— Tore, scoal' în sus! zise și intră înăuntru spre Tudor Gîngoe. Scoal', mă, în sus, a venit Gheorghe. Începu să-l zgîlțîie trăgîndu-l de pantaloni. Omul se morfoli în pat, tușind înfundat, și izbi cu mîna de marginea patului.

— Ce e, fa? Păzea de-aici!... Dă-te la o part' d-aici!...

— Scoal', mă, c-a venit Gheorghe cu oile! Ilie, scoal' și tu în sus.

— Ce e, fa? Unde e?

În timpul acesta, pe poarta mică de la drum începu să se îngrămădească, izbindu-se de stîlpi, cîrdul de oi ce venise pe şosea. Tudor Gîngoe ieşi pe prispă şi se răzimă alene de stîlp. Căsca rar şi mulţumit, crăcănîndu-se pe picioare. Joiţa şi Ilie se dădură jos după prispă şi se uitau spre poartă. Cîrdul îngrămădit intra pe poartă, trăgîndu-se ca un fir subţire, iar în drum, Gheorghe şi cu celălalt cioban se uitau tăcuţi, urmărind alegerea oilor. După un timp, Gheorghe vorbi ceva încet cu celălalt şi se despărţi. Intră pe poartă, o închise tot aşa de încet şi veni spre prispă. La capătul prispei se opri, răzimă liniştit ciomagul de gard şi, ca şi cînd n-ar fi avut nimic de spus, ca după o despărţire de cîteva zile, rămase nemişcat, fără să aştepte sau să spună ceva. Nu era nimic, dar Joiţa simţi un junghi uşor zvîcnindu-i în capul pieptului. Tudor Gîngoe strînse picioarele, se opri din căscat, şi peste faţă îi trecu o umbră ca o fulgerare. Ilie tăcea. Cînd Gheorghe făcu cîţiva paşi moi şi se aşeză liniştit pe prispă, Joiţa se duse şchiopătînd spre el. Tudor Gîngoe şi Ilie se apropiară şi ei tot aşa de încet.

— Gheorghe, zise Joiţa şi tăcu. Apoi iar: Gheorghe!...

Băiatul ridică ochii şi se uită la toţi la fel cum venise pe prispă şi se aşezase: fără să aibă ceva de spus sau de întrebat, liniştit şi împăcat. Tudor Gîngoe îi prinse privirea ca într-o licărire şi întoarse în acelaşi timp, cu repeziciune, capul. O umbră, pe care o învăţase s-o prindă în ochii copiilor lui, o găsi licărind în fundul privirii limpezi şi liniştite a lui Gheorghe. Joiţa şi Ilie nu înţelegeau nimic, dar cunoşteau zvîcnitura capului lui Tudor Gîngoe şi se uitară nedumeriţi şi apăsaţi de neînţelegere cînd la băiat, cînd la el.

— Ce-ai făcut, Gheorghe, cum ai dus-o? zise Joiţa, şi toţi simţiră că glasul ei nu se atinge de nici unul şi nu înseamnă nimic: nici vorba ei de acuma şi nici de mai tîrziu, şi nici răspunsul limpede şi liniştit al lui Gheorghe:

— Bine, cum s-o duc? !...

Tudor îşi plimbă ochii peste toţi, mişcîndu-i în găurile adînci ale frunţii cu o iuţeală care îi neliniştă.

— Cum? zise el. Adică cum?

— Bine, răspunse Gheorghe din nou, moale şi fără nimic în glas.

Tudor Gîngoe făcu cîțiva pași și, după ce se opri liniștit la fel cum făcuse Gheorghe, o luă încet spre poarta de la drum. Mergea ca totdeauna și parcă nu vedea oile ce veniseră azi, după aproape jumătate de an. Ilie și Joița rămaseră pe prispă lîngă Gheorghe și tăceau. Cînd Tudor Gîngoe deschise poarta de la drum și o luă pe lîngă garduri, Joița se mișcă neștiind ce să mai facă, se mai uită de vreo cîteva ori la Gheorghe și pe urmă îl întrebă:

— Gheorghe, ai mîncat ceva? Să-ți dau ceva de mîncare, ți-o fi foame?

Gheorghe nu răspunse nimic, și Joița intră în tindă, lăsîndu-i pe cei doi băieți singuri. La început, Ilie îl întrebă ceva, și acesta răspunse încet cîteva vorbe. După un timp, Ilie iar îl întrebă ceva, și Gheorghe răspunse tot încet, dar mai lung și cu mai multe vorbe. O clipă se opri, apoi începu din nou și, atunci cînd sfîrși, întrebă ceva scurt. Ilie răspunse numaidecît, aproape repede, și Gheorghe ridică puțin glasul, vorbind mai repede. Vorbi mai mult și...[1] Fără să aștepte răspunsul, o luară de la început cu glasul încet, tușea, ca și cînd de mult timp s-ar fi dezvățat să vorbească, și glasu-i se întindea și se pierdea, oprindu-se departe, ca un mers abia simțit de căruță. După un timp, Gheorghe se opri și se sculă după prispă. Intră în tindă, unde rămase puțin mirat, și se uită moale spre ușile celor două odăi ale casei, apoi deschise ușa și se întinse pe pat.

— Gheorghe, stai să mănînci ceva, îi zise Joița.

— Zice că-i ostenit și nu-i e foame, răspunse Ilie, care se ridicase și el și se așezase pe un scăunel lîngă tindă.

Începuse să se întunericească, și Joița aprinse lampa. După un timp veni și Sae. Cînd văzu, începu să țipe:

— Aăăăă, Gheorghe, a venit Gheorghe.

Tot atunci intră și Ioana pe poartă. Cîtva timp îl ascultă pe băiat, apoi obrajii i se îmbujorară și se opri prostită de bucurie lîngă stîlpul porții. Pe geam se vedea lumina mică a lămpii, și focul din vatră ieșea prin tindă, tăind cu o fîșie roșie întunericul ce se lăsase peste case.

— Aăăăă, unde e Gheorghe? țipă Sae, aruncîndu-se cu iuțeală peste prispă drept în mijlocul tindei.

---

[1] Text corupt în periodic (n.ed.).

— Unde e, întrebă și Ioana cu un glas moale și pierdut.

— Hai Sae, tăceți din gură! Doarme! Lăsați-l în pace, să doarmă!...

Băieții se uitară la ea, și văzură pe Ilie tăcut. Deodată se înmuiară. Stătură cîtva timp ca trăsniți, pe urmă, Sae strigă iar:

— Gheorghe!

Intră în casă și se opri lîngă pat. Ioana veni după el. Gheorghe adormise cu burta întinsă de-a lungul patului și sforăia. Cei doi se uitară cîtva timp la el și se dezmeticiră parcă. Sae se uită pe pat, se aplecă peste el și săltă pătura, să vadă dacă nu e ceva dedesubt. Se întoarse repede, și ochii îi umblară înfrigurați peste mașina de cusut, peste patul celălalt și se opriră pe vîrful sobei. Cînd ieșiră în tindă, Ioana se lăsă pe prag, întinzîndu-și tristă mîinile în poală. Ilie tăcea mai departe, iar Joița vîra încet paie sub pirostrii.

— Mamă, suflă Sae, n-a adus nimic...

Femeia lăsă capul în jos. Glasul copilului o topi. Răspunse abia șoptit, încercînd să-și stăpînească apa amară ce-i năvălise în gît:

— Mamă, Sae... Lasă, maică!...

Deodată o podidiră lacrimile și se aplecă mai mult peste vatră, umflînd flacăra mare a focului. Se șterse, tîrziu, ca din întîmplare, fără să mai spună vreo vorbă.

III

Acum își aduc aminte de săptămîna cînd au cules strugurii. „Ăsta-i nebun". îi trecu numaidecît prin minte Joiței, uitîndu-se la el cum stă nemișcat. Din duminica întoarcerii și pînă acum, astăzi-dimineață, a trecut o săptămînă întreagă, și Gheorghe, la fel ca și în seara cînd a intrat pe poartă, n-a vorbit nimic. Se uita liniștit la fiecare, și pe față nu i se mișca nici o cută. Ca și cînd ieri ar fi fost la cîmp cu oile și ar fi mas peste noapte acolo. Iar a doua zi, pe seară, s-ar fi întors. Senin, se așeza la masă cu pleoapele lăsate peste ochi, punea mîna pe lingură și începea s-o strecoare prin strachina mare din mijocul mesei. Pe urmă înghițea tăcut, și nodul gîtului i se urca

și se lăsa numărîndu-i fiecare înghițitură. Dar cînd Tudor Gîngoe se uita la el, mîna i se mișca mai încet și fălcile se opreau din mestecat. Atunci ridica pleoapele, și toți întorceau capetele și-i vedeau luminile ochilor ca niște ape încremenite, primind crucea dreaptă dintre sprîncenele lui Tudor Gîngoe. Gheorghe se uita puțin la el, apoi își întorcea cu blîndețe privirea prin ușa deschisă a tindei, afară, spre vîrfurile salcîmilor. Sae și Ioana nu-i mai întrebaseră nimic. Nici el pe ei. Se uita la fiecare, la fel ca și înainte de a pleca. Într-o zi, Joița căută să vorbească și să-l întrebe ce a făcut, dar se opri de frica lui Tudor Gîngoe. Gheorghe și Ilie nu erau ai ei, Tudor îi făcuse cu nevasta dintîi. Nu s-ar fi putut stăpîni și s-ar fi certat. În fiecare zi aștepta ca lucrurile să se sfîrșească. Gheorghe nu zicea nimic, își întorcea cu blîndețe ochii în altă parte, dar în fiecare zi, Tudor Gîngoe văzu mărindu-se și licărind mai nestăpînit o umbră grea și întunecoasă în fundul ochilor limpezi și liniștiți ai lui Gheorghe. Astăzi de dimineață, Joița se deșteptă mai devreme. Avusese un vis chinuit și se trezise lac de sudoare. Nu știa ce visase, dar o stăpînea, ca o spaimă de moarte, un bulbon uriaș unde se făcea că cineva vrea s-o arunce și s-o înghită. Întîi se rupseseră toate podurile satului, și apa năvălise cu furie. Casele începuseră să pîrîie și să se dărîme, un vînt grozav umfla valurile și întindea cu mînie crestele salcîmilor, îngenunchindu-i în viltoarea apei. Pe urmă, parcă totul se spălase, casele parcă nu mai erau, se făcea o poiană neagră în mijlocul căreia un bulbon se urca urlînd în sus și fierbînd a sînge negru amestecat cu păcură și cu o putoare de miasme otrăvite. Zicea că e locul muierilor măritate a doua oară: cu copii, cu casă de-a doua oară. Cînd se trezi, se făcuse dimineață, și toți dormeau. În mijlocul casei, frunzele mărului din fața ferestrei se jucau ciudat, sclipind și îmbucîndu-se sub razele galbene ale soarelui. Se șterse pe frunte de sudoare și se ridică în capul oaselor, sări din pat, răsuflînd, și încercă să-și adune puterile, zicîndu-și că n-are să se întîmple nimic, nu trebuie, oricum ar fi, sînt tot frați, și totul trebuie să se piardă.

Pe la prînz îi aminti lui Tudor Gîngoe de abă și plecă la biserică. Puterile însă o lăsară atunci cînd bărbatul, întors cu abaua, aruncă maldărul negru, fulgerînd, peste pi-

cioarele lui Gheorghe. Sae și Ioana stăteau încremeniți și se uitau fără să zică ceva, așteptînd.

— Ieșiți afară! urlă deodată Tudor Gîngoe, învîrtindu-și cu o iuteală turbure ochii adînciți în fundul capului. Dar nimeni nu se mișcă, îngroziți parcă de glasul lui.

Deodată, ochii lui Gheorghe, blînzi și liniștiți pînă acum, începuseră a se mișca și se întunecară. Își trase picioarele mai bine, se săltă în cot și se înfipse în căpătîi.

— Sări-ți-ar ochii! urlă Tudor Gîngoe. O fi, că prea spui, spui tu?

Gheorghe se mișcă și se frămîntă, făcînd să fîșîie și să trosnească paiele și foile de porumb cu care era umplut căpătîiul.

— De ce să-mi sară ochii, mă?

Un val de furie începu să li se urce în gît lui Sae și Ioanei, și Joiței. Tudor Gîngoe se uită la băiat și în clipa aceea nu simți răspunsul greu și nemaiauzit al lui Gheorghe. Ochii acestuia, umbriți, întunecoși, i se păru că îl învăluie, ca o judecată a neamului lui, sîngele mamă-si. „Eu sînt băiatul tău, și Ilie la fel. Te-ai însurat iar și ai încă doi copii. Noi... Eu și Ilie..."

— Să-i dea una!... șopti Ioana răgușită de furie. Dar n-o auzi nimeni.

Tudor Gîngoe izbi cu pumnul, spintecînd aerul în sus pe lîngă fața lui Gheorghe, și urlă iar, simțind valul de întuneric adînc și nedeslușit din ochii băiatului cum îl împresoară și-i omoară puterile:

— Sări-ți-ar ochii!...

Gheorghe nu se clinti. Văzu doar fulgerarea neagră a pumnului cum zboară ca un arc pe lîngă fața lui. Nici nu clipi, numai fălcile i se mișcară, ca un scrîșnet învechit de lemne tari.

În casă se făcu deodată întuneric, și ferestrele albite de soare parcă se lăsară în jos, înghițite de zidurile casei... Joița începu să tremure. Se uită la Ilie și îl văzu tăcut, cu fața umbrită în colțul patului. Altă dată sărea între ea și Tudor Gîngoe sau cînd acesta ori chiar ea se apucau să-l bată pe Saё ori pe Ioana.

— Tore, înghină ea, tremurînd din tot trupul. Nu-i lucru curat. E sfînta duminică... Ilie!

Nimeni nu se uită la ea. Se întoarse la Sae și Ioana, care erau copiii ei, dar fata stătea cu ochii înțepeniți și cu fruntea încrețită, uitîndu-se cu mînie la Gheorghe.

— Ochii să-ți sară... luminele lor...

Tudor Gîngoe stătea în picioare, cu fața întunecată, încercînd să se potolească, uitîndu-se spre fereastră, spre dealul ce oprea săritura cîmpiei lîngă sat și strîngînd mereu în pumni gîtul mașinii de cusut în care se proptise.

— O moarte să ne lovească pe toți... mîine dimineață să nu ne mai sculăm nici unul... cîinii să ne mănînce... sau viermii neadormiți!

Joița amuți, și un val de fum simți cum îi întunecă ochii și se lăsă pe pat. În glasul bărbatului, ea singură cunoscu o sfîșiere și o otravă de moarte. Începu să plîngă, dar nici acum n-o băgă nimeni în seamă. Gheorghe stătea neclintit și pe fața strînsă și turbure nu i se mișca nici o cută.

— N-o să ne lovească nici o moarte! zise el deodată, cu glasul încet, dar ridicat și clocotind sub o frămîntare abia stăpînită.

— O moarte, răspunse numaidecît Tudor Gîngoe cu toată puterea glasului. O moarte să ne umfle pe toți pînă mîine dimineață... Gușterul!... Gușterul să ne mănînce!...

Gheorghe deodată parcă crescu. Joița se opri numaidecît din plîns, iar Sae și Ioana, din furie, simțiră cum o frică grozavă cade peste ei ca o ploaie. Gheorghe avea aproape nouăsprezece ani și pînă acum îl știau ascultător și tăcut. Acum, nimeni nu-l mai cunoștea. Poate Tudor Gîngoe așteptase această vreme fără să le spuie. Joița înțelese dintr-o dată ceea ce la început, cînd Ioana și Sae erau mici, i se părea că e un păcat al bărbatului ei. Cînd începuse Ilie să fumeze, Tudor Gîngoe s-a supărat. Întîi l-a pălmuit și i-a spus că dacă-l mai prinde îl snopește în bătaie. Pe el, ca și pe Gheorghe. Dar își aduce aminte. Nu știe cum însă, într-o zi i-a văzut pe amîndoi, pe Tudor și pe Ilie, în căruță, cînd veneau de la arat, fumînd. N-a mai zis nimic. Peste un an, era într-o iarnă. Într-o dimineață auzi afară niște țipete. Cînd s-a uitat pe fereastră, a văzut în mijlocul bătăturii, în zăpadă, pe Tudor Gîngoe, cu un ciomag în mînă, cum îl bătea pe Gheorghe. Îl lovea fără să se uite, peste cap, peste față, iar el țipa ca în gură de șarpe. Își aduce aminte vorbele lui. A ieșit afară să-l opreas-

că. Tudor Gîngoe s-a răstit la ea, spunîndu-i să intre în casă, dar nu l-a ascultat, a încercat să-l oprească. Atunci, el a îmbrîncit-o și i-a croit una peste spinare. „Ăsta, mă, ăsta? spumega el. Ăsta? Ăsta, mă?... P-ăsta n-ai să-l mai cunoști, ascultă tu ce spun eu... i-am spus să nu mai fumeze!..."

Acum înțelege. Joița se întoarse îngrozită la Sae și la Ioana

— Ieșiți afară nu mai stați aici...

— Taci, maică, din gură, zise Ioana încet și hotărît.

Văzură un om posomorît, ridicîndu-se din pat cu putere. Nu mai era Gheorghe. Nu-l mai cunoștea nimeni. Copiii rămaseră și mai nemișcați, dar pe fața fetei se întinse neputincios o îndîrjire cruntă.

Gheorghe își lăsă picioarele în jos, ridicîndu-se: la toți li se părură că sînt lungi și groase, ca la un om mare.

— Care guștер, tată? se răsti el, mișcîndu-și mîinile în aer. Glasul i se ridică din ce în ce mai mult, mai puternic, din ce în ce mai spart: Care guștер? Cum? De ce? De ce?

Tudor Gîngoe se înfioră. Nu cunoștea glasul. Simți că lupta o să fie grea și-și dădu seama că acum trebuie să răspundă și să ceară socoteală omenește, care o avea dreptate să stea și să răspundă pentru toți ceilalți din casă.

— Gheorghe, zise el tare, cu glasul liniștit și potrivindu-și gîndurile și furia ce-l înneca. Gheorghe, ești om mare, acuma, uite... Eu îmbătrînesc, mă dau la o parte de aici, urmă el și în același timp făcu o săritură din fața băiatului. „Eu mă dau la o parte. Și băiatul ăsta se dă, că e mai mare ca tine..." Tudor Gîngoe se întoarse și-l învălui pe Ilie cu privirea, căutînd să-i vadă ochii și să-l simtă că i-a ghicit gîndurile și e de partea lui. Ilie stătea ca și înainte. Nu se mișcă, nu făcu nici un semn. Omul simți din nou un fior, curajul îi pieri dintr-o dată. Creierul însă îi fierbea: „Cu amîndoi atunci, gîndi el cu repeziciune, atunci cu amîndoi". Furia îi dădu putere, și ochii i se turburară și mai rău. Urmă totuși mai departe, stăpînindu-și glasul: „Așa... eu mă dau la o parte și zic: «Plec eu, Tudore, și stai tu Gheorghe, că ești om mare. Așa!... rămîi tu!...» dar înainte de asta... înainte de asta"

Tudor Gîngoe se înecă, și mîinile începură să-i umble prin aer ca niște vîrtelnițe rupte. Lui Gheorghe i se umfla-

seră obrajii și ținea gura deschisă, cu gîtul parcă pregătit să răspundă.

— Ce e înainte de asta? Ei, ia spune, ce e înainte de asta? bolborosi el, ridicînd capul în sus cu o zvîcnitură.

— Înainte de asta, să ne socotim!... răspunse Tudor Gîngoe, stăpînit și urmărindu-și gîndurile cu putere. Glasurile urmară unul după altul, cu repeziciune, pline de patimă, urcîndu-se din ce în ce mai sus!

— Da, să ne socotim! răspunse Gheorghe numaidecît.

— Să ne socotim!

— Să ne socotim!

— Să ne socotim! apăsă Tudor Gîngoe, ca și cînd n-ar fi auzit glasul băiatului.

— Păi să ne socotim, hai să ne socotim!

— Așa, scrîșni Tudor. Așa... ce-ai făcut tu?

— Cum ce am făcut?!!

— Ce-ai făcut? Tu! Așa ca om, ce ai făcut tu pe pămîntul ăsta?

— Cum ce am făcut, mă, izbucni Gheorghe, nestăpînit. Cum, ce am făcut?! Am muncit.

— Ai muncit, urlă Tudor Gîngoe numaidecît și se întîmplă a doua oară cînd vorba grea, puternică, a băiatului nu-l atinse. Aruncă la fel ca la început pumnul în aer, gata să-l atingă peste față, se înfipse înaintea lui și urmă cu ochii strălucitori: Pentru mine, mă, pentru mine? Spune, pentru mine?...

— Da' pentru cine!?

— Pentru mine?

— Dar pentru cine? Pentru cine?!

— Boală, scrîșni Tudor Gîngoe, să-ți-ar luminile ochilor!... Te-ai sculat de cu primăvară, gras ca porcul și ai luat oile d-aici din bătătură... ne-ai luat oile din curte și te-ai dus la București... Te-ai dus la București... Așa le-ai luat și ce-ai făcut?... ai muncit pentru mine!... ce ai făcut cu oile?... În primăvară am vîndut un pogon de pămînt cu nădejdea că ai să vii tu... era să vînd și calul... Am făcut pătul, finar, și-am împrumutat o groază de bani... Ce-ai făcut cu oile? Ai muncit pentru mine!... Ai strîns mii de lei și cînd se duse Bîzdoveică la București și aflași de pogon, ce zici? „Fir-ar al dracului tata... că vîndu pogonul... las că-l aranjez eu... îi aranjez eu... să le ia lor de toate..." n-ai zis așa?... La ficați îți bag mîna... pe beregăți îți bag

mîna... Spune... ce-ai făcut cu banii? I-ai băgat pe toți în curu' ăleia... toată vara ai îndopat-o pe aia cu bani. Vasca lui Simion... și aici te așteptau bieții băieți cu inimile friptе... Aaaa... ai muncit pentru mine!

Tudor Gîngoe apucă cu repeziciune un scăunel. Tot atunci, ca fulgerul, Gheorghe sări în picioare, și cînd omul lovi, Gheorghe îl apucă cu îndîrjire de mînă. Scaunul îl lovi în creștetul capului, aproape în frunte, și pielea se umflă numaidecît. Amîndoi tremurau și se învăluiau cu privirea. Ilie sări din pat și puse mîna între pumnii celor doi.

— Tată, zise el negru, răgușit, stai! lasă...

Omul se smulse cu putere și se trase repede din mijlocul casei.

— Și tu... Și tu! Ilie...

Ilie tăcea, și sprîncenele i se împreunaseră negre peste ochi, apoi vorbi:

— Adu-ți aminte, cînd îți spuneam, zise el, mergînd spre fereastră. Aci se opri și se întoarse cu spatele, uitîndu-se întins spre vîrfurile cîmpiei. „Tată, pogonul!..." „Pogonul?" „Păi, pogonul, nu-l da..." „Nu, că, dacă vine Gheorghe de la București..." Uite, a venit de la București!... A venit Gheorghe de la București!...

— Ciinii să vă mănînce! urlă Tudor Gîngoe, simțind că își pierde puterile. Se opri cîtva timp, și pieptul i se ridica și cobora cu greutate. O durere vie se urcă în el și fu gata să-l copleșească. Strînse din pumni și înghiți cu toată puterea ce-i mai rămăsese nodul umflat ce i se înțepenise în gît. Se întoarse ca într-o fulgerare în viața lui și din adîncul măruntaielor răscoli anii de foame și de trudă în care-i crescuse pe Ilie și pe Gheorghe. Își dădu seama că ei îl judecă acum și au dreptate. Că au muncit de cînd erau mici și că au ajuns să-și dea seama cum el, tatăl lor, va împărți averea și cu Ioana, și Sae. „Dar cine e de vină?" se întrebă, și numaidecît capul îi ameți și vorbi fără să-și mai stăpînească gîndurile.

— Dacă a venit de la București, ce? Lasă-l în pace, zise el larg, învîrtind mîinile în aer. Lasă-l!... Eu mă dau la o parte... Nimeni n-are nimic de împărțit cu mine...

Fața i se schimbase, buzele i se uscaseră și i se făcuseră pămîntii. Parcă s-ar fi sculat după o boală nesfîrșită și rea.

— Taicule! scrîşni Ioana, venind înspre el, dar el o lovi cu braţele pe care le învîrtea mereu în toate părţile.

— Nu. Eu mă dau la o parte. Să nu se apropie nimeni de mine, că-i sparg capul!...

Ieşi pe uşă, trîntind-o cu turbare, şi cei din casă îl auziră scotocind în odaia cealaltă. Cînd paşii lui Tudor Gîngoe trecură prispa, Joiţa ieşi repede, cuprinsă de o spaimă de moarte. Ioana şi Sae se luară după ea, dar tot în acelaşi timp se izbiră în piept. Joiţa năvăli în casă şi începu să-l zgîlţîie pe Ilie, ţipînd:

— Ieşiţi afară! Gheorghe, Ilie, ce staţi?

Glasul înfricoşat îi dezmorţi pe cei doi şi le alungă ura de pe faţă. Ieşiră repede pe prispă şi rămaseră încremeniţi. Nici unul nu se aştepta ca întoarcerea lui Gheorghe să se spargă şi să sufle peste toţi ca o vijelie. Coteţul şi grajdul vechi căzuseră la pămînt dintr-o singură lovitură. Tudor Gîngoe învîrtea securea cu o singură mînă, iar cu cealaltă smulgea şi arunca în aer stinghii şi drugi, şi bucăţi mari de şindrilă. Un căprior pîrîi cu putere şi, din înălţimea lui, pătulul începu să se clatine. Grîul curgea în ţărînă amestecat cu snopi de coceni şi cu maldăre îndesate de fîn.

— Ilie! ţipă iar Joiţa. Sae!

Dar n-o auzi nimeni.

— Eu mă dau la o parte, strigă Tudor Gîngoe, ridicînd securea în sus. Mă dau la o parte...

Apoi se îndoi din nou, izbi cu putere, şi amestecîndu-se cu grîul, porumbul se vărsa dintr-o dată, uruind lung, cu un tunet îndepărtat.

— Aşa! gemu Tudor Gîngoe. Mai am grajdul şi casa, şi vitelor o secure în cap!...

Ridică piciorul de pe stîlpul pe care şedea şi vru să se mute. Dar un drug se legănă de cîteva ori, şi alunecă pe spate. Securea îi căzu jos în mijlocul porumbului, şi el veni încet după ea, căzînd întins cu faţa în sus. Femeia şi copiii alergară spre el, dar Tudor se sculă gemînd, învîrtindu-se în toate părţile...

— Nu! urlă el, dar glasul i se isprăvise şi abia se mai ţinea pe picioare. Nu, staţi, că n-am terminat... Mai am... mai am grajdurile şi casa... şi la vite cîte una în cap... Să vie el încoace, şi pe urmă gata... eu mă dau la o parte... eu mă dau...

Ilie îl culcă în fîn, şi Tudor Gîngoe închise ochii, zbuciumat. Tot trupul îi tremura. Joiţa se aplecase lîngă el, plîngînd, şi-i ştergea fruntea cu palma. Îi mîngîia mîinile şi pieptul şi căuta cu sete, aplecată, să-l facă să uite tot răul, să se zbată pentru el şi să-l liniştească, să plîngă mai mult...

ÎNTÎIA MOARTE A LUI ANTON TUDOSE

A doua zi a fost o vreme frumoasă, deşi era frig şi căzuse o brumă groasă care albise satul ca după o ninsoare. Rudele lui Stan Tudose pregătiseră totul încă din timpul nopţii, şi dimineaţa, cînd lumea începu să se strîngă, măturară în mijlocul curţii şi întinseră din timp, deşi nu era nevoie, o masă atît de lungă, încît cei care treceau pe drum şi nu ştiau despre ce e vorba se întrebau cu mirare cine este omul ăsta care îşi face un parastas atît de mare. Era frig, şi copiii, care umpluseră bătătura, aşteptau zgribuliţi, în pîlcuri dese, sosirea celor patru preoţi. Grădina şi împrejurimile miroseau de departe a mîncăruri lungi de fasole şi varză. Vecinii îşi lăsaseră treburile, şi în uliţa întreagă era o tăcere ciudată.

Cînd soarele s-a ridicat la un stat de om, cei patru preoţi au coborît în faţa casei lui Stan Tudose şi au intrat încet, cîte doi, în curte. Lumea se ferea în lături, uitîndu-se tăcută la patrafirele curate şi sfinţite ce atîrnau de gîtul lor. Ei au intrat în casă fără să bage în seamă lumea adunată şi copiii zgribuliţi care se apropiaseră buluc lîngă fereastră, ştergîndu-şi nasurile înroşite cu cotul.

Înlăuntru, peste două paturi erau întinse *capetele*; nişte colaci de o albeaţă dulce şi moale, împletiţi în fel de forme de aici şi învîrfuiţi cu colivă amestecată pestriţ cu bomboane mici şi stafide. *Cei patru preoţi* au deschis cărţile, şi femeile din casă, pierdute, neaşteptîndu-se că vor veni atît de dimineaţă, îşi făceau una alteia semne disperate să se aducă lumînările şi să aprindă *capetele*. Unul din preo-

ții străini chiar vorbi gros, liniștit și cu vocea sunînd a răspuns din altar.

— Aprindeți *capetele*; aduceți niște tămîie și luminări mari pentru slujbă.

Numaidecît, femeile au aprins lumînările din colaci, preoții au luat cîte un șervet lung și brodat, atîrnîndu-l parcă de mînecă, și slujba a început. Întreaga casă, curtea, grădina și împrejurimile se umplură de cîntecele ce se auzeau în odaia unde se slujea. Parastasul a ținut mai mult decît știa lumea. Trecuse mai bine de un ceas și preoții tot nu ieșeau. Într-o vreme, un vecin vru să întrebe pe cineva:

— De ce ține așa mult?

Dar în clipa aceea poarta de la grădină se deschise și intrase pe ea nepotul mortului, Anton Tudose.

— N-au terminat? a întrebat și el pe vecin.

— La asta mă gîndeam și eu, a răspuns acela.

— Sînt patru, a vorbit iar nepotul după un timp. Dacă ar fi numai unul, ar lua-o de la sfîrșit și-ar termina mai repede.

Flăcăul era liniștit și parcă împăcat cu ceva care îl muncise grozav. Fața îi era obosită, dar luminoasă și plină de bunătate.

— Ce faci, Antoane, a spus omul, ce mai zici?

— Eu? a răspuns el puțin mirat. Ce să fac!... Bine.

S-a mișcat de lîngă vecin și s-a amestecat printre copii. Mergea încet, parcă pe nesimțite, strecurîndu-se. Cîteva femei se uitau în urma lui, nedumerite, întrebîndu-se dacă e adevărat că băiatul acesta slăbuț și liniștit a făcut ce-a făcut.

— Am auzit că la groapa răposatului a rîs și a scuipat pe crucea lui.

— Dumnezeu mai știe! Că din neamul ăsta n-am pomenit, îl cunosc și pe răposatul răposatului. Nimic! Oameni așezați...

— Taci... Ies popii, a vorbit altă femeie.

Cei patru preoți ieșiseră în prag și se uitau fără grabă peste oameni. Își scoseseră patrafirele și vorbeau încet între ei. Lumea a înțeles că au fost opriți la masă și că sfințiile-lor primiseră. Rudele se mișcau zăpăcite de colo pînă colo, așternînd peste mesele din bătătură și cărînd cu brațul străchini și linguri.

— Toată lumea să stea la masă, s-a auzit glasul unui om, și în clipa aceea copiii au năvălit îmbrîncindu-se pe scaunele lungi.

— Haide, mai vorbi același glas către oameni. Poftiți și sfinția-voastră!

Lumea a început să se așeze, și *cei patru preoți* luaseră și ei loc în cap, unde li se întinsese o altă masă mai mică, învălită cu față brodată și cu scaune negre și lucioase în jur. S-a adus mîncare și s-a împărțit în străchini. Tot în același timp, de o parte și de alta a celor două șiruri lungi de mese, doi oameni cu damigeana sub braț împărțeau la rînd cîte o ceașcă de țuică fiecăruia. Era o pomană lungă și bogată, cum se întîmplă să fie rar în sat, în anii buni, cînd era totdeauna vreme frumoasă și ploaie la timp.

Cei mai bătrîni și rudele mai apropiate se așezaseră la un loc, în capul mesei, aproape de *cei patru preoți*. Lumea începuse să mănînce, și preoții s-au ridicat în sus să ciocnească cu neamurile pentru odihna celui dus dintre ei.

Începutul mesei a trecut repede împreună cu un fel de gălăgie liniștită făcută de fiecare: „Dumnezeu să-l ierte", „Să-i fie țărîna ușoară". Aproape de sfîrșitul mesei se întîmplă însă ceva neobișnuit. Lumea își aduce aminte de întîmplarea aceasta ciudată din sat cu o teamă și un fel de frică neînțeleasă.

De obicei, la o astfel de masă, la început se închina și se vorbea puțin despre cel mort, apoi toată lumea îl lăsa în pace; începea să se mănînce bine și mai ales să se bea zdravăn. De băut însă nu se dădea decît la rude și vecini, și la cei chemați anume să ia parte. Și aceștia nu erau prea mulți față de numărul celor obișnuiți să colinde pe la toate pomenile: copii zdrențăroși, orfani, văduve prăpădite, bătrîni învechiți de sărăcie, toți amestecați la un loc cu cei mici, mîncau pînă se umflau. La o pomană ca aceea dată de rudele și nevasta lui Stan Tudose, ei aduceau și trăistile, în care aruncau tot ce se dădea la masă: pîine multă, bucăți de carne, felii nenumărate de mămăligă. Unii scoteau încet cîte-o oală și turnau în ea resturile. Se întîmplau cîteodată și încăierări mici, dar pomana aceasta a fost atît de bogată că această lume de sărăcie își întesă pînă în vîrf buzunarele, sînii și trăistile lor jigărite. Nimeni nu le luă seama.

Se băuse țuica și, după închinarea făcută mortului, rudele și vecinii începuseră a se înveseli din ce în ce mai mult. Femeile au adus sticle pe masa lor, vin destul, fripturi rumenite, găini întregi prăjite în unt și pline cu orez. A doua oară cînd se închina pentru mort, și ciocniră liniștiți, voioși, și cînd spuneau „Să-i fie țărîna ușoară", cineva care n-ar fi înțeles limba ar fi putut crede că se urează cuiva care a înfăptuit ceva frumos: „Să fie cu noroc" ori „La mulți ani fericiți". Ceștile erau mărișoare și țuica tare și curată. În clipa aceea, la a doua urare, nimeni n-a băgat de seamă că nepotul lui Stan Tudose, care se așezase între doi vecini, la o margine din capul mesei, își ridică încet ceașca plină și o vărsă sub masă. Mîncase puțin din ciorba de pui plină cu rotogoale mari de ou bătut și acum sta liniștit, uitîndu-se tăcut în strachina-farfurie în care zăcea în grăsime un ciortan rumen și mare de găină. Din cînd în cînd se uita alături, la masa preoților, și parcă aștepta ceva; se întîmpla un lucru straniu cu fața lui. Obrajii își pierdeau liniștea simplă a trăsăturilor și ochii îi rătăceau streini peste oameni, ca și cînd nu și-ar fi dat seama unde se găsește.

După un timp, uitîndu-se mereu, întreaga lui înfățișare a atras atenția vecinilor. Era parcă nerăbdător, însă o nerăbdare liniștită, sigură, și acest lucru se vedea numaidecît din căutătura lui spre *cei patru preoți* și din mulțumirea care parcă o simțea văzîndu-i că sînt mai veseli și mai voioși. Cei care îl văzuseră mai de mult își dădură seama că flăcăul, deși s-a schimbat, gîndurile lui sînt însă tot ciudate și negre în legătură cu moartea unchiului, dar nimeni nu știa ce are să facă. Se uitau la el voioși, cu paharele în mîini, și ascultau sau spuneau una și alta.

— Dumnezeu să-l ierte, Antoane, a spus unul încet și prefăcîndu-se trist și tăcut, dar nepotul nu i-a răspuns nimic și se pare că nici nu l-a auzit.

— Părinte, să vă întreb ceva, a spus el deodată tare, ridicîndu-se atît de repede și trecînd în capul mesei, că într-o clipă lumea amuțise și lăsă ochii în jos.

Se vedea că, deși oamenii vorbiseră înainte, mîncaseră și băuseră, toți, văzîndu-l pe nepot la masă, se gîndiseră la el. Vorbele flăcăului nu erau neașteptate, dar dacă ar fi tăcut, ar fi fost totuna, nici acest lucru n-ar fi fost ceva

care să-i uimească. Acum tăcuseră și așteptau, gata să-și vadă liniștiți de treabă orice s-ar fi întîmplat.

— Întreabă, taică, a răspuns unul mai bătrîn.

— Chiar pe sfinția-voastră aveam de gînd. Unchiu-meu a murit în trei zile, fără să știm pentru ce, nimeni nu știe. Eu am să vă spui mai pe urmă ceva, dar sfinția-voastră ce credeți?

— Dumnezeu, taică...

— Bine, Dumnezeu, a vorbit flăcăul repede. Nu, nu, să vedeți, să vă spui mai bine... să vă întreb. Oamenii vorbesc, adică un om poate să se gîndească la orice. Eu am făcut ca unchiu-meu, ca să știu ce-a fost cu el. Eu l-am văzut mergînd încet prin grădină și tot uitîndu-se în sus. Mi-a venit așa: ce e în sus? Mă uitam în sus și mi se părea că viața mea e așa de lungă că n-o să se mai sfîrșească niciodată. N-am să mai îmbătrînesc și n-am să mai mor. Sfinția-voastră de ce sînteți bătrîni? Părinte, sfinția-ta ai să mori, nu ți-e frică?

— Taică, toți o să murim, a răspuns preotul puțin înțepat, roșindu-se.

— Nu! Stai, părinte, stai puțin, a continuat flăcăul înfierbîntat. Ochii i se făcuseră mari și era atît de viu, încît tot trupul îi tremura. Mîinile i se frămîntau pe masă, și urmărea, vorbind, un anume lucru cu atîta încordare, că se încurca, glasul îi era muncit și limba i se amesteca uscată în gură.

— Stai puțin, să vă întreb. Vorbesc cu sfinția-ta. Sfinția-ta ai îngropat o grămadă de morți și acum ai îmbătrînit și mata, ai să mori într-o zi ca unchiu-meu. Cînd îngropi un mort, sfinția-ta nu te cutremuri, nu te gîndești că ai să fii la fel, să intri în pămînt?... Știu, părinte, știu, ai să-mi spui că te-ai cutremurat, dar atunci nu înțeleg, de ce *ai îmbătrînit*. Eu știu ceva, părinte, și d-aia te întreb, să văd dacă l-ai știut și mata cînd erai ca mine.

— Ce să știu, taică, a răspuns preotul uitîndu-se zăpăcit la el.

La masa oamenilor care îl auziseră se făcuse o liniște ciudată. Preoții se uitau înmărmuriți la flăcău, întrebînd din ochi pe ceilalți țărani dacă băiatul a băut mult. Dar oamenii tăceau. Numai unul a făcut un semn cu paharul, dînd să înțeleagă că nepotul n-a băut nimic; a aruncat țuica sub masă. Unul din preoți se făcea că nu ascultă și nu-l ia în

seamă pe băiat. Își aranja liniștit friptura în farfurie și se pregătea s-o apuce de os și s-o ducă la gură. Flăcăul păru o clipă că se pierde. Își plimbă ochii cu repeziciune peste masa preoților, și trăsăturile i se schimbară uimitor. Îl lăsă pe cel cu care vorbise înainte și, fără să piardă timp, simțind parcă ceva hotărîtor, vorbi tare, adresîndu-se preotului care nu-l lua în seamă. Deși acela nu se uita la el în clipa aceea, cînd auzi glasul, își ridică numaidecît ochii surprins, ca și cînd flăcăul i-ar fi pus mîinile în cap.

— Și sfinția-ta, părinte, ai îmbătrînit. Mănînci mult, dar ai să mori și sfinția-ta.

Preotul și-a întors privirile la ceilalți. Dar se petrecu ceva ciudat. Ca într-o fulgerare flăcăul, a țîșnit în sus și a rămas drept în picioare. Unul din *cei patru preoți* vroise să răspundă la fel, că *toți vom îmbătrîni și muri*, dar vorba îi încremenise pe buze. Se făcuse liniște peste toată pomana, și mișcările muriseră pe rînd pînă la capătul celălalt al mesei.

— Oameni buni, a strigat flăcăul tare ridicînd o mînă în sus.

Cei din preajma lui se uitau încremeniți la el. Era parcă mai înalt, mai frumos, nimeni nu-l mai cunoștea. Ochii și obrazul îi erau străine, și vorbele, și purtarea ciudată.

— Oameni buni, a strigat el a doua oară. Mîncați și beți la moartea unchiului meu. Voi, ăia din fund, aproape că vă bucurați cînd moare cineva, ca să vă duceți repede să vă îndopați. Și sfinților-lor la fel, au de mîncat și de primit bani cînd moare cineva. Așa e treaba. Așa s-a pomenit. Și așa sînt toate treburile noastre, ne duc toate în pămînt.

Băgînd de seamă că acum liniștea s-a făcut și mai deplină, flăcăul s-a oprit, uitîndu-se aprig peste chipurile oamenilor, înțepenit în picioare și roșu la față.

— Nici unul nu s-a gîndit singur de ce a murit din senin bietul unchiu-meu. Nici sfinților-lor. Că au aflat, de asta. E o boală care a intrat în sat pe nesimțite și are să treacă prin fiecare casă. Chiar trece acum pe la fiecare casă cînd voi sînteți plecați. A intrat în sat *mai de mult*, mi-a spus unchiu-meu într-o zi. *„Am să mor, Antoane"*, mi-a spus el. Și mi-a spus boala. *„Dacă scapi de ea, n-ai să mai mori"*, așa a zis. Eu știu de ce a murit. La început nu-l credeam, fiecare spune că o să moară cînd îl apasă ceva. Am să vă spui acum.

Flăcăul s-a oprit iar și întorcîndu-se cu privirea la masa preoților. Apoi a privit din nou peste capetele oamenilor Toți ochii îl pîndeau nemișcați, tăcuți, și liniștea era așa de mare, că lumea străină de pe drum, atrasă de ciudățenia acelei pomeni, se oprise lîngă gard și se uita înlăuntru. Pe flăcău parcă îl surprinse și îl dobori acei nenumărați ochi, de o parte și de alta a șirului lung de străchini și mîncare, pentru că tăcu mai departe, și o umbră îi întunecă privirea. Și-a mișcat fălcile, încercînd să treacă peste ei și să nu-i vadă. Ochii lor tăcuți și fumurii parcă se lipeau de fața lui.

— Ce vă uitați așa? a strigat el.

Nimeni nu i-a răspuns și nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot.

— Ascultați, a urmat el după cîtva timp cu glasul schimbat, ca și cînd ceva la care nu se așteptase l-ar fi ostenit grozav, pentru că ochii i se înmuiaseră și se mișca încet pe picioare. Dar vorbind, încetul cu încetul, glasul își revenise, se făcuse la fel de tare și de aspru, și ochii din ce în ce mai mari și mai luminoși.

— Întîia zi după nunta verișoarei mele, eu ieșisem în grădină de dimineață. Vream să-mi caut un ciomag, să mă duc la deal. Mă gîndeam la niște ogoare. „Ia să-l chem și pe unchiu-meu, poate merge și el, mi-a trecut mie prin cap." Trec la el în grădină și intru în curte. Nici nu răsărise soarele, era devreme, și senin. Unchiu-meu dormea afară, pe prispă, în dimineața aceea. Era în prima zi după nuntă, cum v-am spus, d-atunci n-a mai dormit afară. Mă duc la el lîngă prispă și-i spui: „Bună dimineața unchiule, te-ai sculat?" El n-a răspuns. Dormea cu capul spre hambar, și era puțin întuneric. Mă aplec peste căpătîiul lui și mă uit să văd ce face. Nu dormea. Stătea cu fața în sus, cu ochii deschiși, și se uita... O mînă o avea scoasă afară, cu o țigare aprinsă între degete și care arsese singură: uitase să mai tragă din ea. „Ce faci, unchiule, mai dormi?, i-am spus eu iar. Vreai să mergem pe la deal... Poate facem niște ogoare de toamnă... n-ar fi rău..." El nu-mi răspunde, dar văz că se mișcă în așternut și se uită țintă la mine. Pe urmă se ridică încet și-mi spune: „Ce să căutăm la deal Antoane, nu vezi că eu mă duc la vale?" „Dar ce-ai, unchiule, îi spui eu, te doare ceva?" „Hai că merg, răspunde el. Merg, merg, merg..." Așa a spus: de trei ori și rar, și

mișcînd înainte din cap. Pe urmă s-a sculat, s-o îmbrăcat, a sculat-o pe tușa, am mîncat ceva și am plecat. Pe drum, se lăsase o ceață cum n-am mai văzut eu niciodată. Unchiu și-a făcut iar o țigare, a scos amnarul și a încercat să dea foc la iască. Nu m-am uitat să văd ce face, dar cînd mă întorc să-l strig, chiar atunci lăsase mîinile în jos și dăduse drumul pietrei și amnarului. „Ce ai unchiule?" îl întreb eu. Îl văd că începe să meargă și tace. Am ieșit la miriști și ne apropiam de locurile lui. Cînd ne-am oprit, eu am vrut să merg peste răzor. „Antoane, stai, unde te duci?" „Pă locuri", îi răspund. „Ce cauți?" „Să văd ce 'ogor e de făcut." „De ce?" „Cum de ce, întreb eu, ca să vedem !..." „Ce să vezi?" îmi ia el vorba din gură. Se uita la mine și-mi strîngea mîna rău. Ceața se făcuse așa de deasă, că o vedeai cum se lasă pe mîini înaintea ochilor. „Antoane, îmi spune el, ascultă aici. Eu am să... mi-a intrat un vierme pe os." „Ce vierme, unchiule, ce vorbești?" „Un vierme negru, pe măduva oaselor..." „Unchiule, ești bolnav, ce te doare, ce ai?..." „Nu, nu doare, e un vierme, vezi, de mulți ani îl simt cum mă mișcă pe os, la inimă, mi se întunecă ochii, parcă mă apasă ceva negru. Ascultă aici. De mulți ani, rar dimineața... se întîmplă... mă gîndesc. Mai ales dimineața, dar cînd eram mai tînăr, nu luam seama, săream în sus și m-apucam de treabă... Uitam. Acuma am terminat rostul, nu mai am treabă, nu mai pot să uit... mai ales dimineața, cînd mă scol și mă gîndesc la ce mai am de făcut... și mai ales acuma, cînd *nu mai am nimic de făcut*. Asta e! *am terminat* sau nu mai pot. Nu mai am chef..." „Unchiule, de ce n-ai spus, să te fi îngrijit?" „Taci din gură, spune el. N-am nimic. Nu e o boală pe care să ți-o îngrijească *altul*. Începe întîi de pe os, pe urmă vezi o grămadă de prostii, de nimicuri. Cum te văz eu acuma. Uite, că ai sprîncenele prea mari, nasul ca o piatră albă și ascuțită, gulerul cămășii mototolit și murdar, cum calci pe un mușuroi mic de furnici... Așa începe: vezi o grămadă de fleacuri și te gîndești anapoda la ele. Și te tot uiți la ele. Și tot uitîndu-te la ele, le vezi că nu mai sînt ca la-nceput. Se umflă, se fac mari, deschid gura și parcă rîd de tine; altele se mișcă, ți se pare că nu mai știi ce sînt, uiți de unde ai plecat și stai așa... și pe urmă iar o iai de la cap. Cum sînt eu acuma, mi se pare că ce am de făcut, *n-aș vrea să mai fac*. Asta e începutul... e rău. Te uiți în sus și nu în-

țelegi nimic și cînd te uiți jos și-ți vezi căruța în bătătură parcă te trezești din somn și nu mai știi nimic..." „Unchiule, îi spun eu, de ce nu te odihnești mai mult?!! Dumneata, așa ai făcut mereu. O viață întreagă ai muncit, ai alergat, n-ai stat deloc. Ia să mai stai..." „Acuma stau eu, că n-am încotro... N-am să stau mult..." „Bine, dar să mai stai, nu așa... hai să mergem, i-am mai spus eu, dă-le încolo de ogoare; mai venim și altă dată..." Ne-am întors, și el s-a culcat. O întreb pe tușa a doua zi ce face el, și-mi spune că stă în pat toată ziua. „Să stea, i-am spus eu, să-l lăsați în pace. Mi-a spus ieri că se simte prost, e foarte ostenit."

Flăcăul s-a oprit din vorbit și abia acum se uită drept la oameni. Avea glasul tare, liniștit și plin de bunătate. Nimeni nu vorbea. Ca și înainte de a începe, lumea tăcea uitîndu-se cu ochii peste el, peste buzele lui, peste nas și obraji. Uimit, nepotul lui Stan Tudose a tăcut mai departe, plimbîndu-și privirea pe fața fiecăruia și, nevăzînd nimic din ceea ce aștepta, a pălit, și fruntea i s-a încrețit pe neașteptate.

— Ce vă uitați așa, a strigat el a doua oară, cu glasul turburat și răgușit; ca și mai înainte, nu s-a auzit nici un glas și nici cel mai mic zgomot.

Ametit parcă de singurătatea sa, flăcăul ridică o mînă în sus și a pălit iarăși, de astă dată, mult mai tare, dar stăpînindu-se totuși:

— Ce mai vreți? Asta e tot! S-a odihnit... pînă a murit. Și acum se odihnește... Ce se odihnește? Cine să se mai odihnească? Nu mai e. Dacă nu mai e, cum o să se odihnească? Cine moare e mort. S-a terminat cu el. Sufletu' lui era cu trupul lui. Părinte, părinte, țipă flăcăul, ce stai cu mîinile în sîn? De ce stați cu mîinile în sîn? Nu vedeți că moartea ne pîndește? Nu putem să stăm așa ca proștii să muncim o viață întreagă de pomană și pe urmă să murim. Nu, părinte!... Oameni buni!...

Glasul i se ridica din ce în ce mai tare. Mîinile i se învîrteau prin aer ca niște aripi și ochii îi scăpărau. O forță sau o spaimă puternică se părea că pusese stăpînire pe ființa lui.

— L-ați văzut pe unchiul meu mort, a urlat el. L-ați pus în tron și l-ați băgat în pămînt. Nu se poate. El nu mai e. Și voi mîncați și beți liniștiți, și vă ghiftuiți, iar el nu

mai este. Şi dumneata, părinte, ai îmbătrînit şi ai să mori... Nu mai ai mult. Îţi tremură mîinile, nu mai poţi merge într-o zi ai să rămîi în pat, da, într-o zi, *într-o zi*, ca mîine, auzi, părinte nu ţi-e frică, spune, nu te zbîrleşti?... Şi voi toţi munciţi mereu, cînd din nimica aţi putea trăi, aţi putea să nu muriţi... Vă certaţi, vă duşmăniţi, umblaţi fără rost... Ce vă uitaţi aşa ca boii? Credeţi că mai trăiţi şi pe *dincolo*? Gata. Nu. Aici e tot. De ce vă e frică? La spuneţi, de cine vă e *frică*? Mie nu mi-e frică de nimic, n-am să mor niciodată. N-am să mor. Nu mai staţi cu mîinile în sîn. Noi sîntem aici un sat de oameni! Trăim şi muncim aici. Şi sus e cerul care nu-i pasă de noi. Şi din cînd în cînd dintre noi, cîte unul se duce. *Să nu mai plece nimeni*... Nu se poate... trebuie să facem ceva... trebuie să ne gîndim ce să facem... ce e de făcut... A!... dar voi n-auziţi! Sînteţi surzi? De ce tăceţi?

Nepotul lui Stan Tudose s-a oprit deodată năucit şi, apoi, ca în prada unei furii neaşteptate, a urlat:

— De ce tăceţi?

S-a întors ca într-o fulgerare spre *cei patru preoţi* şi, cu o mişcare iute, a apucat masa, dînd-o cu repeziciune peste cap. În aceeaşi clipă s-a învîrtit iarăşi spre oameni, a apucat de masa lungă plină cu străchini şi pahare şi a intrat dedesubtul ei, azvîrlind-o şi pe aceasta peste oameni, urlînd întruna:

— Animale... boi... Cristoşii... biserica... altarul mamei voastre.

S-a tras în mijlocul curţii şi a apucat un par gros în amîndouă mîinile:

— Afară!... afară!... Afară cu voi!...

Femeile şi copii au început să ţipe năvălind buluc spre poartă. *Cei patru preoţi* se dăduseră în lături şi se ştergeau pe tustele lungi şi negre pătate de mîncarea şi vinul care se vărsase pe ele.

Flăcăul ridică parul deasupra capului şi se repezise în grosul oamenilor. Cei mai mulţi se feriseră, dar alţii, mai tineri, rămaseră nemişcaţi, aşteptînd. Nepotul lui Stan Tudose se abătu din drum şi urlă înaintea preoţilor:

— Ieşiţi afară, că vă deşel!... Vă deşel!...

Preoţii se trăseseră spre prispa casei, şi tot atunci cîţiva oameni au ieşit înaintea flăcăului.

Acesta s-a oprit, i-a măsurat cîtva timp, apoi deodată a aruncat parul în lături și a apucat o sticlă cu țuică ce căzuse jos, care era plină și astupată cu un cocean. O destupă și a dus-o la gură. Lumea se împrăștiase, și peste mesele răsturnate năvăliseră doi dulăi, care hlepăiau flămînzi bucățile mari de mămăligă și de carne. Nepotul lui Stan Tudose a răsuflat la jumătatea sticlei și a început să se clatine. Lumea care rămăsese, rudele și vecinii se apropiară de el, și, cînd a dus a doua oară sticla la gură, cineva i-a smuls-o din mînă. Fața îi era roșie și pe obraji începuse să-i curgă lacrimi. Gîfîia.

— Nu!... Nu!... Dă-mi sticla!.., dă-mi sticla!...

— Săracul! se auzi un glas.

— Sticla... dă-mi! dă-mi!...

Se lăsase înainte, iar fata cea mică a lui Stan Tudose și cu o rudă mai apropiată îl și apucaseră de cîte o mînă:

— O!... Sticla... Nu mai pot. Dați-mi s-o beau. Mă doare!... Mă doare!...

— Antoane! Hai... lasă, hai înlăuntru, lasă... lasă...

Zarva se potoli repede, și cîțiva inși începuseră să ridice mesele și să strîngă străchinile și farfuriile nesparte. Nepotul lui Stan Tudose fu dus în casă și întins pe pat. Gemea întruna și plîngea. L-au învelit cu o pătură, și cineva a rămas lîngă el. Nu se uita la nimeni. Tot trupul îi tremura ca de friguri. *Cei patru preoți* se urcaseră în brișți și plecaseră. În cele din urmă, flăcăul a început să geamă din ce în ce mai încet, pieptul i s-a liniștit, și, istovit, a închis ochii și a adormit.

După această întîmplare, Anton Tudose zăcu cîteva zile în șir și slăbi atît de rău că nimeni nu-l mai cunoștea. Crezură că n-o să scape. Dar el nu muri. Se întremă tot atît de repede, trecu în casa lui, făcută cu ajutorul unchiului, și cîteva săptămîni nu vorbi aproape cu nimeni și nu ieși în sat. Încetul cu încetul însă își reveni, dar părea acum mai bătrîn cu zece ani. Despre unchiul lui nu mai vorbi cu nimeni și nu se mai duse la cîrciumă, cum făcuse în primele săptămîni după moartea unchiului. Peste un an se însură, își duse nevasta în casă și peste alt an avu un copil.

Își mări gospodăria atît cît îi trebuia și, deși nevasta avea ceva mai multă avere, nu căută s-o mărească. Vorbea cu orice om despre ce trebuia și despre ce avea ne-

voie. Din cînd în cînd, cîte cineva, în serile lungi de iarnă, bătea în poarta lui de la drum și-l striga:

— Măi, Antoane!

El deschidea ușa, întreba cine e și-i spunea să intre înlăuntru. Dacă era cineva mai din altă uliță, îl sfătuia ca altă dată să vie fără să mai strige, pentru că are un cîine care nu se dă și nu mușcă. În casă vorbeau despre una și alta, și Anton mai mult asculta. Cîteodată povestea și el cîte o întîmplare din drumurile pe care le făcea la munte să vîndă porumb; dacă omul sau oamenii care veneau pe la el doreau să bea ceva țuică sau vin și să mănînce cîte o gogoașe făcută în untdelemn, el le dădea; și cinstea și mînca o dată cu ei. Peste cîțiva ani, nevasta îi făcu alt copil, de astă dată o fetiță dolofană, cu nasul ascuțit ca un țîmburuș și care semăna cu el. Copiii îi crescură mari și sănătoși, și îi dădu la școală. Învățau foarte bine, mai ales fetița, care trei ani la rînd luase premiu. Despre unchiul său nu mai vorbi niciodată și nici de întîmplarea de la pomană; și nici altcineva nu-l întrebă sau să aducă vorba cînd era el de față. Mulți oameni uitaseră de tot. Alții își mai aduseră aminte cîtva timp, apoi uitară și ei.

Cu toate acestea, nu se știe pentru ce, Anton Tudose trecea în sat drept un om destul de ciudat.

DIMINEAȚĂ DE IARNĂ

„Stăpînul meu mai pomeni de o însușire pe care cîțiva din servitorii lui o descoperiseră la unii *yahoo*-i și pe care el nu o înțelegea de fel. Îmi spuse că, uneori, cîte unui *yahoo* îi venea o trăsnaie și că atunci se retrăgea într-un colț, se trîntea pe jos și începea să urle și să geamă, ba chiar să gonească pe oricine se apropia de el, măcar că îl vedeai tînăr și voinic și că n-avea nevoie nici de mîncare și nici de apă; și nici un servitor nu știa să spună ce îl doare."

JONATHAN SWIFT

1

Deși se culcase ca de obicei pe la miezul nopții, Paraschiv Moromete, la o anumită vreme a dimineții, se trezi ușor și rămase nemișcat în așternut. Afară se lumina cu încetul. „E vremea, gîndi el. Ce-o fi cu tata, de nu se scoală?" Deodată, flăcăul își dădu seama că s-a trezit așa cum trebuia și cum se întîmpla întotdeauna, numai că tatăl lui întîrzie să se miște din pat, să-și tragă flanela cu tutun și, în timp ce-și răsucește țigarea, să înceapă cu glasul lui blînd și înfundat: „Paraschive, Ilie... Paraschive... Ilie... sculați!"

Paraschiv Moromete se întoarse pe o parte, aşteptînd să audă glasul omului. Patul era cald şi plăcut. Îşi aminti de seara petrecută, şi trupul i se moleşi de plăcere. Umblase multă vreme pe lîngă o fată şi aseară ajunsese cu ea la o înţelegere. Multe săptămîni, ea nu vrusese, cu toate rugăminţile lui, să iasă în tindă. Vrînd-nevrînd, acum ieşise. Adică nu ieşise ea... Paraschiv îşi aminti. Era o fată de vreo şaptesprezece ani, de pe Dela-Vale. Îi făcuse un prieten vorba cu ea. La început îl supărase. Fata era ca o păsărică fricoasă. Îl ţinuse cu frica ei multe săptămîni. Apoi, pentru seara trecută, Paraschiv Moromete aranjase ca să termine. Nişte prietene de-ale lui îl ajutaseră, fără ca el să-şi dea seama prea mult de atîta prietenie. „Uite, îi spusese una dintre ele, cheam-o la noi, la clic, duminică seară. Se scarmănă lînă. Pe urmă vii acolo, şi noi ţi-o dăm în tindă." „Nu vrea, n-am încercat eu?" a răspuns el. „Ştiu că nu vrea, că e mică, îi e ruşine, zice că ce le de seama ei nu ies şi d-aia. Dar facem aşa, l-a sfătuit prietena. Să vezi: eu am s-o chem şi pe Drina, şi pe Tita, care sînt de-o seamă cu ea. Şi o să le dăm şi pe ele în tindă cu cineva, aşa, ca să creadă ea... vorbesc eu cu ele."

Paraschiv Moromete zîmbi, aducîndu-şi aminte cum s-a întîmplat. Fata lui, şi aşa, tot nu vroise să iasă. Dar celelalte au împins-o şi i-au încuiat uşa în urmă. Cînd a simţit-o în întunericul tindei, el a pus mîna pe ea şi a tras-o în jos, lîngă vatră. „Tremura ca proasta şi plîngea", gîndi Paraschiv. A trebuit să se lupte cu ea, să nu ţipe. Pe urmă, amintindu-şi că a stat acolo multă vreme, flăcăul se simţi toropit ca de o adiere moleşitoare şi adormi.

II

Era o cîmpie nesfîrşită, plină cu flori şi cu fel de fel de fluturi frumoşi, care zburau pe deasupra. Paraschiv Moromete, călare pe un cal roib, se plimba în goană prin iarba deasă a cîmpului şi chiuia. Apoi se făcea că e toamnă şi că începe culesul porumbului. El dormea pe prispa casei şi auzea prin somn un glas blînd şi ciudat, care îl înfiora. Atunci îi trecea prin cap o groază de pogoane de porumb uscat, care trebuie culeş şi e plin de brumă şi taie...

— Paraschive, Ilie! Sculaţi...

Flăcăul tresări cu putere din somn și se deșteptă. Își aminti de vis și se bucură că e iarnă acum și nu e cules de porumb. Simți însă o oboseală așa de mare în oase, că deși deștept, nu făcu nici o mișcare să se ridice. Îl vedea printre gene pe tatăl său în capul oaselor, răsucindu-și țigarea. „Iar zice", gîndi el, și, plin de groază, încercă să se scoale. Oasele îi erau așa de moleșite, că flăcăul, deznădăjduit, gîndi că ar da unul din multele lor pogoane numai să-l lase să doarmă cît va putea.

— Paraschive, Ilie!... Ce e cu voi? Sculați-vă odată.

Fratele său mai mic, Ilie, țîșni de sub pătură și începu să-și caute bocancii sub pat. Sora lor vitregă, Ilinca, se mișcă și ea în pat, împreună cu mama ei, și se ridicară, la fel, să se îmbrace. Tatăl lor se sculă, ieși în tindă, unde ardea lampa mică, își aprinse țigarea și, fumînd, își trase repede hainele pe el și vorbi, în timp ce toți ceilalți se întindeau și căscau.

— Ilie, eu mă duc în grădină, că am văzut ieri niște glugi dărîmate. Mă găsești acolo. Tu, Paraschive, vezi ce e de făcut p-aici. Mi se pare că nu mai avem făină.

Omul ieși încet, cu țigarea în gură, fără să închidă ușa în urma lui. Asta o făcea totdeauna iarna, spunînd că e bine să tragi aer curat în piept, în timp ce te îmbraci.

Paraschiv Moromete, care abia începuse să se scoale, păși repede spre ușă și, dîrdîind, o trînti cu toată puterea. Geamurile zăngăniră. Mama și sora lui vitregă îl măsurară pieziș.

— Trîntește-o, mă, vorbi femeia...

— O trîntesc, răspunse el, cu glasul îngroșat.

Se simțea rău, nu înțelegea de ce trebuie să se scoale mereu, în fiecare dimineață, cu noaptea în cap. Nu înțelegea niciodată, dar astăzi îi venea să urle. „Ce am de făcut, gîndi el furios. N-am nimic de făcut." Apoi, deodată, își dădu seama că trebuie să se ducă la moară, să macine. Pe urmă, să rînească în grajduri, să țesăle vacile, să vadă de oi, să nu fete vreuna și să-i mănînce cîinii mielul... Toate îi trecură cu repeziciune prin cap, și-și ridică umerii voinici, privind cu ură la femeia care nu era mama lui. Totdeauna îi înghițise vorbele ei, neîndrăznind, de rușine, să-i răspundă. Acum gîndi mohorît că ea și cu fata ei nu fac nimic, stau degeaba, pe ele omul nu le strigă să se scoale dimineața.

Își trase bocancii de sub pat și vorbi fără să-și dea seama

- Dac-o trîntesc, ce? Ai făcut-o tu?

— Ce-ai spus? strigă femeia, încremenită.

— Ce-ai auzit, răspunse flăcăul, strigînd și mai tare.

— Lasă c-o să vezi tu de la ăla (*ăla* era tatăl lor), spuse femeia, înecîndu-se de mînie, amenințătoare.

Paraschiv Moromete, pentru prima oară, nu se sperie de amenințare. Ridică fruntea și, drept răspuns, rînji:

— Altceva mai știi?

El nu se gîndi că, deși totdeauna, încă de cînd erau mici, mama lor vitregă îi amenința astfel, dar, cu toate acestea, aproape niciodată nu ajungea să-i spună bărbatului; fără să știe de ce se simțea tare. Cînd să se încalțe, simți ciorapii uzi și, mînios, îi ridică deasupra capului și-i izbi în mijlocul casei.

— Cine mi-a aruncat ciorapii dintre sobă? întrebă el, uitîndu-se drept la sora lui vitregă.

— Nu ți i-a aruncat nimeni, răspunse fata, mirată.

— Cum nu mi i-a aruncat nimeni? Sînt fleașcă, bombăni el. Eu i-am pus între sobă, și voi mi i-ați aruncat.

— Mai umblă toată noaptea cine știe pe unde, tăvălește-te, și acuma scoate-mi mie sufletul, țipă femeia scoasă din fire.

— Ce stau eu! făcu Paraschiv, ridicîndu-se. Pe urmă, tot eu sînt ăla care n-am făcut și n-am dres. Stați toată ziua aici și vă clociți amîndouă și eu să umblu cu ciorapii uzi! Iete-te! Păi d-aici înainte...

III

Sub una din ferestre se afla o ladă acoperită cu pînză mare, brodată pe la margini. Lada era vopsită în albastru cu fel de fel de floricele. În ea își țineau femeia și fata lucrurile lor. Nu umbla nimeni în ea, nici chiar omul. Paraschiv se apropie de ladă și o deschise, în timp ce mama vitregă și fiica se uitau la el îngrozite.

— Nu umbla acolo, țipă fata, sărind spre el și apăsînd capacul cu toată puterea.

Paraschiv își trase mîna, dar buza capacului îi strivi un deget. El ridică palma, scrîșnind, și o lăsă cu toată greu-

tatea în capul fetei. Aceasta își duse mîinile la tîmple, îngrozită, uitîndu-se la mama ei.

— Mă, ești nebun, vorbi femeia încet, uimită, ca și cînd ar fi descoperit că acela era chiar nebun.

— Da. Închină-te, răspunse Paraschiv.

— Du-te, fa, și cheamă-l pe tat-tău! Du-te!

În același timp, cel mic, Ilie, se îmbrăcase și aștepta, rînjind și el din cînd în cînd la cele două femei, încolțite parcă.

Fata deschise ușa, ieși pe prispă și cei din casă o auziră strigînd. Paraschiv se încălța nepăsător cu niște ciorapi noi, pe care totuși îi luase din ladă. Fata se întoarse înlăuntru, tremurînd de frig. Așteptară cîtva timp, dar omul nu venea. Uitîndu-se la cei doi, femeia avu deodată o amețeală, ca și cînd ar fi înțeles prea tîrziu un lucru îngrozitor, de care nu-și dăduse seama niciodată. Îi văzu pe cei doi fii ai bărbatului pentru prima oară, numai ai lui. Ei erau *băieții lui*, la care ținuse totdeauna mai mult decît la ea și la fată, care era și ea a lui. „Aștia doi m-ar arunca afară dacă el ar muri, gîndi femeia, tremurînd. D-aia n-a vrut el pînă mai acum cîțiva ani, să se cunune cu mine!"

O deznădejde amară îi înecă gîtul, și căută să-și dea seama unde ar putea să stea, dacă bărbatul ar muri. „Dar fata? Ce să fac cu ea? Ce să facă ea cu două pogoane, cîte abia i-a trecut? Cine s-o ia? O să rămînă nemăritată, săraca..."

Începură să-i curgă lacrimile, și izbucni în plîns.

— Mamă, ce ai? vorbi cu asprime fata.

— Tu nu vezi, fa, nu vezi? Vai de capul nostru cu ăștia...

— Și fără noi, tot vai de capul vostru, rînji Paraschiv Moromete.

Ilie Moromete, fratele mai mic al lui Paraschiv, rînjea și el și stătea răzimat de ușă cu tot trupul. Tot în același timp, clanța ușii se mișcă. Ilie Moromete se dădu la o parte, și omul de afară, fără să intre, băgă capul înlăuntru. Văzu femeia plîngînd, îl văzu pe Paraschiv îmbrăcîndu-se alene și se uită și-l văzu și pe Ilie, îmbrăcat de mult, dar care *aștepta*. Așteptarea aceasta o înțelese omul numaidecît și înțelese la fel tot ce se petrecea. *Știa* de mult că s-ar putea ca fiii lui să ajungă aici.

IV

Omul intră înlăuntru.

— Ce e, mă, cu voi? vorbi el cu glasul de toate zilele, chiar mai blînd.

— Ţi-am spus eu, îngînă femeia, sughiţînd. De mult ţi-am spus şi n-ai vrut să mă crezi. Ai ţipat la mine ca la o nebună. Uită-te acuma. Eram săracă, dar curată. Am fost o proastă. Cu glasul tău bun; că aşa şi aşa; cu averea ta, că ai s-o împarţi cu mine şi să-mi treci un loc de casă; erai om bun, dar *numai la ei* te-ai gîndit; numai pentru ei ai făcut avere, şi acuma mă dai pe uşă afară... că ţi-am slujit; ţi i-am crescut; i-am făcut mari; să sară pe urmă la mine... nu i-am spălat şi nininit destul şi nu mi-am mîncat destul viaţa cu ei... şi nu mi-e de mine... fata asta... că ea... săraca... vai de capul ei... cu cine o să se mărite... că cine s-o ia...

Femeia sughiţa şi plîngea întruna, ştergîndu-se la ochi cu basmaua, şi vorbea mereu, neoprită. Bărbatul ei *tăcea*, asculta cu fruntea în jos, *vinovat* parcă, lucru care o făcea pe femeie să plîngă şi mai tare. Fata îngălbenise la auzul celor spuse de maică-sa. Numai cei doi, văzîndu-l pe om tăcut şi cu fruntea plecată, se uitau nepăsători peste grinzile tavanului.

Omul se apropie de femeie şi o întrebă de astă dată şi mai blînd:

— Ce e, fa?

Femeia nu-i răspunse.

— Ce e, fa, n-auzi, ce eşti surdă? zise omul din nou.

Apoi o apucă de mînă şi aşteptă.

— Ţi-am spus, zise femeia, uitîndu-se la el.

În aceeaşi clipă, el ridică pumnul şi o izbi în cap cu toată puterea. Fata ţipă şi se repezi la el, dar omul o dădu la o parte ca pe-o muscă şi se uită iar la femeie, care se prăbuşise jos şi, ciudat, încetase să mai plîngă.

— Ce mi-ai spus? întrebă el liniştit şi o lovi din nou, şi pe urmă iar, întrebînd-o mereu şi lovind-o: Ce mi-ai spus? Ce mi-ai spus, fa? Ce mi-ai spus?...

După o vreme o lăsă acolo mototol şi se opri în mijlocul casei, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Apoi se uită pe geam şi, în treacăt, la cei doi şi porni spre uşă. Cu mîna pe clanţă, se întoarse şi spuse *liniştit*:

— Paraschive tată, vezi că trebuie să te duci la moară.

Acesta se uită la tatăl său și abia răspunse:

— O să mă duc.

Și se întoarse nepăsător, să-și caute căciula sub așternut.

— Ilie, zise omul iar, tu ce faci aici, ți-am spus să vii cu mine la glugi... Ce făceai aici?

— O să viu, răspunse băiatul, ca și cînd ar fi mai avut ceva de făcut acolo, în casă.

Acela deschise ușa și ieși, dar nu repede. Cei doi' nu băgau de seamă încetineala aceasta. Femeia se ridică și fugi iute afară, dar flăcăii nu pricepură și-și vedeau de treabă; cel mare se tot îmbrăca și celălalt îl aștepta.

Ușa se deschise iar, și omul se opri la fel lîngă ușă, cu mîinile la spate.

— Ce e cu voi astăzi, vorbi el mereu liniștit. Ce aveți?

— Ce s-avem? întrebă Paraschiv, fără să se uite.

— Ce aveți? zise omul, apropiindu-se de el.

— Cum, păi ce s-avem? răspunse Paraschiv, abia uitîndu-se la tatăl său, dar deodată fața i se schimonosi.

Omul desfăcu mîinile de la spate cu iuțeală, le ridică în sus, și un ciomag lung spintecă aerul. Paraschiv își duse coatele înainte, ferindu-și capul, dar lovitura îl trînti la pămînt.

— Ce aveți, Paraschive, tată, spune!

Flăcăul, jos, gîfîia de spaimă.

Omul ridică iar ciomagul și acum nu-l lovi o singură dată. Începu să-l piseze cu lovituri pe unde nimerea. Și întreba la fel, mereu:

— Ce aveți? Ce aveți? Astăzi! Ce aveți voi astăzi? Spune, tată, spune. Spune-mi mie, ce ai tu astăzi...

După o vreme, flăcăul începu să urle. Atunci, întețind loviturile, omul începu să spună altceva. Îl lovea și, după fiecare lovitură, spunea mereu:

— Taci!... Taci din gură! Nu urla! Taci!

Celălalt băiat tremura ca varga. Cînd omul se întoarse spre el, acesta, fără să fie lovit, deodată țipă:

— Aoleu!

— Ce e, Ilie? Ce ai?

Cînd începu să-l bată, flăcăul țipa ca în gură de șarpe. Omul îl lovea și întreba întruna cu același glas, la fel de *liniștit*, și se oprea după fiecare lovitură:

— Ce e, Ilie? Ce ai?

Într-un timp, ca sub apăsarea unui gînd turbure, începu să-l bată şi mai rău şi mai înteţit. Îl lovea o dată şi apoi se oprea, ca şi cînd ar fi vrut să-i lase timp să răspundă după cum întreba el.

— Ce e, Ilie?

Acela urla.

— Ce ai?

Şi-l lovea chibzuit, ca să-l întrebe pe urmă din nou.

— Am să vă bat pînă cînd o să-mi spuneţi ce aveţi astăzi, spuse obosit, după ce flăcăul căzuse jos şi nu mai putea nici să ţipe.

Omul se întoarse spre fată şi o măsură din ochi. Dar fata vorbi cu o hotărîre care-l opri.

— Tată, să nu dai în mine, că eu n-am făcut nimic.

— N-ai făcut nimic, urlă el, abia acum la sfîrşit, gîfîind. N-ai făcut nimic? Am să te bat, ca să ştii să nu faci, ţipă el mai departe, dar fără să se apropie de ea.

— Tată, să nu dai, răspunse fata la fel, curajoasă şi hotărîtă.

Omul tăcu un timp, se uită la cei doi care gemeau pe jos şi apoi strigă iar:

— Vă omor pe toţi, dacă mai aud vreodată că se mai întîmplă ceva.

— Tată, dar...

— Taci, urlă atît de tare omul, că şi cei doi de jos încetară să mai geamă. Vă omor, continuă el, mişcînd ciomagul în aer şi ameninţînd. V-am bătut eu vreodată? Te-am bătut eu pe tine, Paraschive şi Ilie? V-am bătut, mă? Că ţi-am dat o palmă acum doi ani şi ţie un bîci acum trei ani? Ce? V-aţi făcut mari şi v-arătaţi colţii ca dulăii? Ai, mă? Sînt eu om rău? Paraschive? Ce, sînteţi babe d-alea care stau la marginea şanţului şi scîrmă cu băţu-n ţărînă? Cu mine şi cu *ea* aţi crescut. Ce? Începe neamul Moromeţilor să vă împungă cu coarnele? Păi, fire-ai al dracului mamă-ta care te-a crescut! Cine e vinovat că nu-ţi place? mumă-ta care te-a crescut! Cine e vinovat că nu-ţi place? Ea *nu poate* să fie, asta s-o ştii de la mine, cît ai să fii. Or fi altele, dar nu ea. Şi atunci, cum? Cum? Cum, mă, să vii tu ca o muiere, ca o fleandură şi să-mi spui mie că nu. Că acum te omor. Ea poate să fie vinovată, dar fată de voi niciodată. Dacă eu sînt vinovat, atunci să vii şi să-mi

spui: „Bă, de ce ne-ai luat mamă vitregă? De ce ne-ai adus-o pe cap? Nu ne place de ea." Atunci stăm de vorbă. Pentru asta m-am pregătit de mult. D-aia am muncit, ca să pot acuma să vă spui: „Îmi cereți mie socoteală? Bine! Să vedeți, purcelușilor, uitați-vă la socoteală. Una v-am plătit-o acuma. Cu asta am terminat. Să vedem astălaltă. De ce am trăit așa? Paraschive, Ilie?... Vă răspund: așa am făcut, nu se mai poate schimba. Uite, tu Paraschive și tu Ilie, na ție atîta avere, na ție încă atîta, și plecați, dacă nu vă place cum am făcut..."

Omul se opri din vorbit, gîfîind. Vorbise rar, din cînd în cînd strigînd tare și răgușit. După o vreme vorbi iar, cu glasul schimbat, moale, dar cu urme de mînie și apăsare:

— Sculați în sus.

Cei doi se sculară, și omul se uită adînc la ei, în ochii fiecăruia.

Paraschiv era mohorît, cu ochii tulburi și fruntea încrețită. Celălalt tremura încă, ștergîndu-și lacrimile de pe obraz.

V

Omul începu să se plimbe în sus și în jos, mușcîndu-și buzele. Înțelesese care din cei doi era cu el. Suferea. Deodată auzi un glas stins, care îi atinse inima ca un fier înroșit:

— Tată, iartă-mă, vorbise cel mic, Ilie Moromete.

Omul îl privi în ochi, și limpezimea lor îl făcu să lase capul în jos. „L-am bătut prea rău, gîndi el, și pe ăstalant l-am bătut degeaba. Ăsta pleacă." Simți un fel de sfîrșeală și amărăciune rea cum i se suie încet prin piept. Deodată, toată mînia îi pieri, și vorbele îi pierîră din minte. Rămase mai departe nemișcat, multă vreme. Paraschiv îl privea mai mohorît și, din cînd în cînd, ochii îi străluceau de neînțelegere și ură.

Într-un timp, omul se mișcă și se uită la cel mai mic.

— Du-te în grădină, Ilie, și vezi că sînt două glugi acolo, în fund, desfăcute. Leagă-le. Pe urmă înhamă caii și du-te la moară. O să-ți ajute mamă-ta să încarci boabele. Pe urmă, vezi ce mai e...

Flăcăul își puse căciula în cap și ieși. Omul se întoarse spre Paraschiv, se uită cîtva timp la el și-i spuse și acestuia, cu același glas, dar mai lipsit de nădejde, ca și cînd despre cele spuse nu se mai putea face nimic.

— ...și tu, Paraschive, află de la mine că sînt aproape bătrîn și nu-ți place să muncești, și eu nu știu, nu-ți spun, dar bine n-o să fie din ce-ai să faci. Eu n-am să-ți mai fac nimic. Dacă tu așa mă vezi pe mine, aia e, cum ți-am spus... Ai să pleci? Să faci altceva? Nu știu ce-ai să faci tu, dar eu nu-ți mai spun nimic de-acuma încolo. Poți să ajungi tu, pe-acolo pe unde ai să te duci, împărat, înțelegi? Pentru mine n-o să însemne nici cît e negru sub unghie...

Omul tăcu, vru să-i mai spună ceva, așteptă. Dar Paraschiv, neschimbat, nu răspunse nimic. Își privi tatăl cu îndrăzneală, mușcîndu-și adînc buza de jos, se învîrti în loc și ieși afară spre șosea.

În dreptul casei, pe podișcă, el se mai opri, căută în chimir ceva, dibuind și numărînd parcă bani. Apoi plecă. La prînz îl așteptară la masă, dar el nu veni nici la prînz și nici seara. Abia tîrziu, după miezul nopții, bătu în ușă; cînd femeia îi deschise și îi văzu ochii sticloși, la început încremeni, privindu-l cu spaimă. Apoi înțelese că întîmplarea de astăzi nu se sfîrșise. Paraschiv Moromete o privi de sus, ca pe-o ginganie, și ea se feri și uitîndu-se în urma lui, își dădu seama că nu-l cunoaște; își aduse atunci aminte că omul ei nu era în casă — ieșise să se mai uite la oi — și rămase lîngă ușă, înmărmurită de groază.

POVESTEA UNEI CĂLĂTORII

I

Întîlnirea celor doi fraţi cu bătrînul Moromete avusese un sfîrşit neaşteptat. Achim şi Paraschiv Moromete se ridicaseră de pe pat şi plecaseră ameninţînd. În clipa cînd ieseau din curte, bătrînul deschisese fereastra dinspre drum şi strigase în urma lor, scuipînd printre cercevele:

— Să vă întoarceţi cînd mi-oi vedea eu ceafa! Aţi crezut că de dragul vostru am strîns şi mi-am făcut! Am să vînd pînă la o palmă...

— Avem să vedem noi, bătrîne, a răspuns Paraschiv, trîntind poarta. Noi am venit... am crezut că înţelegi omeneşte... Acum am terminat. Du-te şi vinde şi o să vedem noi!

— Ia stai puţin, a strigat atunci Achim, apucîndu-l pe celălalt de braţ şi întorcîndu-se cu faţa spre geamul prin care Ilie Moromete scuipase în urma lor.

Paraschiv, surprins, s-a oprit şi el şi s-a uitat intrigat la fratele său.

— Ce este? întrebă el.

Achim Moromete, fără să-i răspundă, îi lăsă braţul şi se întoarse îndărăt, intrînd din nou în curte. El se opri în faţa casei, lîngă prispă, gîndind la repezeală dacă trebuie sau nu să mai intre înlăuntru. Ilie Moromete, însă, îl văzuse şi ieşise ameninţător în prag.

— Ascultă, tată, zise Achim încet. Să-ţi mai spun şi altceva. Mi se pare că ai uitat prea repede... Ştii la ce mă gîndesc? Că poate n-ai să faci ce spui şi... mi-ar părea rău. Să nu crezi că mint. Du-te şi vinde. Am venit din Bucureşti

pentru alte socoteli, nu te speria degeaba. Ne-am descurcat noi zece ani și fără pămîntul tău. Crezi că de acum înainte?... Ei, asta am vrut să-ți mai spun.

Achim Moromete își măsură tatăl de sus pînă jos, aruncîndu-i o privire ascuțită, se întoarse în loc și se grăbi spre Paraschiv, care îl aștepta intrigat.

— Ce i-ai spus? întrebă el, mormăind, neînțelegînd ce putea să mai spună Achim după două zile de certuri și amenințări care răscoliseră tot satul.

— Știi ce? zise Achim, mulțumit. Mi-ar părea rău să nu vîndă. Ascultă aici. Acum trei ani, cînd a plecat Nilă pe front, s-a întîmplat ceva despre care pe bătrîn nu-l taie capul. Nilă, săracul, parcă a știut că n-are să se mai întoarcă și a avut grijă cu o săptămînă înainte să se însoare. Adică să se cunune cu fata aia cu care trăia. Nici tu și nici tata nu știți că avea un copil de cinci luni... Abia acum mi-am adus aminte de asta. Copilul trăiește și are dreptul la douăzeci de pogoane de pămînt. Pînă la douăzeci și unu de ani, mama lui, Veta, poate munci și strînge de pe dreptul copilului, de pe douăzeci de pogoane...

— Și i-ai spus bătrînului? îngînă Paraschiv, uimit de prostia celuilalt.

Achim Moromete rînji și nu răspunse decît tîrziu, hotărînd altceva.

— E ceasul douăsprezece și jumătate. La două fără un sfert e o cursă spre Pitești. Am plecat! Lasă-l să vîndă...

— Ești nebun, unde te duci? Tocmai acuma? zise Paraschiv, neînțelegînd.

— Mă duc la Veta. Proasta nici nu știe... De doi ani de zile, de cînd ar fi putut să vie aici și să... Eu i-am spus lui Nilă, dacă mai ți-aduci aminte: „Las-o, mă, dracului de fată și lucrează cu mine...” N-a vrut... Ei, ce să mai pierdem timpul! Eu mă duc la gară. Lasă-l să vîndă, pe tata!...

— Ia stai puțin, zise Paraschiv. Ce vreai să faci?

— Ai să vezi mai pe urmă. Cred că mîine mă și întorc... După ce a plecat Nilă pe front, m-am dus într-o zi pe la Veta. Primisem o scrisoare de la Nilă și mă ruga s-o ajut, să-i dau ceva parale. N-am găsit-o, plecase la țară, dacă mai ți-aduci aminte. în Vaideci, de unde spunea că este... Așa are să se întîmple, Paraschive, mai spuse Achim, uitîndu-se la ceas și oprindu-se în mijlocul drumului. Eu

mă duc pe jos la gară. Ţi-am spus mîine cred că mă şi întorc. La revedere!

Achim coti pe o uliţă care ieşea afară din sat, spre cîmpie, şi fără să mai spună vreun cuvînt, îl lăsă pe fratele său buimăcit în mijlocul şoselei.

„Ce-o fi vrînd să facă? se întrebă Paraschiv, bănuitor. Se duce la Veta! Pentru ce? Pierdere de timp." Plecarea aceasta i se părea fără folos. „Bătrînul are să vîndă, şi ce are să se întîmple cu Veta? Ce poate să-i facă? Să-l dea în judecată?"

Paraschiv Moromete o luă încet spre casa Mariei Moromete, sora tatălui lor, încercînd să-şi dea seama ce poate ieşi în urma plecării pripite a lui Achim.

Întorşi de două zile din Bucureşti, fraţii Moromete încercau să oprească înstrăinarea averii familiei, pe care bătrînul Moromete vroia s-o fărîmiţeze într-o afacere încîlcită cu cineva din comună. Cu zece ani în urmă, cei trei copii dintîi ai lui Ilie Moromete plecaseră de acasă în urma unor certuri nesfîrşite, cărora tatăl lor le pusese capăt printr-o bătaie cruntă, împărţită fiecăruia fără milă. Ilie Moromete vroia să-şi treacă pe numele lui copiii din a doua căsătorie, ceea ce însemna că cei trei, Paraschiv, Nilă şi Achim, vor trebui să împartă moştenirea şi cu fraţii vitregi.

Pe vremea aceea, tatăl lor nu era bogat. Plecarea fiilor l-a îndîrjit. Cîţiva ani mai tîrziu, o întîmplare neaşteptată a schimbat viaţa familiei. Nevasta lui Ilie Moromete moşteni de pe urma unui frate fără urmaşi casa, cîteva pogoane de vie şi un pogon de pădure într-o comună învecinată.

Ilie Moromete luă în mînă aceste locuri şi, în scurt timp, averea lui crescu repede. Cu toate că el vînduse această moştenire, care era de drept a copiilor femeii sale, el nici după aceea nu se cunună şi nu-şi trecu fiii pe numele lui. Creşterea aceasta a averii îi uimi pe cei trei din Bucureşti, care — în afară de cel mijlociu, Nilă, dispărut pe front în timpul războiului — reuşiseră şi ei să se descurce repede. Paraschiv avea acum, undeva, pe Şoseaua Pantelimon, colţ cu Şoseaua Iancului, un „Consum alimentar"; cît despre Achim, el înţelesese mai adînc viaţa oraşului, pentru că el nu se oprise *să vîndă iaurt*, cum spunea el în batjocură despre fratele său mai mare.

Hotărîrea bătrînului îi adusese în sat după zece ani de lipsă. Ilie Moromete se încăieră cu ei chiar din prima zi, îndîrjit de apariţia lor, care îi încurca planurile.

Plecarea bruscă a lui Achim i se părea fratelui său fără rost. El nu înţelegea pentru ce e nevoie s-o aducă şi pe soţia lui Nilă în această afacere. Veta Moromete nu se poate să fi uitat ziua cînd ea se măritase cu Nilă. Întîmplarea aceea o ţineau minte amîndoi.

II

Cu toate acestea, Achim Moromete, care nu gîndea la fel, plecase din sat, luase trenul la ora 2 după-amiază şi, după cîteva ceasuri, ajunsese în Piteşti. El coborî apoi în gară şi căută o cursă spre satul unde o ştia pe soţia fratelui său. Aşteaptă două ceasuri şi, cînd maşina veni, se urcă în ea şi, după cinci ceasuri de drum, ajunse într-o comună învecinată cu aceea a cumnatei sale, unde trebui să coboare şi s-o ia pe jos încă vreo şase kilometri.

Cînd a intrat în Vaideci, era acum aproape miezul nopţii şi drumul satului pustiu şi întunecos. Era un sat de munte, cu casele împrăştiate la mare depărtare una de alta. Achim Moromete bătu în poarta primei case care i se păru mai luminată şi, cînd cineva veni să-i deschidă, gîndindu-se acum de cine va trebui să întrebe, îşi aminti că numele de fată al Vetei era Bododea, iar tatăl ei, găzar, un om care umbla prin sate cu butoiul.

— Vreau să întreb unde stă cumnata mea, Veta Moromete, a lui Bododea, găzarul, spuse el omului care îi deschisese şi care se uita la el întrigat, după ce îi dădu bună seara şi se rugă să-l ierte dacă l-a sculat din somn.

— Veta Moromete, a lui Bododea Găzarul?! se miră omul, vorbind rar şi încet. Cumnata dumitale? Dar cine eşti dumneata?

— Sînt cumnat cu ea, răspunse Achim, socotind că ajunge atît.

Omul începu să rîdă, scărpinîndu-se la spate.

— Ascultă, zise Achim, neliniştit. Ştii sau nu ştii?

— Bododea Găzarul?! se miră iar omul. Ia stai niţel!

El se întoarse din poartă, intră în casă, şi Achim îl auzi vorbind multă vreme cu cineva.

„Ai dracului de toromaci, murmură Achim, nerăbdător. Aici s-a răsturnat carul cu proști! Nici nu se cunosc între ei..."

Omul se întoarse la poartă, dar acum nu era singur. O femeie venea în urma lui. Amîndoi se apropiară misterioși, și femeia își vîri nasul în fața lui.

— Bododea Găzarul nu e nimeni la noi în sat, spuse omul.

— Care e porecla, întrebă și femeia. Poate nu-i zice așa!

— E unul Bododea, care are o fată, Veta. Veta s-a măritat la București cu fratele meu, Nilă Moromete. Tatăl ei e găzar, umblă cu butoiul cu gaz și păcură prin sate. Eu sînt cumnatul ei, fratele lui bărbat-său.

— Ei, știu de, făcu femeia. Păi nu-l cheamă Găzarul, spuse ea tare, ducîndu-și mîna la frunte, a mirare. Ei, stai, stai! E Vasile Joacă, nu-l cheamă Găzarul! Veta! Așa!... Are copil mic!...

— Cum, strigă și Achim, nu-l cheamă Bododea? Spui că are copil?

— Aia e, zise femeia, sigură pe ea. Are copil mic. Bododea îl mai cheamă pe tat-său? se întoarse ea spre bărbat.

— Mi se pare că așa îl cheamă, răspunse omul. Vasile Bododea, care are o fată... Da, așa îl cheamă!

— Are copil mic! Ala e, zise iar femeia.

— Nu e de pe-aici, spuse omul, apropiindu-se mai mult de Achim. Noi îi spunem Vasile Joacă, e olteam, odată la nuntă... nunta lui...

— Ei, unde stă, întrebă Achim ostenit, văzînd că cei doi nu se grăbesc deloc să se culce.

Tot atît de fără grabă, omul și femeia îi spuse că Vasile Joacă stă lîngă un pod. Casa lui e chiar în dreptul podului, la dreapta, cum mergi în sus.

Achim Moromete plecă și, după ce merse un timp, auzi un glas din urmă strigîndu-l. El se întoarse și-i văzu pe cei doi că stăteau tot în poartă și se pare că se uitau după el.

— Lîngă pod! Nu e departe. Ține drumul drept... auzi el vorbele femeii.

Achim grăbi pasul și nu răspunse nimic. „Ăștia ori n-au treabă, ori sînt eu nebun", își spuse el, neliniștit deodată de tăcerea nopții. El merse multă vreme pe șoseaua bine

pietruită, uitîndu-se tot timpul în jurul său să nu treacă de pod fără să bage de seamă. Într-un timp, părîndu-i-se că a mers prea mult, se opri pe loc, și neliniștea de la început îi crescu. Aprinse un chibrit și se uită la ceas. Mai mult de o oră de cînd intrase în sat și întrebase de Veta, și podul nu se vedea nicăieri. Furios, se întoarse înapoi, uitîndu-se de astă dată numai spre marginea dreaptă a șoselei, așa cum îi spuseseră omul și femeia. Fiindcă trecu iarăși multă vreme de mers și podul tot nu se vedea, se hotărî să se întoarcă iar înainte și să meargă mereu pînă va ieși din sat. Liniștit puțin, porni acum mai încet, spunîndu-și că nu face nimic dacă se întîlnește cu Veta un ceas mai tîrziu. Abia după încă o jumătate de ceas văzu într-adevăr spre marginea drumului capul unui tub de beton care intra într-o albie subțire a unui pîrîu fără apă. *Lîngă pod* însă, nici o casă. Alături de drum se așternea o vîlcea într-o parte și alta a pîrîului, și Achim, răsuflînd greu, după ce se uită scormonind cu ochii de-a lungul pîlcurilor de sălcii ce umpleau locul de jur împrejur, se opri zăpăcit, nemaiștiind ce să facă. Abia tîrziu ghici în depărtare, pe un dîmb înalt și pustiu, forma întunecată a unui bordei.

El porni într-acolo, ferindu-se să nu dea în gropile pietroase care umpleau vîlceaua, și cînd ajunse sus, picioarele îi tremurau de oboseală. Casa, împrejmuită cu o ulucă veche și aproape putrezită, zăcea în întuneric, fără lumină. Achim Moromete rupse un băț gros dintr-o salcie, să se apere de vreun cîine, și vru să intre în curte, dar se răzgîndi, bănuind că Veta e singură și e mai bine să bată în poartă, să n-o sperie. Așa și făcu, dar trecu iarăși multă vreme, și nimeni nu răspunse. În cele din urmă, pierzîndu-și răbdarea, Achim intră în curte, se apropie de geamul casei, urcîndu-se pe o prispă pipernicită, și bătu ușor în el cu vîrful bățului.

— Veto, strigă el, deschide. Eu sînt Achim Moromete.

Nu se simțea nimic. Bătu din nou, tare, dar nici de data aceasta nu se arătă vreun semn că cineva locuiește casa. Achim se sperie puțin, ieși cam repede din curte și, ajuns afară, se aplecă jos, căută un pietroi și începu să izbească în poartă cu toată puterea. În depărtare, cîțiva cîini îi răspunseră prin lătrături stinse. Casa rămînea mai departe în întuneric. Omul se uită în urmă, se mai plimbă

un timp, mai bătu de cîteva ori, pînă ce își dădu seama că Veta — dacă stă acolo — nu este acasă. Mirosea a pustiu. Obosit, o luă înapoi pe vîlcea, hotărît să aștepte dimineața. Se uită la ceas. Arăta 2. Mergînd și ferindu-se de gropi, se gîndi să încerce undeva în sat să ceară găzduire, dar numaidecît părăsi dorința, aducîndu-și aminte de omul la care întrebase de casa Vetei. „Cine știe ce dracu se mai întîmplă, gîndi el. Mai bine dorm aici, în vîlceaua asta."

Achim Moromete oftă, se opri cîteva clipe, alegînd un loc cu frunze mai multe, se întinse la pămînt, se dezbrăcă de haină, îi îndoi mîneca să-i țină cald sub coaste și se ghemui alături de un tufiș uscat, cu gîndul să adoarmă numaidecît și să uite întîmplarea. Întinse capul pe cot și închise pleoapele. La început era gata să adoarmă, dar după cîtva timp, în loc ca somnul să vie, omul începu să simtă ceva neobișnuit: crîmpeie de întîmplări și mai ales glasuri cunoscute îi vorbeau în urechi ca de pe altă lume. Un ce asemeni unei gîngănii ce și-ar fi avut culcușul în inima lui porni să se frămînte încet, și frămîntarea crescu, apăsîndu-i pieptul, amețindu-l, trezindu-l din toropeală și alungîndu-i oboseala. „Banii n-au miros, lasă că e bine: fiecare dintre noi cu daravelile noastre. Dacă ți-aș fi cerut brînză, nu ți-aș fi mai dat-o îndărăt, cu toate că lumea zice *invers*. Ia-ți banii !..."

Achim Moromete deschise încet ochii și se frămîntă pe pămînt. „Nilă ! Ei, Nilă !" își spuse Achim, gîndindu-se că așa cum stă el acum la fel o fi putrezit fratele său, pe undeva, pe întinderea stepei ruseşti. Cuvintele dinainte i le spusese Nilă, odată, cînd îi înapoia un împrumut. Deodată îl fulgeră prin minte că o fiară sălbatică ar putea să dea peste el și să-l mănînce. Sări în sus înfiorat; vru să se ridice și să plece, dar în aceiași clipă se liniști și se culcă iarăși. „Vara nu sînt dihănii, și aici, chiar dacă e luncă, e aproape de sat", se liniști el. Omul încercă din nou să adoarmă, dar gîndul la fratele său nu-l slăbea. Abia acum, după doi ani, își dădea seama că, într-adevăr, Nilă nu mai este. Pricepea bine că fratele său nu va mai fi nicicînd, deloc, pentru veșnicie, și această pricepere îi umplea sufletul de spaimă. Rămase cu fața în sus, privind cerul, și încetul cu încetul se liniști. Noaptea era caldă și senină, și prin aer bîzîiau subțire țînțarii. Uitîndu-se mereu peste ce-

rul plin de stele, uită de soarta fratelui și i se topiră în minte și întîmplările din urmă, cu tatăl său. Setea lui de a nu scăpa averea pentru care se sfîșiaseră, el și cu ceilalți, de atîția ani, i se topi și ea, pierindu-i din gînduri. Achim se întoarse într-o parte, gemu greu și închise ochii, adormind bușteau.

III

Comuna Vaideci era așezată pe o vale adîncă, între două dealuri care se asemănau atît de mult între ele, că de cele mai multe ori, străinii care treceau pe-aici, la ieșirea din sat, rătăceau drumul din cauza lor și se întorceau zăpăciți înapoi, să-i întrebe pe oameni.

Cînd se deșteptă dimineața sub tufișul unde adormise peste noapte, Achim Moromete sări în sus buimăcit, cîtva timp nefiind în stare să-și dea seama unde se află. Asemănarea dealurilor îl ului și mai mult. Casa Vetei, la lumina zilei, îi era necunoscută. Abia cînd zări micul pod, cu tubul lui alb de beton, își aduse aminte pentru ce petrecuse noaptea în luncă. Se frecă la ochi, își aranjă cămașa și-și trase haina pe umeri, uitîndu-se puțin îngrijorat în toate părțile: se temea să nu-l fi văzut cineva și să-l creadă nebun sau fugit din pușcărie. Nu se auzea și nici nu se vedea nimeni. Numai glasuri amorțite de cîine răzbăteau îndepărtat.

Achim Moromete ieși la șosea cu gîndul să întrebe la prima casă dacă o cunoaște cineva pe Veta, unde stă, dacă stă în casa de lîngă pod, unde este plecată și pentru cît timp.

Fiindcă era prea de dimineață, se hotărî să mai aștepte. Uitase de spaima pe care o simțise înainte de a adormi și toată întîmplarea o trimise înapoi tatălui său, din cauza căruia trebuise să facă această călătorie. Gîndul la bătrîn îi întunecă pe neașteptate și, ca să se liniștească, începu să se plimbe aprig în sus și în jos, trosnind la fiecare pas pietrișul aspru al șoselei și uitîndu-se neîncetat la ceasul de la mînă, cu toate că știa bine că e zadarnic să se uite mereu la el: aici la țară, oamenii nu dorm și nu trăiesc după ceas.

Achim Moromete era un om căruia îi plăcea să-și amintească totdeauna că e și el de la țară, numai pentru a se

bucura că acum nu mai este. Ceasul de la mină nu incetase de atîția ani, să-i facă plăcere, tocmai pentru acest lucru. De asemenea și hainele de pe el, cravata și chiar ciorapii. Nu numai despre faptul că nu mai este țăran îi plăcea să-și amintească, la fel de încîntat era și atunci cînd cineva aducea vorba despre viața din București, la începuturile ei. Am spus că Achim se descurcase la fel de repede ca și fratele său mai mare, Paraschiv. Nu se oprise însă ca acesta, la un „Consum". După ce înțelesese că trebuie să-și lase cît mai curînd, acolo de unde plecase, obiceiurile și felul de a vorbi, Achim Moromete, în scurtă vreme, a priceput mai bine și mai adînc decît frații săi, viața orașului. El n-a stat decît doi ani ca ucenic la un mare magazin de încălțăminte. În al treilea an a ajuns vînzător, iar în celălalt an, director al magazinului, lucru care-i uimise la culme nu numai pe frați, dar și pe aceia care îl angajaseră. În acest post a rămas pînă astăzi, dar viața omului s-a schimbat totuși neîntrerupt. Pe vremea cînd făcuse „primul pas" în afaceri, a trăit cîteva zile de chin. Cuvîntul *afacere* îl speria. Acest început venise la cîteva luni după ce patronul îl numise șef peste vînzătorii magazinului.

— Dopuri de plută! Cine dracu' își poate închipui că poți să faci bani cu ele?

Cel care îi vorbea era un vînzător nou angajat, care îi dădea tîrcoale.

— De ce nu încerci singur? întrebase Achim, bănuitor.

— Pentru că n-am bani, a răspuns omul. Îmi trebuie leafa mea pe cîteva luni. Dopuri de plută!... Gîndește-te și dumneata, a continuat vînzătorul. Trebuie sau nu trebuie să astupi sticlele? Și dacă le dai mai ieftin ca fabrica, le vinzi sau nu le vinzi?

— Bine, dar de unde le iei? a întrebat Achim, surprins și mereu bănuitor.

— Tot de la fabrică, a spus acela, rîzînd.

Atît i-a trebuit lui Achim Moromete. Să cunoască și să-și dea seama de felul în care merg unele lucruri. De aceea, a doua „afacere" a făcut-o singur. Cîteva nopți a dormit neliniștit. Avea nevoie de o sumă destul de mare și, pentru ca s-o aibă, a semnat o poliță și l-a rugat pe patron să-l gireze. Patronul l-a girat, făcîndu-i să înțeleagă că po-

lița va veni apoi în mîinile lui, și el, patronul, nu se va mulțumi doar să nu-i mai plătească mulți ani salariul. Achim Moromete nu se gîndea deloc la postul lui de director. Deși nu fusese închis nici o noapte, cuvîntul *pușcărie* îl îngrozea. Totuși, lucrurile erau limpezi. La Constanța, peste cîteva zile, vor sosi lămîi. Acolo, la descărcare, într-un anumit fel, se puteau cumpăra aceste lămîi pe loc, fără nici un fel de hîrtie. Era limpede ca lumina zilei. În București, nimeni nu se gîndea că prețul unei singure bucăți înseamnă de zece ori cîștig.

După această afacere, Achim Moromete s-a întîlnit cu Paraschiv, care, văzîndu-l atît de schimbat la îmbrăcăminte, — și chiar altfel —, a încercat să-l descoasă:

— Ce leafă ai, mă, acolo? De unde te-ai îmbrăcat așa? Ce faci!!!?

— Ce fac? a întrebat Achim, scurt. Crezi că vînd iaurt, ca tine?

— ...!!!

— Bani! a continuat Achim, rupînd cuvîntul *bani*, cu buzele închise și călcînd măreț pe trotuar.

— Cum bani, de unde, din leafă? Cîtă leafă?!...

— Bani! Fac bani!

— Faci draci, a mormăit Paraschiv în zeflemea.

Fiindcă Achim nu s-a sinchisit de zeflemeaua fratelui și nici n-a căutat să-i dovedească contrariul, acest lucru a trezit invidia în Paraschiv,

— Păi dă-mi și mie, a cerut el timid, fără voie.

— Îți dau, i-a răspuns Achim ca mai înainte, scurt și apăsat, cu un glas care de pe acum, fără să le rostească, punea condiții viitoare.

Achim Moromete a făcut după aceea alte afaceri, datorită cărora a putut să scape și de armată și de front. Cu toate acestea, mai ales acum, după război, el își dădea seama că atîta timp cît are să rămînă într-un magazin oarecare, chiar și director, niciodată n-o să poată face avere. Înțelegea că pentru asta nu ajunge să faci azi o afacere și peste cinci luni, alta: afacerile trebuie să se țină lanț, să curgă una din alta. Știrea că tatăl său vrea să vîndă averea îl înfuriase, mai ales că în ultimul timp, mirosind bine oamenii, se hotărîse să-și dea demisia din postul lui și să deschidă singur, undeva, un mare magazin alimentar. Pentru capital vroia să se însoare și să-și vîndă partea lui de

treizeci de pogoane, cît socotea că i se cuvine de la tatăl său. Dîrzenia bătrînului nu-l îngrijora.

Plimbîndu-se pe şoseaua din Vaideci, se liniştise şi se gîndea acum la întîlnirea cu Veta. Era mulţumit că nu-i spusese lui Paraschiv ce anume vroia el de la cumnata lor.

„Proastă trebuie să fie femeia asta", îşi spuse el, uitîndu-se pentru ultima oară la ceas şi pornind agale spre una din casele apropiate. Satul se trezise şi, de pe undeva, răzbătea în liniştea dimineţii glasul singuratic al unui om. În curtea în faţa căreia se oprise Achim, un copil de nouă sau zece ani mătura bătătura.

— Hei, zise Achim tare, făcînd un semn cu degetul.

Copilul a lăsat tîrnul şi a rămas nemişcat. Văzînd semnul străinului, se codi cîteva clipe, apoi se apropie de poartă.

— Tu o cunoşti pe Veta lui Vasile Joacă? a întrebat Achim încet, nevoind să-l audă părinţii copilului. Are un copil mic, adăugă el, aducîndu-şi aminte că, în seara trecută, femeia care îl îndreptase spre pod o cunoştea pe Veta, pentru că avea un copil mic.

Băiatul nu răspunse şi nici nu păru că se gîndeşte să spună ceva. El deschise poarta, ieşi în drum şi se uită la Achim într-un fel anumit. Omul nu înţelegea.

— Hai să vă arăt, spuse băiatul, făcîndu-i semn cu capul.

— Ştiu că stă acolo, zise Achim, pricepînd.

— Ştiţi? întrebă copilul, nedumerit şi mirat.

— Da, dar nu e acasă! Nu e nimeni acolo, zise iar Achim.

— Păi atunci unde e? întrebă din nou băiatul, cu mirare.

— Ia vezi, poate ştie mamă-ta, se hotărî Achim. Vrei să te duci s-o întrebi?

Băiatul s-a întors în curte şi după un timp a revenit, spre surprinderea omului de la poartă, singur.

— Mama spune că Veta e plecată de astă-primăvară în Vlădoieni, la nişte rude.

— Unde e Vlădoienii ăştia? întrebă Achim îngrijorat.

— În sus, spre Cîmpulung, ce, nu ştii? răspunse băiatul. Trece maşina de la Grinţeni, într-un ceas ajungi acolo.

Grinteni era tocmai comuna în care Achim trebuise să se dea jos spre Vaideci. Achim Moromete se îndepărtă încruntat. Știa că mașina spre acești Vlădoieni trece tocmai seara. Nu vroia să piardă atîta vreme și se gîndea cum ar putea s-o întîlnească mai curînd pe cumnată.

— De-acolo, din Vlădoieni, cînd vine cursa? întrebă el iar, gîndindu-se la ceva.

—.Mi se pare că pe la prînz. Stai să-l întreb pe tata, că el știe, răspunse băiatul, fugind în curte.

— Pe la prînz trece prin Grinteni, spuse tare un glas din casă, și Achim văzu un cap de om ieșind pe fereastra deschisă.

— Bună dimineața, zise Achim omului. Nu știu cum să mă întîlnesc mai repede cu Veta, care stă aici, lîngă pod. Băiatul spune că e plecată de astă-primăvară în Vlădoieni. La cine stă ea acolo? Eu sînt cumnatul ei.

— Păi la niște rude, așa mi-a spus, se auzi atunci un alt glas de femeie. A plecat înainte de Moși și mi-a spus că se întoarce. Mi-a lăsat și cheia de-acasă. Zicea că stă cîteva zile, dar a trecut o lună, și tot nu s-a întors. Mi-a trimis pe urmă o scrisoare. Unde e scrisoarea aia, Dadine, mai spuse femeia, uitîndu-se de pe prispă la omul din geam. Apoi vorbi mai departe, fără să aștepte răspunsul bărbatului: Îmi spunea că a găsit acolo de lucru și are să stea mai multă vreme... Păi de, dacă vreai s-o vezi, eu știu?! N-ai decît să iei cursa de la Grinteni și să te duci acolo, sfîrși femeia.

— Și la cine să mă duc? întrebă Achim, îngrijorat mereu că femeia nu cunoaște cine sînt rudele Vetei.

— Eu zic că o știe lumea acolo, că stă de mult... Ei, și pe urmă, ce, e un sat mic!... A nimerit el orbul...

— E departe primăria? îi luă Achim vorba din gură. Vreau s-o chem la telefon de-aici, spuse el.

Femeia încreți fruntea plină de mirare.

— De! Eu știu?! O fi!

— Cum, zise Achim, nemaiînțelegînd nimic. Nu știi dacă primăria e departe sau nu, de aici?!

— Primăria?! A! Primăria! răspunse femeia. Ziceam că de telefon întrebi, de! Cum să nu știu. Drept înainte. Ai să vezi că are o curte mare, cu monument. Cît vezi monumentul acolo e...

IV

Omul porni grăbit, uitîndu-se din mers la ceasul de mînă. Vroia ca Veta să prindă cursa de prînz chiar astăzi şi să se întoarcă la Vaideci. A ajuns la primărie şi a intrat în curte cu paşi mari. Şi aici, de astă dată, un bărbat măturа curtea cu un tîrn uriaş de nuiele.

— E cineva aici? întrebă Achim grăbit, fără să se oprească şi fără să dea bună dimineaţa.

Omul s-a ridicat de mijloc şi, cînd l-a văzut, a dus repede mîna la pălărie:

— Să trăiţi! Da, a venit domnul secretar ăl mic. Poftiţi! a răspuns el, lăsînd tîrnul şi luînd-o înaintea lui Achim, să-l conducă.

Au intrat amîndoi într-un coridor mic, cu pereţii încărcaţi de afişe şi ordonanţe, şi omul s-a îndreptat spre una din uşi pe care scria „*secretarul*".

— Poftiţi, a spus din nou omul care îl conducea pe Achim, deschizînd uşa şi arătîndu-i cu mîna un tînăr care stătea la o masă şi scîrţîia cu peniţa pe un maldăr de hîrtii. Vorbiţi cu dînsul... Dînsul e...

— Dragă, uite ce este. Bună dimineaţa! Vreau să vorbesc cu cineva din Vlădoieni la telefon. Sînt din Bucureşti, am treabă pe-aici. Eşti drăguţ să ceri legătura? a vorbit Achim repede, ştergîndu-şi fruntea.

Ajutorul secretarului, un ţăran tînăr de vreo şaptesprezece ani, se ridică de la masă şi răspunse zîmbind, puţin bîlbîit:

— Da... sigur! Cum să nu! Imediat! Liniile sînt libere dimineaţa. Cu cine vreţi să vorbiţi din Vlădoieni?

— Cu o cumnată a mea, Veta Moromete. Ea e de-aici din Vaideci, cred că o cunoşti...

— Nu, n-o cunosc, a răspuns tînărul, mergînd spre telefon, trăgînd şi înfigînd fişele cu dibăcie. Am fost şi eu în Bucureşti pînă acum cîteva luni... am stat acolo vreo patru ani... acuma am plecat... nu mai e de trăit...

— Pe unde-ai stat? întrebă Achim, ca să spună ceva.

Telefonistul nu răspunse, pentru că aparatul începuse să tîrîie. Achim Moromete se aşeză pe un scaun, neliniştit că poate Veta nu va fi fiind cunoscută acolo unde se află şi va trebui să piardă prea mult timp şi să se ducă după ea.

— S-a făcut, spuse după un timp tînărul, printre apelurile pe care le făcea pentru legătură. Da, merge repede. Ei, oficiule! Cine e la aparat? O convorbire extraurgentă. Da, da! Bine! Şapte şi zece. Bine! Să trăieşti! Eu te-am aşteptat, de ce n-ai vrut să vii! Bine, te servesc, dragă, şi să ştii că îmi pare rău; dă-l dracului, fă-i un raport şi înaintează-l dirigintelui. Dau şi eu o declaraţie! Parcă numai o dată mi-a dat mie?!... Ba un pachet de tutun, ba un timbru, mereu cîte ceva lipsă... Vine şi numără, le încurcă... pe urmă eu plătesc ca fraierul... Păi vezi? Fă-i un... Da, sigur! Trimite şi te servesc...

— Ei, făcu Achim, nerăbdător.

— Se face, zise telefonistul, atîrnînd receptorul încet, ca şi cînd cine ştie despre ce ar fi fost vorba. Apoi adăugă cu alt glas: Ce mai e prin Bucureşti?

Achim spuse ceva, şi tînărul începu să-i povestească ce s-a întîmplat odată la „Vulturul de mare", unde lucra el, cum a venit poliţia şi a răscolit prin magazin. Asta se întîmplase în ultima vreme; pe urmă n-a mai stat în Bucureşti.

— Soră-mea lucra la „Singer" şi a plecat şi ea, ştiţi, nu-i mai ajungea leafa nici pentru o pereche de ciorapi. Aici...

Telefonul ţîrîi, şi Achim sări de pe scaunul unde se aşezase. Tînărul se ridică fără grabă, încet, făcîndu-i semn că nu e nici o grabă, trebuie să mai aştepte.

— Alo! Vlădoienii? Ei, ce repede! Cine e la aparat? Da, întreabă oficiu'! Este acolo în sat o persoană, Veta Moromete? Da!? Să vie la aparat, să vorbească cu un domn din Bucureşti. Urgent! Da?? Stă aproape!? Atunci aştept, nu închide linia. Sigur, chiar acuma!... Aveţi noroc, spuse telefonistul, adresîndu-se lui Achim. Cică stă chiar lîngă primărie, la cîteva case...

Achim Moromete se apropie de aparat şi luă receptorul din mîna telefonistului. Tremura puţin de nerăbdare. După un timp destul de îndelungat, auzi un glas gros strigînd, „Vorbiţi!", apoi numaidecît o voce necunoscută, care îl uimi prin asprimea cu care îl întîmpinase:

— Cine e acolo?

— Veta, tu eşti? Aici e Achim.

— Achim? Care Achim?!

— Ei, ce e cu tine, nu ne mai cunoşti? Ne-ai uitat de tot!... Fratele lui Nilă...

Din cealaltă parte, cîteva clipe, glasul nu răspunse nimic, şi Achim vru să-i spună din nou cine e, dar fu întrerupt.

— De unde vorbeşti? îl întrebă de dincolo femeia.

— De-aici de la tine, din Vaideci. Am sosit aseară şi nu te-am găsit acasă. E ceva urgent, vreau să vorbesc cu tine, aşa că ia cursa care trece acuma, de dimineaţă, prin Vlădoieni, şi eu am să te aştept la Grinţeni cu o căruţă. Pregăteşte-te repede, să nu scapi maşina.

— Ce vreai să-mi spui? a întrebat glasul de dincolo. S-a întîmplat ceva?

— Da, s-a întîmplat, e ceva important. Nu te caut eu tocmai din Bucureşti de pomană! Te priveşte mai ales pe tine, personal... Te aştept la Grinţeni... La revedere!

Glasul din cealaltă parte mai întrebă ceva, dar Achim, care era acum sigur că va veni, răspunse de cîteva ori tare, ca şi cînd n-ar fi auzit ce spune:

— La revedere, Veta, vino urgent, vezi să nu scapi cursa... la revedere!...

Apoi aşeză receptorul în furcă şi, mereu grăbit, scoase din buzunar cîteva hîrtii, să plătească. Plăti şi ieşi afară aproape în goană, lăsînd uşa larg deschisă, fără să mulţumească şi fără să salute.

Puţin timp după toate acestea, Achim Moromete găsi un om care se învoi să-l ducă înaintea maşinii şi nu vru să aştepte nici un minut, deşi pînă la Grinţeni nu erau decît şase kilometri, iar pînă la sosirea maşinii trebuiau să să mai treacă multe ceasuri. Fără să-şi dea seama pentru ce, lui Achim nu-i plăcea satul Vetei. Dacă s-ar fi gîndit bine, şi-ar fi dat seama că acest lucru nu este străin de faptul că n-a găsit-o acasă pe cumnată şi mai ales că a fost nevoit să doarmă sub cer deschis, deşi satul nu avea nici o vină. Achim, însă, nu era necruţător cu el însuşi. Ceea ce simţea era bun simţit, de aceea, cînd se văzu în căruţa omului, strigă la el să-i dea drumul mai repede.

În clipa cînd treceau prin faţa primăriei, omul pe care îl găsise dimineaţa măturînd ieşi repede în urma căruţei, făcînd semn cu pălăria şi arătînd ceva spre curte, înapoi. Căruţaşul trase de hăţuri, şi Achim, intrigat, se întoarse în

leagănul mic pe care şedea, strigînd totuşi către omul care îl ducea să nu oprească să-i dea drumul înainte.

— Stai să vedem ce are cu noi, a răspuns căruţaşul, nepăsător, sărind alături de cai.

Tot atunci se petrecu ceva neaşteptat. Din curtea primăriei ieşi un alt om, îmbrăcat orăşeneşte, care se alătură de cel dintîi, uitîndu-se lung în urma căruţei. El îi zîmbi lui Achim ca unui cunoscut şi, de departe, îi făcu un semn familiar cu mîna. Nedumerit, Achim se uită la vizitiu şi-l întrebă :

— Ce e cu ăsta ?! Ce vrea de la mine ?!...

— E notarul de la primărie, răspunse acela. Ei, ce este, strigă el înapoi. Ce vreţi ?

Achim se uită iarăşi în urmă. Omul îmbrăcat orăşeneşte îi făcu din nou un semn care îl nelinişti. „Cine ştie ce s-a întîmplat, şi n-am să pot ieşi înaintea Vetei", îşi spuse Achim, furios.

— Ascultă, strigă el către căruţaş. Urcă-te şi dă-i drumul odată, că m-am săturat de-atîtea...

— Stai să vedem ce-are cu noi, răspunse căruţaşul. Ce e, mă, ce s-a întîmplat ?,

Omul îmbrăcat ca la oraş, la întrebarea vizitiului, îl apucă pe celălalt, lîngă care venise, de braţ şi răspunse iarăşi prin cîteva semne ciudate, intrînd în curtea primăriei şi lăsîndu-i pe cei doi nedumeriţi.

— La întoarcere, strigă el înainte de a intra în curte. La întoarcere !

Răspunsul acesta i se păru lui Achim ca o ameninţare.

— Ce dracu' tot vor ăştia ?! strigă el, mişcîndu-se agitat pe micul leagăn al căruţei. Ai de gînd să-i dai drumul sau o iau pe jos ?!

— Pe jos ? întrebă căruţaşul. Nu se poate. Cum o să te duci pe jos cînd e căruţă ? mai spuse el, urcîndu-se pe loitră şi apucînd hăturile în mîini.

Cînd se aşeză pe cutia lor, roatele zdrăngăniră şi caii o luară la trap. Deodată însă, parcă înadins, ţăranul ridică mult biciul deasupra capului şi, învîrtindu-l în aer agitat, ca unul care goneşte să ajungă undeva înainte de a se întîmpla o nenorocire, începu să strige întruna, gonind pe şoseaua pietruită şi făcînd o larmă asurzitoare :

— Haidaaa! Eei!... Ciorapii lui tac-tu de cal! Puturosule!

De prin casele rare ale satului, cîte-un om își sucea gîtul, uitîndu-se lung după ei. Într-un timp, Achim prinse cu urechea un glas subțire de copil care striga în urma lor, cu veselie:

— Fuga-n Egipt!... Fuga-n Egipt...

Goana aceasta a ținut pînă ce au ieșit din sat. Fără vreun motiv, ca și cum ar fi fost înțeleși cu țăranul, caii s-au oprit amîndoi deodată din plin trap și au luat-o încet la pas, mișcîndu-și cozile lor lungi parcă a mulțumire. Țăranul a lăsat și el biciul din mînă, a atîrnat în același timp hățurile de vîrful loitrei, și-a scos pălăria din cap și a așezat-o alături de el, pregătindu-se nu se știe pentru ce.

— S-a întîmplat ceva? întrebă Achim, nedumerit de oprirea bruscă a cailor și de mișcările omului.

— Nu, nu s-a întîmplat nimic, răspunse acela, fără să se întoarcă; apoi adăugă după un timp, ținînd în mînă ceva învelit într-o cîrpă verzuie: Vreau să-mi fac niște tutun.

Achim se întinse peste leagăn și oftă, uitîndu-se la ceas. Țăranul își desfăcuse cîrpa verzuie și se pregătea să sfărîme în fundul pălăriei o păpușă uscată de tutun.

— Mă mir de ce te-i fi grăbind, spuse el, însoțindu-și vorba cu sfărîmatul păpușii. Mașina vine abia pe la prînz...

— Nu-mi place să merg în căruță, răspunse Achim înțepat. Mînă mai repede.

Țăranul se uită la el pieziș și nu se sinchisi, culegînd liniștit cotoarele de tutun din pălărie și aruncîndu-le peste căruță în așa fel, încît s-ar fi părut că treaba îi face multă plăcere.

„Al dracului toromaci", gîndi Achim, resemnat să privească pînă la sfîrșit cum omul, după ce a terminat de sfărîmat și și-a umplut chimirul cu tutun, a scos din altă parte un jurnal, și-a răsucit o țigare și apoi și-a aprins-o după multă vreme, chiar de la pînza verzuie în care ținuse mai înainte păpușa. Scăpăratul din amnar l-a scos pe Achim din sărite:

— Am eu chibrit, aprinde, nu te mai omori, a spus el, dar tot atunci o scînteie făcuse cîrpa să scoată fum, și țăranul a mișcat triumfător din deget, respingînd chibritul.

— Poate să plouă, să ningă, să viscolească, şi eu tot aprind, a explicat el lui Achim, mişcînd cîrpa aprinsă prin aer drept dovadă.

— Da, dar mînă mai repede, i-a tăiat-o Achim, răsuflînd greu.

Omul s-a întors cu spatele, nepăsător, pufăind din ţigare. Curios însă: caii au pornit deodată la trap, ca şi cînd ar fi auzit ce vorbiseră oamenii. Ţăranul nici nu se uita la ei şi nici nu părea mirat că animalele o luaseră tam-nisam la goană.

Achim Moromete, fără să se mai mire, întinse mîinile pe marginea leagănului şi începu să aştepte cu nerăbdare trecerea timpului. Pînă ce au ajuns la Grinţeni, nici el şi nici ţăranul n-au mai schimbat vreun cuvînt. Numai într-o vreme a auzit un nechezat scurt şi glasul ţăranului mormăind supărat. Unul din cai, în timpul trapului, începuse să dea de veste că are de gînd să arunce afară ceea ce mîncase.

— Joci sîrba, a mormăit căruţaşul, trăgînd de hăţuri.

La Grinţeni, Achim Moromete sări jos din căruţă şi se uită la ceas. Se opriseră la o răspîntie de drumuri într-o poiană plină cu rămăşiţe de nutreţ, de băligar şi de paie îngălbenite. Alături de această poiană, într-un colţ, era o cîrciumă cu obloanele mari şi cu cîteva mese şi scaune lungi, scoase afară. De-a lungul gardului care împrejmuia curtea cîrciumii, doi oameni jucau popice. În faţa poienii, puţin mai sus, Achim văzu o clădire înaltă cu multe ferestre, pe fruntea căreia citi: Banca Populară „Primăvara", 1931. Alături, chiar lîngă bancă, împrejmuită cu un gard frumos şi o grădină cu alei plină cu pomi, se vedea o casă de o frumuseţe care îl uimi pe Achim

— Acolo stă părintele Alexandru Popescu, spuse căruţaşul, ghicindu-i uimirea.

— E bătrîn? întrebă Achim, gîndindu-se dacă proprietarul are destul timp să se bucure de frumoasa casă care se vedea că e de curînd făcută.

— Nu Nu e bătrîn. Abia s-a însurat. D-aia...

— De unde dracu' au popii ăştia bani, întrebă iarăşi Achim, ros de invidie.

— Mai întrebi? răspunse ţăranul. Nu vezi că banca e alături?!

— Da, dar ce facem pînă la 12? Abia e 9... zise Achim, uitindu-se spre circiumă.

— De, acuma, răspunse căruțașul, eu ce să-ți spun? Mie nu-mi place băutura, ca pisicii untura!...

— Ei, gata, acuma. Am terminat. N-am mîncat de ieri de la prînz, mai spuse Achim, așezîndu-se la una din mese. Să așteptăm. Du-te și spune-i cîrciumarului să vie încoace.

Achim Moromete se uită la ceas, îl răsuci, îl duse la ureche, apoi, cînd omul se întoarse cu niște măsuri de băutură în amîndouă mîinile, el se trase mai aproape și se pregăti pentru cele trei ceasuri cît mai avea de așteptat pînă s-o întîlnească pe Veta Moromete.

Căruțașul se așeză și el alături și turnă fără sfială în pahare.

V

Chemarea aceasta a unui cumnat, la care nu se mai gîndise de ani de zile, o găsi pe Veta nepregătită. Nu înțelegea pentru ce ar putea s-o caute. Se învățase de mult să se știe singură, fără nici un fel de rude și mai ales fără cumnați. După ce se întorsese din București i se părea ciudat că tatăl ei mai trăiește. Încă dinainte de război, îl uitase atît pe el, cît și pe singura ei rudă din sat, o mătușă bătrînă, fără copii, care îngrijea de casă, în timp ce tatăl ei umbla cu gaz și păcură prin satele de la cîmpie. În iarna următoare întoarcerii ei în sat muri și această femeie, și Veta, rămasă singură, se rugase mereu de tatăl ei să nu mai plece de-acasă. Din nenorocire, Vasile Joacă, după ce era sărac, mai era și ambițios. Nu-i plăcea să trăiască din mica pensie a fetei, spunînd că mai se simte în stare să-și țină și singur zilele.

Achim Moromete nu găsise pe nimeni acasă. Starea de sărăcie a soției fratelui său nu-l mira. El cunoștea în parte povestea ei și a lui Nilă, dar pe aceea a lui Vasile Joacă n-o cunoștea bine nici Veta. Înainte de a veni în Vaideci trecuse și el prin București. De fapt, Vasile Joacă, tatăl Vetei, era de undeva de pe Olt și plecase din sat împreună cu un frate care muri la cîțiva ani după aceea. Ple-

cările acestea de prin sate rareori luau un drum bun. Nici nu apucaseră bine țăranii să-și dea seama că sînt proprietari de pămînt că se și pomeniseră cum acest pămînt se adunase pogon cu pogon, închegîndu-se de astă dată nu în moșii întinse, ci în mici moșioare de la cincizeci de pogoane în sus. Nemaiavînd ce munci, cei rămași fără pămînt își căutau de lucru în altă parte, nu însă pentru a se apuca de altceva, ci pentru ca să stringă bani și să cumpere la loc averea intrată în mîinile unuia ca Ilie Moromete.

Din opt pogoane, cîte primise la împroprietărire, tatăl lui Vasile Joacă le mai lăsase, lui și celuilalt frate, două pogoane. De la început, omul vînduse unul ca să poată plăti foncierea pe trei ani, apoi, după cîțiva ani trebuise să mai vîndă un pogon ca să plătească împroprietărirea. După moartea acestuia, Vasile Joacă și fratele lui s-au înțeles să vîndă și ei un pogon și cu micul lor capital să facă negustorie în București. După un an de zile, într-o primăvară, au cheltuit și acești bani. Vasile lăsă baltă meseria de precupeț și, sfătuit de un prieten care venise și el din Vaideci pentru același lucru, se apucă să vîndă gaz. Într-o zi se hotărî să părăsească Bucureștiul: prietenul din Vaideci îi vorbise de o văduvă de la el din sat, care nu era săracă, și îl îndemnase să se însoare cu ea. Era o femeie care se măritase de două ori, și acum n-o mai lua nimeni. Bărbații pe care îi luase muriseră pe rînd.

— La noi, oamenii sînt nițel bătuți în cap. Fata asta e tînără și frumoasă și, cum îți spuneam, toromacilor noștri le e teamă să se însoare cu ea, să nu moară și ei ca ceilalți, îi spusese prietenul de gaz. Dacă n-aș fi însurat, aș lua-o eu...

Vasile Joacă s-a dus în Vaideci, a cunoscut-o pe femeie — care aștepta de trei ani pe cineva — și a luat-o. În loc să moară, el a început să trăiască în Vaideci, a făcut-o pe Veta și s-a lăsat de gaz.

În acest timp, fratele său stătea în București și făcea mereu negustorie, fără nici un rost, pentru că nu-i prea mergea. Într-un timp, Vasile Joacă se dusese la el și îl îndemnase:

— De ce nu faci, mă, ca mine? Îți trece vremea, ai să îmbătrînești și pămînt tot n-ai să cumperi.

— De unde știi, răspusese fratele, sălțînd capacul unui cufăr așezat sub pat și vînturîndu-i pe sub ochi un teanc de hîrtii.

— Cît ai? se holbase Vasile înmărmurit.

— Am de trei pogoane. mai stau să fac pentru încă două și mă întorc în sat.

— N-ar fi bine să te răzgîndești? spusese iar, după un timp, Vasile Joacă, uitîndu-se peste fața slăbită a celuia. Eu cred că trei pogoane și cu încă jumătate de pogon care mai e și dacă te însori...

— Ori e albă ori e neagră, a răspuns fratele, zîmbind. Ce vrei să fac? N-are nici un rost să mă întorc... Trebuie să fac de cinci pogoane. Altfel, le pierd și pe-astea, și atunci?

— Și dacă faci cinci? întrebase Vasile, gîndindu-se la ceva. N-ar fi mai bine să rămîi în București? Înveți o meserie... eu știu? Tot e mai bine...

— Lasă că am văzut eu ce e aici, Vasile, a răspuns fratele întristat. Nu se poate. Mai stau și pe urmă plec...

Acest frate al lui Vasile a mai stat în București și a împlinit pogoanele, dar s-a întors în sat atins în piept. A cheltuit apoi toți banii strînși pe doctorii, și Vasile Joacă a trebuit să vîndă și ultimul pogon moștenit, ca să-l poată îngropa.

Mulți ani după aceea, tatăl Vetei s-a bucurat de o viață liniștită. Nevasta ținea la el, și omului îi plăcea mereu să-i aducă aminte:

— Vezi, fă, că dacă mor eu, nimeni nu te mai ia!

Veta a avut norocul să trăiască nouă ani într-o casă în care părinții ei nu se certau niciodată. Din nenorocire, Vasile Joacă se dezmetici din această viață liniștită într-o zi cînd femeia, în urma unei sarcini cam tîrzii, muri, chinuindu-se să nască. Moartea aceasta scurtă tinerețea bărbatului. Omul își trăi durerea un an de zile, apoi aduse în casă pe sora nevestei, să îngrijească de fetiță, iar el se apucă să colinde drumurile cu butoiul cu gaz. Prin moartea femeii se simțea dezlegat de sat și drumurile nesfîrșite cu căruța îi plăceau mai mult decît să muncească cele două pogoane ale nevestei.

Într-o vară, cînd Veta terminase școala primară, Vasile Joacă a luat-o pe fată în căruță și s-a dus cu ea la prietenul lui de gaz din București.

— Ca să vezi, mă, frate, i-a spus el aceluia. N-am murit eu, a murit ea, săraca. Ei! Mi-a lăsat sufletul ăsta! Ce să-i fac? O dau să învețe o meserie! M-am gîndit... Undeva la o fabrică. Eu îți plătesc... ține-o la tine. Tu, trebuie să cunoști pe cineva...

A doua zi, Vasile Joacă s-a suit în căruță și a plecat închinîndu-se, iar Veta a rămas în București. La început, în răstimp de trei-patru luni, ea îl vedea pe tatăl ei mai des, pentru ca după un an să nu-l mai vadă deloc. Rareori primea cîteva rînduri șterse și tremurate, în care îi spunea să fie cuminte și să-și vadă de meserie. Veta a învățat repede să lucreze. Femeia găzarului a luat-o cu ea la o filatură de bumbac de pe șoseaua Vitan, unde era lucrătoare. Cînd a început să cîștige și să cunoască lumea, Veta și-a căutat o odaie în cartier și s-a rugat de gazdă să-i înlesnească mutarea. Prietenul tatălui ei, care avea și el un copil, i-a făcut un pat de scînduri, un scaun și o măsuță, i-a cumpărat de ocazie o lampă de gătit, o saltea de paie, două cearșafuri de tort și încă alte lucruri mai mărunte și i-a urat noroc.

Veta avea acum cincisprezece ani și știa să se descurce bine. Pe morometi, adică pe Nilă Moromete, l-a cunoscut la un an după ce se mutase, într-un bal din Cărămidari, unde se dusese cu cîteva prietene. Veta avea o fire veselă și, încă după atîția ani, îi plăcea mereu orașul. La bal, tocmai era ostenită după ce jucase mult și se odihnea alături de un om gros și fioros la înfățișare, pe care nu-l văzu decît după ce acela i-a vorbit.

— Nu prea, a răspuns Veta, pufnind-o rîsul, așa cum făcea totdeauna cînd îi vorbea vreun bărbat. O înveselea felul serios în care deschideau unii dintre ei gura. La fel făcuse și Nilă Moromete, spunîndu-i că pare ostenită de atîta joc.

— Dumneavoastră nu jucați? a întrebat ea după un timp, intrigată că omul n-o ia la joc, așa cum i se întîmpla de obicei.

Omul de alături s-a șters pe frunte stîngaci și a îngăimat:

— Ba joc și eu...

Apoi a tăcut. După cîteva clipe și-a întors capul spre ea și a privit-o, încercînd să zîmbească:

— Sînt cam greu... sparg dușumeaua...

Veta a rîs iarăşi, uitîndu-se în jur, înveselită. Omul fioros, cu faţa întunecată şi mare, părea fricos, lipsit de curaj. Îi plăcea. Îi plăcuse mai ales spre sfîrşitul balului, cînd Nilă, abia îngăimînd, îi spusese că ar vrea s-o mai întîlnească, dacă nu se supără. S-au împrietenit cam greu, apoi după cîteva luni, au hotărît să trăiască împreună. Ziua aceea a fost însă umbrită de întîlnirea ei cu cei doi Moromeţi, Paraschiv şi Achim. Nilă, după sosirea lui în Bucureşti, lucrase de la început la construcţia unui bloc pe C. A. Rosetti şi fusese apoi angajat portar, la sfîrşitul construcţiei, chiar acolo. El a chemat pe cei doi fraţi în camera lui de portar şi, împreună cu Veta, le-a adus la cunoştinţă ceea ce făcuse.

Pentru a sărbători această zi, Nilă Moromete cumpărase nişte sticle. Veta era veselă şi se bucura că are să cunoască familia bărbatului. Cei doi au sosit, s-au aşezat la masă, iar Nilă a destupat o sticlă.

— Nu v-am spus despre ce e vorba, a zis el, încercînd să zîmbească. De fapt, el zîmbea, însă buzele lui groase abia se întindeau şi nu se cunoştea nimic. Mă însor, a zis el, turnînd în pahare. O iau pe ea.

Cei doi fraţi s-au uitat la el cu răceală, iar Vetei i-a îngheţat toată bucuria cînd a simţit ochii viitorilor cumnaţi măsurînd-o de sus pînă jos. Mai puţin nesimţit, Paraschiv a întrebat-o încet, curios:

— De unde eşti, m'?!

— Din Muscel, a răspuns Veta, uitîndu-se la Nilă, care fără să se sinchisească de îndoiala fraţilor stătea liniştit la masă şi bea vin.

— Din ce comună, a mai întrebat Paraschiv, la fel de curios.

— Din Vaideci.

— Vai de ei!!! Ce comună e asta?

— O comună... a îngăimat Veta, stingherită de glasul lui Paraschiv.

— Şi cum, mă, Nilă, zici că vreţi să vă însuraţi? întrebase şi Achim, cu un glas care pe Veta o nelinişti. I se părea că acela vrea să spună cu glasul lui: „Cum, vreţi să vă însuraţi, aşa, de capul vostru?"

— Ei, ce ziceţi de ea, răspunsese Nilă, uitîndu-se la faţă şi punîndu-i mîna pe umăr.

Veta, la această mișcare a bărbatului, se alăturase de el strîns, răzimîndu-și obrazul de palma lui de pe umăr. Fiindcă cei doi nu răspunseseră nimic, Nilă a umplut iar paharele, l-a ridicat pe al său, a ciocnit cu fata și cu frații și a băut dintr-o dată.

— Ea este, a continuat el, încercînd să zîmbească.

— Să vă fie de bine, a spus atunci Achim, golind paharul. Dar ia spune Nilă, cum stați? Ce avere are ea? Lucrează în București? Unde? Spune?!...

Nilă s-a uitat la fată, de astă dată zîmbind de-a binelea, și a răspuns cu un gest, mutînd paharul de la locul lui:

— Lasă, mă!

Cei doi s-au uitat unul la altul și au zîmbit și ei.

— N-are nimic, mă, a spus după un timp Nilă, mișcîndu-se liniștit și greoi în scaun.

Paraschiv și Achim s-au uitat iarăși unul la altul.

— Și tu te însori cu ea, mă, așa? Fără nimic?! a spus Achim, uimit, uitîndu-se spre Veta cu dispreț.

Fata s-a îngălbenit de rușine și, zăpăcită, nu știa ce să mai facă. Paraschiv și Achim o priveau acum în batjocură și de asemenea îi aruncau și lui Nilă priviri de repros și dispreț.

— Ei, păi atunci să vă fie de bine, a spus Achim din nou, mereu batjocoritor. Să ne chemați și la botez.

— Cînd vă duceți la primărie? a întrebat Paraschiv, zîmbind ascuțit.

Veta se uită disperată la bărbat și nu înțelegea nimic.

Nilă tăcea, cu fruntea în jos, ca un vinovat. Nici nu se uita la ea și părea că își dă seama de prostia pe care era gata s-o facă, însurîndu-se cu ea.

— De ce vă bateți joc de mine,.a spus atunci ea, după un timp, curajoasă, luînd o hotărîre. Nici nu mă cunoașteți! Eu nu l-am tras de mînecă.

Cei doi au privit-o cu aceeași răceală și nu i-au răspuns. Nilă tăcea mereu, pus pe gînduri. Fata a început deodată să plîngă și, auzind-o, Nilă s-a învîrtit în scaun și s-a uitat la ea, doborît de mirare. Paraschiv și Achim tăceau nepăsători. Tăcerea aceasta o strivea pe Veta, și s-a ridicat în picioare cu obrajii aprinși. Încetase să mai plîngă:

— Nilă, baremi să-mi fi spus... Nu m-aş fi supărat! a zis întristată pe neaşteptate şi căznindu-se să nu plîngă iarăşi. Ai să găseşti una bogată... Mai bine nu ne întîlneam... Nu e nimic... Eu mă duc...

Veta a tras scaunul în lături şi a vrut să plece. Ciudat însă. Nilă, care stătea ca un moliu şi se uita la ea tăcut, văzînd-o că vrea să plece, a apucat-o deodată de mînă şi a tras-o cu atîta putere înapoi, pe scaun, că fata a ţipat.

— Stai jos, a spus el încet, privind-o în ochi. Unde te duci? Eşti nebună? Ce-ai cu ei? Ce ţi-au făcut? Lasă-i în pace... Ia ici şi bea şi vezi-ţi de treabă...

Uimită, Veta a zîmbit printre lacrimi şi-i asculta, tresărind, vorbele scurte, care chiar dacă apărau pe fraţi, îi mergeau tot ci la inimă.

După aceea n-au mai vorbit despre însurătoare şi avere. Nilă îşi bea paharul la fel de liniştit şi nu era dispus să mai dea nici o explicaţie despre nevasta lui. Stătea cu fraţii la masă, bea vin, se uita din cînd în cînd la Veta şi, tot la fel, întreba cîte ceva pe cei doi:

— Ce-aţi mai făcut cu cutare lucru?

Apoi după alt pahar:

— Cu Niculae v-aţi mai întîlnit? Nu v-a venit ordin de concentrare?

Cei doi răspundeau ce au făcut şi întrebau şi ei la fel. Apoi, după ce au terminat de băut, s-au despărţit.

După un an, Veta născu un băiat care încă din faşă semăna cu Nilă, mai bine decît Nilă cu el însuşi. În acest timp, însă, viaţa omului se schimbă.

Plecarea zi de zi a Vetei la fabrică la început nu-i plăcuse bărbatului. I se părea că nu este în stare s-o întreţină singur. Pe de altă parte, nu înţelegea cum de îi place nevestei lui să lucreze, să se scoale în fiecare dimineaţă cu noaptea în cap şi, din plin centru, să se ducă tocmai pe Vitan. De aceea, el căută şi-i găsi Vetei un alt serviciu, mai uşor credea el, chiar în bloc, la un domn, Neusdeter, de la etajul al doilea. Abia după ce i-l găsi, îi spuse într-o duminecă:

— Mîine nu te mai duci la fabrică. Ţi-am aranjat eu aici, la domnul Naişteter, un serviciu. El e doctor, şi ai să lucrezi cu el cînd are vizite.

Speriată, Veta a făcut ochii mari cîteva clipe, apoi a zîmbit şi i-a răspuns:

— Zău, Nilă, eu nu mă pricep. Lăsă-mă la fabrică. Mă gîndesc că, acolo, eu știu meseria, și acuma, cum s-aude de război, cine știe!... La fabrică e mai sigur... Și am vechime... Dacă plec, cine știe!... Și pe urmă, tu te sperii degeaba, că eu la fabrică nu... E meserie mea... zău, Nilă!

Uimit, Nilă a dat din umeri și lăsat-o în pace. Mai tîrziu însă, vorbele ei l-au zgîndărit. Poarta nu e o meserie. Dacă se face război, la întoarcere, blocul n-o să-l aștepte pe el. Multă vreme, Nilă se gîndi acasă ca la un refugiu, dar nu se putea dezlipi de București. Viața plăcută pe care o ducea ca portar îl făcea să i se pară pămîntul și plugul ca ceva șters și îndepărtat, mai ales plictisitor. Ce știe Ilie Moromete de cinematograf?

Totuși, plecarea zilnică a Vetei îi amintea mereu că ea, nevasta lui, are o meserie, pe cită vreme el, ca portar... Îndoielile lui se curmară într-o zi cînd se ceartă cu administratorul blocului. În aceeași zi, seara, el îi spuse Vetei că se gîndește să învețe o meserie. S-a certat cu administratorul și acela are să-l dea afară.

Hotărît, el vorbi în scurtă vreme cu un inginer de la S.T.B., care locuia în bloc. Veta era întristată de schimbare, mai ales că era acum însărcinată. Cu mult curaj, stăpînit de gîndul că meseria îl va pune la adăpost față de viitor, Nilă se mută din bloc și, ajutat de inginer, fu angajat la S.T.B. Viața lor se schimbă cu totul. Începură să trăiască greu. Cînd izbucni războiul, Nilă tocmai își luase carnetul de sudor. Un an de zile rămase mobilizat pentru lucru; în al doilea an, însă, plecă pe front. Cu Paraschiv și Achim din ziua cînd îi chemase la el, nu mai dăduse ochi. Plecarea pe front îl neliniștea. Veta l-a condus pînă la gară cu copilul în brațe.

Era o dimineață rece de toamnă, și bărbatul tăcea și călca adînc trotuarul pustiu al străzilor. Trenul pleca la 4 dimineața, și porniseră spre gară pe jos. Cînd au ajuns, garnitura nu trăsese la peron. Veta tremura de frig și strîngea copilul la piept, în timp ce omul o privea turburat și-și mușca buzele.

— Veta, a spus el, încet. Vezi și tu cum te descurci. Ce o să se întîmple? Are să-ți fie greu. Acum cîțiva ani, cînd ne-am luat, nu le-a plăcut, că n-ai avere... Ce să-i faci?

Nilă s-a oprit din vorbit și, clănțănind din dinți, Veta se străduia să-l asculte, uimită că tocmai acum, atît de nepotrivit, bărbatul ei vroia să-i spună acele lucruri.

— Așa au înțeles ei că trebuie să se însoare cineva. Am să-i văd și pe ei! Tu te-ai supărat atunci... Lasă, nu te mai supăra. Acuma... dacă n-ai să mai poți sta în București, du-te acasă. Acolo, cu leafa mea, ai să trăiești mai bine, înțelegi Veta?

Femeia, ca și cînd ar fi fost surdă, strîngea copilul în brațe, se uita mereu la bărbat cu ochii mari deschiși și părea că nu înțelege nimic din ceea ce îi spunea el. Chipul ei, încă bucălat ca la șaisprezece ani, era aprins, și trăsăturile, încordate și străine. Deodată, un șuierat ascuțit a spintecat aerul și un uruit de vagoane anunța apropierea trenului. Femeia a strîns nebunește copilul la piept, cu ochii mari, a groază, și, ca și cînd abia atunci și-ar fi dat seama că bărbatul ei se duce, a țipat:

— Nilă, Nilă! Nu mai pleca!... Nu mai pleca!...

Impresionați, cîțiva oameni care treceau pe-alături au lăsat fruntea în jos, fără să se uite. Veta s-a apropiat de bărbat, l-a apucat de gît cu un braț și s-a lipit de el cu deznădejde. Cîteva clipe, omul a lăsat-o încleștată de el, apoi, încet, posomorît și crunt la față, a îndepărtat-o hotărît și a sărit pe neașteptate într-unul din vagoanele care treceau încet pe lîngă peron.

Vestea morții bărbatului, după un an de război, a găsit-o pe Veta în starea în care se aflau pe atunci toate femeile ai căror bărbați le fuseseră smulși din casă: îngrozită de veștile înspăimîntătoare pe care le aduceau cei întorși de pe front sfîrtecați, îngrozită de viața din ce în ce mai grea și din ce în ce mai turbure.

Nopțile mai ales își păstraseră mereu, pînă astăzi, prospețimea lor cumplită. Cel așteptat ciocănea în geam și striga să-i deschidă. Năucită, femeia sărea din pat și ieșea afară mînată de nădejdi nesăbuite. Cîteodată, la fabrică, își aducea aminte că el niciodată n-are să se mai întoarcă și izbucnea în plîns. De multe ori uita de acest lucru, i se părea că nu s-a întîmplat nimic, că bărbatul s-a dus la slujbă și se pomenea uitîndu-se la ceasul mic de pe masă, așteptînd să audă pașii lui rari în curte.

— Poate n-a murit! Poate are să se întoarcă! Mulți au fost dați ca morți și trăiau! Așteaptă baremi să se fir-

şească prăpădul şi, atunci, dacă nu se întoarce, ia-ţi nădejdea

— Nu se ştie! Nu te omori! Mai aşteaptă... La cîţi nu li s-a făcut parastasul?! Pe urmă se pomeneau cu scrisoare că e prizonier!

Veta înţelegea totuşi că cei din jur căutau numai să-i adoarmă durerea, lucru care o deznădăjduia şi mai mult. O chinuia mai ales amintirea despărţirii, cînd bărbatul, la gară, o îndepărtase crunt şi sărise în tren. Ea ştia că omul ei, în clipa aceea, se simţea sfîşiat şi fugise ca să nu-şi piardă curajul. Nilă era un om blînd, şi din cauza aceasta închipuirea îi turbura mintea. Se vedea silită să gîndească şi să-şi dea seama că bărbatul ei a căzut undeva pe o cîmpie întinsă şi a rămas acolo singur, pentru totdeauna, şi niciodată n-are să se mai întoarcă, niciodată n-are să-l mai vadă intrînd în casă şi dezbrăcîndu-şi tăcut şi sfios haina de lucru. El nu mai este deloc, nicăieri. A pierit şi n-are să-l mai audă nicicînd, spunîndu-i o vorbă. Femeia se pomenea smulgîndu-şi părul în tăcerea nopţii, şi în fiinţa ei se zbuciumau mereu desperarea şi deznădejdea, amestecate cu ura împotriva celor care duceau oamenii la moarte.

După o vreme, copilul începu să-i vină încetul cu încetul în ajutor, deşi acest lucru, la început, îi sporea parcă şi mai mult durerea. În acest fel trăi aproape doi ani de zile, timp în care părăsi fabrica, se întoarse în Vaideci şi încercă să trăiască din pensia bărbatului. Vasile Joacă o încuraja şi el şi o îndemna să uite, spunîndu-i mereu că trebuie să-şi ia gîndul de la bărbat. Ea încercase să-l asculte, dar după terminarea războiului, cînd ziarele vesteau mereu întoarcerea prizonierilor din Rusia, Veta începu din nou să se chinuiască şi să aştepte. Vasile Joacă, deşi bătrîn acum, umbla mereu cu butoiul cu gaz prin sate. Cu cîteva luni în urmă, pe la sfîrşitul primăverii, Veta se hotărî să se întoarcă în Bucureşti şi să înceapă să lucreze iarăşi la fabrică. Citea şi auzea că, de acum încolo, viaţa muncitorului are să se schimbe, şi acest lucru o îndemna şi mai mult să se apuce de lucrul ei, la filatură. Undeva, în Vlădoieni avea o prietenă din fabrică, ai cărei părinţi trăiau acolo. Ea luă într-o dimineaţă maşina cu gîndul să-i întrebe pe părinţi de adresa prietenei, căreia vroia să-i scrie şi s-o întrebe dacă se poate întoarce în Bucureşti. În Vlădoieni a găsit-o pe fosta colegă în concediu. Prietena i-a spus că se

poate întoarce la fabrică, dar nu acum ; e mai bine la toamnă. Tot în Vlădoieni, Veta găsi de lucru la un negustor de lemne, unde se hotărî să rămînă pînă în toamnă, cu toate că negustorul nu-i plătea mare lucru. Copilul însă era slăbit, şi acasă ar fi putut muri de foame, pentru că Veta nu avea nimic ; tatăl ei vînduse şi bruma de pămînt ce-i lăsase mamă-sa. Vasile Joacă trebuise să-şi schimbe căruţa şi butoiul, care de atîţia ani de umblet putreziseră.

Chemarea cumnatului i se părea de neînţeles. Nu-l putuse uita pe Achim din ziua măritişului ei, cînd acela o cîntărise ca pe o marfă. De cîte ori îi venea în minte întîlnirea aceea, mereu i se urca sîngele în obraji. La început, glasul repezit şi graba cu care îi vorbise Achim la telefon îi tăiaseră răsuflarea. Fulgerător, un gînd îi trecuse ca o săgeată roşie prin minte : Nilă. Ghici însă repede, tot în glasul cumnatului, că nu pentru ceva care i-ar face ei bucurie o căuta Achim. Cînd a ieşit din primărie, era puţin ameţită. Faptul că Achim venise după ea în Vaideci o uimea şi îi umplea inima de nelinişte. Pentru ce anume o căuta ? Aflase nelămurit că cei doi cumnaţi şi mai ales Achim învîrteau afaceri în Bucureşti şi că aveau bani mulţi. Ceea ce însemna că nu pentru ceva de acest fel o căuta acum cel mai mic dintre fraţii Moromete. Pentru ce atunci ? „Ah, Doamne, trebuie să fie ceva cu Nilă !" îşi şoptise Veta, alergînd spre casa negustorului de lemne. „Doamne, Doamne ! Nu se poate ! Pentru ce mă caută ?! Trebuie să fie ceva cu Nilă..."

Gîndul acesta grozav îi tăia picioarele. Apoi, deodată, nesocotinţa nădejdii o părăsi şi se hotărî să nu se ducă. N-avea ce vorbi cu Achim. Ar fi putut să-i spună ceva la telefon, să i spună totuşi pentru ce o cheamă într-un timp, mergînd spre casa unde ţinea socoteala lemnelor, chemarea lui Achim, prin faptul că nu vroise să-i comunice nimic, i se păru la fel ca şi atunci cînd îl întîlnise, îndrăzneaţă şi plină de neruşinare. „El e sigur că am să dau fuga, gîndea ea, înfuriată. Ce are cu mine ? Să vie aici, dacă are ceva să-mi spună." Totuşi, ajungînd acasă, gîndul la Nilă o umplu din nou de teamă şi nelinişte. Agitată, ea se pregăti de plecare şi abia în maşină se mai linişti spunîndu-şi că trebuie să-şi mai vadă şi casa, chiar dacă Achim n-ar fi căutat-o. Mereu neliniştită, abia băgă de seamă că se apropie de Grinteni, unde Achim o aştepta cu o căruţă.

VI

Cînd a coborît la răspîntie, în Grinţeni, un necunoscut s-a ridicat de la o masă din faţa circiumii şi s-a apropiat de ea, şi Veta l-a văzut cum s-a oprit după cîţiva paşi, cu îndoială parcă. Era un om tînăr, scurt şi îndesat, îmbrăcat în haine negre ca de doliu şi cu un ceas mare şi strălucitor la mînă. În cap avea o pălărie ciudată, cu borurile mari şi fundul turtit mult pe ceafă. Se uita la ea cu îndrăzneală, dar părea în acelaşi timp foarte uimit. După primele clipe, Veta îl recunoscu numaidecît şi porni spre el.

Văzînd-o venind, Achim rămăsese pe loc, cercetînd-o mereu. N-o mai recunoştea. Acum cinci ani, Veta era o fată scundă şi bucălată, şi nu prea frumoasă. Schimbarea de acum îl făcuse să tresară cu putere. Veta slăbise şi crescuse mult, şi liniile ei, altădată rotunde, se întinseseră acum împlinite şi domoale. Mersul îi era neobişnuit de uşor, şi frumuseţea simplă şi plină de suferinţă a chipului ei o făcea de nerecunoscut. Un timp, Achim se simţi nesigur în faţa cumnatei sale, apoi se înfurie brusc: „Am băut prea mult", gîndi el, dezvinovăţindu-se slăbiciunii sale.

Veta Moromete înţelese chiar din primele clipe că Achim n-are nimic să-i spună despre Nilă. „Am să trec pe acasă", gîndi ea, în timp ce se apropia de cumnatul său. Femeia întrebă cu răceală:

— Pentru ce m-ai chemat?

Suferinţa îi alungase Vetei teama de oameni, şi cumnatul, care altă dată o înspăimîntase, i se părea acum un om de nimic. Siguranţa aceasta însă îi strecura şi o linişte neclintită faţă de întîmplări, şi rareori îşi mai simţea inima bătînd, cînd auzea povestindu-i-se nenorociri.

Achim nu răspunse. Îi zîmbi, întinzîndu-i mîna, şi nu luă în seamă răceala glasului ei. Nici el nu uitase ziua aceea cînd Nilă îl chemase la un pahar de vin, să se cunoască. Acum avea nevoie de ea şi era hotărît să nu se supere.

— Te-ai schimbat, zise el, zîmbind iar. Eşti ostenită de drum? Nu vrei să stăm puţin? Ce face copilul? De ce nu l-ai adus şi pe el?

Uimită, şi neînţelegînd, Veta îl privi cu nelinişte şi întrebă repede:

— Copilul? Pentru ce să-l aduc?

— Trebuia să-l aduci, răspunse Achim, zîmbind mereu, misterios. Văz că nu vreai să stăm...

— Nu, am venit să mai văd ce e cu casa.

— Atunci hai să mergem, zise Achim, făcînd semn căruţaşului să înhame.

— Stai puţin, zise Veta, mişcîndu-se din loc. Spune-mi pentru ce m-ai chemat! Puteai să-mi spui la telefon... Îţi închipui că nu-mi ajunge ce am, mai veniţi acuma şi voi... Nu înţeleg pentru ce ai venit tocmai aici!...

— Nu puteam să-ţi spun la telefon, vorbi Achim, tresărind mîniat de pornirea cu care Veta îl întîmpina. „Mi se pare că ştie, gîndi el. Mi se pare că am pierdut timpul de pomană." Să nu pierdem vremea, zise el. Am să-ţi spun în două vorbe. Dar nu înţeleg pentru ce n-ai adus şi copilul. Ce faci tu în Vlădoieni?

În acest timp, ţăranul înhămase şi aştepta.

— Ei, haide, să mergem, zise mai departe Achim, apropiindu-se de căruţă. Am să-ţi spun în două cuvinte. E ceva foarte serios şi urgent.

Veta s-a apropiat şi ea de căruţă, şi după ce ţăranul i-a văzut aşezaţi pe leagăn a mişcat hăţurile şi a pornit la trap.

— Ascultă, Veta, strigă Achim, ca să acopere zgomotul roţilor în timp ce se depărtau de sat. Ia spune-mi, Nilă ţi-a vorbit ceva despre averea lui de la ţară? Aş vrea să ştiu înainte de toate.

Căruţa zdrăngăni alunecînd peste o groapă plină cu pietroaie mari. Veta se mişcă în leagăn, aşezîndu-se mai bine în urma hurducăturii, apoi l-a privit pe Achim o clipă, fulgerîndu-l cu privirea. Vru să răspundă ceva, mişcă chiar buzele, dar tăcu. Omul aştepta răbdător.

— Ei, Veta, ce e cu tine? strigă el iarăşi, după un timp, văzînd că nu-i răspunde. Mi se pare că eşti puţin bolnavă...

Femeia strînse din buze, făcu o mişcare aspră cu mîinile, stringîndu-şi barişul sub bărbie, şi nu răspunse decît după un timp.

— Ascultă, zise ea, privindu-l în albul ochilor. Nilă mi-a spus cum ai scăpat tu de armată. Un doctor ţi-a dat o hîrtie că eşti nebun. Eu, tocmai pentru asta, ca nebun, te-aş fi trimis pe linia întîia. Ţi-ar fi trecut, pe urmă, cheful de avere.

Achim înghiți greu, înroșindu-se de furie. Glasul femeii era străin, liniștit și plin de dispreț. Uluit să audă o femeie vorbind astfel, în prima clipă se uită la ea, așteptînd s-o vadă zîmbind, închipuindu-și că e o glumă. Își înghiți anevoie mînia. Se gîndea la scopul pentru care venise și-și dădea seama că a făcut o greșală acum cinci ani. „Iată că acum am nevoie de ea, gîndi el. Nu-i nimic. Lasă că vedem noi. I-am mai auzit eu pe mulți vorbindu-mi cam tot așa."

— Nu trebuie să te superi, Veta, zise Achim, stăpînit, încercînd chiar să zîmbească. Am venit să-ți aduc o veste bună și să mai stăm de vorbă. Eu nu mă supăr că mă faci nebun, înțeleg că ai ținut la frățele meu, dar pe mine nu mă cunoști deloc. Nilă era un om bun, dar eu am să-ți spun ceva. Era bun, pentru că și atunci cînd era vorba de bani, el... ei, dar știi tot atît de bine ca și mine! Odată i-am împrumutat... A venit peste o lună și mi i-a dat îndărăt: „Banii n-au culoare, Achim, mi-a spus el și d-aia ți-i dau îndărăt. Dacă mi-ai fi împrumutat brînză, nu ți-aș fi mai dat-o îndărăt, cu toate că lumea zice *invers*." „Cum invers?" l-am întrebat eu, pentru că nu înțelegeam. Ei, pe urmă am înțeles. Am întîlnit oameni mai buni ca el, dar cînd venea vorba de bani, nu-i mai cunoșteai. Odată se schimbau! Nilă nu era așa. Poate că, dacă era altfel, nu se întîmpla să... În sfîrșit, venea la mine... Aranjam! Nu sînt eu vinovat că el a... Ce-ai fi vrut să fac? Că ați pierit, pe urmă, din C. A. Rosetti... V-am căutat!...

— Și acuma ce vrei? întrebă deodată Veta, privindu-l iarăși în albul ochilor.

Achim Moromete închise ochii; căruța zdroncăni; își duse mîna la pălărie și se feri de privirea cumnatei. „Degeaba am venit, gîndi el, crud. Știe despre ce e vorba."

— Dacă știam că așa ai să mă primești, nu mai veneam, spuse el, reținut, încercînd totuși să arate părere de rău sinceră. E o vorbă, continuă el, sentimental: „Sărută-l pe om cînd are buzele amare, nu..." În sfîrșit, ce să mai vorbim!? Eu...

De astă dată, Veta zîmbi, însă în batjocură.

— Nu cumva vreai să spui că eu am buzele amare, și tu... Zici că nu te cunosc deloc! Acuma știu pentru ce ai venit. Nu ți-e rușine? zise Veta liniștită, privindu-l cu răceală.

Achim Moromete își mușcă buzele și deodată se încruntă

— Ei, strigă el căruțașului. Oprește.

Căruța se opri încet, și Achim sări alături.

— Veto, nu vreau să mă cert cu tine. N-are nici un rost. Nu vreau nici eu să pierd vremea. Mergem puțin pe jos și, dacă nu ne înțelegem, eu mă întorc îndărăt, și tu îți vezi de treabă.

Fără să arate prea multă mirare, Veta se gîndi cîteva clipe și se dădu apoi, hotărîtă, jos din căruță. Vroia totuși să afle din gura lui ceea ce bănuia că îl făcuse s-o caute.

— Ține caii încet, și am să te strig eu, zise Achim țăranului.

Țăranul se uită la el pe sub sprîncene, și lui Achim i se păru că îl privește în bătaie de joc.

— S-o luăm pe potecă, spuse Achim, părăsind șoseaua.

Cînd căruța se îndepărtă puțin, omul se pregăti să spună Vetei pentru ce o chemase. Mersul pe jos îl liniștise și se uita la femeie, mulțumit, că se dăduse jos să-l asculte. Se temuse că ea nu va vroi.

— N-am vrut să m-audă ăsta cu căruța, începu el. Cum ți-am spus, e o chestie simplă, dar oamenii de pe aici... Ce-am pățit aseară... o poveste întreagă. Uite, Veta, despre ce e vorba. Am vrut să-ți spun numaidecît, dar nu știu cum înțelegi tu lucrurile! Ție ți s-a părut mereu că eu sînt nu știu cum, că Paraschiv la fel... de atunci, din ziua-aia! Bine, dar așa crezi tu că e omul? Cum ai să poți trăi? Trebuie să te gîndești... Trebuie să iai viața așa cum e... Ce-ai să faci? Nilă... sigur, dar... ce poți să faci? Eu nu pricep nimic. Vezi? Tu, de trei ani de zile puteai să muncești douăzeci de pogoane de pămînt, partea lui Nilă de la tata. Acum e dreptul copilului, pentru că Nilă... Ei, și acum să vezi ce se întîmplă, pentru ce am venit...

Achim se opri din vorbit, cercetînd-o pieziș pe femeie. Știrea pe care i-o aducea nu-i făcea Vetei nici o impresie. Puțin nesigur, simțind că iarăși începe să-l muște mînia. Achim iuți pasul, tuși și începu din nou. „A dracului femeie, gîndi el între timp. Știe, altfel, cum!?"

— Veta, tu stai în Vaideci. Sau în Vlădoieni. Treaba ta. Dar să vezi ce se întîmplă. Tata habar n-are că mai ești și tu pe lume și mai ales că Nilă are un copil. El vrea să facă o afacere cu unul din sat, Palici, să schimbe tot pă-

mîntul și o parte să i-o dea lui Niculae în bani, în cocoșei, iar altă parte s-o treacă pe numele surorilor noastre vitrege. De noi nu vrea să știe. D-aia ne-am întors din București. Tu, adică bălatul, are dreptul la uzufructul — cum ți-am spus — a douăzeci de pogoane. Mie, Nilă mi-a scris din armată și m-a rugat să am grijă de tine și de copil, dacă el... și dacă tu nu te măriți...

— A spus Nilă asta?! tresări Veta, oprindu-se din mers.

— Da, a spus-o, răspunse Achim [1], repede.

— Minți, continuă Veta, vorbind scurt și uitîndu-se liniștită peste șosea.

— Veta, strigă Achim. Ascultă pînă la sfîrșit și pe urmă poți să-mi spui ce vrei. Am să-ți arăt scrisoarea. Așa mi-a spus. Ei, tata n-are să facă el cu Palici... Ce vreau eu să-ți spun? Am venit să te întreb: vrei să-ți trimit eu, de pe douăzeci de pogoane, bani sau, în sfîrșit... grîu, porumb? Asta e toată povestea. E dreptul tău. Nu numai dreptul. Dar ai chiar datoria față de copil... Nu poți să-l lași așa?!! Ei, și acuma hai să ne suim în căruță, sfîrși Achim, părăsind șoseaua. Nu trebuie să te mai gîndești că n-ai pentru ce, urmă el, făcînd semn căruțașului să se oprească. Și nu trebuie să te superi pe mine... A fost odată... atunci, dar omul nu e ca nebunul...

Veta îl urmări cu privirea și nu-i răspunse. De altfel, după cum credea Achim, nici nu avea ce să răspundă. Ceea ce îi spusese era limpede. Ei se suiră în căruță, și țăranul, la un semn al bărbatului, atinse caii și o luă la goană spre Vaideci

VII

Căruța făcea un zgomot supărător și sălta zdroncănind peste șoseaua plină de pietroaie mari. Cei doi de pe leagăn se țineau strîns cu mîinile de loitre. Achim aștepta totuși de la o vreme ca Veta să întrebe sau să spună ceva. Cînd au ajuns în sat și după ce au dat drumul căruții, în timp ce se îndreptau spre podul mic unde se afla casa Vetei, îngrijorat, Achim i se adresă, încercînd să zîmbească într-un fel care voia să spună că toată afacerea s-a terminat:

[1] În textul de bază: *Niculae* (n. ed.).

— Nu-ți pare bine? Ai să vezi cum se schimbă lucrurile!

În fapt, Achim vroia de la Veta o consimțire în scris prin care el era însărcinat să muncească partea ei de douăzeci de pogoane. Nu vroise să-i spună nimic, despre acest lucru, fratelui său Paraschiv. La tatăl său nici nu se mai gîndea.

— De ce vrei să-mi pară bine? a spus Veta, oprindu-se din mers și privindu-l ca și mai înainte. Pe mine să nu mă amestecați în treburile voastre! N-am avut și n-am pierdut ale moșii! Pînă acuma unde-ai fost? Ai putea să-mi spui?

— Sigur că n-ai de ce să te bucuri cînd pierzi moșii, a spus Achim, rînjind. Dar acuma cîștigi!

— Am spus, continuă Veta cu răceală. Vă privește pe voi. Pe mine să mă lăsați în pace.

Ajunși în dreptul luncii, Veta se apropie de aceeași casă unde Achim întrebase dimineața de ea și strigă pe cineva, lăsîndu-l pe om singur, lîngă podul cu tub alb de beton.

— Ce mai este, Ghincule, zise Veta femeii care, cînd o văzu, fugi repede să-i iasă înainte. Stai, spuse Veta, zîmbind. Adu-mi cheia de la casă.

Apoi vecina alergă și-i aduse cheia. Veta întrebă iarăși:

— Ce e cu tata? Nu s-a mai întors deloc pe-acasă?!

— Nu, nu s-a întors deloc săracu' nea Vasile! răspunse vecina, compătimitor. Are să moară odată pe drum... De ce-l mai lași să plece?!

— N-am ce să-i fac, răspunse Veta, pornind spre luncă. Mereu m-am certat cu el...

— Uite, acuma ai putea să nu-l mai lași, zise Achim cînd cumnata sa luă drumul spre casă. Pe la noi n-a fost secetă, așa că...

Veta nu-i răspunse și nici pînă acasă nu-i vorbi, deși Achim spunea mereu cîte ceva.

La lumina zilei, casa femeii arăta jalnic. Pereții, altădată albi, erau acum murdăriți de muște și plini de păianjeni. Lui Achim i se părea mai pustiu decît pe întunerec. Cînd au intrat înlăuntru, o grămadă de gîngănii negre au luat-o la goană în toate părțile. Veta se uita cu deznădejde peste pereții plini de gîndaci scîrboși.

Deodată scoase un strigăt ușor, uitîndu-se înmărmurită spre una din ferestrele casei. Cercevelele de fier ale geamului erau îndoite rău și canatul dezlipit din zid. Cele două paturi de lemn erau goale și mișcate din locul lor, o cană de apă, căzută jos de pe măsuța de lîngă sobă. Pe pereți se vedeau urmele a ceva care îi acoperise și care acum era smuls. Numai cîteva căpătîie mai acopereau blănile goale ale paturilor, de pe care păturile fuseseră luate cu velințe cu tot.

— Mi-au spart casa, murmură Veta, galbenă la față.

— Cum? Ce? întrebă Achim, nevenindu-i să creadă.

— Ah! Doamne! Doamne! strigă femeia cu desperare și deznădejde, așezîndu-se moale pe patul gol. Ce i-o fi trebuit zdrențele mele?!...

Achim se uita la ea, buimăcit.

— Ce? Ți-a furat? Cum? Ți-au spart... Nu se poate!

— Ce să fac eu acuma? murmură Veta, stins.

Ea își luă capul în mîini și apoi amuți. Fruntea i se încreți rău și fața i se înnăsprise și ea. Achim se așeză și el pe pat, fără să-și dea seama; prin capul său îl fulgeră că întîmplarea nu e rea. Cumnata lui va trebui acum să primească bani de la el. Alungă însă acest gînd, ridicîndu-se brusc și plimbîndu-se agitat prin odaie.

— Ei, lasă, Veto, zise el într-un tîrziu, uitîndu-se cu un început de milă la Veta, care rămăsese cu privirea întepenită în gol. Lasă că nu-i nimic.

Achim Moromete se opri un timp din măsurat și, fiindcă tăcerea se prelungea, el repeta mereu, cu un glas în care nerăbdarea abia era ascunsă:

— Ei, ei, ei! Lasă! Lasă, Veto! Lasă acuma!

După un timp, măsuratul odăii și tăcerea Vetei îl stingheriră. El se așeză pe pat iarăși și vru din nou s-o încurajeze pe cumnată.

VIII

Deodată însă, un zgomot de pași îl făcu să tresară și, abia avu timpul să se ridice, că cineva se auzi urcînd prispa casei și aproape în același timp un ciocănit tare în ușă.

— Intră, spuse Achim, intrigat.

Veta nu se mișca.

Ușa se deschise, și Achim rămase în mijlocul odăii, mirat. Omul care trecu pragul era același care, la plecare, înaintea mașinii, dimineața, ieșise în urma lui în dreptul primăriei și-i făcuse semne ciudate, salutîndu-l de mai multe ori, ca pe-un cunoscut. Acuma venea spre el cu mîna întinsă, zîmbind și salutîndu-l ca și atunci foarte familiar.

— Bine-ai venit, a spus omul îmbrăcat orășenește, adresîndu-se Vetei. Apoi iarăși spre Achim: Îmi dați voie? Niculae Badea.

Achim îi apucă mîna surprins, neînțelegînd ce căuta acest individ și ce anume vroia de la el. După trăsături, părea țăran, dar se vedea că e învățat să poarte haine bine croite.

— Ești de-aici din comună? întrebă Achim, măsurîndu-l cu privirea.

— Nu, nu sînt de-aici de locul meu, răspunse noul venit, surîzînd. Anul trecut am terminat școala și am fost numit notar în locul celui de aici, care a ieșit la pensie.

— Și în comuna dumitale se fură ca în codru? întrebă Achim, înțepat.

Zîmbetul notarului se stinse, și începu să clipească din ochi, neînțelegînd.

— Nu vezi, zise Achim, arătînd casa goală și cercevelele îndoite ale ferestrei.

Omul își aruncă privirea pe paturi, apoi la geam, rămase cîteva clipe gînditor, și mirat la culme. Achim îl văzu din nou zîmbind.

— Ei, n-are nimic, făcu notarul cu un gest al mîinii Am să anunț șeful de post... N-are nimic! Are să se lămurească. Lăsați!

„Asta e nebun". gîndi Achim.

— Ce mai faci, continuă notarul, adresîndu-se Vetei. Nu știam că ești în Vlădoieni! Vezi! Ce înseamnă!...

Veta îi aruncă o privire stearsă și, deși nu înțelegea ce căuta la ea, nu se sinchisi. Lui Achim i se păru că abia acum înțelege pentru ce cumnata lui este atîta de dușmănoasă și pornită împotriva lui. „Are cine s-o învețe gîndi el, lămurindu-și cum de putea Veta să rămînă nesimțitoare la vestea pe care i-o adusese. Asta e povestea. Se mărită cu notarul!... Hoață femeie!" își mai spuse el, gîndindu-se înfuriat la timpul pierdut cu această călătorie.

— Eu tocmai intram la primărie cînd aţi ieşit dumneavoastră de la telefon. M-am uitat şi am văzut că nu sînteţi de pe-aici, spuse notarul, aşezîndu-se pe pat fără să fie poftit. Îl întreb pe Iliuţă, telefonistul: „Cine e domnul?" „E un domn din Bucureşti, a dat un telefon la Vlădoieni." „La Vlădoieni?" l-am întrebat. „Şi ce caută aici?" „Caută o persoană de-aici, din sat, care e plecată acolo." „Ce persoană?" l-am întrebat eu iar. El îmi spuse de dînsa, Veta Moromete. „Cum, zic eu, în Vlădoieni este dusă? Iliuţă, strig eu, cere numaidecît Vlădoienii, că am şi eu să-i spun ceva..."

De astă dată, Veta ridică fruntea mirată:

— Mie?! întrebă ea. Ce să-mi spui? Ce se tot întîmplă? Ce e cu mine azi?

— Stai că am să-ţi spun îndată ce! Iliuţă lucra de zor. „Domnu notar, zice el, ce să mai stricaţi telefonul! A chemat-o domnul acela în comună. E cumnatul ei." „Cumnat?!" întreb eu şi ies repede afară să vă chem îndărăt.

— Am văzut că îmi făceai semne, mormăi Achim.

— Nu, zise notarul, vesel. Cînd am ieşit, nu v-am mai văzut. Nu ştiu unde aţi intrat. Ei, şi pe urmă: „Iliuţă, l-am întrebat eu, eşti sigur că se întorc cu maşina îndărăt?" „Sigur, zice el. I-am auzit personal vorbind la telefon." Ei, abia după aia aţi trecut d-voastră cu căruţa şi eu am ieşit să vă chem îndărăt.

— Da, da, bine, înghină Achim, uitîndu-se la ceas. Dar despre ce e vorba?

— Dumneavoastră sînteţi cumnat cu ea? întrebă notarul.

— Da, sînt, răspunse Achim, înţepat. Omul începuse să-l supere. Veta îşi lăsase iar capul în palme şi tăcea, amorţită de ceva care îi întuneca parcă şi judecata.

— Mi se pare că ştiţi, zise deodată notarul, şi o umbră de îndoială îi trecu peste chip. Dacă ştiţi, să mă scuzaţi. Eu, ce să vă spun, o ţin de trei luni de zile în sertar. Într-o zi, din greşeală, s-a dezlipit şi n-aveam ce să-i mai fac.

— Nu înţeleg, zise Achim, înfuriat de astă dată. Ce tot vorbeşti dumneata? N-ai gură să spui odată? Ce tot ocoleşti?

— Vasăzică, nu știți, zise notarul, satisfăcut, și iar zîmbi. E vorba de fratele dumneavoastră, Nilă Moromete. Trăiește!

— Ce, tresări Veta, arsă. Ce-ai spus?

— E vorba de soțul dumitale. Trăiește, nu e mort.

— Cum, strigă Achim, răgușit, ridicîndu-se în picioare.

— E prizonier, am o scrisoare de la el... o țiu de trei luni de zile în sertar, nu știam de unde să te iau, spuse notarul, uitîndu-se la Veta. Scrisoarea e la mine... d-aia... d-aia... Asta e, sfîrși el, scoțînd din buzunar un plic cenușiu.

Veta se uita la mîna cu plicul cu o privire holbată, fără clintire.

— Ce tot spui? strigă Achim, crunt, smulgîndu-i plicul din mînă.

— De, eu zic că ăsta e, îngăimă notarul, speriat de strigătul celuilalt, cuprins el însuși, o clipă, de îndoială.

— E de la Nilă, șopti Achim, desfăcînd scrisoarea repede. Cine știe de cînd o fi scris-o, săracu'!

Veta era galbenă ca ceara și părea că nu pricepe nimic din ceea ce vedea. Deodată, Achim scoase un strigăt de uimire și ochii îi încremeniră peste hîrtia scrisă.

— Trăiește, șopti el, uitîndu-se în jur, speriat. Veto, auzi?

Achim îi întinse scrisoarea, dar femeia își ridică fruntea și se uită la om cu o privire arzătoare, fără să întindă mîna. Achim Moromete, într-o clipă, înțelese îndoiala cumplită a femeii și o zgîlțîi de umeri.

— Așa este, zise el, răgușit de o emoție puternică, așezîndu-se pe pat.

Veta luă plicul în mînă și-și aruncă privirea peste el. Cînd recunoscu scrisul bărbatului, ochii i se împăienjeniră brusc și mîna îi căzu pe pat, istovită. Abia îngăimă, stins:

— Nilă! Nilă! Oh! Nilă!

Apoi căută umărul lui Achim și se agăță moale de el. Omul vru s-o sprijine, dar femeia, ca un copil adormit, îi alunecă din brațe și, mereu galbenă ca ceara, se lăsă într-o parte pe scîndura goală, fără cunoștință.

Notarul se ridicase de pe pat și se pregătea să plece.

— Vino mai tîrziu, domnule notar, zise Achim, fără să se întoarcă, ridicînd-o pe Veta în capul oaselor.

Femeia își reveni, clipind nedumerită din pleoape.

— Doamne, Doamne, mi-a fost rău?! Ce se întîmplă cu mine? Unde sînt? întrebă ea, uitîndu-se neliniștită în toate părțile. A fost cineva aici?

— Hai puțin afară, zise Achim, turburat de starea Vetei.

— Nu, nu, nu merg! Ce s-a întîmplat? O, o, o, mi-au spart casa, murmură Veta cu îndoială. Tu cînd ai venit? Ce cauți aici?

Achim nu știa ce să răspundă și se uita timpit în ochii femeii. El apucă scrisoarea de alături și, fără să-și dea seama că femeia este încă amețită, începu s-o citească.

Tot atunci, pe neașteptate, auzi un țipăt scurt, înecat, și simți cum hîrtia îi este smulsă din mîini. Cumnata lui avea acum obrajii roșii ca purpura și se ridicase de pe pat în prada unei emoții de nedescris. Ochii îi străluceau ciudat și trăsăturile feței erau de nerecunoscut. O bucurie adîncă, grea, gata să plesnească, stăpînea mișcările și pașii dezordonați ai femeii. Ea nu-și găsea loc și-și apăsa cu amîndouă mîinile partea stîngă a pieptului, gîfîind și străduindu-se să nu se înece.

Achim Moromete se apropie de cumnată-sa și se opri răbdător în fața ei, așteptînd s-o vadă mai liniștită. Faptul i se părea și lui de necrezut; se gîndea la fratele său Paraschiv și la bătrînul Moromete, cuprins de o senzație de teamă nelămurită. Planul lui cu pămîntul Vetei se spulberase, dar nu numai atît. „Ce-are să se întîmple acum?" îi trecu prin cap întrebarea. El se smulse din fața femeii, care între timp deschidea mereu, tremurînd, scrisoarea, și Achim, ca și cînd n-ar fi văzut-o începu să se plimbe neliniștit și agitat prin odaie.

ANA ROȘCULEȚ

I

Într-o dimineață, pe la începutul verii anului trecut, vecinii casei cu numărul 74 de pe șoseaua Pantelimon se treziră din somn speriați de niște strigăte ascuțite, care răzbăteau cu putere dintr-o mică odaie a curții de alături. Aceleași strigăte mai fuseseră auzite de nenumărate ori, cu cîteva săptămîni în urmă, dar acum, glasul care stîrnea liniștea celor cîteva curți părea mai chinuit decît oricînd.

Proprietarul celor cinci-șase cămăruțe așezate în șir de-a lungul curții sări din pat, înfuriat că a fost trezit din somn, luă ceva pe el și ieși repede afară. Tot atunci, una din ușile cămăruțelor se deschise încet și după ea se făcu văzut același militar mărunțel care venea în fiecare duminică și se închidea pînă a doua zi dimineața într-una din odăile închiriate. Proprietarul coborî cele trei trepte din fața ușii și se propti amenințător în drumul militarului, așteptîndu-l să se apropie de poartă. Strigă, bolborosind furios, cu un aer înțepat și viteaz de proprietar:

— Cine ești dumneata? Ce cauți aici?

Omul îmbrăcat militar se opri nepăsător și se uită moale și cu mirare la celălalt. După cîteva clipe mîrîi liniștit:

— Parcă mai m-ai văzut!

— Eu n-am închiriat camera pentru armată, zise proprietarul, rostogolindu-și ochii în toate părțile, neîndrăznind să se uite la militar, a cărui liniște nu-i plăcea. Dacă te mai prind p-aici, am să chem poliția... Am răbdat pînă acum dar... Ieși afară, derbedeule!

— Ascultă, nu mă face să te bat! mîrîi soldatul din nou, cu dispreț, pornind în același timp spre poartă și fără să se sinchisească de furia celuilalt.

În odaia de unde ieșise militarul, de unde se auziseră mai înainte strigătele, se făcuse liniște. Era o cămăruță strîmtă, fără podea, cu un tavan burdușit și cu o ușă care se deschidea de-a dreptul de afară. Pereții goi, de asemenea burdușiți și crăpați, făceau ca singurele podoabe de pe ei, un calendar și o lampă de petrol, agățată de un cui, să pară obiecte de preț. Jos, pe pămînt, era așternut un preș rupt, presărat cu încă alte cîteva zdrențe, care închipuiau un loc de dormit. Singurul scaun din odaie stătea răsturnat lîngă o măsuță lipită în dreptul calendarului și lămpii; mica suprafață a mesei, pe care se aflau cîteva cărți și caiete, puse îngrijit una peste alta, făcea loc străin față de restul camerei și mai ales față de patul răvășit și mototolit care ocupa jumătate din odaie.

O fetiță de zece sau unsprezece ani stătea în acel așternut întins jos și se uita nemișcată spre ușa camerei, care rămăsese puțin deschisă. Cînd afară nu se mai auzi nimic, ea se sculă încet și o închise. Se întoarse apoi și rămase cu privirea pironită peste pat, de unde acum nu se mai auzea decît o răsuflare grea, înăbușită. Fetița stătu un timp lîngă ușă, parcă păzind intrarea, apoi se dezlipi de ea și se apropie de pat; se aplecă în jos cu genunchii pe pămînt, trase de dedesubt un lighean de alamă, îl apucă de băieri, ținîndu-l bine, ca și cînd ar fi fost plin cu apă și ieși încet afară. Cînd se întoarse, puse ligheanul plin cu apă pe scaun și începu, cu mișcări încete, ca de păpușă, să ridice așternutul de pe pămînt.

Deodată, undeva, în depărtare, dar destul de puternic, sirena unei fabrici începu să sune adînc și stăruitor. Fetița rămase nemișcată, cu zdrențele așternutului în mîini, iar femeia înghemuită în pat tresări și se ridică în capul oaselor. Chipul tînăr îi era aprins ca focul și o margine a gurii învinețită și umflată. Cînd fetița o văzu, făcu un pas să se apropie de ea, apoi se opri și după cîteva clipe vorbi tremurat:

— Mamă...

Apoi iar, după cîteva clipe:

— Te speli?!... Am adus...

Fără să răspundă, femeia se învîrti spre marginea patului, făcu semn să dea scaunul cu ligheanul mai aproape şi, cînd copilul i-l aşeză înainte, îşi dezveli un picior pînă la genunchi şi-l întinse deasupra apei. La încheietura pulpei, carnea era zgîriată adînc şi învineţită. Începu să se spele repede, îndîrjit, curăţind zgîrietura de sînge.

— Şi tu ce-ai încremenit lîngă mine? vorbi ea după un timp, fără să-şi privească fata. Ia ligheanul d-aici şi schimbă apa.

Femeia sări în picioare, se aplecă peste pat şi luă în braţe tot aşternutul. Îl scoase afară; se întoarse; ieşi iar.

În drum se lovi de fetiţă, care se întorcea cu altă apă.

— Stai jos şi spală-te pe picioare, îi spuse cu asprime, muşcîndu-şi partea umflată a buzelor.

În cîteva minute, odaia se schimbă numaidecît. Aerul proaspăt al dimineţii pătrunse înlăuntru şi învioră totul. Cîrpele pieriseră şi patul întins şi curat respira o dată cu toţi pereţii aerul răcoros şi tare al zilei. Acum, femeia, deşi se îmbrăcase, nu se mai grăbea să plece. Aprinsese lampa şi făcuse un ceai. Fetiţa se îmbrăcase de mult şi se uita liniştită afară, prinsă de freamătul parcă îndepărtat al oraşului.

— Haide, treci şi mănîncă!

Copilul tresări, se apropie de măsuţă şi se aşeză. Femeia se aşeză şi ea pe pat.

— Mămico, nu te mai duci la fabrică? înţînă copilul, simţind şi mai ales înţelegînd ceva din mişcările mamei, acum moi şi parcă prinse de o neaşteptată deznădejde.

Femeia nu răspunse, dar după un timp zise repede, cu un glas a cărui asprime opri mişcările fetiţei:

— Ba mă duc!... Mănîncă mai repede, că e tîrziu...

Întristat, copilul se posomorî, înghiţi repede şi se ridică de pe scaun. Femeia se uită la chipul ei nemişcat, cu ochii mari, deschişi, şi strînse pumnii cu putere, înfigîndu-şi unghiile în cuvertura patului; apoi vorbi cu acelaşi glas de mai înainte, de astă dată chemînd:

— Te-ai pieptănat bine? Vin' încoace!

Cînd fetiţa se apropie, mama o apucă de umeri şi o întoarse cu spatele spre ea. În acelaşi timp începu să-i despletească una din cozi şi s-o pieptene încet, cu nişte mişcări lungi şi mîngîietoare, care ţinură timp îndelungat. Într-o vreme îşi trase copilul pe genunchi, pieptănîndu-l me-

reu și prinzîndu-i întreg capul în palme. Fetița clipea din ce în ce mai rar, toropită de mîngîieri, și într-un timp închise ochii, gata să adoarmă. Femeia se opri din pieptănat, apucă fetița în brațe și o strînse toată la piept, îngrămădind-o în poală și mîngîindu-i picioarele și tălpile ei micuțe, vîrîte în niște ciorapi scurți și albi, genunchii subțiri, umerii abia răsăriți, gîtul plăpînd și spatele subțirel și moleșit. Apoi începu s-o sărute aprins, des, lipind-o cu disperare de obraji, de frunte; chipul fetiței înflorise și se făcuse atît de frumos că femeia încetă deodată s-o mai strîngă și, stăpînindu-se cu greu, o ridică de pe genunchi și o întoarse repede cu spatele. De astă dată încercă s-o pieptene mai hotărît. Într-un timp, fata vru să se întoarcă, dar cu o mișcare repezită, mama îi apucă umerii, mușcîndu-și adînc buzele:

— Stai!

Îi împleti destul de anevoie părul, o bătu pe umeri și o îndemnă:

— Ei, hai mai repede, ia-ți cărțile că e tîrziu... nu mă aștepta la cantină, că azi am treabă... Întoarce-te repede acasă.

II

Rămasă singură, femeia închise ușa încet, apoi se lungi pe pat și stătu acolo nemișcată, cu ochii pierduți în tavan, cu chipul răvășit și întunecat. Într-un timp tresări, se ridică pe jumătate și întinse mîna pe măsuță, de unde luă o oglindă mică, în care se uită cîteva clipe, aruncînd-o apoi repede la loc, gata s-o spargă. Numaidecît după aceea, chipul i se încreți de ură și sări jos din pat. Se părea că un lucru nou, un gînd neașteptat o răscolea cu putere. Apucă scaunul de spetează, îl trase, se așeză la masă și răscoli după o coală de hîrtie. Scrise cîteva cuvinte, căznindu-se greu, parcă asudînd; deodată, degetele care țineau creionul începură să-i tremure; încercă totuși să scrie mai departe. Termină un rînd, începu pe al doilea. Dar apoi, creionul căzu parcă istovit și mîna se lăsă moale de-a lungul mesei. Din crîncenă cum era, fața femeii se mai liniști, dar curînd după aceea peste trăsături i se lăsă o tristețe adîncă, și ochii, pînă acum strălucitori și hotărîți, își pierdură

sticlirea și încremeniră întunecați. Peste hîrtie abia se putuse așterne, rar și hărțuit, cîteva cuvinte scrise astfel:

„DoMnule CoMisaR,
SuBseMnaTa Ana Roșculeț, de Pe Șoseaua BonaPaRte...“

Singur numele era scris bine.

Se ridică de la masă și se apropie de pat, unde se lăsă cu tot trupul, cu toate mișcările istovite.

Timp îndelungat stătu apoi astfel, cu capul puțin mai jos de pernă și cu palma stîngă sub obraz, uitîndu-se fără să clipească spre ferestruica mică a ușei.

Uneori, gîtul i se încorda, ridica obrazul de pe palmă, privirea i se oțelea, pentru ca după cîteva clipe să răsufle greu și să cadă istovită la loc. Într-o vreme, răsuflarea înecată i se opri și din gît începură să-i iasă niște gemete ușoare de disperare. Apoi, încetul cu încetul se liniști și închise pleoapele, istovită.

I se păru că se trezește apoi din somn la zbîrnîitul ascuțit al unei sonerii. Cîteva clipe, totul se întunecă, apoi un gînd: „Dracul s-o ia, de s-a sculat așa de dimineață“. Soneria zbîrnîi iarăși. Sări din pat. Se uită lîngă ea, să-și vadă fetița dormind. Iarăși, cîteva clipe, totul se învălmăși, și din nou soneria zbîrnîi, de astă dată lung și nervos. Apoi strigăte: „Ana, Ana!“

Sări din pat și rămase uimită de ușile luxoase prin care trecea. Era un dormitor uriaș, în care năvălise întreg soarele de primăvară din dimineața aceea. Într-un pat cu speteze înalte de lemn încrustat stătea un domn a cărui pijama o uimi ca ceva de neînchipuit. Era un domn tînăr, cu chipul lung ca de cal, frumos și cu o privire moale, blîndă. Stătea cufundat în perne, cu o lulea mare cît un braț între dinți, și fuma liniștit. Alături de el, pe jumătate ridicată în capul oaselor, o doamnă într-o pijama asemănătoare. Pe cît de blînd părea domnul, pe atît de sărită părea doamna, pentru că, în clipa cînd fata intră, izbucni într-un rîs care cutremură dormitorul:

— Uită-te ce ochi a făcut fata asta, spuse ea, ridicîndu-se de tot, din pat, zvîrlind plapoma cu piciorul.

Domnul se întoarse spre ea și dădu din cap, cu lulea cu tot, în semn de supărare.

— Lasă-mă, dragă, zise iar doamna, veselă, nu vezi cum se uită? Ascultă, Ana, cîți ani ai tu?

Domnul se întoarse iar cu luleaua în gură și spuse liniștit :

— De zece ori ai întrebat-o de față cu mine și ți-a răspuns că în toamnă împlinește șaptesprezece ani !...

— Uite, fetițo, zise doamna, fără să-l ia în seamă pe bărbat. Astăzi nu stăm acasă, plecăm și ne întoarcem mîine dimineață... Pregătește-mi...

Vru să răspundă ceva. Gemu în somn ; dormitorul plin de soare începu să se clatine. Un singur perete mai stărui un timp în aer, împreună cu un tablou care o arăta pe doamna în pielea goală, cu spatele răsucit în afară, apoi și acesta se topi. Se deșteptă încet, fără să deschidă ochii.

Se visase cu zece ani în urmă, cînd plecase de la țară și intrase la stăpîn. Într-o zi de duminică rămăsese singură acasă. Ieșise apoi în oraș și se plimbase toată ziua. Spre seară a cunoscut un tînăr care lucra la Filatura Românească de Bumbac. După o lună de zile, bărbatul a scos-o de la stăpîn, iar după altă lună a fost angajată la Filatură. Acolo, după ce a măturat praful de bumbac aproape un an de zile, i s-a dat în primire o mașină. Curînd după aceea a născut. După un an, omul a plecat militar, apoi pe front, de unde s-a întors rănit greu și a murit la cîteva săptămîni în spital.

III

Adormise fără să închidă ușa și, cînd se trezi, era tîrziu ; dormise tot timpul dimineții, și acum, o femeie, pe care în primele clipe n-o recunoscuse, se așezase lîngă ea și o privea în tăcere cum se scoală. Se frecă la ochi, zîmbi șters o clipă, apoi se posomorî și se ridică alături de marginea patului, încă ametită de somnul greu și lung în care zăcuse.

— Ce e cu tine, Aneta, de ce n-ai venit la lucru ? Au întrebat de tine de la sindicat...

Femeia care intrase tăcu și după cîteva clipe adăugă cu părere de rău :

— Ca să vezi ! Tocmai azi, cînd lipseai...

— Ce să fie ! Uite că îmi vine să înnebunesc !...

După acest schimb de cuvinte urmă un timp lung de tăcere. Apoi, vizitatoarea spuse încet :

— Iar te-a bătut? Săraca de tine! Ai colțul gurii umflat. Pune o compresă rece.

— Lasă că nu mor eu din atîta... zise Ana, ridicîndu-se de pe pat cu o mișcare repezită și așezîndu-se apoi pe scaun, în fața prietenei. Scrie-mi tu o hîrtie, s-o dau la circă. Eu nu sînt măritată cu el. Să spun acolo ce se întîmplă, și cînd vine, trimit fetița, să vie și să-l lege...

Prietena nu răspunse decît după ce se ridică și ea de pe pat și făcu cîțiva pași pe lîngă ușă. Era o lucrătoare voinică, de vreo treizeci de ani, bine legată; niște umeri largi, mîini zdravene și un trup care se subția cu cît cobora spre șolduri și genunchi.

— Ana, proastă mai ești, îi spuse. Cum crezi tu că o să lege poliția pe cineva, așa, că vrei tu? Pentru ce?

Ana deschise ochii mari și răspunse încet, abia șoptit, mirată la culme și neputînd să priceapă:

— Bine, dar mă bate! Mă omoară cu bătaia! Pentru ce să mă bată?

— Ei, te bate! Na-ți-o bună! Ei și? Treaba voastră.

După ce se făcu iar tăcere, prietena se așeză pe pat și spuse cu un glas în care se strecura și puțină sfială:

— Aneta, știi ce să faci mai bine? Altfel nu scapi de el...

Ana abia asculta. Stătea pe scaun posomorită, rezemată cu cotul de măsuță, și zgîria cu unghia pînza de stambă care o acoperea. Vizitatoarea începuse să spună rar și încet o poveste întreagă.

— O cumnată de a mea, tot așa! Lucra la Telefoane, femeie de serviciu în dormitorul operatoarelor. Nu știu cum s-a întîmplat... Nu mai venea acasă după ce sfîrșea serviciul. Era măritată cu unul care ținea un chioșc cu zarzavaturi... Ei, și cumnată-mea nu mai venea! Stătea după-amiezile la niște cursuri sindicale... În fine, venea acasă mai tîrziu... Ăsta, turbat: Că ce școală e aia? Că ce ședințe? Cumnată-mea îi spunea și se tot ruga de el: „Lică, n-o să ție mult, numai trei luni și pe urmă gata! De ce nu vrei să mă crezi?" Ala o lasă, dar după trei luni, cumnată-mi i se dă cantina în primire. O scoseseră de la dormitoare... Într-o zi ne pomenim cu bărbatu-său. Cică se desparte de ea. „Am răbdat trei luni, zice, dar acum nu se mai poate. I-au intrat responsabilii în cap..." Ce crezi că s-a întîmplat? Crezi c-a lăsat-o? Într-o duminică dimineața, cînd

cumnată-mea se pregătea să plece, ăluia odată îi sare smaltul și o ia la bătaie. Dar ce bătaie! O nenorocise de tot! O săptămînă, două, pe urmă s-au avut bine, dar după aia, iar scandal. O văz că vine la noi, învinețită. „Du-te la sindicat, zice bărbatu-meu înfuriat, să te învețe ce să faci! Nu poți să mai trăiești așa!" „Atît ar mai trebui, să audă și de asta, zice ea, ca să rămîn schiloadă pe toată viața." Ei, Aneta, știi ce-a făcut pe urmă cumnată-mea? A răbdat, a răbdat, a răbdat. Și într-o zi face cunoștință cu unul... Pleacă pe urmă de acasă și bagă divorț. Vine Lică după ea, la Telefoane, nimic! O pîndește să iasă, o caută cumnatu-meu, nimic. Se roagă de ea, ce să se mai roage! Aia era sătulă de cît îndurase...

Se făcu iar tăcere. Femeia de pe scaun ascultase tot timpul cu ochii pe jumătate închiși.

— Așa și cu tine... mai ales că ai trăit cu el fără primărie, continuă prietena după cîteva clipe. Dacă și tu te lași, așa, n-ai să scapi de el niciodată. Dar eu nu înțeleg ce dracu' are cu tine! De ce te bate! Spune-mi și mie.

— Cum de ce mă bate?! întrebă Ana, mirată. De nebun!

— Nu se poate!

— Mai de mult începuse el să se poarte urît, d-atunci de cînd cu bocsul. Spunea că ce s-amestecă statu' în meseria lui! Zicea că el îi dă dracului cu leafa lor!... Era învățat să cîștige mult... Și nu știu cum a fost, eu i-am cerut niște bani și m-a plesnit... Pe urmă...

Ana se ridică oftînd greu și tăcu. Se așeză alături și scoase de sub pat niște ciorapi de bumbac, pe care vru să-i tragă în picioare.

— Ei, lasă că ai să scapi tu de el. Găsești pe cineva, te măriți și gata. N-o să stai așa...

— Vica, tu nu știi ce e în stare să-mi facă Tomiță dacă aude numai că vorbesc cu cineva! Și nu mi-e frică de mine... zise Ana, aproape strigînd. Ce-i fac eu dacă...

În curte se auziră deodată niște pași care o făcu pe femeie să rămînă cu vorba în gît.

— E Tomiță, spuse ea, îngălbenindu-se.

Cealaltă se fîstîci și ea, și amîndouă se ridicară în picioare. Pașii se opriră în dreptul odăii, și în micul geam al ușii se văzu o capelă verde și o frunte îngustă, cu niște ochi mici, ca de viezure, uitîndu-se o clipă înlăuntru. Apoi,

ușa se deschise și un om mărunțel și pricăjit pătrunse în odaie. Cînd intră și se făcu văzut. Vica holbă ochii a mirare și se uită la prietena ei într-un fel că: „Znamenia asta îți face ție zile fripte?" Fiindcă Ana nu o luă în seamă, strîmbă din buze și se așeză pe pat parcă provocator, abia răspunzînd la „bună ziua" dat de noul venit.

— O prietenă a mea de la fabrică, spuse Ana, încet.

— Tomiță, mormăi militarul cu un glas uimitor de gros și de spart, care îi venea parcă din piept sau din burtă. Își spusese numele cu îngîmfare, dar glasul sunase mai mult amenințător. Vica își pironi ochii pe el, uimită, și peste trăsături îi trecu o fluturare de teamă. Felul în care omul se așezase pe scaun, în care își luase capela din cap și o pusese pe măsuță, felul în care își scosese tabacherea și bricheta și-și aprinsese fără vreun cuvînt țigarea, fiecare mișcare pe care o făcea părea un fel de pregătire pentru ca următoarea s-o îndrepte spre celălalt și să-i dea în cap. Vica se sperie de-a binelea cînd auzi glasul mînios al Anei:

— Ce e Tomiță, iar ai venit?

Omul păru că nu ia în seamă, nu aude glasul femeii. Răspunse liniștit, chiar cu un fel de părere de rău:

— Am plecat fără bilet de voie... cerusem pînă seara și n-a vrut (alci urmă o înjurătură adresată cuiva). Trebuie să mă întorc repede!

Femeia scoase un suspin care îl făcu pe om să-și lase fruntea în pămînt.

Se făcu tăcere lungă. Ana se așezase pe pat lîngă prietena ei și se uita la noul venit cu o privire turbure. După un timp, omul de pe scaun ridică fruntea din pămînt, și mișcările pe care începu după aceea să le facă părură și mai amenințătoare. El puse repede țigarea pe colțul mesei și se ridică brusc în picioare. Vica tresări și făcu o mișcare să se ridice, dar, uimită, se trase mai pe pat, așteptînd. Omul stătea în picioare în fața Anei și, cu pleoapele lăsate peste ochi, scotea ceva dintr-un buzunar de la piept: un portofel:

— Uite, Aneta, zise. Îmi spuneai acum o lună că n-ai rochie de vară și pantofi. Eu mă duc, nu pot să mai stau. Ia ici ăștia...

Fără voie, buimăcită, Ana întinse brațul și luă din mîna aceluia o mulțime de hîrtii de cîte o mie. Apoi, fiindcă omul se întoarse și porni spre ușă, ea lăsă repede hîrtiile

pe pat și sări în picioare în urma lui, în aceeași clipă, chipul i se înroși ca focul și vru să spună ceva. Militarul însă, deschisese ușa.

— La revedere, zise omul, ieșind, și pentru că Ana nu răspunse nimic, prietena spuse repede în locul ei:

— La revedere!...

IV

— E cam țicnit, vorbi Vica, după ce pașii se îndepărtară. Ia uite ce de bani! Dacă e militar, de unde-i ia?

— Nu e țicnit, îl cunosc eu, răspunse Ana, aruncînd banii pe măsuță cu sînge rece. Crede că sînt proastă, am să uit...

— Pare om de treabă, de ce te bate? întrebă prietena, uitînd cu totul ceea ce simțise cu cîteva clipe mai înainte.

— Of, Doamne, Doamne, dacă nu-mi vine să înnebunesc. Ce-o mai fi copt în el de dimineață pînă acuma?!... Tomiță, Tomiță, fire-ai al dracului cu ochii tăi! scrîșni femeia, răscolind sub pat și încălțîndu-se cu furie. Haide, Vica, vreau să mănînc azi la „Carpați". Uite, așa mi-a venit mie... Am să mă îmbăt... Unde oi fi pus eu bluza aia?... Nu știu ce spuneai cînd ai venit, că a întrebat de mine? Ce-are cu mine? N-am dreptul să lipsesc și eu o dată în viața mea? Să mă lase în pace! Am să mă mărit cu Tomiță și plec de la fabrică. Și cum e el mare bocsier și dat dracului, dar ce? Îl învăț eu minte! Ai văzut ce semn avea la gît? Eu l-am ars. Călcam rufele, dragă, și i-am dat cu fierul în ochi. Noroc că s-a ferit, că rămînea orb... La „Carpați" am să mănînc! Hai repede Vica... Am să cer creier pané! Fi-ți-ar creierul al dracului, Tomiță! Ai văzut ce cap are? Ca de vițel, dragă! Vițel pe tipsie!... Ce te uiți așa?

— Ce-i cu tine, te-ai zăpăcit? întrebă cealaltă, uimită nu atît de vorbele pe care le auzise, cît de tonul cu care erau spuse și care i se părea puțin dezmățat, lucru pe care chiar și Ana îl băgă de seamă.

— Și tu ce te uiți așa ca proasta? spuse Ana cu sînge rece, ferindu-se totuși să se uite la prietena ei.

Fiindcă nu primi nici un răspuns, tăcu, apoi, după ce termină să-şi închele nasturii la bluză spuse abia şoptit cu alt glas, cu chipul schimbat, oftînd scurt:

— Haide... ţi-am spus că îmi vine să înnebunesc... Hai să mergem... Ce, te-ai supărat?...

Ieşiră împreună, şi Ana încuie, puse cheia într-un loc anumit, apoi porniră spre poartă.

— Te-am întrebat adineauri, şi nu mi-ai spus, de ce m-a căutat sindicatul, zise Ana cînd ajunseră în stradă.

— Cine ştie ce-o fi avînd cu tine, îi răspunse Vica după un timp, oprindu-se pe loc. Apoi, rece: Te duci la „Carpaţi"? Eu nu merg.

— Nu, mergem colea la lăptărie. Mi-e foame rău şi vreau s-o văd pe fata mea cînd o trece acasă. Ce ţi-a venit cu „Carpaţii"! zise Ana cu un glas plin de tristeţe. De „Carpaţi", 'mi-arde mie acum?...

Intrară alături într-un birt-lăptărie unde, deşi era ora prînzului, se afla un singur om, îmbrăcat în zdrenţe, şi care mînca zgomotos şi clefăind un iaurt.

— Venisem să văd ce e cu tine, să-ţi spun noutăţi şi să te iau la un cinema. Ştii că fetei ăleia angajată acum o săptămînă i s-a dat în primire o maşină? E una nouă, care a fost angajată cu încă alte două la cîteva zile după naţionalizare... Am fost aşa de supărată!... zise Vica în timp ce se aşezau la o măsuţă în fundul birtului.

— Dă-mi nişte ouă jumări şi, dacă ai, să-mi faci o friptură... Vreau să mănînc o friptură, draqă, iai şi tu una? Plătesc eu...

— Nu, am mîncat la cantină. Nu mi-e foame! Un orez cu lapte, dacă e proaspăt...

— Dă un orez cu lapte, zise Ana cu plăcere în glas.

— Ai auzit ce spuneam? continuă cealaltă. Cît i-am dat maşina şi am lăsat-o singură, nici n-a trecut un sfert de ceas şi m-am pomenit cu ea: „Tovarăşă, mi s-a stricat maşina". Ce să-ţi spun, Aneto, mă duc la ea să mă uit. Cînd colo, nimic! I se rupseseră două fire şi nu mai ştia cum să dea drumul ţevilor. Mai oprise şi maşina de tot şi se fîstîcise grozav, nu ştia ce să mai facă. Parcă luase foc secţia, aşa era de speriată. Îi leg firele şi plec. Nu trece un ceas şi iar mă pomenesc cu ea, galbenă ca ceara: „Tovarăşă, zice, nu ştiu ce s-a rupt la maşină, ce fac eu acuma?" „Ia să văd, tovarăşă, te pomeneşti că cine ştie ce-ai făcut"

îi răspund. „Gata, le-ai dus", îi spun iar, cînd mă uit și văd. Vream s-o bag niței în sperieți. Tu știi că noi am măturat pe jos luni de zile pînă am prins ceva, și ea, gata, moț la mașină. La noi, știi ce-a fost, dar nici așa, în cîteva zile să te faci lucrătoare... Bun orez, mai dă-mi unul. Mi-aduc aminte, cînd am intrat eu, era una a dracului, de te făcea să-ți iei lumea în cap. Ale dracului timpuri, Aneta!...

— Dar ia stai, care e aia care spui că a venit acum o săptămînă, că au fost atunci trei inse! întrebă Ana cu interes.

— E una frumușică și blondă, așa, bucălată!

— O știu! Nu i-o dăduse maistorița pe cap lui Pistrui?

— Ei, acuma mi-a dat-o mie, confirmă Vica. Și-i spun: „Ei, tovarășă, ai pățit-o! Dacă nu te pricepi, ce te miri?! Acum o să te dea afară, dacă nu și mai rău." (Ea credea că hm!... E... mare lucru să stai lîngă mașină, s-o cureți de praf și să-i scoți țevile!) Pistrui se uita și rîdea pe înfundate. Pe urmă am început și eu să rîd, că nu mai puteam! S-o fi văzut-o ce ochi făcea! Cînd a băgat de seamă că nu e nimic, s-a posomorît. „Ei, lasă, i-am spus, așa se învață meseria. Cînd stai și te uiți la altul cum lucrează, ți se pare un fleac, la dă-i drumul." Am stat lîngă ea cîteva minute și pe urmă o aud: „Acuma știu". Plec eu, și nici nu trece așa, ca de cînd am venit noi aici, și o văd cu obrajii roșii, cum se uită spre mine, peste spinarea mașinii. Nu mai îndrăznea să mă cheme.

— Iar se *stricase*?! zise Ana, încercînd să zîmbească.

— Acuma, drept să-ți spun, să le fi văzut pe alelalte! Nici cinci minute nu puteau să stea singure. Aurica asta, Muscan, cred că într-o săptămînă are să lucreze ca mine. Ai s-o vezi!...

— Dar văd că ești destul de veselă! zise Ana cu mirare. Spuneai: „Am fost așa de supărată!"

— Păi da, reluă Vica, înfuriindu-se puțin. La piecare mă pomenesc cu tovarășul Jamgocean printre mașini și, după ce se uită la mine (lui i se părea că zîmbește), zice că „Ce-ai pățit astăzi, tovarășă, bagă de seamă, uite are să ți-o ia înainte tovarășa asta, Muscan, ce-i faci?" Am vrut să-i răspund, dar mi-era rușine, să nu creadă aia nouă cine știe ce despre mine. Și nu m-aș fi supărat, dar cînd să ies, ofițerul de serviciu la fel: „Am auzit că te-a între-

cut una nouă, ce-ai pățit?" „Ia te uită! îi spun, ce înseamnă asta, tovarășe?"

— Îmi pare rău că am lipsit, murmură Ana, dînd farfuria la o parte. Cine știe pentru ce m-o fi chemat. Tu ce crezi?

— O să vezi mîine. Hai să mergem la cinema.

— Nu merg, răspunse Ana cu un glas aspru, rece, cu privirea întunecată.

— Ascultă, Aneta, reluă cealaltă după cîteva clipe de tăcere. Tu niciodată nu te duci să vezi filme. De cîte ori am vrut să te iau, te-ai răstit la mine, parcă cine știe ce rău ți-am făcut! Și eu care credeam că sînt prietena ta!

— Nu fi proastă; nu merg la cinema, pentru că nu pot să citesc repede jos și nu înțeleg nimic din film! zise Ana încet.

Se făcu tăcere. Birtașul se oprise și el din cîntărit niște carne și se uita intrigat spre cele două femei.

— Da, Aneta, n-am știut. Nu te supăra!

V

A doua zi dimineața, Ana porni spre fabrică îngrijorată. În trecut se mai întîmplase să lipsească de la lucru și totdeauna se înspăimînta; i se părea că la poartă are s-o aștepte ofițerul de serviciu și are s-o oprească și să-i spună că a fost dată afară.

Acum însă, lucrurile se schimbaseră cu totul. Filatura Românească de Bumbac, al cărei capital se afla în portofoliul *S.A. de Gerances et Dépôts* din Geneva și *Security and Financial Service Corporation* din Panama (!), trecuse de cîteva săptămîni în mîinile clasei muncitoare. Unele lucrătoare din filatură au crezut că acest lucru are să aibă un efect practic imediat.

— Ni se măresc salariile! Acuma, fabrica e a noastră!

— Nu, nu se mărește nici un salariu! Ce rost are? Mai bine să ne aducă pantofi la cooperativă, a mormăit o vecină a Anei, o lucrătoare bătrînă și morocănoasă, care umblă de cîteva zile fără tălpi la pantofi. În cooperativele funcționarilor bagă pantofi și în ale noastre bagă pe dracu'...

Toată lumea înțelesese însă limpede că s-a terminat cu puterea patronilor.

Ana fu nevoită să-şi dea seama că ceea ce o îngrijora acum, apropiindu-se de porţile fabricii, nu era faptul că are s-o aştepte la intrare omul patronului şi să-i spună că a fost dată afară.

Îşi amintea de Tomiţă şi de dimineaţa de ieri. Gîndul o întunecă numaidecît şi deodată fabrica i se păru un iucru străin, rece, depărtat de ea şi încîlcit. Răsuflă adînc şi simţi începutul zilei şi al lucrului ca pe o povară greu de îndurat. Se simţi pornită şi îndîrjită împotriva tuturor şi, în această stare, străbătu curtea întretăiată a fabricii şi o luă spre secţia unde lucra.

Numai cînd văzu cum încetul cu încetul maşinile sînt luate în primire de tovarăşele ei şi încep apoi numaidecît să bîzîie, se simţi mai liniştită. Zbîrnîitul ţevilor, care răsuceau cu repeziciunea aripilor unor bondari uriaşi bumbacul întins pe maşină în subţiri fuioare de lapte, o făcu să uite totul. Începu să cureţe maşina cu repeziciune şi lucră timp de două ceasuri cu o rîvnă parcă străină de ea. În tot acest timp, ca şi cînd ar fi fost singură, nu se uitase nici o clipă dincolo de maşină, deşi Vica şi Pistruiul trecuseră pe lîngă ea vorbind tare şi îi dăduseră noroc. Tot în acest timp, maistoriţa trecuse cu paşi rari printre maşini, se oprise cîteva clipe în dreptul ei, vrînd parcă să-i spună ceva, apoi pornise mai departe.

Abia tîrziu îşi roti privirea peste sala uriaşă a maşinilor şi se şterse pe frunte de sudoare. Îndîrjirea i se risipise, şi acum se simţea numai întristată. De peste a treia maşină, Vica îi făcu semn din cap şi-i zîmbi într-un fel, parcă voind să-i dea de veste de ceva.

— Tovarăşă, vrei să vii să te uiţi? Mi s-a stricat maşina!... auzi alături un glas, care în zgomotul surd al secţiei suna şoptit şi sfios ca al unui copil.

Ana se întoarse repede şi zîmbi şters. Strigă să fie auzită:

— Ia să vedem! Dacă s-a *stricat*, e nenorocire!

Porni iute alături de lucrătoarea cea tînără şi, după ce legă un fir rupt, rămase cîteva clipe în faţa fetei, cercetînd-o de sus pînă jos. Apoi, deodată, parcă fără voie şi stăpînită de o simţire scurtă de simpatie, apucă obrazul bucălat al fetei, îl strînse între degete şi strigă:

— Nu-ţi fie frică! Dacă se *strică* iar, cheamă-mă! Dumneata eşti tovarăşa Aurica Muscan?

— Da!

— Pe mine mă cunoşti?

— Nu.

— Aneta Roşculeţ, se prezentă Ana. Cu cine învăţi?

— Cu tovarăşa Diaconescu Vica, dar de dimineaţă, tovarăşa maistoriţă mi-a spus că să învăţ cu dumneavoastră, că sînteţi alături.

— Şi de ce vorbeşti aşa, *dumneavoastră!*... întrebă Ana, zîmbind puţin. Eşti măritată?

— Nu, tovarăşă!

— Părinţi ai?

— Da, tovarăşă!

— Îţi place maşina?

— Îmi place foarte mult.

— E! Bine! Spor la lucru!

Abia se întoarse la maşina ei şi, din cealaltă parte a secţiei, Ana o văzu pe Pistrui făcîndu-i şi ea nişte semne. Îi răspunse, cu o mişcare a mîinii, că n-are timp.

— Te cheamă tovarăşul Pavel Vasile, îi strigă Pistrui, apropiindu-se. Ieri a trecut repede p-aici şi a spus că să treci pe la comitet. Mai sînt cinci minute, ar fi bine să te duci acuma.

VI

Ana opri maşina şi, o dată cu bătaia repede a inimii, un gînd de o clipă îi răci spinarea: „Ce fac eu acuma! O să mă întrebe pentru ce am lipsit..."

Tot atunci, maistoriţa trecu pe lîngă maşina ei şi se opri:

— Treci pe la Comitet, Ana. Tovarăşul Pavel nu ştiu ce vrea să te întrebe.

Maistoriţa vorbise liniştit, cu un glas simplu, ca şi cînd i-ar fi spus: „Treci pe la cooperativă, că se dă nu ştiu ce". Sau: „Treci pe la personal, să-ţi facă nu ştiu ce fişă".

Dar tocmai tonul acesta îi întări acelaşi gînd neliniştitor, fără să-şi dea seama că, de fapt, nu de sindicat trebuia să se teamă. Are să mă întrebe de ce am lipsit, pentru ce am lipsit: „Asta nu se poate, tovarăşă; îmi pare rău, dar trebuie să-ţi spun că..."

Se smulse de lîngă maşină şi porni repede afară. „Ei şi? N-au decît! M-am săturat de viaţa asta", gîndi cu răceală, cînd zgomotul maşinilor se frînse o dată cu închiderea uşii. Se îndreptă încet spre biroul Comitetului de fabrică şi, fără voie, îşi aduse aminte cum, cu cinci sau şase ani în urmă, îl văzuse pe mecanicul Pavel Vasile în odaia strîmtă a portarului, alături de doi domni cu mîinile în buzunare şi care se uitau la el din două părţi, cu ţigările în gură şi cu albul ochilor parcă încremenit, rînjind. Pavel Vasile era posomorît, şi pe vremea aceea i se făcuse milă de el, fără să ştie însă pentru ce. Privirea piezişă, cu albul ochilor bulbucat, a celor doi inşi care îl însoţeau, o înspăimîntase.

Abia acuma amintirea aceasta i se limpezi cu totul în minte şi intră în biroul Comitetului cu uimirea pe faţă, stăpînită de gîndul îndepărtat al întîmplării de atunci.

Cînd închise uşa, înlăuntru întîlni privirea puţin mirată a unui om de vreo patruzeci şi cinci de ani, care tocmai atunci terminase de vorbit la telefon şi lăsase receptorul în furcă. Omul se ridică numaidecît în picioare şi ieşi puţin spre colţul biroului, în acelaşi timp vorbind încet şi aşteptînd-o pe lucrătoare să se apropie, să-i strîngă mîna.

— Noroc, tovarăşă! Ce s-a întîmplat? o întrebă.

Îi strînse mîna cu putere şi se întoarse la locul lui, trăgînd scaunul, gata să se aşeze.

— Stai jos, tovarăşă!

Atît la întrebare, cît şi la semnul omului care îi arăta în faţa biroului scaunul să se aşeze, Ana nu răspunse nimic şi nu se aşeză. Voia să-şi dea seama dacă a fost chemată pentru că a lipsit ieri, dar de pe chipul omului nu putu să ghicească nimic. Rămase în picioare şi vorbi încet, cu sfială şi cu urme de nelinişte în glas:

— Dumneavoastră m-aţi chemat...

Omul mai rămase o clipă în picioare, apoi îşi desfăcu mîinile într-un gest mic şi se aşeză. Îi vorbi cu o uimire simplă şi puţin veselă în glas:

— Da, tovarăşă. Mi-am adus aminte! Dumneata eşti soţia lui Roşculeţ de la secţia chimică! Eram în închisoare cînd am aflat că a murit pe front... Dar stai jos! De ce nu stai jos? Te rog să iai loc!

Ana se aşeză încet, ca pe ghimpi, şi rămase aproape înţepenită în scaun, abia îndrăznind să atingă biroul cu două

degete. N-ar fi putut să-şi dea seama dacă îi era frică de ceva. Micile ei întîmplări i se învălmăşiseră în cap în aşa fel, încît prezenţa omului — care s-ar fi putut s-o întrebe pentru ce a lipsit, fără să ia în seamă că există cineva care de cîteva luni o chinuie fără rost — o făcea să se simtă din ce în ce mai neliniştită. Pe de altă parte, zîmbetul şi simplitatea preşedintelui de comitet o ruşinau şi, în acelaşi timp, o îndîrjeau. Lucrătoare rămasă în urmă, încurcată în viaţă cu bărbatul ei, Ana Roşculeţ nu ştia lămurit ce este sindicatul, în mintea ei totul era învălmăşit, de la directorul filaturii şi pînă la tehnicieni; pentru ea, partidul, sindicatul şi direcţia erau totuna. Acum presupunea că omul din faţa ei are s-o ia pe departe şi pînă la urmă s-o întrebe pentru ce a lipsit. De aceea se şi crispă rău cînd omul începu:

— Uite, tovarăşă... Partidul nostru dă o atenţie deosebită, atunci cînd...

Glasul preşedintelui se frînse pe neaşteptate şi tăcu. Ana se uită ca într-o fulgerare spre el, şi privirea îi rămase pironită pe chipul preşedintelui, care se întunecase şi se făcuse atît de grav, încît părea dîrz.

Totuşi, omul tăcuse pentru ca s-o întrebe cu un glas simplu, blînd şi nedumerit:

— Tovarăşă, dar de ce eşti aşa de speriată? Ce s-a întîmplat?

Anei i se păru cu neputinţă acest glas simplu. Se stăpîni, înghiţi în sec, se mişcă puţin în scaun, apoi se uită bănuitoare spre om. Preşedintele sări de pe scaun, ocoli biroul cu paşi rari şi se apropie de ea. Era un om care, deşi nu prea înalt, părea totuşi astfel din cauza oaselor mari şi largi ale umerilor şi picioarelor. Avea buzele groase, gura mare, de asemenea, nasul, obrajii urechile şi fruntea şi mai ales ochii îi erau mari. Chipul era totuşi mic, obişnuit; însă, mişcările, largi şi moi, răspîndeau în jur ceva cuprinzător şi liniştit, care îl făcea să pară înalt, gros şi bătrîn.

— Ei, *tovarăşă*, ce e cu dumneata, vorbi el rărind cuvîntul şi adîncindu-l parcă, în timp ce o apucă de braţ. Ce e cu dumneata? De ce eşti aşa de speriată?

Ana se ridică în picioare şi trase scaunul, să nu stea prea în faţa omului. Dar preşedintele mai făcu un pas şi-i puse mîna apăsat pe un umăr. Apăsarea o crispă pe fe-

cie, dar tot atunci glasul moale și direct al omului o în-
ră iarăși:

— Dar ce s-a întîmplat, tovarășă, ce este, de ce te
rii așa? Haide, tovarășă, ce înseamnă asta? Noi ne cu-
aștem de mult! Bărbatul dumitale mi-era prieten...

Ana strînse speteaza scaunului în palme și-și mușcă
ele. Șopti, înghițind greu, cu urme de dîrzenie în glas,
lpînindu-se totuși:

— Nu, tovarășe... dar sînt necăjită.

Făcu o mișcare aprigă din cap, se stăpîni și rupse din
cu o furie rece, cu intenția să arate pentru ce a lipsit
să curme discuția.

— Mi-e rușine de dumneata, tovarășe, ieri am fost așa
chinuită, că îmi venea să iau lumea în cap. Și n-am putut
viu la lucru... Am un bărbat care de cîteva luni a înne-
nit... Fetița mea s-a făcut acuma mare, și mi-e rușine
ea, nu mai pot! I-am spus să mă lase în pace... Nu știu
are cu copilul meu! De cîte ori vine, n-ajunge că îmi
lc fetița pe jos, mai și țipă la ea... Iar pe mine mă bate
un cîine. Nu-mi poate suferi copilul. Și i-am spus să mă
se, să se ducă... i-am închis ușa... dar...

Ana se opri, se uită la omul din fața ei și, cînd îi
zu ochii mari, care o priveau ca niște oglinzi luminoase
adînci, se turbură cu totul și izbucni scurt în plîns, oprin-
-se însă numaidecît și bîiguind ca un copil:

— Tovarășe Pavel, nu știu ce să fac... n-aș vrea să
ai lipsesc, dar nu știu ce să mă mai fac... mă omoară cu
taia... cînd a aflat că strîng bani să-mi dau fetița mai
parte la școală, m-a nenorocit cu bătaia... Alaltăieri m-a
inuit toată noaptea...

Omul o ascultase neclintit, fără să clipească, fără să
erce să spună vreun cuvînt. Cînd lucrătoarea se opri
eo cîteva clipe, el trase un scaun și se așeză liniștit în
a ei, cu un cot pe lemnul lucios al biroului. Nici de
tă dată, deși femeia se oprise, nu spuse un cuvînt. O
ivea cu aceiași ochi și dădea numai din cap în semn că
cultă, să spună tot, fără teamă. Părea numai uimit, ca
unci cînd ceva vechi, un lucru de demult și rău, și pe
re îl credeai mort iese nu se știe de unde și se agață de
cu furia celui care vrea să distrugă.

Ana se așeză pe scaun, mai tăcu un timp și apoi, a-
cîndu-și aminte, spuse temătoare:

— Și vedeți? Din cauza asta am lipsit ieri! Nici n-am putut să mă scol din pat... Credeam că d-aia m-ați... să vin și să...

Ana se opri și-și lăsă privirea în jos. Obrajii îi ardeau; se făcuse roșie la chip și se ținea dîrz pe scaun în fața biroului. Se făcu o tăcere de cîteva clipe, pe care lucrătoarea o rupse spunînd cu glasul omului muncii:

— Tovarășe, eu mă duc la mașină! A trecut pauza...

Președintele de comitet se uită în treacăt spre ceasul din perete și dădu din cap:

— Da, dar acum spune. Vreau să știu ce e cu dumneata. Nu se poate să trăiești în felul ăsta...

Ana însă își revenise și acum era liniștită. Îi trecu prin minte că nu are nici un rost s-o ia de la început, n-ar folosi la nimic. Toată povestea ei lungă cu Tomiță i se părea acum de nimic, fără rost și fără folos s-o audă președintele Comitetului de fabrică. Cu ce poate să-i ajute? Se ridică iarăși în picioare îndîrjită și se șterse apăsat pe obraji. În aceeași clipă însă, președintele se ridică și el în picioare, o opri nemulțumit, chiar iritat:

— Dar, tovarășă Ana, spune, să vedem ce e de făcut. Îmi pare rău că nu te-am cunoscut mai bine pînă acum. Ia spune-ne, bărbatul dumitale e muncitor? Unde lucrează?

— Nu, tovarășe! E bocsier!

— Boxeur? E înscris în Federație, în O.S.P.?

— Nu, nu e scris. Spunea că nu are nevoie de leafa statului. Acum e militar.

— În ce regiment?

— Aici, în București, la grăniceri.

— De mult ești cu el?

— L-am cunoscut la trei ani după ce a murit bărbatul meu. D-atunci!

— Și ce are de te bate? Nu e sănătos? De ce nu te desparți de el? Acum nu mai e ca pe vremuri, dacă bărbatul e nebun, să-l înduri toată viața. Și judecătorii noștri...

— Tovarășe Pavel, nu sînt măritată cu el. Am stat amîndoi pînă în primăvară, acuma... și, fiindcă începuse să mă bată, am fugit, mi-am căutat altă odaie. Dar a venit după mine, nu știu cum m-a găsit...

— Și cînd a început să te bată? Pentru ce?

— I-am spus o dată să nu mai vie, că nu se mai poate, n-avem nici casă ca lumea. O singură odaie și nu se

poate... mi-e rușine de copil! Și cînd a auzit că mai vreau s-o dau mai departe la școală!... Copilul meu învață foarte bine și, cînd am fost o dată cu ea, învățătoarea mi-a spus că nu trebuie s-o las... A ieșit mereu premiantă... D-atunci a început... și acum mi-e frică s-o mai las singură acasă... „Ai să vezi, îmi spune mereu, dacă nu-ți bagi mințile în cap, vai de pielea ta! Vrei s-o faci domnișoară, să te coconești?! Lasă că o fac eu să nu mai fie domnișoară."

— Și de ce n-ai venit să ne spui, zise președintele de comitet, ridicîndu-se în picioare și măsurînd cîțiva pași. Trebuia să vii aici, să ne spui, adăugă după aceea, rece cu un fir de bănuială în glas. De ce ai răbdat atîta? Asta nu se poate!

Femeia tresări și se închise în ea numaidecît. Se posomorî și tăcu. Președintele Comitetului de fabrică se mai plimbă puțin, apoi se așeză iar pe scaun.

— Tovarășă, n-am vrut să te învinuiesc, îi spuse cu alt glas. Ah, ce fire ai! Păi nu faci nimic, așa! Nu se trăiește așa! Nu vezi cum e la noi? Singur nu ajungi nicăieri. Te lupți, te lupți mereu, și nu poți să schimbi nimic. Acuma, gata, lasă! N-o să treacă prea mult timp și oameni ca ăștia... dar trebuie... în sfîrșit! Bine că știm! D-aia îți spuneam: trebuia să vii aici, era chiar pe vremea cînd se făceau anchete pentru locuințele filaturii noastre. O să ne interesăm dacă mai e un loc, și atunci ai scăpat de el numaidecît. Pînă atunci, cred că cel mai bun lucru e să cauți și să te ferești de el.

— Cum să mă feresc, tovarășe! Nu mai știu ce să fac! Ieri, după ce m-a chinuit toată noaptea, s-a întors ca un miel și mi-a lăsat o grămadă de bani. Ce să fac?!

— Să nu faci deocamdată nimic! Caută să nu-l provoci. Și mîine treci iar p-aici. Acum ascultă pentru ce te chemasem ieri. Știi că avem cîteva lucrătoare noi. Una din ele e chiar la secția dumitale. Ne-a spus că ea vrea să învețe cît mai repede meseria. Maistorița mi-a vorbit de dumneata că te pricepi mai ales cum să te porți cu cele noi și am vrut să stăm de vorbă. E o poveste cu fata asta, pe care am vrut s-o știi. Tată-său era tîmplar la un pension din astea, catolic. Și pentru leafa de acolo a vrut ca fata lui să învețe și ea în pension. Ce să-ți mai spui? El își dădea leafa de pomană, iar fata spăla coridoarele pensionului și slugărea toată ziua prin casele babelor catolice.

Acum o săptămînă l-am cunoscut pe tat-său, cînd a venit cu ea aici. Cînd a auzit c-o primim, ce să-ţi mai spun, se şi vede! Vrea să se facă *numaidecît* lucrătoare...

Ana se ridică de pe scaun, iar preşedintele de comitet se ridică şi el şi-i întinse mîna, zîmbind:

— Ei, tovarăşă Ana, îmi pare bine că te-am cunoscut. Ai o viaţă familială chinuită şi rău ai făcut că te-ai lăsat prinsă pînă acuma, dar, vasăzică, bine că ştim şi o să ne gîndim, aşa că treci mîine să discutăm, să vedem ce este de făcut! Nu sta singură, tovarăşă! Să nu-ţi fie frică de nimeni, auzi? Treci mîine!... Noroc şi spor la lucru!... Şi ai grijă de Aurica Muscan!...

Preşedintele Comitetului îi strînse mîna, şi Ana ieşi din birou. Se întoarse la maşini într-o stare neobişnuită de turburare. Se simţea puţin zăpăcită, ca şi cînd ar fi făcut sau i s-ar fi întîmplat ceva nefiresc. Această discuţie nu i se părea nefirească, dar întorsătura pe care simţea că au luat-o lucrurile o găsea întunecată, nu înţelegea; nu înţelegea bine pentru ce un lucru cum era viaţa ei încurcată de acasă poate fi o problemă pentru Comitetul fabricii; şi, pe de altă parte, chiar povestea tinerei Aurica Muscan şi atenţia Comitetului pentru o ucenică i se părea iarăşi cu neputinţă. Ana nu înţelegea bine de unde veneau toate acestea.

VII

Cîteva zile mai tîrziu, lucrătoarea Ana Roşculeţ fu vizitată acasă de o asistentă socială, care îi făcu o fişă. După o săptămînă, într-o duminică, a fost mutată provizoriu, cu toate lucrurile, în căminul filaturii. Preşedintele Comitetului de fabrică îi spusese a doua zi că blocul filaturii e ocupat în întregime de familii care au cîte doi şi trei copii; nu se poate muta acolo, unde ar putea să scape de omul ei. „Ai să stai în cămin cîteva săptămîni pînă îţi pierde urma şi pînă îţi găseşti altă locuinţă. Deocamdată. După aceea o să vedem noi ce e de făcut."

Preşedintele îi mai spusese apoi că lucrurile ar fi simple dacă ar fi numită responsabilă a căminului. În cazul acesta ar avea drept la locuinţă, împreună cu fata. „Dar mai bine, tovarăşă, să stai liniştită o lună de zile şi pe urmă să-ţi cauţi o odaie. Fă-l pe omul dumitale să creadă

că te-ai mutat aici definitiv, ca să nu te urmărească atunci cînd ai să pleci!"

Ana căută să se aranjeze în cămin cît mai pe nesimţite. Îi era ruşine de lucrurile ei, care păreau nelalocul lor în dormitorul simplu, făcut numai pentru schimburile care lucrau noaptea. În primele zile, fetiţa era atît de întristată, încît noaptea, la spatele mamei, stătea ceasuri întregi fără să închidă ochii, ascultînd respiraţiile grele, uneori sforăitoare, care se auzeau în celelalte paturi.

În duminica următoare, Ana fu anunţată de la poartă că o caută cineva.

— Cine e, ce are cu mine? a întrebat, tresărind.

— Nu ştiu ce are cu tine. Stă la poartă şi vrea să-ţi vorbească!

Ana făcu o mişcare fără voie şi vru să se ridice de pe pat. Pentru întîia oară de cînd dura povestea ei cu Tomiţă, copilul se agăţă de umerii femeii şi şopti apăsat, cu ură, cu un glas care nu prea semăna cu al unei fetiţe de unsprezece ani:

— Mamă, nu te duce! Stai aici.

Femeia, surprinsă, amuţi, apoi dădu copilul la o parte. Îi răspunse la fel, ca şi cînd ar fi vorbit unei fete de douăzeci de ani:

— Trebuie să mă duc şi să-i spun că am terminat cu el. Altfel, o să-mi dea tîrcoale mereu.

Ana se sculă de pe pat şi porni spre uşă, dar în drum se opri, stătu o clipă la îndoială, apoi se întoarse, se aplecă sub pat şi trase o valiză de lemn, din care luă un pachetel cu bani. Apoi plecă hotărîtă, călcînd cu dîrzenie, deşi chipul i se făcuse palid.

Străbătu curtea fabricii şi se îndreptă spre poartă. Intră în biroul portarului şi acolo dădu cu ochii de bărbat.

Tomiţă o aştepta aşezat pe o bancă de lemn, fumînd nervos, cu coatele pe genunchi. Cînd auzi că intră cineva, se ridică în picioare. Era îmbrăcat civil, într-un costum negru, pretenţios, cu capul gol şi cu părul lins încărcat de briantină. Îmbrăcămintea de pe el şi nasul puţin tumefiat îi dădeau o înfăţişare de individ care a dat de curînd o lovitură bună.

Cînd o văzu pe Ana, aruncă ţigarea cu un gest leneş şi încrezut şi, fără să spună vreun cuvînt, îi întoarse spatele şi porni spre ieşire cu un aer care invita ameninţător

pe femeie să-l urmeze : deschise ușa și ieși afară în stradă. Ieșind, lăsase ușa deschisă, sigur fiind că femeia are să vie după el. Stătea pe trotuar cu mîinile în buzunare, cu spinarea întoarsă spre poarta fabricii ; în așteptare, își adună nepăsător o tuse în gît și scuipă cu dexteritate prin colțul gurii.

De după ghișeul și telefonul său, portarul urmărise scena indiferent. Ana îl urmărise și ea pe bărbat, dar nu se mișcase din loc. Se uita la el cu încordare, așteptînd. Trecură astfel cîteva clipe, și în cele din urmă, intrigat, Tomiță se întoarse și se uită în urmă. Cînd văzu că femeia nu vine, spuse încet și gros cu un glas al lui, un glas al unei voințe care nu da socoteală :

— Vin' încoace !

La auzul acestui glas, femeia făcu un gest hotărît, întoarse spatele și porni spre curtea fabricii. Tot atunci, omul strigă în urma ei cu uimire, revenind în camera portarului :

— Unde te duci ? Nu stai să-ți spun ceva ? Stai să-ți spun ceva, că nu te mănînc !...

Femeia se opri brusc, se întoarse repede la loc și trecu iute prin fața bărbatului. Ea intră alături într-un fel de vorbitor, iar omul, nemulțumit și stăpînindu-și furia, se mișcă și el în urma ei și intră înlăuntru.

Nici nu intră însă bine că, deodată, femeia izbucni alături de el, măsurîndu-l cu o privire rece ca de oțel. Întrebă încet și apăsat, rar și hotărît :

— Ce este Tomiță ? Ce vrei ? Ce mai cauți ? Vorbește !

Luat pe neașteptate de acest glas pe care nu-l cunoștea și de privirea înțepenită a femeii, omul holbă ochii de uimire și rămase nemișcat în fața ei, puțin prostit, cu tresăriri de adolescent care este repezit. Mîrîi totuși prostește, fără convingere, neștiind ce altceva să răspundă :

— Ce mă lai tu așa, auzi ? Eu îți... (și o înjură pe femeie, căutînd, slab, s-o înfricoșeze).

Femeia însă nu-l luă în seamă ; continuă cu un dispreț rece, tălos :

— Asta e a doua oară cînd fug de tine, și vii iar să mă cauți. E-he ! Mă uit la tine și nu-mi vine să cred că am putut să te rabd ca o proastă atîta timp... Acuma ce mai cauți ? Crezi că mai sînt aia care să-i fie frică de tine ?

Ce noroc ai avut!... Să fi chemat poliția și să te fi... Ce te uiți așa ca un neghiob? Crezi că mai mi-e frică de tine?

Ana spusese cuvintele acestea cu o ură atît de puțin stăpînită, că omul se lăsă pe una din cele două bănci și se uită la ea pierdut, zăpăcit de uimire. Felul lui de a fi, îngîmfarea, aerul încrezut, nu mai erau. Femeia nu-l slăbi însă; continuă din ce în ce cu mai multă pornire dușmănoasă, din ce în ce mai amenințător:

— Și acuma vii iar după mine și-mi întorci spatele. Credeai că-ți mai știu de frică. Credeai că o să mor cînd o să te văz. Dacă te mai prind p-aici, o pățești, chem poliția să te lege...

Femeia se opri, se așeză în fața omului pe cealaltă bancă a vorbitorului și părăsi pentru o clipă tonul amenințător:

— Ia spune, Tomiță, ce cauți aici după mine? Ce mai cauți?

Apoi continuă cu furie joasă, crescîndă, stăpînită cu greu:

— Ce-ai mai vrea tu acuma să mă bați și să sări cu picioarele pe mine. Să mă încui în casă și să mă omori cu bătaia. Ce m-ai bătut și m-ai chinuit tu, și eu mă rugam degeaba să nu mai dai...

Cuvintele acestea se pare că răscoliră în femeie amintiri atît de negre, că deodată, ea sări în picioare și scrîșni amenințător:

— Și acuma ce cauți aici? Vorbește! Ce te uiți așa ca un nătărău? Scoal' în sus și ieși afară! Ieși afară d-aici! Ieși!...

Omul ridică privirea și păli, lovit în inimă. Se vedea că n-o mai recunoaște pe fosta lui femeie în nici un chip. Ura ei îl strivea, și se vedea că situația i se pare de necrezut. Cu două săptămîni în urmă altfel se întîmplau lucrurile. Rămase pe bancă, strivit de pornirea crudă a femeii, bolborosi:

— Ai înnebunit? Se vede că ești nebună! Nu mai vreai, treaba ta! Eu nu te iau cu forța. Dar de ce strigi? Ți s-a suit sîsi la cap?...

Ana se așeză la loc, înghițindu-și cu greu pornirea de a chema portarul să-l dea afară. Chipul i se făcuse stacojiu. Ardea de ură și se frămînta nestăpînit. Starea de umi-

lință a bărbatului și vorbele lui timpite se vede că o înfuriaseră și mai rău, pentru că după ce se așează pe bancă, încep să vorbească iar și de astă dată încep să-l lovească cu insulte, amintind în același timp cu ură și durere despre viața dusă împreună cu el :

— Nu-ți vine să crezi, ți se pare că am înnebunit... Nu-ți vine să crezi că nu mai tremur înaintea ta... Credeai că nu mai e altul ca tine, că mor după tine, că nu mai găsesc altul, că dacă am copil, nu mai găsesc pe cine să mă ia... Om de nimic ce ești ! Mucosule ! Vreai să mă îmbunezi cu banii, cînd eu te rugam cu sufletul la gură : „Tomiță, Tomiță, nu mai veni noaptea la mine. Mi-e rușine să stau cu tine în pat și copilul jos, în treițe..." Cîine ce-ai fost ! Veneai noaptea și mă chinuiai ca un cîine ! Îți intrase în cap că ești mare bocsier și eu trebuie să înghit mereu, să te rabd mereu, să tremur în fiecare zi cînd aud pași în curte : „Vai ! O fi Tomiță ! S-o fi gîndit și el și o fi înțeles să vie la mine ziua. A, nu ! El vine puțind a băutură la miezul nopții, ce-i pasă lui de una ca mine !"

În timp ce vorbise, femeia desfăcuse pachețelul cu hîrtii și-l aruncase în poala omului, care nu făcu nici o mișcare să-l prindă. Biletele căzură pe podea.

Se făcu, în urma acestui gest, o tăcere apăsătoare. Femeia vorbise gîfîind și acum ostenise. De alături, din biroul portarului, se auzi țîrîitul telefonului. În cele din urmă, Ana se mai liniști. Nemișcarea bărbatului și mai ales privirea lui rătăcită o făcură, se vede, să se simtă atît de repede răzbunată și să uite trecutul, pentru că, după un lung timp de tăcere, ea reluă cu un glas mai înmuiat, dar totuși dominînd :

— Așa, Tomiță, ești băiat tînăr și nu știi ce e o femeie. Învață-te să te porți și să pricepi că nimeni nu poate să rabde cînd paharul se umple.

Bărbatul tresări, doborît de uimire. Se uită la ea holbat, neputînd să înțeleagă de unde veneau aceste cuvinte în gura unei femei așa deodată, cînd timp de doi ani de cînd o cunoștea, niciodată n-o auzise vorbind astfel și mai ales cu acest glas atît de mîndru.

Ana era și ea puțin uimită de ceea ce îi trecea prin cap. Această uimire, însă, creștea în ea ca o bucurie ciudată care o însuflețea, o făcea de nerecunoscut chiar ei

însăşi, fără să-şi dea seama de unde îi vine această schimbare atît de neaşteptată.

— Haide, Tomiţă, să nu fii supărat pe mine, continuă ea după cîteva clipe. Eu ştiu că nu eşti om rău, dar ai trăit numai cu oameni fără căpătîi. Eu nu mai sînt supărată pe tine...

Bărbatul tresări iarăşi şi deodată vorbi răguşit, zîmbind şters, supus, rugător :

— Aneta, hai acasă şi n-am să-ţi mai fac nimic. Ai să vezi... O să luăm o odaie largă şi ne căsătorim amîndoi. Crede-mă !

— Nu, Tomiţă, răspunse femeia, zîmbind binevoitor, cu îngăduinţă chiar, pentru starea în care se afla celălalt.

Bărbatul însă nu pricepu acest zîmbet şi se ridică brusc, şimţind-o iarăşi apropiată, ca şi mai înainte de această întîlnire, şi o apucă de mînă bucuros, vrînd s-o ducă cu el chiar în clipa aceea :

— Haide, Aneta, ai să vezi ce bine o să fie...

Femeia se ridică alene, parcă şovăind, şi omul nu înţelese nici acum că mişcările ei nu erau şovăitoare, ci mai mult încărcate de linişte şi oboseală. Ea îl privi cu acelaşi zîmbet de mai înainte şi-i vorbi cu aceeaşi linişte şi oboseală a mişcărilor.

— Nu se poate, Tomiţă !

— Ei, lasă, lasă, făcu omul prins de pornirea lui prostească şi veselă, străduindu-se s-o facă şi pe ea să fie la fel. Lasă, mă, Aneta. Ce-a fost, a trecut ! Haide, mă ! Gata ! Hai cu mine să ne plimbăm niţel şi pe urmă ne întoarcem şi luăm chiar acum lucrurile tale ! Ce să ne certăm noi pentru un fleac... Aşa se întîmplă...

Ana tresări ca la un semnal cînd auzi *pentru un fleac*, apoi se posomorî şi încercă să nu se supere. Răspunse ca mai înainte :

— Nu se poate, Tomiţă !

— Ei nu se poate ! făcu omul sîcîit. Cum nu se poate ? Eu îi spun una, şi ea că nu se poate. Ce dracu' ! Haide, mă Aneta, nu mă mai fierbe atîta ! Fiindcă femeia nu se mişca şi se uita numai la el în tăcere, omul înmuie glasul şi vorbi iarăşi rugător, însă colţii celui dinainte se făcură simţiţi :

— Haide, mă Aneta, nu fi proastă ! Mă fierbi mereu. De ce nu-mi spui verde : nu vreau şi gata. Ce dracu' !

Cuvintele acestea, la început, treziră o clipă ura surdă a femeii, obosită de cîtva timp, dar apoi, vorbele bărbatului căpătară alt înțeles pentru ea. Se vede că i se părură neroade, pentru că se lăsă pe bancă și zîmbi cu îngăduință, femeiește, ca și cînd ar fi avut în față un băiat de șaptesprezece ani care încearcă să fie bărbat. Acest zîmbet îl răni pe om mai rău decît tot ceea ce se întîmplase pînă acum. Sîngele îi năvăli în obraji și, pe neașteptate, dîndu-și seama de felul cum ascultase femeia pornirea lui de mai înainte, scrîșni:

— Dumnezeul mă-ti de...

Se opri, scrîșni iarăși:

— Ce te uiți așa?! Candela mă-ti! Cînd ți-oi da un pumn, te împrăștii pe jos. Ce mă *duci* tu pe mine?!

Ceva amenințător care începu să pîlpîie în privirea femeii îl opri s-o lovească. Stăpîn totuși pe el, se aplecă jos, luă banii și-i băgă furios în buzunar.

— Biserica mă-ti! Ce, tu crezi că eu mor după tine? Adio și-un praz verde!

Vru să deschidă ușa și să plece. Se întoarse furios:

— De ce nu vrei, mă, să mergi? Crezi că ai să găsești unul mai bun? Te-ai făcut deșteaptă, crezi că ai să scapi de mine! Nu scapi tu de mine, cîte zile ai avea. Te prind afară și spăl cuțitu' în tine!

Fiindcă femeia tăcea, răzimată de perete, cu chipul împietrit, omul apucă clanța să plece. Deschise ușa, apoi reveni! Scoase banii din buzunar și-i întinse femeii:

— Și banii de ce nu vreai să-i iai? Ce faci fițe d-astea! Eu ți-am dat o dată, nu sînt atît de fraier! Ia-i, să te îmbraci bine, să te placă la sindicat.

Omul făcu un gest să-i vîre banii într-un buzunar al bluzei, dar deodată renunță, se întoarse repede și porni furios, înjurînd tare și trîntind amîndouă ușile, a vorbitorului și pe aceea de la poartă.

VIII

După plecarea lui Tomiță, Ana se simți deodată atît de nenorocită, că ieși în goană din biroul portarului și, ajunsă în dormitor, se trînti în pat, scrîșnind din dinți. Fetița nu îndrăzni s-o întrebe nimic.

Ana se sculă apoi neliniştită, într-o stare de turburare care creştea în ea ca o sfîşiere dureroasă, şi ieşi din nou afară.

Începu să se plimbe agitată, şi tăcerea de duminică a lungilor acoperişuri ale fabricei o mai linişti. Începu să-şi dea seama de întîmplare. Tomiţă se arătase atît de necopt în întîlnirea de acum, că toată legătura ei cu el i se păru un lucru prostesc, cu neputinţă de îndurat, fără rost şi de ruşine. O durea gîndul că abia astăzi îl descoperise pe om; suferea pentru tot ceea ce trăise cu el, pentru ceea ce dăduse.

Se mai plimbă un timp singură, pe lîngă zidurile căminului, şi după ce se mai linişti, se întoarse în cămin şi se aşeză pe pat. Fetiţa stătea lîngă noptieră şi-şi făcea lecţiile.

Deodată copilul tresări, parcă speriat. Dedesubt, din sala de festivităţi, izbucniseră aplauze care zguduiau clădirea.

Prinsă de un gînd neaşteptat, Ana sări a doua oară din pat şi ieşi afară. Ocoli zidurile căminului şi ajunse în faţa sălii de festivităţi. Prin geam se vedeau oameni mulţi şi lucrătoare, tovarăşe de-ale ei, înşiraţi pe bănci, ascultînd pe cineva care vorbea.

Ana apăsă clanţa şi intră înlăuntru încetişor, pe nesimţite. Deşi intrase de nenumărate ori aici (era o sală care pe vremuri servise de cantină), încăperea i se păru nouă, impunătoare, necunoscută. În fund avea o masă de-a lungul peretelui, plină cu figuri de şah; de-a lungul celorlalţi pereţi, scaune şi măsuţe mici; două dulapuri încărcate cu cărţi. În celălalt capăt, unde se ţinea acum şedinţă, pereţii erau plini de lozinci şi tablouri ale învăţătorilor muncitorimii. Pe o mică estradă în formă de cerc, tăiat pe jumătate de peretele din fund, era aşezată o masă de lemn negru în dreptul căreia stătea un om în picioare şi vorbea.

După ce intră, Ana rămase nemişcată, alături de cîteva lucrătoare din urma băncilor. Se aşeză cu sfială şi căută să audă şi să înţeleagă ceea ce vorbea omul de pe estradă, dar nu apucă bine să asculte, că tresări; cineva îi şoptise numele de alături. Se întoarse şi întîlni privirea maistoriţei.

— Tovarăşa Ana! E o şedinţă de partid!

Ana zîmbi şi dădu din cap în semn că ştie, dar privirea fixă, nemulţumită, a maistoriţei, o făcu să bănuiască ceva. Cînd pricepu, la început se întristă şi lăsă capul în

jos ; apoi, deodată, simți ceva adînc care o lîgni, și chipul i se înroși, se făcu stacojiu.

Se sculă fără sfială și ieși repede afară. Rămase în fața ușii, simțind încă în spate privirea fixă, nemulțumită, a maistoriței. Scrîșni din dinți, și o nemulțumire rece, grea, îi năvăli în inimă, la început împotriva maistoriței, apoi împotriva tuturor celor din sală care stăteau acolo adunați și care o dăduseră afară.

Se pomeni singură, călcînd rătăcită pe lîngă zidurile căminului.

Se întoarse în dormitor și o găsi pe fetiță citind. Vru să-i spună ceva, dar tot atunci un ropot de aplauze îi luă vorba din gură. Aplauzele ținură mult, apoi se înmuiară cu încetul, pe rînd, după care se auziră zgomote înfundate, însoțite de voci și de murmur, semn că ședința se terminase.

Ana se uită repede la fetiță și ieși din nou afară, împinsă de un simțămînt căruia nu i se putea împotrivi. Din sala de festivități ieșeau încet, în liniște, vorbind aprins, dar fără gălăgie, colege de-ale ei, maistorițe, funcționari de la direcție, muncitori pe care nu-i cunoștea bine.

Treceau pe lîngă ea, în grupuri, unii fără s-o vadă, alții mai tăcuți, privind-o în treacăt ; Pavel Vasile era înconjurat de cîțiva muncitori și trecu pe lîngă ea fără s-o bage în seamă. Ana se posomorî, dar în aceeași clipă, aruncîndu-și ochii spre acoperișurile fabricii, președintele o văzu și-i făcut un semn din cap.

Oamenii ieșeau din sală și, după ce rămîneau un timp prin curte, în grupuri, porneau spre ieșire.

IX

Ana intră din nou în sala de festivități acum golită și, cînd deschise ușa, se lovi piept în piept cu prietena ei Vica.

— Tocmai vream să te caut! Arăți prost, ești bolnavă cumva? Hai să stăm puțin... îi vorbi prietena.

Se așezară la o măsuță.

— Am avut o ședință grea de tot. Știi că pe tovarășul Pavel de la comitet o să-l alegem director în locul lui Ieremia, care pleacă de la noi ; e numit, nu știu ce, în altă parte, continuă cealaltă.

Cuvintele acestea nu-i prea plăcură Anei; deşi vestea o făcuse să tresară, îngăimă cu totul altceva, cu un glas nepăsător, indiferent:

— Da! Se poate.

— Ştii că maistorița noastră a fost lăudată în şedinţă? După tovarăşul Pavel a vorbit tovarăşul Vişan, secretarul nostru, şi a lăudat-o pentru Aurica Muscan. Zicea că nu s-a mai pomenit ca în trei săptămîni cineva să fie lucrătoare în filatură la noi.

— Şi de mine, care am învăţat-o, n-a spus nimic? întrebă Ana, cu pornire. Toată săptămîna trecută am stat numai de ea, pentru că tovarăşul Pavel personal mi-a spus cum a fost, cum era într-un pensionşi toată povestea. D-aia m-a dat maistorița afară din şedinţă! A uitat cînd mergeam amîndouă la birt şi n-avea bani!

— Ce, tu ai intrat astăzi în sală? Păi nu e voie, nu te supăra pe ea! Nu eşti membră de partid. Aşa că nu te necăji degeaba, îi spuse cu sfială Vica. Ştii ce mi-a spus bărbatu-meu după ce te-a cunoscut? „Păcat de fata asta că nu ştie carte."

Ana o întrerupse scrîşnind şi strigînd răguşit, nefiresc:

— Du-te dracului cu bărbatu-tău în braţe! Te găsişi tu deşteaptă! Nu vezi ce proastă eşti?

Vica Diaconescu îşi muşcă buzele, se uită cîteva clipe la cealaltă şi porni încet spre poartă, fără să mai spună vreun cuvînt. Ana se luă după ea, o urmări în tăcere, cu privirea tăioasă, pînă ce n-o mai văzu, apoi se întoarse în sala de festivităţi. Se uită cu aceeaşi sticlire tăioasă a ochilor spre fundul sălii, unde mai mulţi tineri jucau şah; se îndreptă apoi spre dulapurile cu cărţi şi vru să deschidă geamul. Alături, la masa lungă din mijlocul sălii, trei-patru muncitori şi cîţiva funcţionari răsfoiau în tăcere nişte ziare şi reviste.

— Cine are cheia de-aici? întrebă Ana, zgîlţîind veriga de la uşa dulapului.

Nu-i răspunse nimeni. Cineva doar ridică fruntea din ziar şi se uită la ea cîteva clipe, uimit. Vru să-i răspundă, dar lăsă acest lucru în seama altcuiva. Chiar se auzi un glas:

— E închis astăzi, tovarăşă!

— Şi dacă eu *vreau să citesc!...* făcu Ana cu glas apăsat.

— Ei! De ce n-ai cerut de aseară?!

Un tînăr muncitor, care părea cu totul absorbit de şah, îşi ridică brusc fruntea şi o fixă stăruitor, cu aceeaşi uimire pe care Ana o citise în ochii celui cu ziarul. Aşteptă ca tînărul (care i se părea că o cunoaşte) să zîmbească batjocoritor, şi sîngele i se urcă a treia oară în obraji. Dar acela nu zîmbi deloc. Mai stărui un timp privirea spre ea, apoi se întoarse la figuri.

Ana se dezlipi de dulapul cu cărţi şi se aşeză la masa lungă din mijlocul sălii. În aceeaşi clipă, vecinul ei zvîrli ziarul înfuriat, furie care, de altfel, nu turbură pe nimeni. Se uită la Ana:

— Iar vor război, bolborosi el revoltat. O să-i cam ia dracul... Uite, tovarăşă, ce scrie, mai spuse el, împingîndu-i ziarul.

Ana vru să-l apuce, dar omul, care după îmbrăcăminte părea să fie un funcţionar de la birouri, nu-i dădu timp să se uite:

— Eu nu pricep ce fac muncitorii de acolo, spuse el, supărat. De exemplu, ăia care lucrează în uzinele de armament!

— Să-ţi spun eu, tovarăşe Citac, zise un băietan grav, împăturind ziarul liniştit. Socialiştii de dreapta, ăştia sînt pacostea. Eu i-aş împuşca pe toţi, încheie el cu o revoltă care făcu să-i piară gravitatea.

— Ei, nu-i aia, zise altul, un muncitor bătrîn, slab şi subţire, proaspăt bărbierit. Cine ţine puterea! Aia e! Că dacă îi mătură pe-ăia, se duc dracului toţi socialiştii de dreapta.

Altcineva răspunse că de aceea lupta partidelor comuniste e grea, pentru că burghezia găseşte cozi de topor.

Ana asculta posomorîtă discuţia, şi felul în care oamenii se înfuriau, pomenind de război şi de capitaliştii americani o turbura şi o nedumerea. La un moment dat se simţi stingheră între aceşti oameni, care vorbeau cu atîtea amănunte de nişte lucruri asupra cărora ea nu se gîndise niciodată. Se ridică de la masă şi ieşi afară, urmărită de vocile celor dinăuntru. „Mare scofală, îi trecu prin cap, în timp ce se îndrepta spre dormitor. Citesc şi ei în ziar şi pe urmă vorbesc..."

X

Toată ziua aceasta de duminică i se păru Anei apăsătoare, lungă, și se simți din ce în ce mai rău. Se gîndea pe rînd, stînd în pat, la tot ceea ce i se întîmplase în ultimul timp și nu înțelegea pentru ce nu este liniștită, pentru ce totul i se pare desfăcut și împrăștiat, fără legătură, închis și turbure. Gîndul că a scăpat de Tomiță, în loc s-o bucure, o înfuria. Prietena ei i se părea de nesuferit. Simțea că Vica Diaconescu trăiește într-o lume în care ea nu se poate mișca bine. O învinuia atît pe ea, cît și pe maistoriță, că n-au ajutat-o niciodată, că nu încercaseră nici una s-o scape de Tomiță, deși știau amîndouă, de mult, că se chinuie și pierduse timpul cu el.

Spre seară ieși în oraș, în apropiere, intră într-o cofetărie și se întoarse cu cîteva prăjituri pentru copil. Apoi, fără să știe sigur ce are de gînd să facă, se îmbrăcă cu îngrijire și-i spuse fetiței să stea liniștită, să se culce, pentru că are să se întoarcă tîrziu.

Apoi plecă încet și ieși în curte. Nu ajunse însă în dreptul porții și deodată se opri pe loc; stătu cîtva timp la îndoială, se întoarse fuga în dormitor.

— Îmbracă-te și hai cu mine în oraș, îi spuse fetiței cu un glas ca de taină.

— Unde mergem? întrebă copilul, nevenindu-i să creadă. Hotărîrea mamei o nedumerea, nu putea să-și dea seama unde s-ar putea duce împreună.

— Haide, măicuță, ce te uiți așa? zise Ana, căutîndu-i ciorapii și încălțămintea în valiza de lemn de sub pat.

— Unde mergem? De ce nu-mi spui? întrebă fetița sfios.

Ana o apucă de umeri și încercă să-i zîmbească:

— Ai să vezi! Ia spune-mi: tu ai fost vreodată la cinematograf?

Copilul făcu ochii mari și cîteva clipe nu-i răspunse. Vestea aceasta parcă o uluia pe fetiță. I se păru de necrezut: mama ei nu pomenise niciodată despre acest lucru. Răspunse încet:

— Am fost, mămico! Acum două luni, ne-a dus cu toată clasa...

Apoi adăogă sfios, rugător:

— Mergem la cinema?

— Mergem, răspunse Ana, trăgîndu-i ciorapii iute. Hai mai repede, să ne întoarcem devreme... săptămîna asta lucrez în schimbul de noapte...

— Mămico, tu n-ai fost niciodată, așa e?

— Da, așa e! Nu mai tot întreba!

Porniră afară, și Ana o luă spre Șoseaua Iancului, unde știa că e un cinematograf. Chipul îi era încordat și neliniștit. Fetița mergea alături, tăcută și gravă.

Cînd ajunseră și intrară în hol, fetița se opri și se uită nesigur la mama ei.

— Ce-i cu tine? Spui c-ai mai fost! Ce te uiți așa? zise Ana din ce în ce mai neliniștită. Se vedea că gîndește la ceva, cu încordare și teamă.

Ana scoase bilete și intrară amîndouă înlăuntru. Filmul tocmai se terminase și acum se aprindeau luminile.

Ana se așeză cu grije într-un loc mai îndepărtat de cei de prin scaune, lucru care pe fetiță o nedumeri.

— Hai mai la mijloc, mămico, se vede mai bine.

Ana o apucă de braț și o sili să stea jos. Îi spuse scurt, aspru:

— Stai aici!

Apoi își înmuie glasul și spuse iar, după cîteva clipe de tăcere:

— Nu sta pe scaun. Stai în poala mea!

— Dar de ce? întrebă copilul nedumerit. N-ai să vezi nimic...

— Ba am să văd, răspunse Ana încet și adăugă blînd: Nu vrei să stai mai bine? Pe moale? Ce, nu-ți place?

Nedumerită, fetița se sculă și se așeză cu sfială pe genunchii mamei. Nu înțelegea purtarea ei; nu cunoștea decît mîngîieri rare, cînd mama ei îi pieptăna părul.

— Măicuță, zise femeia, stăpînindu-se cu greu să nu-și strîngă copilul în brațe. (Totdeauna se stăpînea astfel dintr-un fel de teamă, pe care nu și-o lămurea. Își dăduse numai seama că, ori de cîte ori o mîngîia prea mult în timpul pieptănatului, simțea ceva copleșitor, care-i făcea rău.) În film, oamenii vorbesc alte limbi, continuă Ana, șoptit. Și e scris jos pe românește. Să citești tu încet și repede ce scrie... eu am ochii cam slabi, din cauza fabricii și nu văd bine.

Copilul se întoarse pe genunchi, mereu nedumerit; femeia simți că fetița nu crede; o strînse în brațe și spuse iar:

— Ai auzit ce ți-am spus?

— Atunci să mergem mai aproape, zise copilul, încercînd să se scoale.

— Nu, stai aici, uite că începe, zise femeia apăsat.

Luminile se stinseră brusc și în sală izbucni o voce spartă, care pe fetiță o sperie.

„La Uzinele Reșița, noul director, un fiu al clasei muncitoare, întocmește, împreună cu colaboratorii săi, noul plan de producție. În trecut, slugile capitalului anglo-american au făcut din aceste uzine un izvor de cîștig și de spoliere a bogățiilor țării. Trecute de curînd în stăpînirea clasei muncitoare, Uzinele Reșița vor contribui la crearea industriei noastre grele și la construirea socialismului în țara noastră."

Timp de cîteva minute, femeia și fetița stătură cu ochii neclintiți pe ecran, cît ținu jurnalul. Apoi se făcu lumină, și amîndouă răsuflară greu, cu ochii strălucitori.

— Îți place, măicuță?

Copilul vru să răspundă, dar luminile se stinseră din nou, și filmul începu.

Se vedea o cîmpie fără margini, ca de pe altă lume. Apoi se auziră lătrături de cîini și se văzu un sat obișnuit, cu niște case făcute din niște bîrne înnegrite. În mijlocul ecranului apăru un gard, și numaidecît un cocoș sări pe el, mîndru. Era un cocoș micuț, de o rasă necunoscută. El bătu din aripi și cîntă atît de puternic și într-un fel așa de caraghios, că toată sala izbucni în rîs. Fetița se lipi de mama ei și o luă de gît, abia stăpînindu-și bucuria.

— Citește, îi șopti Ana, apăsat.

Se auziseră glasuri în film și se vedeau niște țărani vorbind între ei într-o odaie.

— Nu scrie nimic, mamă, răspunse fetița, uitîndu-se neclintit pe ecran. Apoi spuse numaidecît: Ba da, acum scrie: „Ei, Vanca, ai să plesnești de atîta somn"... „Ce-aveți de gînd, putrezește grîul pe cîmp"... „Ce spui Proșka! Măicuța noastră Rusia a ajuns pe mîinile femeilor"... „Din partea mea, eu unul, nu am nevoie de nimic"... „Las' să putrezească. Să vedem cum o s-o scoateți la cap cu colhozurile voastre."

Ana se apropiase cu urechea de gura fetiței și urmărea filmul cu răsuflarea tăiată. Încetul cu încetul uită că se află în sală. Numai glasul cald al copilului, care îi șoptea la

ureche, o făcea din cînd în cînd să tresară. Timp de o jumătate de ceas stătu încordată în scaun, cu mîna încleştată în jurul umerilor fetiţei, tremurînd mereu ca nu cumva şoaptele copilului să supere pe vecini. Uneori, chiar se auzea cîte un sîsîit, şi atunci simţea sudoarea cum îi udă tîmplele. Apoi, după un timp, prinse firul povestirii pe care o urmărea şi se mai linişti. Aproape că ghicea singură ce se întîmplă, şi chiar ce-şi spuneau oamenii. Dar după un ceas, povestea de pe ecran, cu o ţărancă ajunsă preşedinte de colhoz, apoi deputat în Sovietul Suprem, puse stăpînire pe ea atît de mult, încît, atunci cînd femeia fu încolţită de duşmanii noii orînduiri şi căzu împuşcată pe nişte scări, Ana abia se stăpîni să nu ţipe.

XI

La sfîrşit, cînd se aprinseră luminile, mai rămase încă buimăcită în scaun. Viaţa de pe pînză se stinsese; nu se mai mişca nimic; totul pierise, se spulberase. Se sculă de pe scaun şi, cu fetiţa alături, ieşi afară.

Se întunecase, şi Bucureştiul începuse să-şi aprindă luminile. Filmul parcă o amuţise pe Ana, pentru că, pînă aproape de Filatură, nu scoase nici un cuvînt. Fetiţa o întreba cîte ceva; îi răspundea scurt, tresărind. Viaţa filmului o stăpînea cu putere, o urmărea ca şi cînd ea singură ar fi fost acolo în mijlocul întîmplărilor. Pe de altă parte, sfîrşitul i se părea de necrezut, o turbura. În timpul cît stătuse în cinematograf, se stăpînise cît putuse de mult pentru ca fetiţa să nu-i simtă emoţia care o înăbuşea. Ţăranca aleasă deputat, care se urcă la tribuna Sovietului de deputaţi din întreaga Rusie, cu un caiet plin cu cifre şi realizări, caiet după care trebuia să-şi ţină discursul, i se părea Anei de neînchipuit. Femeia deputat, de emoţie, scăpase caietul din mîini; nenorocire; cum îşi va mai putea ţine discursul! Ana tremurase tot timpul, îngrozită ea însăşi de întîmplare. Apoi, fosta preşedintă de colhoz lăsase caietul baltă şi, încurajată de zeci de priviri prieteneşti, îşi îndreptase trupul, ridicase fruntea în sus cu mîndrie şi începuse să vorbească pe limba ei simplă, mai bine decît după orice discurs pregătit dinainte.

Toate acestea i se păreau Anei de pe altă lume. Își aminti apoi că auzise de așa ceva și la noi și rămase înmărmurită de adevărul pe care îl descoperea.

Intră în curtea fabricei și apoi în dormitor, încă ametită de întîmplare. Se întinse să se odihnească, copleșită pe neașteptate de o mulțime de dorințe nelămurite și arzătoare. Rămase astfel vreme îndelungată, ascultîndu-și cu uimire bătăile tari ale inimii.

Ziua de astăzi i se părea grea, bogată în întîmplări; simțea nevoia să doarmă, să se liniștească, să-și dea seama de ceea ce se petrece cu ea. Trecu mai mult de un ceas astfel; neliniștită, turburată, stăpînită de dorințe încîlcite, întunecoase.

Apoi, gîndurile i se limpeziră cu încetul, cu cît timpul trecea și se apropia ora de intrare în schimbul de noapte. Fetița era și ea îngrijorată de starea mamei.

Într-o vreme, Ana pricepu că toate aceste lucruri, cum erau ele văzute în film, se întîmplă și s-au întîmplat totdeauna altora; peste ea au trecut numai vremuri dureroase și a rămas, timp de zece ani, aceeași lucrătoare dintr-o filatură de bumbac; și nici cel puțin una dintre cele mai ridicate; o lucrătoare care a uitat chiar și ceea ce putuse învăța în două clase primare, cît stătuse în satul ei.

Ana se întoarse în pat cu fața în jos și mușcă perina cu dinții; abia acum viața ei cu Tomiță și despărțirea de dimineață o făcură să izbucnească într-un plîns scrîșnit, nestăvilit, greu de suferință și de disperare.

Ana plînse încet multă vreme fără să-și dea seama ce anume o doare. Simțea doar că ceva trecuse în acești ani pe lîngă ea; că în această vreme suferise fără rost; că oamenii n-o luau în seamă; cum astăzi, simțindu-se singură, fusese dată afară din sala de festivități de o fostă lucrătoare ca și ea, ajunsă maistoriță; lucrătoare căreia totuși nu-i putea găsi nici o vină; la toate acestea, care o nelinișteau, o întristau și o răscoleau, Ana nu răspunse decît plîngînd fără rost, plîngînd numai și mototolind așternutul în palmă.

Apoi, după un timp, se simți mai bine și se întoarse cu privirea în tavan. Fetița stătea alături pe pat, uitîndu-se gravă și tăcută la mama ei. Ana se ridică în capul oaselor și încercă să zîmbească. Vorbi încet, ușurată ca de o povară:

— Haide, măicuță, dezbracă-te și te culcă... A trecut... nu te speria... M-am gîndit la un frate de care mi-e dor...

Ana spusese aceste cuvinte fără să mintă. Simțea ceea ce spusese, dar nu pentru fratele ei... Nu știa pentru ce anume.

Copilul se culcă, și Ana începu și ea să se dezbrace. Chipul i se luminase și mișcările îi erau domoale și hotărîte. Își îmbrăcă hainele de lucru și porni spre secțiile de mașini.

XII

Cînd intră înlăuntru, o căută cu privirea pe Vica. Se apropie de ea, o apucă moale de braț și-i vorbi fără să-i lase timp aceleia s-o judece în vreun fel:

— Cred că nu te-ai supărat pe mine! Vreau să-ți spun mai pe urmă ceva! Dă-mi mîna!

Nu ceea ce spusese o impresionă pe prietenă, ci glasul parcă necunoscut al Anei, un glas liniștit și cald, pe care-l simțea din inimă.

Îi zîmbi și-i strînse mîna:

— Ce-i cu tine? Cum era să mă supăr? Am văzut că nu te simți bine!

— O să mai vorbim noi, zise Ana, îndepărtîndu-se și căutîndu-și mașina.

— Noroc, tovarășă Aneta!

— Noroc, *domnișoară*, răspunse Ana, în glumă, oprindu-se din mers în dreptul mașinii la care lucra Aurica Muscan. Ce mai faci? Cum merge? Apoi, trecînd pe lîngă ea, se opri cîteva clipe, o apucă de obraz, pe care i-l strînse cu două degete și-i spuse cu o oarecare asprime, zîmbind totuși:

— Ți-am spus mereu să nu te grăbești cu primirea schimbului și să mă aștepți și pe mine. Uită-te! Mai sînt două minute. Cum crezi că ai să înveți să *lichidezi* cu ruperea firelor?

Ana trecu repede cu privirea peste sectorul ringului, apoi porni în jurul lui, cercetînd cu atenție banca cu inele și fuse și rama de alimentare a mașinii. Lucrătoarea cea tînără venea în urma ei.

— Ei, tovarășă, cum se poate să primești schimbul fără să controlezi mașina? spuse Ana cu nemulțumire. Apoi

continuă făcînd un gest cuprinzător peste spinarea ringului : cum se numeşte partea asta a maşinei ?

Aurica Muscan răspunse repede :

— Tren de laminaj.

— Da, şi ce ţi-am spus eu să faci cînd primeşti schimbul ?

— Să vă aştept pe dumneavoastră, răspunse tînăra cu grabă, revenind însă numaidecît asupra răspunsului şi roşindu-se rău ; băgase de seamă supărarea celeilalte ; adică nu : să bag de seamă dacă există *aglomerări* de semitort ; să nu fie semitort în cursoare şi valţurile de presiune ; trenul de laminaj să fie curăţit de puf ; deşeurile să fie...

— Ia uită-te bine şi vezi cum e trenul de laminaj !... Nu aici ! Ia-o de la cap, o întrerupse Ana, împingînd-o uşor de umeri.

Aurica Muscan se îndepărtă repede cu sculele în mînă şi, fără s-o mai ia în seamă pe cealaltă, începu să steargă cu repeziciune părţile rău curăţate ale maşinei. Repeziciunea şi îndemînarea cu care lucra o uimiră pe Ana :

— Foarte bine, dar de ce să pierzi timpul ? ! N-are de ce să-ţi fie frică. „Tovarăşă, te rog să predai schimbul cum trebuie", aşa să-i spui cînd iai în primire şi bagi de seamă ceva. Ieri ai fost lăudată în şedinţă, aşa că... Ei ! Dă-i drumul şi spor la lucru !

Ana îşi luă apoi maşina ei în primire şi începu să lucreze. Încetul cu încetul, starea de simţire în care se afla înainte de a intra în secţie începu să i se mai limpezească. Se simţea, lucrînd, mai împăcată. Gîndurile, de asemenea, începură să-i umble pe un drum mai clar, mai hotărît. În felul acesta, Ana se pomeni bucurîndu-se că se simte tînără, că are numai douăzeci şi opt de ani şi că, de fapt, acum se află în plină tinereţe. Gîndindu-se la ceea ce are de făcut de-acum încolo, Ana îşi spuse cu naivitate că are mult mai puţine greutăţi ca preşedinte de colhoz aleasă deputat. „Ah, Doamne, ce-a mai păţit ! Cum era s-o împuşte cu pistolul", gîndea lucrătoarea încă sub impresia puternică a primului film văzut de ea.

Ana continuă să lucreze şi să frămînte în ea gînduri simple şi nevinovate. Îşi spunea că la noi în ţară e mult mai uşor să-ţi arăţi puterile ; în Filatură nu mai sînt duşmani, cum avea preşedinta de colhoz în satul ei. „Pot să

ajung și eu maistoriță ; și pe urmă... Da. Cunosc totul... Am uitat să mai citesc și să scriu bine, dar... Da, trebuie întîi să învăț carte și pe urmă... Într-o lună de zile... într-o lună de zile pot să mă duc singură la cinematograf."

Lucrătoarea de la ring se opri multă vreme cu gîndurile aici. Se bucura atît de mult că, în primul rînd, învățînd carte, are să se poată duce singură să vadă filme, încît uită cu totul de celelalte visuri. Se simțea stăpînită cu putere de dorința de a încerca să-și aducă aminte de carte. Și acest lucru i se părea ușor. După o vreme, i se păru nu numai că e foarte ușor să-și aducă aminte. Mai mult decît atît. Adică, spre ziuă, cînd termină o levată, i se păru că s-a înșelat singură cu cititul, că, de fapt, știe să citească! O lună de zile i se păru o prostie. „În două, trei zile, am să citesc!...".

Pînă la sfîrșit, cînd se lumină de ziuă, lucră și trăi cu gîndul nerăbdător să intre în cămin și să vadă, să caute cărțile fetiței. La plecare îi aruncă prietenei o minciună :

— Am vrut numai să-ți spun c-am văzut un film, Vica. Asta-i tot.

Plecă repede, lăsînd-o pe aceea nedumerită. Cînd intră în cămin și se apropie de pat, începu să tremure puțin. Cărțile și caietele fetiței stăteau aranjate pe noptieră. Se așeză încet pe pat și luă cu inima ticăind cartea cea mai groasă, dar pe care o știa că este *Citirea*. Fetița se deșteptă din somn și rămase cu privirea neclintită pe chipul mamei, care era palid și plin de sudoare. Nu o văzuse niciodată luînd o carte în mînă.

Ana închisese cartea cu o mișcare moale și se ștergea apăsat pe frunte. Cu o expresie de uimire pe față deschise cartea din nou, la întîmplare. Încercă să citească :

— Pi-o-vi-es-ti-e. Ce vrea să spună ?

O luă de la capăt înfuriată :

— Po-ves-te !

Sudoarea îi năvăli iar pe chip. Buzele i se mișcau șoptit, gura i se schimonosea :

— Poveste de de-mi-u-lit... de demult ! Ce vrea să spună ?

Își mușcă buzele și, înțelegînd, izbi între pagini cu pumnul.

— *Poveste de demult.*

Îndoiala care i se strecurase prin minte îi pieri. „Știu să citesc", își spuse cu tărie.

Obosită ca de moarte, puse cartea la loc și se întinse în pat îmbrăcată. Fetița închise ochii și se prefăcu că geme în somn, pentru ca după aceea să se poată trezi ca și cum n-ar fi văzut nimic. Cînd deschise ochii, mama ei adormise pe nesimțite. O sculă încet:

— Mămico, dezbracă-te.

Ana se ridică în capul oaselor, se dezbrăcă și intră în pat. Somnul însă îi pierise. Își urmări copilul cum se pregătește de școală și pentru întîia oară își aminti de un sat îndepărtat din Oltenia, unde la fel ca și fata ei acum se pregătea să meargă la școală. Gîndul îi rătăci la părinți, care muriseră pe rînd cu cinci ani în urmă, la cei cîțiva frați care se împrăștiaseră și ei fiecare în altă parte. Știa că unul făcuse armata la C.F.R., și, după terminarea stagiului, rămăsese acar; altul lucra undeva în Slatina, la uzina electrică; un altul, împreună cu o soră mai mare, trăiau și acum în sat; își aminti de toți, și gîndul i se întoarse din nou la anii de școală. Învățase două clase primare, și tatăl ei nici nu se mai gîndea s-o lase mai departe. Se întîmplase însă ca, în toamnă, cînd trebuia să înceapă al treilea an, fratele ei mai mare să trimită părinților din armată o scrisoare unde îi învinuia fără milă. „Dacă m-ați fi lăsat să fac patru clase primare, acum, după ce mă liberam rămîneam la C.F.R. ca șef de tren. Nu m-ați lăsat, parcă cine știe ce moșii aveam de muncit..." Scrisoarea se terminase cu cîteva rînduri pentru Ana: „Aneto, învață carte, nu te lua după mama și tata"...

Cu toate că tatăl ei se supărase de scrisoarea fiului, se hotărî s-o lase pe fată să învețe, fără să-i cumpere însă cărți. Pe clasa treia, *Religia* se făcea cu părintele paroh, care venea de două ori pe săptămînă.

Într-o zi, — abia trecuseră cinci luni din noul an școlar, era în mijlocul iernii —, părintele întrebă în clasă pe școlari, care dintre părinții lor are acasă brînză veche. S-au ridicat cîțiva, și părintele a ales doi, cărora le-a dat drumul să se ducă acasă și să vină cu tata și cu brînza. Cît au plecat băieții, părintele și-a amintit că n-are bani să plătească:

— Du-te tu la coana preoteasă să-ți dea o sută de lei, a spus el Anei, care stătea în primele bănci.

Ana a plecat și s-a întors cam tîrziu.

— Ce-ai stat așa de mult? a întrebat-o părintele supărat.

Fata, în loc să se sperie, i-a răspuns repede:

— M-a oprit coana preoteasă și mi-a spus să mă întorc... zicea că o să vă spună ea, dumneavoastră...

Din ziua aceea, în fiecare dimineață, părintele intra în clasă și-i făcea numai semn cu degetul. Ana se ridica din bancă, își lua cărțile și caietele și pleca.

După o vreme însă, unii copii au început să rîdă de ea. și Ana a spus acasă. Tatăl a căzut pe gînduri, și peste cîteva zile, pentru o mie de lei pe an și îmbrăcăminte, n-a mai lăsat-o să se ducă la școală.

Părintele era darnic, cu o mie de lei pe an, spunea, plătește o servitoare de la oraș, dar... Pe urmă, fata are abia unsprezece ani. Dar coana preoteasă zice că n-are nimic. Dacă învață de mică să gătească boierește, are să... Dacă merge la școală, ce-are să facă? La ce-i folosește? De ce să plîngă! În fiecare zi mănîncă bomboane. Acasă ce mănîncă?

XIII

Abia acum, Ana se opri stăruitor asupra acestor întîmplări. Își aminti apoi cum după cinci ani de slugărit se sfătuise cu o prietenă, slugă și aceea în casa unui bogătaș al satului, și fugiseră împreună în București. „Cum am putut să slugăresc cinci ani la popa?" se întrebă Ana cu nedumerire și furie.

Pentru întîia oară, viața ei trecută o făcu să se sperie. Îi trecu prin cap că s-ar fi putut să rămînă pentru totdeauna la stăpîn. Se îngrozi.

Apoi își aminti iar. Cum în București intrase la alt stăpîn și cum îl cunoscuse apoi pe bărbatul ei, care o făcuse lucrătoare. Din nou își aminti frînturi de întîmplări, de ani turburi, apăsători. Învățase meseria nu ca acum, în cîteva săptămîni, așa cum învață Aurica Muscan. Amintindu-și de acei ani, i se păru că ceea ce gîndise și simțise ea în timpul lucrului cu cîteva ceasuri mai înainte e ceva de necrezut. Ceea ce se întîmplase atunci căpăta astăzi un înțeles îngrozitor.

Cu cinci ani în urmă, cînd bărbatul ei murise în spital, sfîrșit de rănile căpătate în război, întreaga filatură i se păruse un mormînt. Timp de cîteva săptămîni lucrase rău și fusese amenințată cu concedierea. Suferința pentru moartea bărbatului a fost repede înlocuită cu spaima de a nu pierde mașina.

Acești lungi ani din trecut treziră în Ana o ură surdă, întunecată, împotriva tuturor oamenilor de pe atunci. Proprietarul îi ceruse, în ziua morții bărbatului, s-o amîne cu chiria și proprietarul *tăcuse*.

Ana se mișcă în pat, vru să se scoale. Oboseala, care cu cîteva clipe mai înainte o cuprinsese cu totul, se împrăștie ca și cînd n-ar fi fost.

Își aminti iar:

„Dacă nu vrei să mai lucrezi, spune-mi! Noi n-avem ce să facem cu oameni care nu vor să lucreze. Că altfel, te dăm noi afară și te mai dăm și la sabotaj."

Amintirea îi răscoli de ură toată ființa; nu atît pentru aceste vorbe, cît pentru ceea ce făcuse *atunci*; începuse să plîngă:

„Domnule director bărbatul meu..."

Și nu mai auzise apoi decît un glas îndepărtat și niște vorbe fără rost în care cuvintele *curaj* și *femeile germane care*... se luau mereu de la cap.

„Trebuia să-l fi plesnit, scrîșni Ana, înfigîndu-și unghiile în așternutul patului. Unde-o fi acum *domnul director*."

Gîndul îi alergă apoi cu repeziciune peste timp și se opri stăruitor asupra altor întîmplări.

Războiul se terminase. Îl cunoscuse pe Tomiță. Lumea începuse să se turbure. Viața se scumpea. Se făceau adunări. Se întăreau sindicatele. Se cerea mărirea salariilor. În Filatură răsăriseră oameni care organizau ceva. Pavel Vasilie, Vișan, Constanța Poliger, Ieremia, Jamgocean, chiar și Vica și cealaltă prietenă a ei, Matache!

Ieșeau la manifestații.

Ana se întrebase de nenumărate ori de unde vin toate acestea. Pricepea că e vorba de o viață mai bună pentru toți muncitorii și se bucura.

Ieșise în stradă și din nou se bucurase cînd, alături de ea oamenii ridicau pumnul plini de curaj și strigau: „Jos călăii muncitorimii! Jos Rădescu."

Apoi, iarăși frămîntări.

După aceea veniseră alegerile.

Își aminti că și atunci, și apoi mereu, răspunsese cu încredere la chemarea Organizației din Filatură, cum totdeauna simțise ceva nou, neobișnuit, cînd ieșise în stradă la manifestații; se simțea tare între tovarășele ei.

Auzea tot mai des, în jur, cum se spune *Partidul nostru* și *Clasa noastră muncitoare*, și faptul i se părea uimitor. Vedea limpede cum acest Partid, zi cu zi, se întărește tot mai mult și lovește în patroni, în boieri.

Ana se pomenise și ea că nu se mai teme de nimeni. Pe stradă începuse să vadă oamenii, să-i cunoască. Nu se mai ferea dinaintea unuia luxos și cu burta mare. Nu mai simțea că există undeva, *sus*, pe Calea Victoriei sau prin blocurile înalte ale orașului, o lume de care să se mai sperie. Vedea singură că puterea acestei lumi primea în fiecare zi lovituri care o surpau.

Nu mai simțea în aer acea veselie și nepăsare din trecut, acea veselie care o strivea, a unor oameni îmbuibați pe spinarea muncitorilor. Nu mai vedea pe străzile mari cucoane încărcate de sus pînă jos în blănuri ori domni grași și puturoși, chefuind prin restaurante.

Îi vedea acum, lipsiți de moșii și de fabrici, strecurîndu-se ca prin găuri, uneltind.

Ana se întorcea acasă veselă, și lucrul în fabrică n-o mai istovea ca altădată. Acasă însă, bucuria aceasta se risipea repede. Omul cu care trăia era nepăsător. Făcea box și vorbea cu dispreț despre ceea ce ea încerca să-i spună. Atunci, Anei, cei patru pereți ai odăii în care trăia i se păreau la fel ca totdeauna, neschimbați. Patul era același, proprietarul același, cozile la care stătea ceasuri întregi pentru o bucată de stambă o scoteau din fire; nu pătrundea cu mintea în miezul lucrurilor, toate acestea o țineau pe loc. După-amiezile de ședință la care tovarășe de-ale ei luau parte o intrigau, dar cei patru pereți ai odăii, cozile și Tomiță o trăgeau înapoi. Nu citea ziare, nu știa nimic.

Ajunsă aici cu gîndul, Ana sări deodată din pat ca și cînd aceste lucruri și clipa prezentă ar fi ars-o pe neașteptate.

„Nu se mai poate! Trebuie să plec d-aici. Nu pot să mai stau aici. Ce sînt eu? Vai de mine! Nu sînt în stare

să... Ha! Tomiță! De cine mi-era mie frică? Dacă vine după mine, îl dau pe mîna poliției:

«*Tovarășe*, dumneata ce păzești aici? Pune mîna pe el și leagă-l!»

Ana începu să se îmbrace cu niște mișcări aprige, cu trăsăturile încordate, tremurînd. În timp ce se încălța, își aminti că se mai simțise la fel și ieri dimineață, cînd vorbise cu Tomiță, în camera portarului.

Abia acum își dădu seama de unde îi venise atunci, ca și acum, această tărie. Odaia cu cei patru pereți burdușiți *nu mai era*. Totul se schimbase.

Ieși afară și începu să se plimbe prin curte. În dormitor, unele lucrătoare din schimbul ei se culcau. Se uita în ochii fiecăreia cu privirea neclintită, zîmbea și de cîteva ori chiar întreba:

— Ei, a mers bine?

După puțin timp însă, pornirea aceasta din ea se mai domoli. Nu se putu împiedica să nu gîndească iarăși despre ziua de ieri, cum ieșiseră oamenii și tovarășe de-ale ei din sala de festivități și trecuseră pe lîngă ea fără s-o vadă, ca și cînd ea nici n-ar fi fost.

Ana nu se mai simți însă rău. Își dădea sema că trebuie s-o ia de la cap, s-o ajungă din urmă pe Vica, totul e limpede.

Mai așteptă o vreme și intră hotărîtă în biroul Comitetului de fabrică. Voia să vorbească cu președintele comitetului și să-i spună că se mută; voia să-i mai spună încă alte lucruri, să-l întrebe ce poate să facă, și cum, de aici înainte. De fapt, voia mai mult să spună cuiva despre schimbarea pe care o trăia din plin. Se simțea însă și puțin neliniștită, îmbulzită de gînduri nelămurite, de dorinți turburi.

Biroul era gol. O femeie de serviciu măturа și aerisea. Era cald.

*

Ana se mai plimbă o jumătate de ceas și se întoarse iar. Cînd intră înlăuntru, găsi în birou pe responsabila organizației U.F.D.R. Îi dădu *bună dimineața* și o întrebă:

— Tovarășul Pavel Vasile n-a venit?

— A venit de mult, dar nu știu unde a plecat. Trebuie să se întoarcă! Ce-ai cu el?...

— Dînsul m-a chemat, minți Ana instinctiv.

— Uite-l c-a și venit, zise cealaltă, arătînd spre ușă, pe care chiar intrase președintele de comitet, însoțit de încă doi inși, unul îmbrăcat într-o salopetă cenușie, plină de scame de bumbac, iar celălalt descheiat la gît, într-o cămașă milaneză, fără haină. Ana recunoscu în cel în cămașă pe secretarul organizației de partid.

— Noroc, tovarăși, zise președintele apropiindu-se de biroul său. Luați loc. Apoi, după un timp, ca și cînd ar fi fost vorba de ceva anumit, văzînd-o pe Ana: Ei, tovarășă Ana, merge?

— Merge, tovarășe, răspunse Ana, zîmbind.

— Bun! făcu președintele, așezîndu-se. Ia spune-mi, te-a căutat pînă acum?

— M-a căutat, zise Ana. Dădu din cap într-un fel anumit, adică s-a terminat repede, lucru care îl făcu pe președinte să spună:

— Asta înseamnă că te-ai cam speriat degeaba! Ce spunea?

— Se ruga ca prostul, răspunse Ana cu veselie. Cei doi zîmbiră. Președintele chiar rîse. Se ridică de la birou, veni spre ea și-i întinse mîna.

— Vezi, o amenință. Asta trebuia să se întîmple de mult! Ce *dramă* era! Și acum? Ai văzut?

Ana înțelese din strîngerea de mîna a celuilalt că trebuie să plece și se posomorî. Apoi spuse liniștită, cu hotărîre:

— Tovarășe, vreau să vă spun ceva!

Președintele îi lăsă mîna și se întoarse la birou în tăcere. Îi arătă scaunul:

— Iar stai în picioare? Nu prea arăți bine. Stai jos.

Secretarul organizației de partid și cu celălalt se așezaseră și ei și răsfoiau ziarele. Responsabila U.F.D.R. scria repede într-un carnet, cu un aer de parcă era singură în birou.

— Tovarășe Pavel, spuse Ana cu glas limpede, așezîndu-se pe scaun și aplecîndu-se cu pieptul pe marginea biroului. De cînd m-am mutat aici, nu mă simt bine deloc. Nu știu ce să fac. Eu am fost șase ani servitoare... Vai de capul meu! Îmi vine să plec în sat la mine și să dau ochii cu popa... Să-l strîng de gît! Ce să fac eu acum, tovarășe, c-am rămas cea mai proastă și nu se uită nimeni la mine.

Eu înțeleg tot, tovarășe, mie nu-mi scapă nimic... cunosc toată fabrica, dar eu...

Surprinși de glasul neobișnuit al Anei, — un glas care avea în el ceva împiedicat, lipsit de curgere, dar din care țîșnea o îmbulzeală de gînduri și dorințe nelămurite —, cei doi lăsară deodată ziarele și se uitară holbați la ea. Ana vorbea aprins, și președintele băgă de seamă că lucrătoarea avea în acel moment o privire în care licărea ceva arzător, care îl neliniști.

— Tovarășă Ana, stai puțin.

Secretarul organizației de partid se ridică în picioare și spuse

— Tovarășă, despre ce...

— Tovarășe Pavel, îl întrerupse Ana, limpede și apăsat, uitîndu-se repede și la unul și la celălalt, mereu cu ceva neobișnuit în glas, ceva aprins și nervos. Dumneata ai avut poate noroc, ai învățat carte, ai învățat meserie, te-ai făcut mecanic, ai intrat în partid, ai suferit (îmi aduc aminte), dar eu n-am cunoscut pe nimeni, eu pe dumneata te-am cunoscut acum două săptămîni... eu numai copilul l-am dat la școală, pentru că mi-a rămas în cap ce spunea un frate al meu de la C.F.R... Și am slugărit ca proasta... Dar ce să fac eu, tovarăși? strigă Ana, răsucindu-se în scaun și uitîndu-se spre toți cei din birou.

Președintele de comitet se ridică în picioare. Ana se ridică și ea numaidecît, se dădu cîțiva pași înapoi, își frînse degetele crîncen, apoi își desfăcu brațele, și glasul cu care vorbi răzbătu afară prin geamurile deschise și se frînse fără ecou în stradă.

— Tovarăși, eu nu pot să văd un film, eu mă chinui ceasuri întregi dacă vreau să scriu ceva; cînd semnez la leafă, îmi vine să frîng tocul în mînă. Viața din cămin mi se pare nesuferită. Ce să fac eu?

„E obosită, n-a dormit deloc, gîndi președintele posomorît. Sau o fi avînd friguri... Cine știe ce i s-o fi întîmplat la lucru"... Vru să-i spună ceva, dar Ana vorbea din ce în ce mai aprins:

— Nu știu ce să mai fac! Stau toată ziua în cămin și îmi vine să mor... Unde să mă duc? Ce să fac? Nu pot să fac nimic! Eu am vrut ieri să aud ce se spune în ședință, și tovarășa Matache m-a dat afară ca pe o proastă. Dar de ce, tovarăși, nu-i voie să aud și eu ce se spune despre noi, cum

muncim la mașini?... E munca noastră, de ce s-o laude pe maistoriță cînd eu am făcut-o lucrătoare pe Aurica Muscan? De două săptămîni stau numai lîngă ea și am împlinit și norma. Dar de ce să mă dea afară din ședință? Dacă eu intram în partid, eu eram acum maistoriță și nu ea... Ce vină am eu, tovarăși? Ana se opri cîteva clipe și își trase răsuflarea. Își dădu seama că e pornită și vru să înceapă numaidecît, din nou, cu alt glas, dar președintele de comitet apucase să spună:

— Da, tovarășă, da, ai dreptate, dar stai, nu te pripi... Stai liniștită pe scaun, să vorbim ca lumea... Liniștește-te!

El o luă de braț și-i făcu semn să se așeze. Cei doi începură să se plimbe, uitîndu-se unul la altul, schimbînd priviri grave cu responsabila U.F.D.R. și chiar cu președintele.

— Tovarășe Pavel, zise Ana din nou, cu un glas acum stins, eu am vrut să spun numai că mi-a părut rău! De cînd stau aici în cămin, nu știu ce se întîmplă cu mine. Ce să fac eu, tovarășe? Azi noapte mă gîndeam să viu și...

Responsabila U.F.D.R. se ridică în clipa aceea în picioare și spuse tare:

— Uite, tovarășă, nu trebuie să vezi lucrurile așa, pentru că...

Secretarul organizației de partid tresări și interveni numaidecît:

— Ce înseamnă asta? spuse el grav. De ce o întrerupeți? Lasă omul să vorbească, tovarășă! Ce obicei e ăsta să nu lași omul să vorbească?

Responsabila U.F.D.R. își mușcă buzele repede:

— Tovarășe Vișan, nu te supăra, dar cînd cineva apucă pe o pantă greșită...

Secretarul organizației de partid o întrerupse iar, vorbindu-i ca la școală:

— Lasă omul să vorbească!

Apoi își schimbă glasul și rosti:

— Spune, tovarășă...

Ana se uită la președintele de comitet, apoi la secretar, vru să înceapă iar, se mișcă în scaun, dar nu mai izbuti să spună vreun cuvînt.

Se făcu un timp tăcere; cei doi se plimbau cu pași ușori prin birou, așteptînd liniștiți.

— Apucasei să spui că nu te simți bine aici, zise președintele încet, îndemnînd-o.

— Tovarăşe Pavel, mă simt bine, dar... nu ştiu... mă gîndeam să viu şi să vorbesc cu dumneavoastră! Eu...

Ana vru iar să-i dea drumul, dar prinsă de un gînd neaşteptat de mîndrie şi ruşine, se roşi ca focul şi rămase nemişcată, cu o parte a pieptului lipită de birou şi cu fruntea în pămînt.

Secretarul organizaţiei de partid, Vişan, trecu pe lîngă ea liniştit şi vorbi:

— Spune, tovarăşă, nu te opri! Sîntem doar între noi. Nu putem să facem nimic, dacă oamenii nu vorbesc.

Ana ridică fruntea din pămînt şi se uită la el. Se întoarse cu privirea spre preşedintele Comitetului de fabrică. Vru să înceapă a doua oară, dar capul parcă i se golise. Glasul secretarului o îndemnă, nu mai ştia însă cum să înceapă, ce cuvînt să spună întîi. Se simţea însă bine, prezenţa oamenilor din birou o încălzea, dar îi fura gîndurile.

— Bine, tovarăşă, zise preşedintele de comitet, după un timp, nu te grăbi. Ai să ne spui altă dată. Acum, eu vreau să te întreb ceva: Cîte clase ai?

— Două clase... Începusem pe a treia... rosti Ana încet.

— N-ar fi fost rău să te fi dus şi dumneata atunci cînd se ţineau cursurile de... (preşedintele voi să spună alt cuvînt în loc de *analfabeţi*, dar nu găsi).

Interveni iar responsabila U.F.D.R.:

— Se mai ţin şi acum, nu s-au terminat...

— Da, tovarăşă Ana, spuse preşedintele mai departe. Nu trebuie să suferi atîta, dumneata ştii carte, trebuie numai să-ţi aduci aminte, trebuie să citeşti mult... Te-ai încurcat prea mult cu viaţa... Şi viaţa noastră din trecut!... Dar nu te speria! Asta e! Nu trebuie să te sperii deloc!

— În U.R.S.S., o colhoznică era ca dumneata, zise responsabila U.F.D.R., care de la un timp se uita întrigată la lucrătoare, nu s-a speriat deloc că nu învăţase în şcoli superioare şi că nu ştia o boabă din ce-i ăla tractor. A învăţat şi a ajuns prima tractoriţă pe ţară, pe urmă a fost aleasă deputat în Sovietul Suprem.

— Da, da, murmură secretarul organizaţiei de partid. Uite, tovarăşă! Nu trebuie să dai deloc îndărăt. Cunoaştem povestea cu omul acela cu care erai încurcată. Acum, că ai scăpat de el... Mie mi-a părut bine cînd te-am auzit ce

spui. Înțelegi, tovarășă Roșculeț? Fii liniștită și nu te speria!

Ana se ridică în picioare.

— S-o trimitem la tovarășa Ierulescu, ea se ocupă cu școala, zise responsabila U.F.D.R.

— Da', acuma, mai întîi du-te și te culcă, tovarășă, zise secretarul organizației de partid. Nu prea arăți bine. Culcă-te și dormi, iar după aia, te duci la birouri, este acolo o tovarășă, Ierulescu, lucrează la Personal, cred că o cunoști. E șefă de serviciu. Și să vorbești cu ea.

Ana se răsuci spre ușă și căută să plece. Secretarul organizației de partid îi întinse mîna și o conduse liniștit.

— Așa tovarășă! Odihnește-te și pe urmă te duci la Ierulescu. Și cînd ai timp, mai treci și caută-ne. La revedere.

•

După plecarea Anei, președintele de comitet se întoarse la biroul lui, vru să spună numaidecît ceva, dar rămase tăcut. Se uită la secretar. Secretarul organizației de partid și cu muncitorul îmbrăcat în salopetă traseră scaunele și se așezară și ei mai aproape. Președintele tăcea cu coatele pe birou și-și plimba palma peste sprîncenele și urechile lui mari, cu privirea ațintită spre responsabila U.F.D.R.

— Vezi ce-ai făcut? zise după un timp secretarul organizației de partid cu un glas care nu-și mai ascundea supărarea. Nu ți-ai dat seama ce lucrătoare e asta? Eu n-am mai întîlnit așa ceva. Și dumneata o întrerupi! Mai avea ceva de spus și cînd te-a auzit cu *panta greșită*, sînt sigur că s-a speriat. Noi abia așteptăm ca oamenii să...

— Da, tovarășe Vișan, dar n-ai auzit-o ce spunea? Ce pornită era pe maistoriță? răspunse aceea, luîndu-i vorba din gură.

— Tovarășă Constanța, dumneata ai crezut cumva că vorbea un dușman al clasei muncitoare? întrebă omul în salopetă, cu ironie, zîmbind ascuțit.

— Ei, să lăsăm, zise secretarul organizației de partid. Eu vream numai să spun, tovarășă Constanța, că aici e vina dumneavoastră, a U.F.D.R.-ului... Ce să mai vorbim! Nici n-ai întrebat-o măcar dacă este înscrisă în U.F.D.R.

— Da... înghină responsabila moale. Ai dreptate. Cum o cheamă, tovarășe Pavel?

Președintele Comitetului de fabrică îi spuse numele și îi mai spuse încă ceva. Secretarul organizației de partid trase un blocnotes de pe biroul președintelui și începu să scrie în el, repede, ceva. Apoi ridică fruntea și vorbi:

— Ei, prin urmare, duminica viitoare avem ședință plenară. Dar văd că Ieremia și Jamgocean întîrzie. Dă-i tu un telefon lui Jamgocean, și eu îl caut pe director. E aproape 8...

XIV

Ana se întoarse în dormitor și, cînd se lăsă pe pat, simți că întreg căminul se clatină ca de cutremur. Își duse mîinile la ochi și căzu pe pernă. „Ah, ce obosită sînt", gîndi și vru să se dezbrace, dar dormitorul începu iar să se clatine. „Ameteli" își spuse Ana, dar tot atunci își simți tîmplele fierbinți și o durere de cap așa de grea, că își simțea încheieturile descleiate. „Trebuie să mă dezbrac repede și să dorm"...

Se dezbrăcă iute, tremurînd, și cînd se vîri în pat, i se păru că se scufundă cu el în gol. Închise ochii și rămase astfel, cu dinții încleștați. Apoi începură să-i umble prin cap cuvinte răzlețe și întîmplări; cîte un glas care i se desprindea singur din minte și se auzea chiar în fața ei, alături, pe pernă; urlitul puternic, dar înfundat, al mașinilor, frînturi de scene din film; adormi greu și nu se trezi timp de șapte ceasuri. Cînd copilul se întoarse de la școală și o trezi. Ana se ridică puțin în capul oaselor și simți o foame și totodată o sete cumplită.

— Măicuță, dă-mi niște apă.

Copilul îi aduse și bău pe nerăsuflate.

— Ia din valiză niște bani și cumpără ceva să mîncăm. Tu ai fost la cantină?

Copilul îi răspunse că a mîncat și căută în valiza de lemn. După ce plecă, Ana se întinse iarăși în pat și, pînă să se întoarcă fetița, adormi din nou.

Se trezi tîrziu și se simți istovită, parcă bolnavă. Se sculă totuși și mîncă, apoi părăsi patul. După un timp își reveni. Se îmbrăcă îngrijit și spuse fetiței că au să meargă în oraș împreună, la o prietenă.

A doua zi, Ana a fost foarte surprinsă cînd șefa de serviciu de la Personal, Ierulescu, i-a spus că o cunoaște și știe despre ce e vorba. Chiar acolo, pe loc, a pus-o să scrie și să citească ceva. La citit nu i-a spus nimic, dar cînd a fost vorba de scris, Ierulescu a rămas nedumerită. Era o femeie cam de treizeci și cinci de ani, cu mustăți și neg: pe obraji. Părea ursuză și morocănoasă, dar îndată ce vorbea, trăsăturile i se schimbau cu totul și chipul i se făcea prietenos, puțin chiar glumeț.

— Vai de mine, dragă, i-a spus Anei, întinzîndu-și mustățile într-un zîmbet și apucînd-o de braț. Treci nițel lîngă mine, să te uiți. Ai scris așa: „FilATura RomâNeaScă de BumBac". Păi de ce îl faci pe *a* în două feluri? Asta e A mare. Cum îl faci pe unul, fă-l și pe celălalt. Pe urmă, aici: *m* e *m*, dar *n*, ai uitat că e la fel, numai că are trei craci? Mai ții minte alfabetul? a, b, c, d, e, f, g, h...?

— Da, tovarășă!

— Ia spune-l! Așa!... Păi vezi că îl știi? Ei, o auzi Ana, amenințînd în glumă. Ia să-ți dau eu un caiet și o carte din astea, și mîine să-mi vii cu alfabetul scris de zece ori (dacă ai timp). Iar pe cel cu litere mari, tot de zece ori. Și să-mi știi să citești bucata asta!

Ana s-a întors acasă și a scris alfabetul de patru ori, pe urmă a dat cu caietul în pămînt.

— Prostie! Măicuță, ia vezi dacă am scris bine, i-a spus ea fetiței, chemînd-o să vadă ceea ce scrisese (altceva decît alfabetul).

„Dragă frate — citi fetița — *Află despre mine Că mam mutat. Stau la Fabrică în Cămin. Mam despărțit de Tomiță și cînd Moi muta o săți spui adresa. Tu ce faci. Ești sănătos. Te aștept să vii în concediu pela mine, pînă atunci Săți spun adresa mea. Cu bine. Aneta."*

— Mămico, e bine, dar aici trebuie apostrof. Și aici liniuță, zise fetița grav, corectînd rîndurile. Și, după punct, trebuie literă mare.

— Apostrof? întrebă Ana, mirată. Dar ce, așa nu se înțelege?

— Nu, mămico, pentru că lipsește o literă și atunci pui apostrof...

— Dar nu lipsește nici o literă, unde vezi tu?

— Ba da, lipseşte! Pentru că e *mă am* mulat şi d-aia, lipseşte *ă*, se scrie *m'am*.

— Dar ce, tu zici mă am mutat? Zici *mam* mutat.

— Păi da, mămico, dar... nu e aşa! se încurcă fetiţa.

— Şi liniuţa? întrebă Ana, intrigată.

— Trebuie liniuţă, mămico!

— De ce?

— Pentru că sînt două cuvinte *diferite. Să* şi *ţi*. Dacă zici aşa: „Săţi vezi de treabă", e mai greu de pronunţat, zici „*Să-ţi...!*" Dar sînt două cuvinte şi le despărţi cu liniuţă.

Ana tăcu şi lăsă caietul din mînă. Fetiţa o privi cîtva timp, apoi se apucă să-şi facă lecţiile. Deodată, Ana o întrebă pe neaşteptate, aspru:

— Ce se numeşte subiect?

Copila ridică fruntea de pe noptieră şi, surprinsă, nu răspunse îndată. Zîmbi:

— Subiect, mamă?

— Da, subiect.

— Păi asta e uşor, zise copilul, am învăţat pe clasa doua.

— Da, da, dar spune!

Copila se încurcă, se supără puţin, încreţindu-şi fruntea ei mică, apoi spuse deodată:

— Vorba care ne arată...

— ...despre cine se vorbeşte în propoziţiune, se numeşte subiect, completă Ana mai repede decît fetiţa.

— Mămico, mai ţii minte? întrebă copila cu ochii strălucitori.

Ana se întinse pe pat şi închise pleoapele fără să răspundă. Gîndul la cei doi ani şi jumătate de şcoală primară începu din nou s-o frămînte. Îşi aminti deodată nişte vorbe, care pe vremea aceea totdeauna o speriaseră: „Ce-avem la *Intuiţie?*" Nu-i plăcea *Intuiţia* şi luase o dată bătaie la palmă. Apoi, totul i se învălmăşi în minte: Turnul Babel, Potopul, Iov, Marea Roşie, Iosif vîndut lui Putifar. *Aprodul Purice, Dacii şi geţii, Legenda lui Gelu*, Negru Vodă... Deodată începu să rîdă. Îşi aminti o poezie lungă, care se spunea în clasa a treia şi care se termina aşa:

„Ştefan se întoarce şi din corn-i sună,
Oastea lui zdrobită de prin văi s-adună
Lupta iar începe, duşmanii zdrobiţi
Cad ca nişte spice, de securi loviţi."

Cînd o învățaseră, nu se știe care dintre cei din clasă, în loc să zică *de securi loviți*, spusese *peste cur loviți*, și cîteva zile nu făcuseră altceva decît să țipe și să recite această strofă, cu rîndul de la urmă schimbat.

XV

Ana se prezentă a doua zi în biroul Personalului, unde Ierulescu făcea școală de cîteva ori pe săptămînă cu cîteva femei de serviciu și doi paznici.

— Cam tîrziu, o auzi Ana cînd intră. Acum las-o pe altă dată.

Ana se posomorî numaidecît, dar un semn al învățătoarei o liniști. Înțelese că trebuie să aștepte. Ascultă cum se învățau literele, de la *o* și *ac*, și se simți atît de departe de aceste lecții, că apucă mîndră un ziar uitat pe un birou și începu să-l răsfoiască. Îl răsfoi mult timp, citind titlurile încruntată, apoi îl închise repezit — cum vedea că fac oamenii în tramvai sau pe stradă — și-l aruncă cu un gest că da, a citit tot, cunoaște ziarul, nu e nimic nou. Învățătoarea se uită cu uimire la ea, neînțelegînd. Cînd pricepu, strînse din buze și zîmbi la întîmplare. Apoi încheie lecția:

— Pe vineri! E ceasul 3 și jumătate, mă duc și eu acasă.

Școlarii se sculară de pe la birouri, dădură *bună ziua* și ieșiră.

— Ei, ce-ai făcut? zise învățătoarea, îmbrăcîndu-se. Văd că citești ziarul. Ce s-a întîmplat? Așa de repede ți-ai adus aminte?

— Tovarășă, eu v-am spus că știu să citesc, dar nu înțeleg toate cuvintele dintr-o dată.

— Ei, păi aia e! Lasă că nu-i nimic. E chestie de citit mult. Am să-ți dau eu ceva ușor și are să meargă. Cu scrisu, e mai greu. Dar nici cu scrisul. Dacă citești... Hai să mergem...

— Unde mergem? întrebă Ana, mirată.

— Mi-e foame! Mă duc acasă și mergi și tu cu mine, dragă! Nu stau departe! Ia spune-mi, ai scris alfabetul?

Ana se încruntă și-i răspunse că l-a scris numai de patru ori. Îi mai spuse că nu are nevoie, pentru că după aceea a scris o scrisoare fratelui, fără greșeli.

— O ai la tine? întrebă cealaltă.

Ana i-o arătă.

— Și p-aici cine ți-a corectat?

— Fetița mea!

— Ai o fetiță la școală?! întrebă aceea, mirată. Pe ce clasă e? Învață bine?

— Pe-a patra primară!

— Vai de mine! De ce nu mi-ai spus?! Atunci se schimbă lucrurile! Știi că mi-era frică? Tovarășul Pavel mi-a spus de tine că ți-ai luat angajamentul ca într-o lună de zile să citești *Scînteia* ca oricine... „Tovarășe Pavel, i-am spus, dacă nu stă cu cineva în fiecare zi să-i arate, nu cred că... eu am fost învățătoare și știu cît e de greu!" Dacă înveți cu fetița, atunci merge! Să vedem!

— Dar ce spuneți de scrisoare? întrebă Ana la urmă.

— Foarte bună! Îmi pare bine! Am să-ți spus eu!... Acuma hai să plecăm!

Au plecat și au luat-o pe Șoseaua Ianculuí. După un sfert de ceas, Ana intră într-o curte mică, apoi înlăuntru. Era o casă cu un singur etaj, cu niște ferestre foarte mari, dar de modă veche, cu mult lemn, cu geamurile împărțite în nenumărate ochiulețe; lumina abia putea să pătrundă înlăuntru.

Fosta învățătoare avea un apartament la etaj, unde locuia împreună cu bărbatul și soacra. Încă de la intrare, Ana auzi niște zgomote foarte ciudate. Se părea că cineva lucrează înlăuntru tîmplărie, taie cu joagărul.

Ana fu condusă într-o mică odaie, unde se afla o singură somieră și un șifonier, în care se simțea destul de limpede un miros foarte neplăcut. Somiera era goală, iar șifonierul deschis, răvășit. Dezordinea din odaia în care intraseră arăta că și în celelalte era la fel. De undeva de alături se auzea și mai lămurit zgomotul de fierăstrău.

Fosta învățătoare deschise ușa și o lăsă așa. Ana văzu un bărbat în cămașă, cu mînecile sumese și, într-adevăr, cu un fierăstrău în mînă, se apucase să desființeze pătrățelele de la geam. Odaia era cu parchetul gol, un covor strîns sul lîngă perete și patul răsturnat cu intestinele în

sus. Deasupra lui, Ana văzu o femeie bătrînă cu o sticlă în mînă, plină cu ceva, turnînd tacticos ici-colo, din acel conținut, uitîndu-se atent în burta patului, să descopere parcă cine știe ce. Un copil de vreo cinci ani urmărea și el, alături de bătrînă, să apară ceva.

— Ce v-a trăsnit, ce e asta, Petrică? zise Ierulescu strîmbînd din nas, supărată.

— Dragă, ți-am spus că într-o bună zi am să tai ochiurile astea idioate, să dau drumul luminii în casă! Toată afacerea costă o mie de lei, ce te miri? zise bărbatul, zîmbind.

— Zău că ești nebun! Și proprietarul?

— Proprietarul să fie sănătos! răspunse bărbatul, mutînd fierăstrăul la alt ochi.

— Și *joagărul* ăsta de unde l-ai mai luat?... Ești grozav, ce să zic! Ana, vin' încoace. Îți prezint pe soțul meu

Bărbatul întoarse ochii mirat și, cînd o văzu pe Ana lăsă fierăstrul în jos și-i strînse mîna grav. Apoi spus zîmbind:

— Haide, plecați d-aici, că avem treabă!

Femeia își sărută copilul și se întoarse spre Ana:

— Haidem în bucătărie! Apoi spre bărbat: Cred că n-ați răsturnat și în birou la tine!

— Nu, maică, zise bătrîna cu sticla în mînă. Du-te și mănîncă, s-o fi răcit mîncarea...

Intrară în bucătărie, și Ana abia avu timp să se aseze pe scaun că gazda ei și începuse să mănînce. Mînca din picioare și direct din cratiță, grăbită, cu un aer de parcă ar fi vrut să scape cît mai repede de această treabă. În același timp făcu un sendvici enorm din mușchi țigănesc, pe care i-l dădu Anei firesc, fără vorbă, continuînd să înghită din toate părțile.

Abia după ce termină de mîncat, se dezbrăcă și se spălă pe mîini, adică tocmai cum nu trebuia.

— Haidem în birou la bărbatu-meu.

Cînd intrară într-o mică odăiță, o fostă odaie de serviciu sau cămară mai mare, Ana rămase uimită de ceea ce văzu și aici. În mijlocul odăii se afla o planșă mare pe un crăcan cu trei picioare; pe jos, un covor subțire plin cu hîrtii de mărimea planșei, mototolite ciudat de o gheară înfiptă în mijloc; pe planșă, hîrtia prinsă în pioneze, era de asemenea mototolită de aceeași mînă, tot în mijloc, și

smulsă în două colțuri. Ana se uită și văzu un început de desen, parcă burta unei locomotive. De-a lungul hîrtiei, ceva scris cu creion roșu, limpede și furios. Ana silabisi: *Sa-cra-men-to!*

— Bărbatu-meu e desenator tehnic la Uzinele „23 August" și lucrează și acasă, dar lucrează prost, se înfurie și aruncă hîrtiile pe jos, zise gazda, făcînd curățenie repede. Apoi adăugă:

— Haide, tovarășă, să începem. Ia stai jos, pe scăunelul ăla.

Ana se așeză, și gazda deschise fereastra, trase planșa într-un colț și apoi luă și ea un scaun.

Ana se simțea bine, îi plăcea de învățătoarea ei.

Începură să vorbească.

Timp de două ceasuri, gazda îi răscoli amintirile, o întrebă de părinți, de frați, de bărbat; Ana îi spuse și de legătura ei cu Tomiță, de ceea ce se întîmplase în ultimul timp; îi vorbi mai ales de președintele de comitet, de discuția din zilele trecute; cînd își aduse aminte de film, Ana începu numaidecît să-i povestească și nu se opri decît cînd cealaltă îi spuse zîmbind că l-a văzut și ea; mai spuse acum și ceea ce nu izbutise să spună cînd fusese ultima dată în biroul comitetului. Povesti cum îi trecuse prin cap, după ce văzuse filmul, că poate să facă orice, să învețe carte, să cunoască, să conducă secția și chiar Filatura.

— Păi eu, tovarășă, cunosc tot ce se întîmplă cu bumbacul după ce camioanele lasă baloturile în curte. Eu cunosc...

Începu să-i spună repede, aprinzîndu-se, cum mai întîi baloturile trec la fărîmițat, pe urmă la bătut, pe urmă iar la bătut, la scărmănat, la curățat, apoi la prima mașină care îl trage într-un fuior gros cît un butoiaș, după aceea în fuioare tot mai subțiri, la început cît un trup de om, apoi ca pe picior, apoi cum alte mașini îl împrăștie în zeci de fuiorașe ca zăpada, mereu mai subțirele și mai curate, pînă ce nu mai rămîne aproape nimic, decît niște liniuțe de spumă, care sînt apoi toarse în nenumărate calități.

Ana vru să spună mai departe cum, pentru calitățile superioare, firul este trecut prin flacără, apoi într-o secție specială cu chimicale, pe urmă trece...

Gazda însă o întrerupse pe nebăgate de seamă și o întoarse iarăși la copilăria ei, la școala primară. Aici, în-

trebările învățătoarei deveniră stăruitoare, anevoioase. După o jumătate de ceas, fruntea i se umplu de sudoare. Întunericul se sfîșia încet și greu. O puse să scrie și să citească și mereu întrebări nelămurite, încărcate, obositoare. Învățătoarea se făcu de nerecunoscut. Nu mai avea nici mustăți, nici negi pe obraz. Era un om în al cărui cap i se părea ascunsă toată știința lumii. Glasul ei se schimba necontenit. Uneori era simplu ca al oricărui om; alteori șoptit, temător, plin de sfială; apoi, supărat parcă, obosit și descurajat, pentru ca după cîtva timp să fie blînd, plin de căldură și liniștit.

Urmară alte două ceasuri apăsătoare. În tot acest timp învățătoarea o ținu strîns și n-o lăsă nici o clipă să se gîndească la prezent ori la altceva în afară de ceea ce se întîmplase acum șaptespreze ani. Ce era atunci? Cum începuse să învețe? Pas cu pas!

Se făcuse noapte. În apartament se auzeau din cînd în cînd bocănituri și glasuri înfundate. Într-un timp, bărbatu a vrut să intre, dar la un semn s-a retras. Ana era atît de istovită, că abia mai stătea pe scaun. La un moment dat simți că începe s-o urască pe învățătoarea aceasta, care, cînd întreba ceva, după ce îi răspundea, îi punea altă întrebare și după ce răspundea și la aceea, venea cu o întrebare din urmă care le amesteca pe toate, făcînd o întrebare nouă, întunecată, care o zăpăcea. Atunci o luau iar de la cap, pe altă cale. Pe urmă o punea să scrie toate acestea și răsufla ușurată, gîndind că acum s-a terminat cu întrebările. Învățătoarea însă, după ce întreba scurt *„Ești ostenită?"*, iar Ana răspundea dîrz *„Nu"!*, începea din nou cu altceva și apoi mereu la fel, timp îndelungat.

Pe de altă parte, învățătoarea era din ce în ce mai îngrijorată. Inteligența prea vie a elevei i se părea un semn rău. I se părea că această lăcomie n-are nici o explicație și că poate fi un semn rău pentru început. Se hotărî să-i dea pentru a doua zi să aplice singură tot ceea ce o învățase acum, în patru ceasuri. „Ar fi păcat să lucreze în noaptea asta, gîndi fosta învățătoare, uitîndu-se la elevă în tăcere. E galbenă ca o moartă."

Șefa de serviciu de la Personal își mai aminti de discuția avută cu președintele de comitet și se hotărî să încerce s-o învoiască un ceas sau două mai devreme de la lucru. Cînd se ridică și îi spuse, Ana abia mai îngăimă:

— Dar de ce?

— Așa trebuie. Să te poți odihni, iar mîine la prînz te scoli mai devreme și înveți toată ziua. Iar pe la 4 să vii iar aici, acasă la mine.

XVI

Această după-amiază nesfîrșită reuși să golească cu desăvîrșire din mintea Anei nu numai tot ceea ce i se întîmplase ei rău cu Tomiță, dar pînă și meseria la mașina la care lucra de mai mult de zece ani.

Timp de o săptămînă nu văzu în fața ochilor decît litere, cuvinte lipite pe hîrtie, cifre. Fiecare om i se părea că e un substantiv, mașina care torcea un predicat; era uimită și în același timp zăpăcită de ceea ce îi intra în cap. O zăpăcea mai ales faptul că totul s-a întîmplat atît de repede. Ceea ce o uimea însă la culme era faptul că acum nu mai putea gîndi fără ceea ce învăța. Și nici de vorbit. Cînd intra în secție și spunea „Noroc, Vica, ce mai faci?", fără voie, cuvintele îi porneau din cap cu literele lor, unele după altele. Le vedea pe fiecare în minte, și chipul i se schimba, căpăta linii grave și tăcute. Era de nerecunoscut. Se mai întîmplase și un alt lucru mai neobișnuit. În această stare, Ana se pomenea cum cîte o lucrătoare mai tînără rămînea cu ochii pe ea, cu o expresie de sfială și parcă teamă pe față. Același lucru îl băgase de seamă că se întîmplă și cu Aurica Muscan; nu înțelegea cum aceasta din urmă, pe care o credea prietenă, se uita la ea cu sfială.

— Ce te uiți așa la mine? i-a spus odată, apropiindu-se zîmbind de mașina tinerei lucrătoare. S-a *stricat* iar ceva?

Deși își dădea seama că ceea ce învăța ea acum toți ceilalți știau de mult lucrul acesta, în loc s-o descurajeze, o făcea să se simtă chiar superioară lor, fără să priceapă însă pentru ce.

Văzînd-o astfel, învățătoarea începu să schimbe lecțiile repede. Ana băgă de seamă că un fel de mîndrie și ambiție începuseră să se facă simțite și la învățătoare.

Lucrul acesta se întîmplase în a treia săptămînă de cînd învăța. Ajunseseră la verb, și Ana știa din gramatica fetiței, pe care o răsfoise mai departe, toate timpurile verbului.

— Nu te repezi, Aneta că nu e bine. Am eu grijă s învețî cît mai repede.

•

Timp de o lună de zile după aceea, o mulțime de lucruri care s-au mai petrecut au schimbat cu totul viața lucrătoarei. În ședința plenară care îl alesese pe Pavel Vasile director al Filaturii, fostul președinte al Comitetului de fabrică a vorbit despre noua stare de lucruri din fabrici și uzine, spunînd despre aceasta că, datorită Partidului clasei muncitoare, s-au creat noi condiții de viață pentru oamenii muncii și s-a deschis drumul pe care forța creatoare a maselor să pornească spre noi și mari realizări.

Vorbind mai departe despre situația nouă în urma naționalizării, directorul dădu exemple din Filatură, citînd numele a șapte lucrătoare de la ringuri, care reușiseră într-o noapte să depășească norma. El lăudă de asemenea pe lucrătoarea Aurica Muscan, care într-o lună și jumătate nu numai că a reușit să învețe meseria, dar s-a dovedit a fi una dintre cele mai bune lucrătoare. El îi ură în mod special să realizeze și alte succese, apoi trecu în domeniul culturii și spuse că în toată Filatura nu mai există nimeni care să nu știe carte. În acest loc, noul director se opri mai mult timp. El vorbi despre cazul lucrătoarei Ana Roșculeț, care nu s-a mulțumit numai să-și aducă aminte ceea ce uitase din cele trei clase primare învățate. Această tovarășă a mers cu pași repezi și, de unde înainte se mulțumea numai să atingă norma, acum ea se află pe un drum nou, care înainte îi era închis. Această tovarășă a uimit pe învățătoarea ei prin setea cu care voia să învețe cît mai mult și cît mai repede.

Noul director ură succes lucrătoarei Ana Roșculeț și conducătoarei Cercului de studii, Ierulescu, și Constanței Poliger de la U.F.D.R., apoi trecu mai departe, vorbind despre unele lucruri care mergeau prost și a căror îndreptare îi revenea ca sarcină: a propus pentru discuție în viitoarele ședințe ale Comitetului de fabrică chestiunea de a se examina activitatea cîtorva oameni de la cooperativă și cantină, chestiunea birocratismului de care se făceau vinovați unii funcționari ai Direcției...

În timpul acestei ședințe, Ana ascultase cuvîntul fostului președinte de comitet cu răsuflarea oprită. Faptul că nu-

mele ei fusese spus în fața întregei fabrici o amețea. I se părea de necrezut că tot ceea ce făcuse și simțise ea poate fi un lucru atît de însemnat, încît directorul Filaturii să vorbească despre el într-o ședință plenară. I se părea un nimic pe lîngă ceea ce simțea ea că vrea să mai facă.

Cîteva zile după aceea, Ana se hotărî să-și caute locuință. După o săptămînă se mută și, în seara aceea, cînd intră în secțiile de mașini, zgomotul puternic și înfundat al motoarelor i se păru un cîntec neîntrerupt, care pornea din toate ascunzișurile simțirii ei. Tot timpul parcă a fost ametită, și s-a întîmplat ca sosirea în fabrică a unor oameni cu aparate de filmat s-o amețească și mai mult. Cînd aceia au pătruns în ateliere, Aurica Muscan s-a apropiat de ea intrigată și a întrebat-o ce vor.

— Lucrează fără să-i iai în seamă, i-a răspuns Ana cu mîndrie. N-ai văzut în jurnale cum ne filmează?

În clipa aceea, oamenii și-au îndreptat aparatele chiar spre secția unde lucra Ana, și o lumină parcă mai albă și mai puternică decît a soarelui a țîșnit peste ringuri. Chipurile lucrătoarelor au devenit grave și mîndre, și fiecare și-a văzut de mașină ca și cînd totdeauna ar fi lucrat strălucind în această lumină puternică. Era totuși întîia oară cînd li se întîmpla un astfel de lucru.

Tot în aceste zile, Ana mai trăise încă ceva, un lucru cu totul nou. Într-o după-amiază plecase în oraș, să cumpere fetiței niște material pentru o rochie. Coborîse din tramvai pe Calea Moșilor și o luase pe jos spre magazinul de stat „București". Într-un colț al Bulevardului se oprise intrigată în fața unei anticării. „Ce fel de cărți or fi astea?" se întrebase cu sfială, intimidată de cotoarele groase ca niște cărămizi, aliniate în rafturi. Se uitase mai atent să vadă una mai mică, mai subțire. Volumele enorme o speriaseră de-a binelea, credea că așa ceva nu este pentru ea. Voise să plece, dar o cărticică pitită într-o margine de jos a rafturilor o oprise să se mai uite. Încurajată de un trecător, care se oprise și el și lua în mînă cărțile ca pe-o marfă, Ana a tras din raft ceea ce văzuse și a răsfoit. A citit autorul și titlul, nume necunoscute, ciudate: Maxim Gorki: *Conovalov*. A trecut peste o pagină și a citit mai departe. Uimită de ceea ce citea, s-a oprit asupra rîndurilor, nevenindu-i să creadă. Se povestea ceva cu niște cuvinte atît de simple, atît de ușor de citit, de înțeles, că Ana,

bănuitoare, a închis cartea și a întrebat cu sfială pe trecătorul care umbla cu mîinile prin rafturi alături de ea:

— Vă rog, asta e o carte bună?

Două glasuri i-au răspuns numaidecît, unul negustoresc, al anticarului, care pîndea de pe scăunelul unde stătea iar celălalt al unui al doilea trecător, un tînăr care tocmai se oprise în spatele ei.

— Da, e foarte bună, a zis anticarul.

— Da, citește-o, a zis celălalt, dînd din cap. E o carte cam tristă, dar e frumoasă.

Ana a întors din nou paginile, roșind fără să vrea, și a întrebat iar:

— Ce înseamnă melancolie?... Spune că s-a spînzurat de melancolie.

Trecătorul s-a uitat la ea zîmbind și a răspuns cam încurcat:

— Melancolie?... Păi să vedem! Ceva trist! Da, cînd un om se îmbolnăvește de tristețe. Adică nu! Ceva mereu trist melancolic!... Citește cartea și ai să înțelegi.

Mereu încurcată și roșind atît de explicațiile trecătorului, cît și de întrebările ei, Ana s-a dus în fața anticarului, care stătea pe scăunel, și i-a spus că vrea s-o cumpere, întrebîndu-l cît costă.

Apoi a plecat spre magazin, turburată de întîmplare. S-a întors acasă și, încă din tramvai, a început să citească. Era mereu uimită de vorbele simple care închegau cu fiecare rînd viața unor oameni necunoscuți. Cum trăiau sub ochii ei, cum vorbeau; mai ales cum vorbeau unii cu alții și cum se certau și plîngeau. Citea la început încet, simțind fiecare cuvînt citit, fiecare frază, apoi la mijlocul cărții s-a pomenit că nu mai simte vorbele scrise. Urmărea întîmplările din ce în ce mai repede, fără ca vreun cuvînt s-o oprească pe loc, să nu-l înțeleagă.

Cînd a terminat cartea, lucrul i s-a părut — ca de altfel tot ce i se întîmpla de la o vreme — că întrece și umbrește orice, că meseria ei e ceva șters, lecțiile ei la fel, ședințele de la Cercul de studii obositoare, grele; de neînchipuit este numai să poți lua o carte în mînă și să vezi cum deodată totul se topește în jur și începe să trăiască o altă viață, o viață cu oameni necunoscuți, pe care îi vezi și îi simți cum plîng, cum se zbuciumă, cum iubesc și străbat lumea de la un loc la altul; cum după aceea te simți

schimbat, un cu totul alt om, de care nu știai că ești, ca și cînd tu însuți ai fost acela căruia i s-au întîmplat toate.

Timp de cîteva zile, Ana trăi sub impresia puternică a ecturii. Abia după aceea începu să-și dea seama, învățînd mereu, că niciodată nu s-ar fi putut bucura de toate acestea, dacă ar fi rămas ca și înainte să îndure viața singură, să lupte zadarnic fără vreun ajutor, cu Tomiță și cu alții ca el.

XVII

Începuseră concediile de odihnă. Ana se hotărî să rămînă în București și scrise fratelui ei să vie și s-o vadă. Pe fetiță o trimise într-o colonie a Filaturii.

Se simțea atît de bine, încît, după ce intră în concediu, uită de lecții și începu să vină tot mai rar la ședințele de studii pe care Ierulescu și responsabila U.F.D.R. le țineau de două ori pe săptămînă în sala de festivități. Ana stătea acasă zile întregi și citea mereu fel de fel de lucruri pe care le alegea singură din anticării. Căuta cărți ca aceea pe care o citise întîia oară și găsea destul de rar. Luase cîteva și din biblioteca fabricii; pe unele, care le găsise mai ușoare, le citise, pe altele le începuse numai și le lăsase. În fiecare pagină întîlnea fraze întregi pe care nu le pricepea. Mai ales cuvinte pe care nu le auzise niciodată. Le însemnase pe hîrtie și învățătoarea o lămurise de cîteva ori, dar nu-i ajutase la nimic, pentru că paginile erau pline de astfel de cuvinte.

Totuși, lucrul acesta nu o îngrijora deloc, așa cum se întîmplase la început, cînd descoperise că mintea ei zace în întuneric. Ana trecu cu ușurință peste neștiința ei și învinui pe cei care scriau astfel de cărți. Se simțea foarte mîndră de ceea ce învățase și-i trăiau mereu în cap laudele aduse în ședința plenară de către directorul Filaturii.

Tot în acest timp atitudinea i se schimbă de asemenea. Începuse să se uite la oameni mai îndrăzneț, să vorbească mai pe negîndite, să spună de îndată ceea ce îi trecea prin cap.

În noua locuință, unde se mutase, la început, cînd trecea prin curte și întîlnea proprietarul sau un alt locatar, dădea bună ziua și se uita la om liniștită, cu atenție, gata

să stea de vorbă dacă acela ar fi voit. Acum trecea repede prin curte, stăpînită de un gînd oarecare, mîndră și cu capul parcă neclintit, uneori fără să mai dea bună ziua.

Trăsăturile suferiră și ele schimbarea. În zilele următoare despărțirii ei de Tomiță, cînd începuse să învețe, chipul îi era chinuit și grav, privirea adîncă și scrutătoare. Cei care o vedeau atunci erau impresionați de acest chip care fără să fie bine făcut avea în el o încordare care atrăgea atenția, încordare care se simțea și în mișcările trupului și care o făcea frumoasă.

XVIII

Ultima zi a concediului, Ana o petrecu neliniștită. Gîndul întoarcerii la lucru nu-i plăcea deloc. Se simțise în acest an mai bine ca niciodată. Își făcuse o rochie frumoasă de vară și-și cumpărase o pereche de pantofi foarte scumpi. Dimineața se scula tîrziu, făcea curat și gătea ceva. Apoi lăsa ușa deschisă și stătea în prag cîtva timp gîndindu-se ce să facă în ziua aceea. Se îmbrăca și pleca în oraș, unde se plimba ceasuri întregi, uitîndu-se prin vitrine ori urmărind să vadă dacă *cucoanele* au pantofi mai frumoși ca ai ei. Cîteodată, o dorință ascuțită o îmboldea să caute iar prin anticării sau în librării o carte bună, să ia tramvaiul și să se întoarcă acasă unde să stea liniștită în patul ei și să citească. Atunci chiar intra în vreo librărie și începea să răsfoiască volumele întinse. Cărțile însă o întîmpinau cu răceală. Le deschidea, citea începutul și nu-i plăcea. Simțea cîteva clipe cum o cuprinde tristețea, se întuneca. Dar numaidecît un alt gînd îi sărea în ajutor: „Ei, parcă ce! Ei, și?! Nu cumva o să mor!". Fără să vrea însă, îi venea apoi în minte învățătoarea ei, apoi ședința în care Pavel Vasile o lăudase. Începea să se simtă prost, dar pînă la urmă nu-i mai rămîneau în cap decît laudele directorului. „Pe nimeni n-a lăudat el așa", gîndea cu mîndrie și uita totul, ieșea din librărie și termina ziua cu un cinematograf. Fratele de la C.F.R. îi scrisese că nu poate veni, și nu se prea supărase din cauza aceasta. Tot plimbîndu-se prin oraș, începuse să bage de seamă că are un trup frumos, mai frumos ca al cucoanelor pe care le vedea pe Bulevard. Se oglindea în vitrine cu mîndrie. Uneori, cînd se simțea prost,

nu se mai oprea ca înainte cu gîndul la ceea ce i se întîmpla. Trecea repede peste toate acestea.

Întoarcerea la lucru o zgîndărea. Avusese tot timpul bani și nu se mai gîndea că pentru munca ei Filatura îi dă un salariu.

•

Era o zi de duminică, se făcuse toamnă de mult. În ultima zi a concediului, Ana se pomeni că a uitat de planurile ei cu școala fetiței. Îi scrisese de cîteva ori, și fetița îi răspunsese la fiecare scrisoare, că îi este dor de ea.

Ana începu să se simtă mușcată de gînduri. „Are să aibă nevoie de cărți, paltonașul ei nu mai e bun, trebuie s-o îmbrac." Își aminti că dăduse pe pantofi cinci mii de lei. și încă nu erau pantofi de iarnă, de mers cu ei la fabrică. Suma o îngrozi de-a binelea.

Se îmbrăcă și plecă în oraș.

„Ei, o să văd eu. Am să cer un împrumut și pe urmă ea are să ia bursă, că învață bine."

Cît ieși însă în oraș, se simți atît de rău, că vru să se întoarcă îndărăt. Nici acasă însă n-o atrăgea nimic. „Să mă duc la Vica", își spuse ea. Dar nici acest gînd n-o mulțumi. O înfurie chiar. Deși simplă și apropiată de ea, Ana simțea că prietena ei are ceva în privire și chiar în vorbe, care i se părea că o urmărește pe ascuns, o judecă și în același timp parcă *așteaptă nu se știe ce de la ea.*

Se hotărî să intre într-un cinematograf, apoi să se ducă totuși pe la Vica sau pe la Pistrui.

Coborî din tramvai fără să ajungă în centru și intră într-un cinematograf de pe Calea Moșilor, în apropiere de Șosea. Filmul începuse. Era un film de dragoste, cu un tren care călătorește nesfîrșit tot timpul spre răsărit. Povestea îi plăcu și se simți bine. La sfîrșit se sculă să plece. Jurnalul îl cunoștea, dar își aminti că, afară, pe afiș citise *Jurnal nou 58* și rămase.

Se așeză în scaun așteptînd cu plăcere să se stingă luminile.

Jurnalul începu cu niște pescari din Deltă, apoi trecu peste niște sate cu țărani care se organizau în comun pentru arăturile de toamnă...

Deodată, Ana holbă ochii și încremeni în scaun de emoție. Glasul puternic al spicherului o lovi la început ca un

ciocan, apoi nu-l mai auzi de loc. Văzu întîi sala secțiilor de mașini a Filaturii, apoi filmul alergă la fiecare ring în parte. Se văzu pe ecran împreună cu Aurica Muscan și Vica Diaconescu, cu Pistrui, cu vecina ei morocănoasă și tăcută, întreaga secție. Își văzu mîinile alergînd grăbite printre fuse, ștergînd, curățind cu repeziciune, își văzu chipul tăcut și grav, luminat puternic și mare, lîngă mașină și parcă se înspăimîntă. Apoi, după cîteva clipe auzi glasul care vorbea în jurnal și la început nu pricepu ce vrea să spună:

„Ca să lucrezi la una din aceste mașini, pe vremea patronilor trebuia mai întîi să mături secțiile luni de zile pentru ca după aceea să ți se dea voie să cunoști cîte ceva. La Filatura Românească de Bumbac, Aurica Muscan a învățat să lucreze la mașină în trei săptămîni. Ea cunoaște mașina și lucrează cu aceeași îndemînare ca orice lucrătoare cu vechime... Numai astăzi, datorită..."

Vocea șpicherului se mai auzi încă un timp, deși jurnalul înfățișa altceva. Ana se ridică de pe scaun și ieși repede, fără să mai aștepte sfîrșitul jurnalului.

Luă numaidecît tramvaiul spre Vica Diaconescu. Cînd ajunse, sări din tramvai și aproape alergă, dar abia intră în curtea unde stătea prietena ei și se opri numaidecît lîngă poartă. Se vedea lacătul pus de departe. În clipa aceea simți ceva înverșunat și rău pentru prietena ei. „Unde s-o fi dus?" Se hotărî ca de aici înainte să rupă cu ea, să nu-i mai spună nici un cuvînt, nici s-o mai salute.

Cu toate că filmul îi plăcuse mult, uită cu totul de el. Îi stăruiau în cap chipul bucălat și mîinile subțiri ale tinerei lucrătoare; mîinile acelea care fuseseră filmate singure, mărite, alergînd printre fuse.

Ieși în stradă încet, neștiind ce să mai facă. Un gînd care îi răsări în minte o înțepă și îi mușcă inima. „Pentru Aurica Muscan au venit atunci cei cu aparatele."

O luă iute spre casă într-o stare de furie crescîndă. Simțea că ceea ce se spusese despre ea în ședința aceea plenară nu însemna nimic pe lîngă ceea ce văzuse și auzise acum despre fosta ucenică.

Un alt gînd o îndemnă s-o privească pe tînăra lucrătoare altfel, s-o urască pe ea cît și pe toți aceia care veniseră atunci noaptea cu aparatele de filmat. Nu-i găsi însă nici o vină. Fata fusese tot timpul sfioasă cu toată lumea și Ana

simțea că fosta ei ucenică are pentru ea mai mult decît respect.

Gîndul acesta o nedumeri atît de mult, că numaidecît se opri în mijlocul trotuarului și se răzimă cîteva clipe de un stîlp electric. Simțea o deznădejde turbure, furioasă.

Porni iarăși și după un timp îi veni în gînd ca o dorință liniștitoare să ia tramvaiul, să se ducă acasă și să se trîntească în pat.

Se opri într-o stație.

Așteptă.

Tramvaiul întîrzia. Stația se aglomeră cu încetul. Era după-amiază de duminică și lumea se scurgea spre centru. Ana stătea tocmai pe marginea liniei, în mijlocul străzii, și cînd tramvaiul se opri, ușa automată se deschise chiar în fața ei. Vru să urce, dar în aceeași clipă lumea dădu buzna și o înghesui. Se pomeni înlăturată, călcată pe picioare, înghiontită, prinsă ca într-un clește. Întîi vru să se apuce de bare, dar mereu era dată la o parte, izbită de ușă. Atunci vru să scape, dar din spate se simțea împinsă de o mulțime de trupuri. Chipul i se posomorî crunt, se întunecă și-și mușcă adînc buzele. Se smulse cu furie din încleștare, izbi un bărbat care o împingea mai rău, făcîndu-l să se clatine înapoi, și se trase deoparte, aprinsă la față. Tramvaiul porni încet.

Ana abia avu timp să-și revie; se simți apucată de braț. Se întoarse cam repezit, încă zăpăcită de îmbulzeala de dinainte, și se pomeni în fața unei femei care o ținea mereu de braț și se uita la ea cu un zîmbet prostesc încremenit pe buze. Ana vru să spună ceva, dar cealaltă i-o luă înainte:

— Aneta, nu mă mai cunoști?

Ana se uită și se încruntă de mirare. Era o femeie cam de aceeași vîrstă cu ea, mai groasă însă și cu mîinile și gîtul arse de foc de bucătărie; cu capul gol și cu coadele legate peste creștet. N-o recunoscu decît după cîteva clipe.

— Ce e cu tine, Gherghina? Ei?!

— Nu mai mă cunoști?

— Cum să nu te cunosc! Ia te uită! Ce e cu tine? Nu te-am mai văzut de patru ani!

— Și eu la fel! M-ai uitat. Ai uitat că eu te-am adus în București!

Bucuroasă de întîlnire. Ana o strînse pe cealaltă de umeri și o zgudui:

— Dar ce mai faci? De ce nu m-ai căutat? Haide să mergem.

— Unde să mergem?

— Hai încoace! Unde stai? Ce faci tu? Unde ai pierit în primăvara aia, în '44?!

Porniră uitîndu-se una la alta, încă vesele de întîlnire. Ana lăsă la o parte ceea ce simțise mai înainte și-o apucă pe consăteană de braț.

— Te-am căutat de cîteva ori și casa era pustie, zise Ana repede și tare. Pe urmă, după 23 August, iar te-am căutat, că mă gîndeam că din cauza bombardamentelor...

— Păi da, așa a fost... Dar stai, unde mergem? Vreau să mai vorbesc cu tine...

— Haide într-o cofetărie, zise Ana în treacăt, continuînd să se uite cu veselie la prietena ei din sat.

Intrară în prima cofetărie și se așezară la o măsuță.

— Vai de mine! zise Ana încet. Nu credeam să te mai întîlnesc... Ia spune-mi!

— Ce să-ți spun! Ce-am pățit atunci!... Taman era vorba să mă mărit cu unul de pe Lînăriei, de la U.C.B., curier... Și n-am mai putut. Am plecat la Snagov cu cocoana, că nu mai putea! Îi intrase frica în oase cu bombardamentele. Și d-atunci... Tu ce-ai făcut?

— Ce să fac! De ce n-ai trecut pe la mine?

— Am trecut, dar nu mai erai!

— Mă mutasem. M-am mutat de vreo două ori d-atunci. Dar de ce nu m-ai căutat la Filatură?

— Nu știam pe unde e!

— Cum nu știai? Întrebai și tu: unde e Filatura Românească de Bumbac?

— Ei! Nu știu eu!...

— Dă-ne cîte-o savarină! Vai, Gherghina! Și tu unde ești acuma, ce faci? întrebă Ana la fel de încet ca la început, uitîndu-se cu atenție la prietena ei.

— La un boier, pe Splaiul Unirii, că ăla cu cocoana de la Snagov m-a dat afară, atunci, după schimbarea banilor! S-au dus din București...

— Ce boier e ăla de pe Splaiul Unirii? întrebă Ana, înfigîndu-și linguriță în prăjitură.

— Ei, parcă-l știi tu cine e! zise cealaltă cu mirare. Un boier!

— Un boier!

Ana spuse cuvîntul și se uită țintă la prietena ei, parcă abia în clipa aceea ar fi întîlnit-o. Privirile li se încrucișară, se priviră în tăcere cîtva timp. Cealaltă, mirată, îi susținu privirea alb, apoi clipi simplu și zîmbi la întîmplare, șters. Ana, însă, rămase cu ochii larg deschiși asupra ei și, fără să știe, chipul i se posomorî, liniile feței se lăsară parcă în jos.

— Gherghina, cum poți tu să mai stai slugă la boieri? întrebă Ana liniștită, cu glas schimbat, care celeilalte i se păru străin, necunoscut.

— Dar ce vrei să fac? răspunse Gherghina simplu. Tu ai avut noroc că ai găsit unul care să te bage acolo...

— Gherghina, ce faci tu în casa aia? Spune-mi și mie! Cum poți să...

— Ei, asta e! făcu cealaltă luîndu-i vorba din gură, privind-o puțin pieziș. Parcă tu nu știi! Ce te mai dai îndărăt?

Ana tăcu și cîtva timp așteptă în liniște. „Biata Gherghina! Ea nu știe nimic! A stat și stă mereu numai între oale și crătiți, cine știe la ce burtos"...

O privi posomorîtă și-i vorbi iar, cu un glas încet și cu ceva stăruitor, apăsat, în fiecare cuvînt.

— Îți place ție să slujești unul care a trăit pe spinarea noastră? Pentru ce să-l slujești tu pe el? Cum de nu-ți vine să-i dai cu ceva în cap? Tu nu vezi cum lovim noi în ei? De ce ți-e frică de ei?

Tonul cu care vorbise o făcu pe cealaltă să se uite la ea cu un aer de parcă cineva i-ar fi dat din senin o palmă peste ceafă. După aceea încercă iar să zîmbească prostește, dar nimic din înfățișarea Anei n-o ajută. Atunci spuse cu un aer de mirare și nepricepere totală:

— Te-ai făcut comunistă! Vezi să n-o pățești!

Ana vru să spună numaidecît:

„Nu-i vorba de..."

Însă cuvintele din urmă ale celeilalte îi schimbară pe neașteptate glasul și rosti tăios, rece, chiar amenințător:

— Vezi ce înveți tu de la boierul tău? D-aia îi mături tu și-i gătești și-i cureți casa lui împuțită?

Gherghina făcu ochii mari, nevenindu-i să creadă că ea, Aneta, poate să-i vorbească ei, care e din același sat cu ea, cu glasul cu care îi vorbea.

— Tu știi cine sînt ăștia? Ăștia au supt din noi ca niște ploșnițe puturoase și tot mai găsesc și acum o proastă ca tine care....

— De ce vrei să te certi cu mine? îi luă Gherghina vorba din gură, fără osteneală, simplu. Ce te aprinzi așa? Dă-l dracului de boier! Îmi plătește, stau! Nu-mi plătește, nu mai stau! Ce e cu tine? Crezi că eu sînt proastă d-alea? Lasă că știu eu!

Răspunsul acesta o descurajă pe Ana numaidecît. Îi venise în gînd să-i spună multe lucruri, tot ce trăise ea în lunile din urmă. Să stea de vorbă cu două prietene și s-o facă să plece de la stăpîn. Anei îi trecuse chiar prin minte, cu repeziciune, că s-ar putea să fie angajată la Filatură. Nu chiar la mașini, dar nu la boier, servitoare.

— De ce înțelegi pe dos, zise Ana cu alt glas. Cum o să mă cert cu tine! Dar, crede-mă, nu înțeleg cum poți tu, *acuma*, să mai stai... Vezi, la noi, cu trei luni în urmă, au fost angajate cîteva inse și acum lucrează. Și au o leafă de cinci ori cît a ta. Dar nu înțeleg cum stai tu acolo, nu te-ai săturat? Ce viață e aia?

— Viață, uite! Parcă ce! O să stau să-i îngrop?

— Dar ce vreai să faci?

— Ei, și ce vreai să fac? întrebă Gherghina cu un glas care nu spunea parcă nimic, nu voia nimic.

— N-auzi ce spun? Tu n-auzi ce spun eu? Nu vezi cum trăim noi? Tu nu simți nimic? Păi da! Că tu asculți ce spune ăla, parcă tu te ostenești să-ți dai seama!

— Aneta, zise femeia cu glas blajin. Lasă! Îți place tie să vorbești d-astea?

Ana tăcu și se simți neputincioasă în fața ochilor limpezi și goi ai celeilalte. Simțea că n-are ce să-i mai spună și acest lucru o durea. Își îndreptă privirea spre cofetar, plăti și ieșiră.

— Eu îți spun la revedere, zise Gherghina afară, apucîndu-i palma.

— Ei, ce te-a găsit? Ce e cu tine? întrebă Ana parcă speriată. Nu se poate! Stai să-mi dai adresa.

Gherghina mai stătu un timp și apoi îi dădu iar zor să plece. Acest zor o nedumerea pe Ana mereu: „Ce i-a venit? S-a supărat? Dar pentru ce?"

— Bine, Gherghina, la revedere! Și să știi că am să te caut!

Se despărțiră, și Ana porni spre casă. Întîlnirea aceasta, deși ținuse puțin, o obosi pe Ana cu totul.

Ajunse acasă, și deși singură, se simți mai bine. Adormi. Se trezi pe la miezul nopții odihnită; mîncă și se culcă iarăși. I se părea că această din urmă zi a concediului e ca sfîrșitul unui drum pe care mergi și care nu știi unde ajunge, pînă ce te pomenești că s-a terminat, ai scăpat de el.

Ana nu-și dădea seama pentru ce simțea abia acum că zilele concediului n-o împliniseră deloc și că, în afară de ziua de astăzi, pierduse timp. Adormi a doua oară, fără să-și mai pună vreo întrebare.

XIX

Cînd se trezi dimineața și porni spre Filatură, Ana se simți ca la 15 ani. În primele clipe, aerul curat al zorilor de toamnă o făcu să uite toate neliniștile și neplăcerile care începuseră să o sîcîie în ultimele zile. Apoi starea aceasta de bucurie se adînci și își dădu seama că ceva întrerupt și greu o aștepta acolo în fabrică, să-l ia de unde îl lăsase. Gîndul acesta în loc s-o supere, cum se întîmplase ieri dimineață, acum i se părea că fără acest lucru, fără filatură și mașini, n-ar putea ști ce drum să apuce. Zilele de concediu parcă o goliseră cu totul. Îi trăia în minte numai ziua de ieri, cu jurnalul văzut și cu întîlnirea cu Gherghina.

Intră în secțiile de mașini cu emoție. Dintr-o aruncătură de ochi, văzu că Vica lipsea, înțelese că este încă în concediu.

Aurica Muscan o întîmpină cu o bucurie nestăpînită, și Ana îi strînse mîna cu toată puterea. Fata, însă, se lipi de ea cu o bucurie atît de limpede și neașteptată, că Ana o îmbrățișă și o strînse cu căldură, ca pe un copil.

— Ce faci, tovarășă? întrebă fata cu veselie.

— Foarte bine! Ai văzut filmul? zise Ana uitîndu-se în jur și făcînd semne celorlalte lucrătoare, chemîndu-le. Apoi, cînd toată secția se strînse în jurul lor, Ana spuse tare, cu

mîna pe umărul celeilalte: în jurnalul nou de ieri a fost filmată secția noastră, duceți-vă să vedeți... Toate sîntem acolo, dragă, ca niște artiste. S-o vedeți pe Aurica noastră.. Cum vorbește de ea și o laudă!

Aurica Muscan asculta năucită, cu o expresie de neîncredere copilărească pe chip.

— Da, mi-a spus și mie soră-mea, care a fost ieri la cinema, că m-a văzut în jurnal, dar am crezut că rîde de mine, spuse o lucrătoare care, fără să-și lase mașina, ascultase vorbele Anei.

— Bravo, Aurica, ești cineva! strigă una cu veselie.

— Trebuie să faci cinste, zise alta, ciupind-o de obraz.

— Mie să-mi facă cinste, rosti Ana, jumătate în glumă, cu un glas în care simțea totuși ceva care nu se prea bucura. Eu am învățat-o atît de repede meseria. Dacă intra pe mîinile lui Pistrui sau ale maistoriței... Mie mi-a dat-o tovarășul Pavel s-o învăț!

Celelalte lucrătoare se îndepărtară spre mașini, unele tăcute, altele pline de însuflețire, cîteva cu chipul puțin crispat și cu un zîmbet de invidie și răutate pe buze.

*

Se începu lucrul. Ana simțea că unele lucrătoare au ceva nu numai împotriva lui Muscan, dar și a ei, și aceasta o făcea să se simtă apropiată de ea.

Se simțea iubită de foșta ei ucenică și acest lucru o turbura. În atîția ani de cînd era în fabrică, Ana nu-și aducea aminte ca vreo prietenă s-o îmbrățișeze cu atîta căldură la întoarcerea din concediu.

Se uită la ea și o văzu stînd degeaba, deși mașina mergea. Vru să se ducă și să-i explice că... dar tot atunci văzu ceva uimitor: Aurica Muscan se mișcase și în aceeași clipă degetele ei începuseră să alerge printre tevi cu o repeziciune aproape nefirească.

O văzu apoi schimbînd semitorțul. Felul în care apuca mosoarele și le scotea de pe fus, cum trecea firul prin ochiul conducătorului și trenului de laminaj și cum înnădea apoi firul, arătau o deprindere statornică de a face mișcările cu atîta economie de timp și cu atîta iuțeală, încît Ana se îndoi că această Aurica Muscan a intrat în Filatură fără să știe chiar nimic despre mașină și meserie.

Intrigată, Ana începu s-o urmărească și s-o vadă cum își îngrijește mașina și cum lichidează ruptul firelor. Cu multă uimire văzu că, în toate operațiile, mîinile lucrătoarei căpătau parcă o viață de sine stătătoare; ele făceau mișcări precise, calculate și repezi, întocmai ca o mașină. Scoaterea pufului din ochiurile conducătorului de semitort și din crapodine, de pe gîturile valțurilor și cilindrilor, curățirea curelușelor, scuturarea băncii cu inele și fuse, scuturarea sub clapete și între fuse, toate acestea erau făcute cu un fel de tehnică a economiei mișcărilor și a timpului, cum nu văzuse Ana lucrînd pe nimeni pînă acum.

Ana își aducea aminte că toate acestea, adică acest fel de a lucra, de la ea îl învățase Aurica Muscan. Ucenica însă realizase ceva nou, datorită nu se știe cărui lucru. Ana nu înțelegea cum ajunsese lucrătoarea la această tehnică. Își dădea numai seama că, lucrînd astfel, Aurica Muscan cîștiga timp, lichida ruptul firelor și dădea lucru de calitate.

Se uită la ea cu atenție. În acel moment, o văzu cum se odihnește, cu o expresie gînditoare, cu ceva nou pe chipul ei bucălat; sprîncenele posomorîte și colțurile gurii îi erau adîncite în obraz: privirea nemișcată, parcă încremenită, stătea astfel și se odihnea.

Ana încercă într-adins să-și facă și ea timp de odihnă, dar după cîteva minute își simți brațele încordate și dureri la încheietura umerilor. Se uită atunci iarăși la cealaltă și se posomorî: Aurica Muscan făcea cu o ușurință de neînchipuit ceea ce ea nu reușea, cu toată încordarea și cu toată experiența ei de zece ani.

„Are mînă ușoară și abia e la început! O s-o văd eu peste cîteva luni", își spuse Ana în cele din urmă și se liniști.

În pauză însă o văzu pe Aurica Muscan apropiindu-se de mașina ei cu un aer neobișnuit:

— Tovarășă Ana, o auzi șoptindu-i, vreau să-ți spun ceva, la plecare.

— Spune-mi acum, că avem timp, răspunse Ana.

— E mai bine cînd ieșim, vreau să-ți povestesc...

— Bine, cum vrei tu! Dar de ce nu-mi spui acuma? Haidem repede prin curte.

Porniră spre ușă, și Ana surprinse cîteva priviri cum o urmăresc. Intrigată, grăbi pasul.

— Să vezi ce s-a întîmplat... începu Aurica Muscan cînd ieşiră afară şi zgomotul maşinilor se stinse. Ştii că, din cauza concediilor, cîteva maşini nu prea au lucrat, şi i-am spus maistoriţei că ar fi bine să lucrăm cîte una la două maşini. Cînd m-a auzit, mi-a spus că e foarte frumos din partea mea, dar că nu se poate. Şi chiar dacă se poate, nu foloseşte la nimic. Dar nu se poate! Pe urmă, că mai e puţin pînă se întoarce toată lumea din concediu şi gata.

— Bine, o întrerupse Ana zăpăcită. Nu înţeleg nimic. Cum să lucrezi la două maşini? Ce vreai să spui?

— M-am gîndit, şi se poate, tovarăşă, zise Aurica Muscan cu un glas limpede, sigură pe ea. Se întorc maşinile şi gata. Una lucrează între două şi alta lucrează iar între două...

— Bine, nu e vorba de mutatul maşinilor! spuse Ana puţin uluită. Dar nu se poate! Şi pe urmă chiar cu mutatul!...

— De ce să nu le mute? Pot să se mute, am întrebat un tehnician...

— Bine-bine, dar nu e vorba de asta! Cum poţi să lucrezi la două maşini? Nu se poate!...

Ana vru să mai spună ceva, dar se opri; îşi aminti cum o văzuse pe fosta ei ucenică odihnindu-se în timpul lucrului, aproape jumătate din timp. Dar tot atunci îşi aminti şi de degetele greoaie ale vecinei sale morocănoase, care totdeauna era nemulţumită de ceva. Cînd are să audă de asta, are să sară în sus. Ea şi încă vreo cîteva lucrătoare abia atingeau norma la o singură maşină.

— Şi maistoriţa ce spui c-a zis? întrebă Ana, încă nevenindu-i să creadă.

— Că n-are nici un rost. Dacă s-ar mări producţia, ar fi ceva, dar din lipsă de maşini, zicea că n-are nici un rost. Maşini să avem şi producţia se măreşte *automat*.

„I-e necaz că nu i-a venit ei mai întîi în cap", gîndi Ana fără voie, apoi spuse cu glas tare:

— Şi tu ce te sperii aşa? Dacă vreai tu, ai să lucrezi la două maşini, şi gata! E simplu! Dar îţi mai spun că n-o să te înghită nimeni pentru asta. Ai să lucrezi singură; nu cred să mai poată cineva. Nu se poate, Aurica! Eu te-am văzut, ai nişte mîini!... Dar nu se poate. N-au să-ţi dea voie! Ai fost la comitet la tovarăşul Jamgocean?

— Nu, pentru că maistoriţa....

— Du-te la comitet, la tovarășul Jamgocean, zise Ana repede. Du-te chiar acuma și spune-i. Și dacă n-au să te lase, te duci atunci la tovarășul Vișan, la Partid. *Spune-i că maistorița a zis că n-are nici un rost.* Nici nu trebuia s-o mai întrebi pe ea. Și pe urmă, cînd ieșim, stăm de vorbă.

Ana o apucă de umeri și o împinse. Fata merse cîțiva pași și se opri. Atunci, Ana se apropie de ea și-i spuse cu un glas care voia să fie supărat:

— Ce ți-e frică așa? Te duci acolo și spui: „Uite, tovarășe, eu vreau să lucrez la două mașini". Și pe urmă ai să vezi tu ce-ți spune.

Lucrătoarea plecă, și Ana se întoarse în secția de mașini. Deși inovația fostei ucenice o uluise, totuși faptele o intrigau. Voia să vadă ce are să se întîmple cu Aurica Muscan. Dacă are să i se dea voie și mai ales dacă inovatoarea o să poată supraveghea două ringuri, dacă n-o să se facă de rîs.

Trecu însă multă vreme și Aurica Muscan tot nu se întorcea. Abia după o jumătate de ceas, Ana o văzu intrînd întristată și parcă nedumerită și o întrebă din ochi. Aurica Muscan răspunse scurt din cap că *nu* și dădu drumul mașinii.

Răspunsul că nu se poate o nedumeri și pe Ana. Abia așteptă ora 2. La plecare o luară împreună și ieșiră în stradă. O întrebă cum s-a întîmplat.

— S-au strîns acolo șapte-opt inși, începu Aurica Muscan supărată. Care cum intra, se uita la mine și dădea din cap: „Da, am auzit, dar n-avem mașini. Ce facem cu tovarășele care rămîn fără mașini? Le dăm afară? Și pe urmă, chiar așa să fie, tot nu se poate. Cum o să lucrezi la două?" „Tovarăși, am spus eu, dar stau mașinile degeaba, de ce spuneți că n-avem mașini?" „Uite, tovarășă, zice unul, dumneata ești nouă, abia ai învățat și nu știi. Avem oameni în concediu, d-aia a rămas o mașină-două care nu lucrează." „Ce spui dumneata, tovarășă, zice altul, eu_înțeleg. Dar noi n-avem încă o industrie grea în stare să ne fabrice tot ce ne trebuie, înțelegi? N-avem mașini destule. În curînd însă vom importa din U.R.S.S. unele mașini"... Numai unul, nu știu cine era, mi-a dat dreptate, dar atunci au sărit și au început să spună ca și maistorița, că este *imposibil* să se lucreze la două rînduri de fuse. Partidul ne cere inovații

în producție, dar inovații care să se bazeze pe o tehnică așa *nu se poate*.

Pe urmă au început să mă laude și să-mi strîngă mîna.

— Și acum ce vrei să faci? O întrebă Ana pe gînduri.

— Mîine seară avem ședință de producție, am să vorbesc în ședință. E vorba ca săptămîna viitoare să începem întrecerile. Să vedem ce are să se spună în ședință.

Mai vorbiră încă un timp, și Ana o luă spre casă singură. Întîmplarea o intriga și pe ea. *La două mașini!* Faptul o nedumerea. Se răsturna totul. „Are dreptate. Înseamnă că jumătate din noi să ne apucăm de altă meserie." Mai merse un timp și pe urmă se opri iar asupra întîmplării. „Să zicem că se poate, dar cine o să lucreze la două rînduri de țevi?" Se simțea mereu nedumerită. Nu înțelegea cum putuse Aurica Muscan să lucreze cu atîta ușurință, atît de repede, cu totul altfel decît se lucra pînă acum. Își dădea însă seama că Aurica ar putea lucra la două mașini. Pricepea că, dacă de la început înveți pe cineva să lucreze cu două rînduri de țevi, ajunge pînă la urmă să poată lucra cu două mașini, dar Ana nu înțelegea cum de îi trecuse Auricăi Muscan prin cap acest gînd, cînd ea începuse ca orice lucrătoare, la o singură mașină. După un timp, Ana își aduse aminte că și ea învățase tot atît de repede o mulțime de lucruri. Era sigură că nimeni nu citise ca ea atîtea cărți. Gîndul o duse la fostul președinte de comitet și tresări. Tocmai se apropia de birourile Direcției.

— Mă duc să-i spun directorului, dacă îl mai găsesc. Să vedem el ce zice.

XX

Intră în localul Direcției și, după ce își arătă carnetul, îl întrebă pe portar:

— Tovarășul director a plecat?

— Pentru ce îl cauți? Nu-i oră de audiență! Birourile s-au închis, răspunse portarul scurt.

— Te-am întrebat dacă a plecat, zise Ana, simțind plăcere să-i vorbească portarului pe același ton.

Dar portarul, fără s-o ia în seamă, ridică receptorul grav și vorbi cu cineva cine știe de unde. Apoi ridică privirea și o întrebă pe Ana de nume. Spuse numele în gura receptorului și îl și închise:

— La etajul doi, la tovarășul Citac.

După un sfert de oră, Ana intră în biroul directorului, care tocmai se pregătea de plecare.

— Tovarășă Roșculeț!! spuse el, surprins de înfățișarea Anei, abia recunoscînd-o. Nu te-am mai văzut de mult! Ce mai faci? Ai fost în concediu? Pe unde stai acum?

Ana nu putu să răspundă la atîtea întrebări. În aceste cîteva luni, fostul președinte de comitet se schimbase și el mult. Părea mai aspru, mai grav, mai impunător.

— Ai intrat vreodată aici de cînd ești în Filatură? o întrebă el deschizînd ușa și pornind.

— Aici niciodată, răspunse Ana, numai dincolo am fost...

Omul tăcu un timp. Apoi, îndreptîndu-se spre ieșire:

— Ce-ai mai făcut cu tovarășa Ierulescu?

— Am învățat *mereu*, minți Ana și spuse mai departe, fără să se gîndească. De mîine încep *iar*. Se roși, se uită la director, dar se părea că omul nu băgase de seamă.

— Ce-ți face fetița?

— Trebuie să se întoarcă peste trei zile din colonie.

Porniră alături pe stradă și directorul spuse iar, fiindcă Ana tăcea:

— Ai venit să-mi spui ceva?

— Da, tovarășe, să vă spun despre ce e vorba. Aurica Muscan vrea să lucreze la două mașini și maistorița și tehnicienii n-o lasă, spun că nu se poate. Ce ziceți?

— Maistorița?! Cum? Ce spui? Cum, două mașini?! întrebă directorul oprindu-se pe loc, apucînd-o de braț.

Ana vorbise simplu, ca și cînd ar fi fost vorba de un lucru oarecare: Aurica Muscan vrea să treacă în celălalt schimb și maistorița nu-i dă voie. Sau: Cutare vrea să-și schimbe mașina și...

Directorul, oprit pe loc, cînd auzi și înțelese despre ce e vorba, întrebă încet, uimit, ca și cînd n-ar fi priceput bine:

— La două mașini? Adică cum? Să lucreze la două deodată?

— Da, tovarășe director; dumneavoastră n-ați văzut cît de repede îi merg mîinile?

— *Poate* ea să lucreze cu două ringuri?! întrebă directorul, din nou cu aceeași uimire.

— Tovarăşe director, *eu*, care am învăţat-o meseria, pot să vă spun că n-am văzut de cînd sînt eu aici, de zece ani, ca cineva să lucreze atît de repede. Ea mai mult se odihneşte... Nu ştiu cum face!

Directorul porni încet şi, încă nevenindu-i să creadă, întrebă din nou:

— Şi a spus ea că vrea să lucreze...?

— Da, tovarăşe, răspunse Ana repede.

— Şi?

— N-au lăsat-o!

— De ce?

— Maistorita i-a spus că n-are nici un rost să...

— Cum?!!

— Că dacă s-ar mări producţia, atunci da, dar aşa...

— Cînd a fost asta?

— Zilele trecute.

— Şi tovarăşul Jamgocean şi ceilalţi ce-au spus?

— Nu ştiu ce i-o fi spus tovarăşul Jamgocean, dar ştiu că s-a dus acolo azi şi tovarăşul Jamgocean cu tehnicienii nu ştiu ce i-au spus, dar cînd a plecat era supărată şi mi-a spus că mîine, în şedinţa de producţie, are să ia cuvîntul.

— Dar mie de ce... Dar cu tovarăşul Vişan a vorbit?

Directorul tăcu deodată. Apoi după cîţiva paşi:

— Tovarăşă Roşculeţ, se vede că tehnicienii noştri nu prea îşi dau seama ce înseamnă asta. Dumneata pricepi?

— Da... Cred că are să se lucreze de aici înainte altfel.

— Ei, asta e. *Altfel*, zise directorul tare, oprindu-se iarăşi din mers şi căutîndu-se grăbit în buzunarul dinlăuntru al hainei. Scoase un creion şi, în timp ce scria, vorbi:

— La ora 8 aveţi voi mîine şedinţă, nu? Uite, tovarăşă Ana, am să vin şi eu acolo şi am să vorbesc mai înainte cu tovarăşul Vişan. Nu-i spune nimic lui Muscan, am s-o chem eu pe urmă, să stăm de vorbă cu toţii. Iar pe dumneata te rog să te înscrii mîine la cuvînt, în şedinţă, şi să vorbeşti după ea.

•

Întorsătura pe care' o luă întîlnirea cu directorul nu-i plăcu Anei de loc. Rămasă singură, se sperie. Nu se gîndise niciodată la un astfel de lucru: *să te înscrii la cuvînt şi să vorbeşti*. Simplu, ca şi cînd ar fi cel mai uşor lucru din lume.

Toată ziua se frămîntă în toate chipurile. Abia acum își dădea seama că atît maistorița, cît și Vica aveau în ele ceva care ei îi lipsea. Le auzise pe amîndouă vorbind de nenumărate ori în ședințele sindicale și nu le luase în seamă. Descoperirea aceasta o îndîrji.

Ana uită de mîncare și, în loc s-o ia spre cantină și apoi acasă, porni pe strada unde locuia șefa de serviciu de la Personal, Ierulescu.

În toată după-amiaza aceea, cît și dimineața, în timpul lucrului, a trăit încordată, frămîntînd în minte în toate chipurile cum să vorbească în ședință, cum să nu spună vreo prostie, să nu se facă de rîs, s-o susție cum trebuie pe fosta ei ucenică. Încordarea îi plăcea. Își simțea mintea limpede, frămîntînd cu agerime și curaj gîndul că ea, Ana Roșculeț, are să se ridice singură, în plină adunare, are să vorbească și are să fie ascultată de toată lumea.

*

A doua zi, spre seară, cînd începu ședința cu toate schimburile și cu toți funcționarii din Filatură, Ana aștepta tot timpul, tremurînd, să vadă dacă vine directorul. Se hotărîse să nu vorbească în caz că el ar lipsi. Directorul însă, intră neobservat în sala înțesată și își căută un loc undeva într-un colț.

Ana o rugase pe Ierulescu să stea lîngă ea, deși aceea îi spusese că n-are să-i folosească la nimic.

Ședința începu.

Se făcu liniște. Se citi ordinea de zi, și președintele dădu cuvîntul tovarășului Samara, responsabil cu producția, care începu să vorbească despre întreceri. Ana asculta încordată, alături de Aurica Muscan și de Ierulescu. Fosta ei ucenică nu părea deloc emoționată, lucru care pe Ana o nedumerea. După o vreme se auzi glasul președintelui:

— Cine se înscrie la cuvînt?

Aurica Muscan sări în picioare și-și spuse numele tare. Ana sări și ea în același timp și și-l spuse și ea pe-al ei.

— Pe rînd, tovarăși, spuse președintele și, fără să fie nevoie, întrebă iar, grav, deși auzise limpede numele:

— Tovarășa?...

Ana își spuse numele din nou și simți cîteva priviri ulmite, intrigate, întorcîndu-se spre ea.

— Se mai înscrie cineva? întrebă președintele după ce termină de notat și alte nume. Apoi: dăm cuvîntul tovarășei Aurica Muscan.

Toate acestea, tonul președintelui, *„dăm cuvîntul"*, liniștea încăpătoarei săli de festivități, fură alungate numaidecît de un glas simplu, firesc, de toate zilele, care începu astfel:

— Uite, tovarăși, despre ce e vorba. Aș vrea să spun și aici în ședință că la noi se poate lucra la două mașini. Tovarăși, eu pot să lucrez la două mașini. De ce să nu se facă încercarea? Sîntem datori să încercăm. Eu vă spun, tovarăși, că pot să lucrez la două mașini și am spus cum trebuie mutate mașinile... Îmi iau răspunderea, tovarăși! Asta am avut de spus.

Aurica Muscan se lăsă pe bancă, și în sală liniștea fu turburată numaidecît de o mulțime de glasuri șoptite și stăruitoare. Președintele se ridică și vorbi:

— Tovarăși, cine vrea să vorbească, să aștepte. Vă rog să faceți liniște.

— Eu mă înscriu la cuvînt, zise un glas, apoi încă vreo două, dar președintele nu le luă în seamă.

— Tovarășa Ana Roșculeț are cuvîntul.

Ana se ridică și începu să vorbească atît de încet, încît în sală se făcu liniște desăvîrșită. Totuși, un glas spuse limpede:

— Mai tare.

Ana se sperie de acel glas și, o clipă, totul i se întunecă în minte. Inima îi bătea și o supăra, o înneca și nu putea spune cuvintele întregi.

— Nu te grăbi, îi șopti Ierulescu de alături. Nu te grăbi deloc.

— Liniște, zise președintele fără rost, mai mult sperîind-o pe Ana.

— Tovarăși, o luă Ana de la cap, trăgîndu-și răsuflarea. Eu aș vrea să vă spun ceva, — pentru că e vorba de întreceri — despre munca noastră de fiecare zi.

Cuvintele din urmă nu-i plăcură Anei deloc. Se încruntă și își mușcă buzele îndîrjită. Așteptă cîteva clipe, apoi, deodată, începu tare, cu un glas neobișnuit, pe care nu și-l cunoștea:

— Tovarăși, eu vreau să vă spun cum se lucrează în secția noastră. Se lucrează la fel ca pe vremuri, nu s-a schimbat aproape nimic. Și atunci cum să mărim producția și să

începem întrecerile? Tovarăşi, eu am să vă spun un caz. Tovarăşa Aurica Muscan s-a făcut lucrătoare în cîteva săptămîni! Cum a spus şi tovarăşul director, asta e ceva nou, care nu s-a mai întîmplat la noi. Ieri m-am întors din concediu şi ce credeţi c-am văzut? Tovarăşa Aurica Muscan lucra mai repede decît mine!!! M-am luat cu ea la întrecere şi n-am făcut nimic. Eu am învăţat într-un fel, am învăţat aşa cum ştim toate. La noi norma nu poate fi depăşită cu mult pentru că maşina e maşină!... Vreau să spun că oricît ne-am lua la întrecere, nu putem să facem mare lucru. Dar dacă se lucrează la două maşini, atunci... Tovarăşi, eu m-am gîndit ieri toată ziua şi azi-dimineaţă şi cred că se poate lucra aşa cum a spus tovarăşa Muscan. Eu cred, tovarăşi, că după aia toate o să lucrăm aşa. Tovarăşa Muscan se odihneşte tot timpul şi nu pentru că are ea cine ştie ce minune, nu, tovarăşi! ci pentru că lucrează altfel decît noi. Vă spun, tovarăşi, nu ca să mă laud, dar eu şi încă cu vreo două tovarăşe sîntem cele mai bune lucrătoare şi nu prea putem să cîştigăm timp. Dar eu am văzut că se poate cîştiga timp. Acum trei luni, abia puteam să citesc şi să scriu ceva, acum am citit în concediu o grămadă de cărţi. Am citit o grămadă de cărţi, pentru că am învăţat altfel de cum e obiceiul. Mi-am dat seama că, dacă nu învăţ repede, n-am să fac nimic. Astăzi aş fi trăit tot la fel, fără să-mi dau seama de ce se întîmplă pe lume. Şi atunci eu nu înţeleg pentru ce tovarăşii din comitet şi tehnicienii spun că nu se poate lucra la două maşini. Dacă şi mie tovarăşul director sau tovarăşa Ierulescu mi-ar fi spus că *nu se poate* să învăţ, că trebuie să mă duc la şcoală, s-o iau la rînd cu copiii, ce s-ar fi întîmplat, tovarăşi? Un tovarăş a spus, cînd a auzit despre propunerea tovarăşei Muscan, că noi n-avem încă o *industrie grea* şi din cauza asta, noi, de aici de la Filatură, nu putem lucra la două maşini. Eu cred că...

În sală se făcu mişcare, şi Ana îşi dădu seama că, fără să vrea, a făcut o glumă care a plăcut. Se roşi şi-şi pierdu firul. Se simţea însă bine şi mai ales simţea cum ceva greu i se ridică de pe inimă.

Aşteptă cîteva clipe şi deodată i se păru că toată lumea din sală gîndeşte ca şi ea, este una cu ea, că poate vorbi mai limpede, mai fără teamă. Dar acest simţămînt nou, puternic, în loc s-o liniştească, o răscoli de avînt:

— ...eu cred că dacă lucrăm cu altfel de metode, abia atunci vom ajuta ca totul la noi să ia avînt și să ajutăm industriei grele. Oare industria grea n-o construim și noi? Dacă dăm mai multe fire?! Eu cred că da, tovarăși! Și cînd o să avem mașini destule... să le și luăm în primire. Eu, tovarăși, cînd mi-am dat seama că... vreau să spun că nu știam ce e cu mine, nu cunoșteam lupta noastră... Și cînd mi-am dat seama și am pornit, totul era pregătit, și școală și tovarăși care să mă ajute, și totul era organizat... Partidul croise drumul... Și atunci, tovarăși, eu cred că la fel se întîmplă și cu producția. Pentru că atunci cînd o tovarășă vrea să schimbe... vreau să spun metoda tovarășei Muscan merge pe drumul deschis de Partid...

În sală se făcu iarăși mișcare, și Ana se hotărî să sfîrșească. În mintea ei lucrul era limpede și gîndea că spuse tot ceea ce frămîntase cu o zi în urmă împreună cu Ierulescu. Se uită liniștită peste sală și rosti cu alt glas, un glas încet, care voia să sublinieze că altcineva, mai bine pregătit, ar fi spus mai bine toate acestea:

— Tovarăși, cam astea am avut de spus!...

Și se lăsă pe bancă, acoperindu-și obrajii cu amîndouă palmele. Ana simțea aceeași uimire pentru ea însăși cum simțise totdeauna în vara aceasta, trecînd rînd pe rînd prin dese și adînci schimbări; aceeași stare aprinsă, frămîntată, arzătoare. Îndată ce se lăsă pe bancă, se ridică iarăși, vrînd să mai spună încă multe lucruri, dar tot atunci auzi un glas de alături care o domoli:

— Nu te mai repezi! Ai să mai iai cuvîntul... Așteaptă!

Se așeză la loc și luînd seama în jurul ei, se liniști și începu să asculte. Aurica Muscan asculta de asemenea cu încordare mersul discuțiilor.

. . . . . .

Zilele următoare, cît și cîteva săptămîni după aceea, Ana nu putu să uite această ședință; vorbise despre ea cu multă însuflețire, multă vreme; o căutase numaidecît pe Vica și vorbiseră mult împreună; îi spusese pînă și fetiței, cuvînt cu cuvînt, tot ce se întîmplase.

Pe de altă parte, inovația Auricăi Muscan a stîrnit toată Filatura, și cîtva timp după aceea *Scînteia* a comentat în pagina întîi întreaga poveste. Ana începu apoi să lege firul lecțiilor întrerupte în concediu. Citea. Cărțile care vorbeau

despre luptele muncitorimii nu i se mai păreau grele ca în timpul primelor lecturi.

Nu trecu însă nici o lună de zile și avu loc o altă adunare, care șterse numaidecît cu totul nu numai ședința aceea în care vorbise; Anei i se păru tot timpul cît ținu această a doua adunare, că ea însăși este un om căruia *pînă acum* nu i s-a întîmplat nimic.

Adunarea a ținut puțin. Secretarul organizației de partid, Vișan, a vorbit adunării despre acțiunea oamenilor culturii din întreaga lume; el a spus că toți intelectualii care luptă pentru pace vor ține un congres, în Polonia, la Wroclaw, un oraș distrus în mod barbar de trupele fasciste germane; congresul va dezbate chestiunea apărării păcii, iar muncitorimea își va trimite delegații săi.

Cînd își auzi numele propus și aplauzele care o și aleseseră, Ana îngălbeni de emoție. Nu-și pierdu însă cumpătul. Se urcă alături de secretarul organizației de partid și în cîteva cuvinte mulțumi pentru cinstea de a fi aleasă să participe în numele lor la Congresul intelectualilor din întreaga lume.

Călătorise cu avionul, atît la plecare cît și la întoarcere.

Învățătă și înțelese, în aceste zile, multe lucruri. Cînd, la cîteva săptămîni după întoarcerea ei din Polonia, Aurica Muscan fu decorată cu Ordinul Muncii clasa I-a, cel mai înalt ordin, pentru merite strălucite în muncă și inovații în producție, Ana își dădu seama că de fapt ea n-a făcut nimic deosebit; fusese ajutată să-și ia vînt și pricepea că nu trebuie să se mai oprească.

NOTE

1. PRECIZĂRI PRIVIND PROZELE PUBLICATE ÎN VOLUMUL DE FAȚĂ

STRIGOAIGA

Publicată în *Timpul*, an. VI, nr. 1809, 23 mai 1942, p. 2 („Popasuri").

CALUL

Publicată în *Timpul*, anul VI, nr. 1820, 4 iunie 1942, p. 2 („Popasuri"), inclusă cu modificări substanțiale în volumul *Întîlnirea din Pămînturi*. Reluată cu mici modificări în volumul *Întîlnirea din Pămînturi. Desțărarea* (Nuvele), Editura pentru Literatură, 1966.

Varianta din *Timpul* e strict realistă, fără dimensiunea metafizică din volum. Lipsesc elementele neliniștitorului: excepționala descriere a calului bătrîn, ocolul pe la casa fierarului, răsăritul soarelui, tensiunea din timpul uciderii animalului. De exemplu, scena de la fîntînă apare astfel:

„În dreptul unei fîntîni, calul se opri pe loc.

— Die!

Florea Gheorghe îl înghioldi în coastă cu coada codîrlștei, dar calul nu vru să se urnească. Omul îi mai trase cîteva bice și cercă să-l tragă de căpăstru.

— Vrei să bei apă! Ei, hai să-ți dau apă... Și Florea Gheorghe îi dădu drumul și puse mîna pe ciutura fîntînei."

Descriptivismul plat al variantei din ziar (citită la Cenaclul „Sburătorul") explică lipsa de entuziasm a lui Eugen Lovinescu, amintită de Marin Preda în confesiunile sale. Varianta din 1966, la rîndu-i, afectează neutralitatea perspectivei prin înlocuirea perfectului compus cu perfectul simplu. Iată un exemplu:

Varianta din 1948: „După ce-a înghițit vreo cîteva gloduri de mămăligă cu brînză, s-a dus în grajd și a început să cotrobăie după niște lanțuri și curele, apoi le-a lăsat, a luat un căpăstru și s-a apropiat de

un cal care dormea nemișcat lîngă iesle. I-a virît capul în căpăstru. l-a dezlegat și l-a tras încet în mijlocul bătăturii."

Varianta din 1966: „După ce înghiți vreo cîteva gloduri de mămăligă cu brînză, se duse în grajd și începu să cotrobăie după niște lanțuri și curele, apoi le lăsă, luă un căpăstru și se apropie de un cal care dormea nemișcat lîngă iesle. Îi vîri capul în căpăstru, îl dezlegă și îl trase încet în mijlocul bătăturii."

S-a ales varianta din volumul de debut

SALCÎMUL

Publicată în *Timpul*, anul VI, nr. 1853, 7 iulie 1942, p. 2 („Popasuri") reluată cu mici modificări în *Revista literară*, anul III, nr. 5, 16 martie 1947, p. 7, însoțită de precizarea: „Schiță de Marin Preda." Într-un context strict realist, scena își găsește locul în *Moromeții*, volumul I, Editura de stat pentru Literatură și Artă, 1955, pp. 78—87. Deosebirile sînt vizibile și în defavoarea episodului din *Moromeții*. Comparate, unele momente sînt realizate în varianta din presă cu o mult mai mare preocupare pentru sugerarea obscurului din adîncuri. Iată, de exemplu, momentul izbucnirii cocoșilor:

Varianta din presă: „Se întîmplă un lucru ciudat în clipa cînd amîndoi strînseră săcurile în mîini și se apropiară de tulpina groasă dinaintea lor: un cocoș pîlpîi repede și cîntă prelung, dar nu-i răspunse nimeni. Cîtva timp, omul parcă se zăpăci, apoi deodată începu să se învîrtească jur-împrejurul copacului, cu înțeleasă, un mormăit care întreba și răspundea, cu o furie care din nou îl înfioră pe băiat."

Varianta din roman: „Deodată, niște aripi pîlpîiră undeva într-un prun și încă o dată un cocoș cîntă prelung. Cînd sfîrși, în clipa următoare satul răsună a doua oară ca o alarmă nesfîrșită de glasurile celorlalți cocoși.

Moromete se opri, se șterse de nădușeală și lăsă securea jos.

— Ajunge, Nilă, dă-te la o parte! zise el gîfîind. Du-te și adu caii."

S-a ales textul din *Revista literară*.

NOAPTEA

Publicată în *Timpul*, anul VI, nr. 1882, 5 august 1942, p. 2 („Popasuri"). Într-o formă modificată (mogîldețele sînt două, un flăcău e Niculae Moromete, celălalt, Mărin al lui Matei), episodul bătăii cu măciucile a fost inclus în *Marele singuratic*, Editura Cartea Românească, 1972, pp. 157—159, ca amintire din copilărie relatată Siminei de tînărul horticultor. Focul sondei de la Moreni poate fi întîlnit și în *Moromeții*, volumul II, Editura pentru Literatură, 1967, p. 237: „Pe cîmpie oamenii

se opreau și se uitau și arătau copiilor cu biciul tot așa de vrăjiți ca și aceștia: arde sonda de la Moreni".

LA CÎMP

Publicată în *Timpul*, anul VI, nr. 1930, 22 septembrie 1942, p. 2 („Popasuri"), inclusă cu modificări în volumul *Întîlnirea din Pămînturi* (1948). Varianta din presă e mai săracă în expresivitate și, într-un fel, mai realist-descriptivă. Lipsesc: descrierea înfățișării celor doi, nelinistea cadrului, alergarea lui Stroe după fată. Reluată cu mici modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

COLINA

Publicată în *Vremea războiului*, anul XVI, nr. 689, 7 martie 1943, p. 7, cu precizarea: „O schiță de Marin Preda", inclusă cu modificări substanțiale în *Întîlnirea din Pămînturi* (1948). Pentru varianta din volum, autorul a lucrat în direcția sporirii nedeslușitului lăuntric, eliminînd precizările în stare să explice ciudățeniile lui Vasile Catrina. Iată, de exemplu, începutul prozei în cele două variante:

Varianta din revistă: „Vasile Catrina nu-și putea aminti ce anume visase și nici nu putea să-și dea seama ce e cu el, căci în dimineața aceea de duminică, după ce se sculă, o făcu pe mamă-sa să se închine și fu cît pe-aci să se ia la bătaie cu tată-său. Se sculase și rămăsese pe marginea patului nemișcat, apoi vorbise, cam morocănos și răgușit, dar fără pornire."

Varianta din volum: „Într-o dimineață de toamnă, înainte de revărsatul zorilor, Vasile Catrina se trezi deodată din somn cuprins de o spaimă grozavă. Numaidecît își dădu seama că a visat ceva rău, dar buimăceala îl ținea încă înțepenit în pat și nu știa unde se află: vedea cele două ferestre ale odăii și afară cerul înalt și plin de stele; nu cunoștea nici odaia și nici patul în care stătea culcat. Încet, gîndi totuși că trebuie să fie în casa lui și, răgușit, vorbi fără să-și dea seama: — Tată!"

Reluată cu mici modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

ROTILA

Publicată în *Evenimentul zilei*, anul V, nr. 1419, 25 aprilie 1943, număr special de Paști (care explică prezența acestui text literar într-un ziar strict informativ), p. 4. În *Moromeții* I, Dumitrache apare în-

într-o lumină net diferită: „Dululache țișni de undeva și se înfățișă dornic să capete ceva de mîncare. Era un cîine pașnic" (*op. cit.*, p. 103).

PLECAREA

Publicată în *Tinerețea*, anul I, nr. 11, 16 septembrie 1945, p. 2, cu precizarea „Nuvelă". O schițare a gestului cerut de sublocotenent se întrezărește în disperarea Veiei, la plecarea pe front a lui Nilă din *Povestea unei călătorii*.

ÎNAINTE DE MOARTE

Publicată în *Tinerețea*, anul I, nr. 16, 21 octombrie 1945, sub titlul *Doctorul*, cu precizarea: „Nuvelă de Marin Freda". Sub titlul *Înainte de moarte*, va fi inclusă, cu mici modificări, în volumul *Întîlnirea din Pămînturi* (1948). Reluată, cu mici modificări, în volumul din 1966. În volumul II al *Moromeților*, primul soț al Catrinei, pe numele Năilă, moare la fel ca Stancu lui Stăncilă: „Se apucase acest băiat să sape un gropan, să facă o fîntînă în fundul grădinii, și nu-și dăduse seama cum intrase răcoarea în el și îl pusese la pat o oftică fulgerătoare, în cîteva săptămîni se prăpădise" (*op. cit.*, p. 28).

S-a ales varianta din volumul de debut.

IUBIRE

Publicată în *Viața socială*, anul XIII, nr. 8, decembrie 1945, p. 35—40 Sub titlul *Întîlnirea din Pămînturi*, un episod din această povestire va fi publicat în volumul *Întîlnirea din Pămînturi* (1948). Diferența dintre cele două variante e atît de mare încît, practic, se poate vorbi de două proze distincte. Textul din volum se concentrează pe unul din momentele nuvelei *Iubire*: întîlnirea din Pămînturi. Scena în care Dugu o surprinde pe Drina scăldîndu-se e povestită de acesta tovarășului său, ei nu Teican, și, prin aceasta, își pierde caracterul misterios Tot ce în *Iubire* reprezenta element încețoșat e eliminat din *Întîlnirea din Pămînturi*: descrierea văii, starea bolnavă a lui Dugu, întîlnirea dintre Dugu și Drina, aducerea fetei la locul magic.

S-a ales varianta din revistă.

ÎN CEAȚĂ

Publicată în *Lumea*, anul I, nr 14, 1 ianuarie 1946, p. 7, sub titlul *Ceața* cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". Inclusă cu modificări în volumul *Întîlnirea din Pămînturi* (1940), sub titlul *În ceață*, cu

precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". Reluată cu modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

MĂRITIȘUL

Publicată în *Veac nou*, anul II, nr. 7, 19 ianuarie 1946, p. 6—7, cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". După Geo Șerban (vezi *Obsesiile artistului tînăr*, în Secolul XX, nr. 253—254—255, 1—2—3, 1982, p. 166—174), e posibil ca schița să fie cea lecturată la *Sburătorul* sub titlul *De capul ei*. Întîmplarea, fără pregnanța din schiță, apare în *Moromeții*, vol. II, *ed. cit.*, p. 29—30, și e pusă pe seama Catrinei, nevasta lui Ilie Moromete, a cărei fată din prima căsătorie, Marița, rămasă la bătrînul Năfliu, se mărită cu Albei. Marița, poreclită și Poanca, e un personaj memorabil din *Moromeții*, II, și *Marele singuratic*. Felul în care moare primul bărbat al Petrei e împrumutat de narator unui alt personaj al creației sale, bărbatului Ficăi, din *Marele singuratic*, Editura Cartea Românească, 1972, p. 356.

NEPOTUL

Publicată în *Studentul român*, anul II, nr. 2, serie nouă, 10 decembrie 1946, p. 5, cu precizarea: „Fragment". Fragmentul e inclus, cu modificări, în *Moromeții*, II, *ed. cit.*, p. 50—58, și-l are ca erou pe Niculae Moromete, unchiul fiind Sandu Dogaru, soțul Titei.

CASA DE-A DOUA OARĂ

Publicată în *Contemporanul*, nr. 26, 21 martie 1947, p. 7, și nr. 27, 28 martie 1947, p. 7, însoțită de precizarea: „Nuvelă de Marin Preda". Năvala agresivă a ciorilor e reluată în *Moromeții*, vol. II, *ed. cit.*, pp. 48—49, ca atmosferă prevestitoare a morții lui Sandu Dogaru, cumnatul lui Niculae Moromete, soțul Titei.

ÎNTÎIA MOARTE A LUI ANTON TUDOSE

Publicată în *Revista literară*, anul III, nr. 11, 27 aprilie 1947, p. 4—5, cu precizarea: „(Fragment) de Marin Preda". Episod inclus, parțial, cu modificări, în *Moromeții*, II, pp. 50—58.

DIMINEAȚĂ DE IARNĂ

Publicată în volumul *Întîlnirea din Pămînturi* (1948), pp. 173—192, însoțită de precizarea: „Această nuvelă prefațează primul roman al autorului, urmărind aceeași oameni angajați într-un conflict mai larg; această lucrare, aflată în pregătire, va apărea în curînd." Deși scena se regăsește, cu modificări substanțiale, în *Moromeții*, vol. I, *ed. cit.*

pp. 492—508, totuși romanul amintit în notă nu e cel din 1955, ci prima lui variantă. Scriitorul n-a mai inclus textul în reeditările ulterioare ca proză scurtă, considerîndu-l, probabil, topit în *Morometii*. El rezistă însă în sine, diferit fundamental de episodul din roman. Spre deosebire de volumul din 1948, varianta din roman explică în chip realist tradițional atît izbucnirea lui Paraschiv, cît și bătaia administrată băieților de Ilie Moromete.

POVESTEA UNEI CĂLĂTORII

Publicată în *Viața românească*, anul II, nr. 3—4, martie-aprilie 1949, pp. 123—153.

ANA ROȘCULEȚ

Nuvelă, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949. În legătură cu discuțiile din jurul nuvelei, vezi: Ion Cristoiu, *Propuneri pentru o posibilă istorie a literaturii române contemporane. Cazuri: „Ana Roșculeț"*, în *Amfiteatru*, an XIII, nr. 2 (146), februarie 1978 și nr. 3 (147), martie 1978.

2. PROZE PUBLICATE DE MARIN PREDA ÎNTRE ANII 1942—1972 ȘI CUPRINDEREA LOR ÎN DIFERITE CULEGERI

PUBLICATE SEPARAT

Strigoaica (Timpul, anul VI, nr. 1809, 23 mai 1942); *Calul (Timpul*, anul VI, nr. 1820, 4 iunie 1942); *Salcîmul (Timpul*, anul VI, nr. 1853, 7 iulie 1942); *Noaptea (Timpul*, anul VI, nr. 1882, 5 august 1942); *La cîmp (Timpul*, anul VI, nr. 1930, 22 septembrie 1942); *Colina (Vremea războiului*, anul XVI, nr. 689, 7 martie 1943); *Merticul (Fapta*, anul 1 nr. 2, 11 martie 1943); *Rotila (Evenimentul zilei*, anul V, nr. 1419, 25 aprilie 1043); *Plecarea (Tinerețea*, anul I, nr. 11, 16 septembrie 1945); *Doctorul (Tinerețea*, anul I, nr. 16, 22 octombrie 1945); *Iubire (Viața socială*, anul XIII, nr. 8, decembrie 1945); *Ceața (Lumea*, anul I, nr. 14, 1 ianuarie 1946); *Măritișul (Veac nou*, anul II, nr. 7, 19 ianuarie 1946); *Nepotul (Studentul român*, anul II, nr. 2, serie nouă, 10 decembrie 1946); *Casa de-a doua oară (Contemporanul*, nr. 26, 21 martie 1947 și nr. 27, 28 martie 1947); *Întîia moarte a lui Anton Tudose (Revista literară*, anul III, nr. 11, 27 aprilie 1947); *Salcîmul (Revista literară*, anul III, nr. 5, 16 martie 1947 (variantă a textului din *Timpul*); *Unul la munte (Flacăra*, anul I, nr. 9, 29 februarie 1948); *Începutul ulcerii cu lalici (Flacăra*, anul I, nr. 41, 10 octombrie 1948); *Foncilrea (Flacăra*, anul II, nr. 15 (67), 16 aprilie 1949); *Povestea unei*

călătorii (*Viața românească*, anul II, nr. 3—4, martie-aprilie 1949); *Ana Roșculeț*, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949.

ÎN VOLUME

Întîlnirea din Pămînturi. Nuvele, Editura Cartea Românească, 1948. Cuprinde: *În ceață*, *Colina*, *Întîlnirea din Pămînturi* (fragment din *Iubire*), *O adunare liniștită* (*Unul la munte*, *De Anul Nou*, *Casa lui*), *Calul*, *La cîmp*, *Înainte de moarte* (*Doctorul*), *Dimineață de iarnă*;

Întîlnirea din Pămînturi. Nuvele, Editura Cartea Românească, 1948, Ediția a II-a (cuprinde aceleași texte ca și prima ediție);

Ana Roșculeț, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949;

O adunare liniștită. Nuvelă, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949, („Cartea Poporului", 5);

Întîlnirea din Pămînturi. Nuvele, *Cuvînt înainte* de Dumitru Micu cu ilustrații de Florica Cordescu, Editura Tineretului, 1960. Cuprinde: *Întîlnirea din Pămînturi*, *În ceață*, *O adunare liniștită* (subtitlurile din volumul de debut sînt suprimate), *Îndrăzneala*, *Desfășurarea*, *Ferestre întunecate*;

Întîlnirea din Pămînturi. Editura Tineretului, 1961, fără precizarea: Nuvele. Cuprinde aceleași texte ca și ediția din 1960, cu singura deosebire că *Întîlnirea din Pămînturi*, *În ceață* și *O adunare liniștită*, sînt puse sub un generic comun: *Întîlnirea din Pămînturi*;

Întîlnirea din Pămînturi. *Desfășurarea*. Nuvele, prefață de Mihai Gafița, Editura pentru Literatură, 1966, „Biblioteca pentru toți", nr. 337, Conține: *În ceață*, *Colina*, *Întîlnirea din Pămînturi*, *O adunare liniștită*, *Calul*, *La cîmp*, *Înainte de moarte*, *Amiază de vară*, *Desfășurarea*, *Ferestre întunecate*, *Situațiile președintelui*, *Aglomerări*, *Soldatul cel mititel*, *Îndrăzneala*, *Friguri*;

Întîlnirea din Pămînturi. Nuvele, Editura pentru Literatură, 1968. Cuprinde: *În ceață*, *Colina*, *Întîlnirea din Pămînturi*, *O adunare liniștită*, *Calul*, *La cîmp*, *Înainte de moarte*, *Desfășurarea*, *Situațiile președintelui*, *Aglomerări*, *Soldatul cel mititel*, *Îndrăzneala*, *Friguri* (*Amiază de vară* și *Ferestre întunecate* au fost incluse ca episoade în *Morometii*, vol. II);

Întîlnirea din Pămînturi. Nuvele, prefață de Nicolae Manolescu, Editura Eminescu, 1973, Ediție revăzută și adăugită. Cuprinde: Partea întîi: *În ceață*, *Colina*, *Întîlnirea din Pămînturi*, *O adunare liniștită*, *Calul*, *La cîmp*, *Înainte de moarte*, *Amiază de vară*; Partea a doua: *Albastra zare a morții*, *Soldatul cel mititel*, *Îndrăzneala*, *Friguri*; Partea a treia: *Desfășurarea*, *Situațiile președintelui*.

CUPRINS

Marin Preda, neliniștitul (studiu introductiv) . . V
Notă asupra ediției XLIII

Strigoaica . . 1
Calul . . 7
Salcîmul . . . 13
Noaptea 18
La cîmp 23
Colina 29
Rolila 34
Plecarea 38
Înainte de moarte . . . 43
Iubire 49
În ceață 67
Măritișul 77
Nepotul 83
Casa de-a doua oară . . . 90
Întîia moarte a lui Anton Tudose . 115
Dimineață de iarnă 127
Povestea unei călătorii . . . 137
Ana Roșculeț 177

Note . 239

Lector : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar : 05.06.87.
Coli ed. : 18,04. Coli tipar : 19,5.

Tiparul executat sub c-da nr. 41
la Întreprinderea Poligrafică Galați
B-dul George Coșbuc nr. 223 A
Republica Socialistă România